

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI VE SOSYAL
SERMAYE BİLEŞENİ ÇERÇEVESİNDE MANİSA SALİHLİ İLÇESİ ÜZERİNE
YAPILAN BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Arzu SALKIM**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Osman Murat KOÇTÜRK**

MANİSA-2014

ÖZET**TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI VE SOSYAL SERMAYE BİLEŞENİ ÇERÇEVESİNDE MANİSA SALİHLİ İLÇESİ ÜZERİNE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA****SALKIM, Arzu****Yüksek Lisans Tezi, İktisat Bölümü****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Osman Murat KOÇTÜRK**

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinde de kırsal alanlar önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar Türkiye’de net bir kırsal alan tanımı yapılamamış ve bu yüzden başarılı kırsal kalkınma politikaları yürütülememiş olsa da Türkiye, kırsal alanlara yönelik geliştirilen kalkınma projeleri ve çeşitli uluslar arası tarımsal desteklemelerle kırsal kesimin ekonomik sorunlarını iyileştirmeye ve burada yaşayan insanların refah düzeylerini yükseltmeye çalışmıştır.

Kırsal kalkınma yaklaşımlarına 1980’li yıllara kadar tarımda modernizasyon ve devlet müdahaleleri hâkim olurken, bu tarihten sonra serbest piyasa, şeffaflık, sürdürülebilir sosyal ve kırsal kalkınma, hızlı ve katılımcı kırsal kalkınma anlayışı, iyi yönetim ve sürdürülebilir geçim gibi kavramlar dahil olmuştur. Bu durum tarımsal kalkınmaya dayalı geleneksel kalkınma politikalarından, yerel kaynakları ve dinamikleri de içeren bütüncül kırsal kalkınma yaklaşımlarına yönelimi gerçekleştirmiştir.

Çalışmada kırsal kalkınmanın yanı sıra “Sosyal Sermaye” konusuna da dikkat çekilmiştir. Sosyal sermaye, insanlar arası güven, birlik ve bütünlük duygusuna dayalı olarak, işbirliği ve ortak eylem potansiyelini harekete geçirmek suretiyle birlikte çalışmayı olanaklı hale getiren, toplumsal gelişimin yanı sıra ekonomik gelişim açısından da önem arz eden bir kavramdır. Sosyal sermaye teorisi soyut bir kavram olmakla beraber, çeşitli bilim adamları ve kurumlar tarafından farklı tanımları bünyesinde barındıran, güven, karşılıklılık, ağlar ve normlar tarafından şekillenen bir sermaye türüdür.

Çalışma kapsamında, sosyal sermayenin literatür de öngörülen boyutlarının hangilerinin Salihli kırsal alanına uygulanıp uygulanmadığı ve anlamlı sonuçlar verip vermediği SPSS paket programıyla test edilmiştir. Buna göre hane halkı bireylerinin kırsal yörelerdeki arazi kullanım biçimleri ve gruplara olan üyelikleri sosyal sermaye boyutları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kırsal Kalkınma, Sosyal Sermaye, Kırsal Kalkınma Yaklaşımları, Salihli, Türkiye

ABSTRACT**AN ANALYSIS OF MANİSA SALİHLİ DISTRICT UNDER SOCIAL CAPITAL
FACTOR AND RURAL DEVELOPMENT ACTIVITIES OF TURKEY****SALKIM, Arzu****Master's Thesis, Department of Economics****Supervisor: Doç. Dr. Osman Murat KOÇTÜRK**

As in majority of countries worldwide, rural areas constitute a considerable part of Republic of Turkey. The exact definition of rural areas is inexistent in Turkish legislation and due to this it has not been possible to successfully implement rural development policies. In spite of this, the government subsidies and international fund subsidies were actively used in attempts of fixing problems in rural development.

Until early 1980's Rural development approaches were mainly modernization in agriculture and government interventions, however on following years; sustainable social and rural development, free market, transparency, rapid and affiliative rural development and well-maintained mutual management in sustainable rural development, approaches have been added. Addition of these concepts have made room for integrative rural development policies which consists of usage of local resources along with agricultural resources together rather than traditional agricultural approach.

Social capital is another topic of the analysis in addition to rural development. Social capital is based on unity and mutual trust among people. Social capital realizes the potential of working for common interests in a community by utilizing its cooperative capacity. It is not only an indicator of social development but also a strong economic indicator. As an abstract term, it is defined by several scientists and institutions as a type of capital which includes trust, mutuality, networks and norms.

In context of this study, it is determined that which dimensions of social capital can be considered as a factor with significant results for Salihli rural region using SPSS statistical software. Accordingly, usage of landing and memberships to various groups of households have been evaluated under social capital dimensions.

Key Terms: Rural development, Social Capital, Rural Development Approaches, Salihli, Turkey

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum "Türkiye de Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Sosyal Sermaye Bileşeni Çerçevesinde Manisa Salihli İlçesi Üzerine Yapılan Bir Araştırma" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih:
06/08/2014
Arzu SALKIM
Arzu Salkım

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 06.08.2014 tarih ve 16/2 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Arzu SALKIM'ın "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Sosyal Sermaye Bileşeni Çerçevesinde Manisa Salihli İlçesi Üzerine Yapılan Bir Araştırma" Konulu tezi incelenmiş ve aday 06.08.2014 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra...⁴⁵ dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

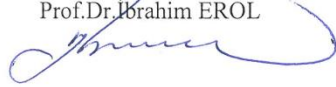
** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Doç.Dr. Osman Murat KOÇTÜRK
(Danışman)

ÜYE

Prof.Dr.İbrahim EROL

ÜYE

Prof.Dr. Mustafa TEPECİ

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, başını gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
YEMİN METNİ	iii
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Amacı	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları	2
1.5. Araştırmanın Hipotezleri	3
1.6. Materyal ve Yöntem	4
1.6.1. Materyal	4
1.6.2. Yöntem	4
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	8
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR	13
3.1. Kırsal Alan Anlam ve Tanımı	13
3.2. İdari Açıldan Kırsal Alan	14
3.3. Ekonomik Açıldan Kırsal Alan	15
3.3.1. Tarımsal Yapı	15
3.3.1.1. Toprak ve Tarım Reformu	15
3.3.1.2. Tarımsal Örgütlenme	19
3.3.1.3. Tarımsal İşletmelerin Yapısı ve Tarımsal Arazi Kullanımı	19
3.3.2. İşgücü ve İstihdam Durumu.....	23
3.3.2.1. İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları.....	24
3.3.2.2. Tarım İstihdamındaki Değişmeler ve Tarım Dışı İstihdam	26
3.3.3. Kentlere Göç Olgusu ve İşsizlik İlişkisi	27

3.4. Sosyo -Kültürel Açıdan Kırsal Alan	29
3.4.1. Nüfus ve Gelir Dağılımı	29
3.4.2. Kırsal Alanda Kadının Rolü ve Önemi.....	32
3.4.3. Kırsal Yoksulluk	35
3.4.4. Kırsal Turizm.....	38
4. KIRSAL KALKINMA KURAMI VE YAKLAŞIMLARI.....	44
4.1. Kalkınma Kavramının Anlamı	44
4.2. Kalkınma ve Büyüme İlişkisi	45
4.3. Tarımsal Kalkınma	46
4.4. Kırsal Kalkınma	48
4.5. Sürdürülebilir Kalkınma-Kırsal Kalkınma İlişkisi	49
4.6.Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri.....	52
4.6.1. Entegre Kırsal Kalkınma (Integrated Rural Development)	53
4.6.2. Hızlı Kırsal Değerlendirme (Rapid Rural Appraisal)	53
4.6.3. Katılımcı Kırsal Değerlendirme (Participation Rural Appraisal)	55
4.6.4. Endojen Kırsal Değerlendirme (Endogenous Rural Appraisal)	57
5. TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA, POLİTİKA VE UYGULAMALARI ...	63
5.1. Dünyada Kırsal Kalkınma Anlayışı	63
5.1.1. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Uygulamalar.....	64
5.1.2. Latin Amerika Ülkelerindeki Uygulamalar	66
5.1.3. Sahra-Altı Afrika Ülkelerindeki Kırsal Kalkınma Politikaları	68
5.2. Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma	71
5.2.1. Kırsal Kalkınma Politikalarının Ortaya Çıkışı.....	71
5.2.2. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Fikri	72
5.2.3. Ortak Tarım Politikasının İlke ve Amaçları	72
5.2.4. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasında ki Değişimler ve Kırsal Kalkınmaya Yönelik Yapılan Reform Çalışmaları.....	74
5.2.4.1. 1968-1989 Dönemi Reform Çalışmaları	74
5.2.4.2. MacSharry Reformu.....	76
5.2.4.3. Gündem (Natura) 2000 Reformları	76
5.2.4.4. 2003 Reform Süreci ve Sonrası.....	77
5.2.5. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Yaklaşımı	79

5.2.6. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları (2000-2006 Dönemi).....	81
5.2.7. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Programı (2007-2013 Dönemi).....	82
5.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamaları	83
5.3.1. Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Çabaları	84
5.3.2. 1963 Yılı Planlı Dönem ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma	85
5.3.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politika Belgeleri	87
5.3.3.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	88
5.3.3.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (U.K.K.S.)	88
5.3.3.3. Kırsal Kalkınma Planı	89
5.3.4. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Uygulama Araçları	91
5.3.4.1. Kırsal Kalkınma Modelleri	91
5.3.4.1.1. Köy-Kent Modeli	91
5.3.4.1.2. Merkez-Köy Yaklaşımı	92
5.3.4.1.3. Tarım-Kent Modeli.....	93
5.3.4.1.4. Örnek Köy Modeli.....	93
5.3.4.1.5. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli.....	93
5.3.4.1.6. Toplum Kalkınması Modeli	94
5.3.4.2. Kırsal Kalkınma Projeleri	95
5.3.4.2.1. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984).....	95
5.3.4.2.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1984-1989)	96
5.3.4.2.3. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999)	96
5.3.4.2.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001).....	96
5.3.4.2.5. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1995-2006)	97
5.3.4.2.6. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi (2005-2011)	97
5.3.4.2.7. Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi (2004-2012)	98
5.3.4.2.8. Diyarbakır-Batman-Siirt Kırsal Kalkınma Projesi	98
5.3.4.2.9. Ardahan-Kars-Artvin Kırsal Kalkınma Projesi	98
5.3.4.2.10. Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi (KÖYDES).....	98
5.3.5. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerine İlişkin Değerlendirme	99
5.4. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Çalışmalarının Türkiye Üzerindeki Uygulamaları ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Çalışmaları	100
5.4.1. IPARD Programının Amacı, Hedefleri ve Öncelikleri.....	101

5.4.2. IPARD Programının Uygulanacağı İllerin Seçimi ve Uygulaması	102
5.4.3. Türkiye İçin IPARD Yönetim Mekanizması	106
5.4.3.1. Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC).....	106
5.4.3.2. Yetkili Akreditasyon Görevlisi (CAO)	106
5.4.3.3. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO).....	106
5.4.3.4. Ulusal Fon	107
5.4.3.5. Denetim Otoritesi	107
5.4.3.6. Yönetim Otoritesi.....	107
5.4.3.7. IPARD Ajansı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, TKDK)	107
6. SOSYAL SERMAYE OLGUSU VE KIRSAL KALKINMA	110
6.1. Sosyal Sermaye Teori ve Yaklaşımları	110
6.1.1. Sosyal Sermaye Kavramı.....	110
6.1.2. Sosyal Sermayenin Çeşitli Tanımları	112
6.1.3. Sosyal Sermayenin Temel Unsurları	114
6.1.3.1. Sosyal Ağlar	114
6.1.3.2. Normlar	115
6.1.3.3. Güven	115
6.1.4. Sosyal Sermayenin Ölçümlenmesi	117
6.1.5. Türkiye'deki Sosyal Sermaye Çalışmaları	117
6.2. Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi.....	118
6.3. Kırsal Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü ve Yapılan Çalışmalar	119
6.4. Türkiye'de Kırsal Kalkınma ve Sosyal Sermayeye Bakış	121
7. MANİSA SALİHLİ İLÇESİ ÜZERİNE YAPILAN BİR ALAN ARAŞTIRMASI	123
7.1. Salihli İlçesinin Coğrafi Durumu ve Doğal Koşulları.....	123
7.2. Salihli İlçesinin Demografik ve Ekonomik Yapısı.....	124
7.3. Alan Çalışması Yürütülen Kırsal Yerleşmeler	127
7.4. Araştırma Bulguları	130
7.4.1. Örnek Kütlenin Demografik Yapısı.....	131
7.4.1.1. Örnek Kütlenin Yaş Dağılımı	131
7.4.1.2. Örnek Kütlenin Medeni Durumu	131
7.4.1.3. Örnek Kütlenin Eğitim Durumu.....	131

7.4.1.4. Örnek Kütlenin Kırsal Alanlardaki İkamet Süreleri	132
7.4.1.5. Örnek Kütlenin Doğum Yeri.....	132
7.4.1.6. Kırsal Yerleşimlerdeki Hane Tipi	133
7.4.1.7. Hane Bireylerinin Yıllık Tarımsal Geliri	134
7.4.1.8. Kırsal Alanlarda Arazi Kullanım Biçimi	135
7.4.1.9. Kırsal Alanlarda Kurumsal Üyelikler	135
7.4.2.Sosyal Sermaye Düzeyinin Belirlenmesi ve Güvenilirlik Analizi.....	136
7.4.2.1. Komşuluk İlişkileri Unsuru.....	137
7.4.2.2. Güven Unsuru	137
7.4.2.3. Sosyal Çevre Unsuru.....	138
7.4.2.4. Kurumsal İlişkiler Unsuru.....	139
7.4.3. Sosyal Sermaye Unsurlarında Değişim: Varyans (ANOVA) Analizi ve Hipotezlerin Test Edilmesi	141
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	148
KAYNAKÇA	154
EK-1 : ANKET FORMU	
EK-2 : VARYANS ANALİZ SONUÇLARI	

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo1:Tarım Arazilerinde Parça Sayısı ve İşletme Başına Arazi Büyüklüğü (1980, 1991 ve 2001 yılı genel tarım sayım sonuçları)	20
Tablo 2:Tarım Arazilerinin Kullanım Şekli (2001Tarım Sayımı Sonuçlarına Göre)	21
Tablo 3:Tarımsal İşletme Sayısı ve Büyüklüğü (1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına Göre)	21
Tablo 4: Tarım İşletmelerindeki Arazi Parçalılık Durumu (2001 Genel Tarım Sayımı Verilerine Göre).....	22
Tablo 5: İşletme Tipine Göre İşletme Sayısı (2001 Genel Tarım Sayımı Verilerine Göre).....	23
Tablo 6:İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)	24
Tablo 7:Temel İşgücü Göstergeleri (Kurumsal Olmayan Nüfus 15+)	25
Tablo 8: Temel İşgücü Göstergeleri (Kırsal Alanlar İçin)	25
Tablo9:1995-2000 iller ve yerleşimler arasında gerçekleşen göçler	28
Tablo 10:İşsizlik Durumu	28
Tablo 11:Köy ve Şehir Nüfuslarının Dağılımı (1950-2012).....	30
Tablo 12:Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı (%)	32
Tablo 13: Cinsiyet ve Okur-Yazarlık Durumuna Göre Nüfus (ADNKS).....	33
Tablo14:Kırsal Alanda Yaşayan kadınların İşgücüne Katılma Durumu.....	34
Tablo 15: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%).....	36
Tablo16: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (2008-2009).....	37
Tablo 17:Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Fert Yoksulluk Oranlar	38
Tablo18: Türkiye’de ki Kırsal Turizm Proje Örnekleri	43
Tablo 19:Hızlı Kırsal Değerlendirme ile Katılımcı Kırsal Değerlendirmenin Karşılaştırması	54
Tablo 20:Kırsal Kalkınma Fikirlerine Ait Zaman Çizelgesi (Farklılaşma öncesi).60	
Tablo 21: Kırsal Kalkınma Fikirlerine Ait Zaman Çizelgesi (Farklılaşma sonrası	60
Tablo 22: Latin Amerika Ülkelerinde Kırsal Kalkınma Uygulamaları.....	67
Tablo 23: Sahra-Altı Ülkelerinde Kırsal Kalkınma Uygulamaları	69

Tablo 24: IPA Bileşenlerine Göre Uygulanacak Mali Yardımların Dağılımı (Milyon Euro)	82
Tablo-25: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin Amaç ve Öncelikleri	90
Tablo-26: Avrupa Birliği IPARD Öncelikleri ve Tedbirleri	102
Tablo 27: Kırsal Alan Düzeyleri ve Nüfus Oranları.....	103
Tablo-28: (2007-2009) Dönemi IPARD Programı Tedbirleri	104
Tablo-29: (2007-2013) Dönemi IPARD Programı Tedbirleri	105
Tablo-30: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Tarafından Uygulanan Projeler ve Destek Miktarları (Avro)	109
Tablo-31: Salihli İlçesinin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı	125
Tablo-32: Salihli Nüfusunun Öğrenim Düzeyi.....	125
Tablo-33: Salihli İlçesi Arazi Dağılımı	125
Tablo-34: Anket Uygulanan Kırsal Yerleşim Yerleri (Cinsiyete Göre).....	128
Tablo-35: Anket Uygulanan Kırsal Yerleşim Yerleri Genel Bilgiler	129
Tablo-36: Kırsal Yerleşmelerde Hane Reislerinin Yaşlarının Sıklık Sayısı ve Oranı	131
Tablo-37: Kırsal Yerleşmelerde Hane Reislerinin Medeni Durumu	131
Tablo-38: Örnek Kütlenin Köylerdeki İkamet Süreleri ve Sıklık Sayıları.....	132
Tablo-39: Komşuluk İlişkileri Unsuru ve Verilen Cevap Ortalamaları.....	137
Tablo-40: Güven Unsuru ve Verilen Cevapların Ortalamaları.....	138
Tablo-41: Sosyal Çevre Unsuru ve Verilen Cevap Ortalamaları	139
Tablo-42: Kurumsal İlişkiler Unsuru ve Verilen Cevap Ortalamaları	140
Tablo-43: Hane Nüfus Sayısı ve Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki İlişki.....	142
Tablo-44: Yıllık Tarımsal Gelir Miktarı ile Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki İlişki	143
Tablo-45: Kuruluşlara Üyelik ve Sosyal Sermaye İlişkisi	145
Tablo-46: Yaş ve Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki İlişki.....	147
Tablo-47: Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki Korelasyon İlişkisi.....	147

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik-1:İstihdamın Sektörel Dağılımının Değişimi	24
Grafik-2: Aylık Bazda Tarım Dışı İşsizlik Oranları.....	26
Grafik-3: Hane Reislerinin Eğitim Durumu	132
Grafik-4: Hane Reislerinin Doğum Yerleri	133
Grafik-5: Hane Halkı Bireylerinin Yıllık Tarımsal Gelirleri	134
Grafik-6: Kırsal Yerleşmelerde Kurumsal Üyelikler	136

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Kırsal Turizmin Kapsamı.....	40
Şekil 2: Kırsal Turizm Bileşenler.....	41
Şekil 3: Sürdürülebilirlik Diyagramı	51
Şekil 4: Endojen Kalkınma Araçları Piramidi.....	58
Şekil-5: Kırsal Kalkınmada Etkin ve Birbirini İzleyen Anahtar terimler.....	62
Şekil-6: Ortak Tarım Politikasının İki Sütunlu Yapısı	78
Şekil-7: Finansman Yüzdeleri.....	105
Şekil 8: Salihli İlçe ve Köy Haritası	124
Şekil 9: Kırsal Yerleşmelerdeki Hane Tipi ve Yüzdeleri.....	134
Şekil 10: Arazi kullanım Yüzdeleri	135

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- AB :** Avrupa Birliği
- ABD :** Amerika Birleşik Devletleri
- ADNKS:** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- AGÜ :** Az Gelişmiş Ülkeler
- AREM :** Araştırma ve Etütler Merkezi
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BTC:** Bakü-Tiflis-Ceyhan
- BYKP:** Beş Yıllık Kalkınma Planı
- CARDS:** Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability)
- CAO :** Yetkili Akreditasyon Görevlisi (Competent Accrediting Officer)
- CHP :** Cumhuriyet Halk Partisi
- ÇATAK:** Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması
- DAKAP :** Doğu Anadolu Kalkınma Programı
- DAP :** Doğu Anadolu Projesi
- DPT :** Devlet Planlama Teşkilatı
- DTÖ:** Dünya Ticaret Örgütü
- EAGGF :** Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)
- EC :** Avrupa Komisyonu (European Commission)
- EDIS :** Genişletilmiş Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi(Extended Decentralised Implementation System)
- ERDF :** Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (The European Regional Development Fund)
- ESF :** Avrupa Sosyal Fonu
- EUROSTAT:** Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi(European Community Statistical Office)

FAO : Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization of the United Nation)

FEOGA: Tarımsal Yönlendirme ve Kalkınma Fonu (The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)

FIFG: Balıkçılığı Yönlendirme ve Finansman Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guidance)

GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi

GEF : Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility)

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

GSS : Genel Sosyal Araştırmalar

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

HKD : Hızlı Kırsal Değerlendirme

IFAD : Uluslararası Kırsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development)

IJSES : Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (International Journal of Social and Economic Sciences)

IPA : Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance)

IPARD: Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Yatırımları Hibe Programı (Instrument for Pre accession Rural Development)

ISPA: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (Instrument for Structural Policies for Pre-accession)

İKV : İktisadi Kalkınma Vakfı

KKD : Katılımcı Kırsal Değerlendirme

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme İdaresi Başkanlığı

KÖYDES : Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi

LEADER: Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Projesi (European Network for Rural Development)

MEYSEP: Yaş Sebze ve Meyve Geliştirme Projesi

- MDAÜ :** Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
- M.Ö.:** Milattan Önce
- NAO:** Ulusal Yetkilendirme Projesi (National Authorizing Officer)
- NIPAC :** Ulusal Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı Koordinatörü (Instrument for Pre-accesion Assistance)
- OECD :** İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development)
- OPEC :** Petrol İhraç Eden Ülkeler (Organization of Petroleum Exporting Countries)
- OTP :** Ortak Tarım Politikası
- PHARE:** Polonya ve Macaristan Ekonomilerini Kalkındırmak için Yardım (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies)
- PTT :** Posta ve Telgraf Teşkilatı
- SAPARD:** Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Eylem Programı (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development)
- S.Ü.K. :** Sürdürülebilir Kalkınma
- SÜRKAL :** Sürdürülebilir Kalkınma Projesi
- TKB:** Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
- TKDK :** Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
- TKV :** Türkiye Kalkınma Vakfı
- TÜBİTAK:** Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
- TÜİK :** Türkiye İstatistik Kurumu
- TYUAP :** Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri
- UKKS :** Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
- UNDP :** Birleşmiş Milletler Ortak Programı (United Nations Development Programme)
- USAID :** Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Dairesi (United States Agency for International Development)

WCARRD: Dünya Kırsal Kalkınma ve Tarımsal Reform Konferansı (World Conference on Agrarian Reform & Rural Development)

WCED : Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development)

WVS : Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey)

YAYÇEP: Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi

YEP : Yerel Eylem Programı

Agm: Adı Geçen Makale

Agk : Adı Geçen Kitap

Agt: Adı Geçen Tez

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Tarım, insanların en temel ihtiyacı olan gıda gereksinimini karşılayan bir sektör olmasından dolayı gelişme derecesi ne olursa olsun tüm ülkelerin ekonomileri ve politikaları açısından büyük önem taşımaktadır. Kırsallık kavramının anlamını niteleyen tarım olgusu kendi içinde, tarım kesimindeki üretim faktörlerinden en rasyonel şekilde yararlanmayı ve kırsal kesimde yaşayan, geçimini tarım alanından sağlayan bireylerin refah düzeyini yükseltici politikaları barındırmaktadır.

Kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayan ve geçimini ağırlıklı olarak tarım sektöründen sağlayan toplum kesimlerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kırsal alanlar ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığının azaltılması, tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarımsal üretimin sanayi ile bütünleştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve göçün önlenmesi amaçlarını taşımaktadır.

Kırsal kalkınma yaklaşımları teknolojik gelişmeler ve sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde zaman içerisinde farklılaşmıştır. Ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve idari özelliklerine göre uygulamada farklılıklar görülmektedir. Kırsal kalkınma yaklaşımlarında 1980'li yıllara kadar tarımda modernizasyon ve devlet müdahaleleri egemen olmuştur. 1980'li yıllardan sonra serbest piyasa sürdürülebilir kalkınma, katılım, yönetim gibi kavramlar kırsal kalkınma politikalarını şekillendiren kavramlar olmuştur.

Kırsal kalkınmada sosyal sermaye bileşeninin yönü, günümüz kalkınma politikalarının yönetsel, kurumsal ve kültürel anlamda entegre olması gerektiği düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Türkiye için önerilen geleneksel kalkınma modellerinde şimdiye kadar sosyal sermayenin rolü göz ardı edilmiştir. Kalkınma planları daha çok finansal açıdan yönetilmiş, toplum dinamiklerini harekete geçirici kolektif bir hareket sağlanamamıştır. Geleneksel ekonomi teorilerinin terk edilmeye çalışıldığı günümüzde artık, yerelleşme, yerel toplulukları güçlendirme, kalkınma sürecine tüm bireylerin katılımı gibi arayışlar gündeme getirilmektedir.

Bir toplumda sosyal sermaye olgusunun varlığı o toplumda sosyal ve kültürel değerlerin güven unsurunun ve sosyal dayanışmanın etkin bir şekilde işlemekte olduğu anlamına gelmektedir. Bunun yanında modern toplumların kalkınma politikalarının

başarısının sosyal ilişki yapılarının içinde gömülü olduğu öngörüsü, sosyal sermaye'nin önemini daha da arttırmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Araştırma alanı olarak Manisa'nın Salihli ilçesindeki kırsal yöreler ele alınmıştır. Alan araştırmasıyla literatürde açıklanan sosyal sermaye unsurlarının Salihli kırsalına uygulanabilirliği araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Araştırmanın en önemli özelliği literatürden farklı olarak alan çalışmasının yürütüldüğü yörelerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş bir bölge üzerinden seçilmesidir. Bu açıdan araştırma, literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılabilir bir özelliğe sahiptir. Ayrıca kırsal kalkınmanın sosyal sermaye bileşeni açısından yapılan çalışmaların fazla olmaması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın ana amacı, Türkiye'de kırsal alanların sosyo-ekonomik açıdan geliştirilmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiş politika ve uygulamalar ışığında mevcut durumu ortaya koymak, kırsal kalkınmadaki kuramsal değişmelere açıklık getirmek ve son yıllarda yeni ve önemli bir kavram olan sosyal sermayenin kırsal kalkınma açısından önemine vurgu yaparak literatür de açıklanan sosyal sermaye boyutlarını Salihli kırsal alanında test ederek kırsal kalkınma ile ilgili olan düşünceleri ortaya koyabilmektir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları

Araştırmanın ilk bölümünde 'kırsal kalkınma' kavramının anlamsal olarak ifade edilebilmesi için 'kırsallık' ve 'kalkınma' kavramları öncelikle tek tek ele alınmıştır. Bu bakımdan ilk olarak kırsal alanın ne anlama geldiği tanımlanmış daha sonrada kırsal alanın ekonomik, sosyo-kültürel ve idari açıdan özellikleri vurgulanmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde Kırsal kalkınmanın kuram ve yaklaşımları ele alınmıştır. Bu amaçla ilk olarak kalkınma ve büyüme ilişkisi, tarımsal kalkınma ve daha sonrada kırsal kalkınmanın çeşitli tanımlamalarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu bölümün içerisinde ayrıca kırsal kalkınmanın değişen yüzü 1970'li yıllardan günümüze kadar örnekleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde genelden özele doğru bir anlayışla önce Dünya genelindeki kırsal kalkınma politika ve uygulamaları, sonra Avrupa Birliği'nde ki ülkelerin kırsal kalkınma politika ve uygulamaları ve en son da Türkiye'de ki kırsal

kalkınma politika ve uygulamaları incelenmiştir. Kırsal kalkınma uygulamalarının dünya genelinde ve Avrupa Birliği'nde de ele alınması, politika uygulamalarının Türkiye ile karşılaştırması olanağı sağlamıştır. Karşılaştırma imkanın en güzel örneği ise Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu'nun desteklediği Avrupa Birliği hibe projeleridir. Bu projelerin en önemlisi de IPARD Programı kapsamında kırsal kalkınmayı desteklenen projelerdir. Çalışma da ayrıca Sosyal Sermaye olgusuna da yer verilmiştir. Öncelikle sosyal sermaye'nin teori ve yaklaşımları ele alınmış, daha sonra ise Türkiye'de yapılmış olan sosyal sermaye çalışmalarına değinilmiştir. Sosyal sermayenin kırsal kalkınma açısından önemi vurgulanmadan önce, sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya olan etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kırsal kalkınmayla ilgili olarak bir literatür araştırması yapılmış, ve Türkiye'nin sosyal sermaye olan bakış açısı sunulmak istenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, sosyal sermaye unsurlarının kırsal alandaki uygulanabilirliğine yer verilmiş bunun içinde Salihli'de bir alan araştırması yürütülmüştür.

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada sosyal sermaye boyutlarının Manisa Salihli ilçesindeki kırsal yerleşmelerde kurumsal ve sosyal ilişki ağları yönünden ne düzeyde olduğunu araştırmak için yürütülen alan araştırmasında bazı varsayım ve hipotezler belirlenmiştir. Çalışma kapsamında sunulan parametrik hipotezler iki şekilde oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi ortalamaların karşılaştırmasına yönelik olan ‘t’ test ve Anova ile ilgilidir, diğeri ise iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi ve bu ilişkinin derecesini ölçmeye yönelik kullanılan korelasyon testidir. Kurulan hipotezler ‘H₀’ hipotezini (yokluk hipotezi) test etmeye yöneliktir.

Hipotez-1: Hane nüfus sayısı ile sosyal sermaye göstergeleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez-2: Sosyal sermayenin faktörleri açısından tarımsal geliri 10 bin-20 bin, 20 bin-30 bin ve 30 bin-40 bin arasında olan bireyler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez-3: Kendi toprağını işleyen haneler ile kendi toprağını işlemeyen haneler arasında sosyal sermaye faktörleri açısından anlamlı bir fark yoktur.

Hipotez-4:Sosyal sermayenin faktörleri açısından kuruluşlara üyelikler de bireylerin kooperatife, sulama birliğine ve çiftçi birliklerine katılımları ile hiçbir gruba üye olmayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez-5: Mesleği çiftçilik olan hane üyeleri ile mesleği çiftçilik olmayan hane üyeleri arasında sosyal sermaye faktörleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Hipotez-6: Sosyal sermayenin öğeleri açısından (16-24), (25-34) yaş aralıkları ile 40 yaş ve üstü gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez-7:Komşuluk ilişkileri ile güven unsuru arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Hipotez-8:Güven unsuru ve kurumsal ilişkiler unsuru arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

1.6. Materyal ve Yöntem

1.6.1. Materyal

Çalışmanın materyalini, daha önce yurtiçinde ve yurtdışında yapılmış olan tezler, makaleler, inceleme ve raporlar ile bildiri metinleri oluşturmaktadır. Çalışmada, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), Birleşmiş Milletler Ortak Programı (UNDP), Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, Kalkınma Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Dünya Bankası gibi çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlardan da yararlanılmıştır.

1.6.2. Yöntem

Araştırma kapsamında tanımlanan hipotezlerin, Salihli ilçesinin kırsal alanından alınan örnek kitle üzerine uygulanan anketlerle test edilmesi hedeflenmiştir. Buna göre Salihli kırsalını temsil edebilecek, 1 belde ve 4 köyden oluşan toplam 2555 kişiden tesadüfi olarak 150 kişi seçilmiş, ve kişilerle anket çalışması yürütülmüştür. Ankette yer alan ilk 16 soru, ankete katılanların çeşitli demografik özelliklerinin tespit edildiği, yaş, cinsiyet, medeni durum, doğum yeri, ikamet süreleri, eğitim durumu, meslekleri, hane nüfus sayıları, hane tipi, yıllık tarımsal gelirleri, arazi kullanım biçimleri, kuruluşlara olan üyelikleri, kuruluşlardaki aktif görevleri, kuruluşlara herhangi bir maddi yardımda

bulunup bulunmadıkları ile siyaset ve oy kullanma özgürlüğü ile ilgili sorulardır. Demografik sorular araştırmada bağımsız değişken olarak kabul edilirken, sosyal sermaye göstergeleri de bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

Geri kalan 45 soru ise, sosyal sermaye düzeyinin tespit edilmesi amacıyla sorulmuş sorulardır. Kırsal alanlarda hane bireylerine yöneltilen bu sorular, sosyal sermaye çalışmalarında hazırlanan anketlere dayanılarak toplumumuzun temel özellikleri ve ülkenin genel ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı dikkate alınarak uyarlama sonucunda ortaya konulmuştur. Bu bakımdan en çok dikkate alınan çalışmalar Dünya Bankasının yapmış olduğu ‘‘Dünya Değerler Anketi’’ ile Jenny Onyx ve Paul Bullen (2000)’nin ‘‘Measuring Social Capital in Five Communities’’ adlı makalesindeki sosyal sermaye ölçeğidir.

Buna göre, Onyx ve Bullen (2000)’nin belirlemiş oldukları sosyal sermaye faktörleri, alan araştırması yapılan kesimin özelliklerine uyarlanması bakımından 4 faktör şeklinde toplanmıştır. Bu faktörler:

- Komşuluk ilişkileri,
- Güven,
- Sosyal çevre ve
- Kurumsal ilişkilerdir.

Sosyal sermaye düzeyinin ölçülmesinde 5’li Likert Tipi Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Buna göre, alan araştırmasında verilen cevaplar, 1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum, 5- tamamen katılıyorum şeklinde oluşturulmuştur. Rensis Likert (1903-1981) tarafından geliştirilen ölçekte, denekler ön plandadır ve bireylerin tepkide bulunacakları çeşitli ifadeler yer alırken, verilen ifadeye katılım derecesi belirtilmektedir. Anketlerin değerlendirilmesinde SPSS 18,0 paket programı kullanılmıştır. Araştırma hipotezlerinin test edilmesi ve elde edilen verilerin istatistiki testlere uygunluğunun değerlendirilmesinde betimleyici (descriptive) yöntemler kullanılmaktadır. Böylece, normal sonuçlar elde edilmesini önleyen ve frekans bakımından dağılımları kötü olan değişkenler analiz dışında bırakılabilir.

Sosyal sermaye faktörlerinin bağımsız değişkenlerle olan ilişkisinin açıklanabilmesi için, ölçeği oluşturan soruların yapılan araştırmanın doğruluğunu ortaya

çıkartabilecek düzeyde olması gerekir. Bu açıdan sosyal sermaye düzeyini ölçmeye yönelik soruların kendi aralarında birbirleriyle tutarlı ve anlaşılabilir olması gerekir. Güvenirlilik analiziyle bir ölçek çatısında toplanan soruların o ölçeği, ne derece ölçüp ölçmediği anlaşılabilir. Güvenirlilik analizinde kullanılan alfa modeli, ölçekte yer alan ‘n’ tane sorunun homojen bir yapı gösterip göstermediğini ortaya koyarak, ölçekte problemlili olan soruların dışlanması sağlayabilmektedir.¹

Araştırma kapsamında, elde edilen veri kümeleri arasında ortalamalar açısından fark olup olmadığını araştırmak için ‘t’ test ve ANOVA (Varyans Analizi) kullanılmıştır. Varyans analizi, belli bir popülasyondan seçilen iki veya daha fazla rastgele örneklemin elde edilen ortalamaları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, merkezi limit teoremi ilkelerine dayalı olarak uygulanan bir testtir. Araştırmada tek yönlü ANOVA analizi kullanılmıştır. ‘t’ test ve ANOVA formülasyonu aşağıdaki gibi matematiksel anlamda ifade edilebilmektedir:²

$$\text{‘T’ test formülü: } t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}}$$

Denklemden, \bar{x}_1 ve \bar{x}_2 , örnekleme seçilen iki gruba ilişkin gruba ilişkin aritmetik ortalamayı, σ_1^2 ve σ_2^2 , gruplara ilişkin varyansları ve n_1 ve n_2 ise her gruba ait denek sayısını göstermektedir.

Tek faktörlü varyans analizi tablosu aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir:

Varyans Kaynağı	Serbestlik Derecesi(SD)	Kareler Toplamı(KT)	Kareler Ortalaması (KO)	F
Genel (Gn)	GnSD	GnKT	-	F
Gruplararası(GA)	GASD	GAKT	GAKO	
Gruplarıçi(Gİ)	GİSD	GİKT	GİKO	

Genel Serbestlik Derecesi: GnSD= n-1

¹Şeref Kalaycı, ‘‘SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri’’, Asil Yayın Dağıtım, 2010, Kızılay/ANKARA.

²Ayhan Ural, İbrahim Kılıç, ‘‘Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi’’ Detay Yayıncılık, 3. Baskı

- ∴ Gruplararası Serbestlik Derecesi: $GASD = k-1$
- ∴ Gruplarıçi Serbestlik Derecesi: $GİSD = n-k$
- ∴ n: her gruptaki denek sayısı (örnekleri oluşturan deneklerin toplamı)
- ∴ k: karşılaştırma yapılacak grup sayısı

$$\text{Genel Kareler Toplamı}(GnKT) = \sum x^2 - \frac{\sum(x)^2}{n}$$

$$\text{Gruplararası Kareler Toplamı}(GAKT) = \sum_{i=1}^k \left(\frac{(\sum x_i)^2}{n_i} \right) - \left(\frac{(\sum x)^2}{n} \right)$$

$$\text{Gruplarıçi Kareler Toplamı}(GİKT) = GnKT - GAKT$$

$$\text{Gruplararası kareler ortalaması}(GAKO) = \frac{GAKT}{GASD}$$

$$\text{Gruplar içi kareler ortalaması}(GİKO) = \frac{GİK}{GİSD}$$

$$\mathbf{F} = \frac{GAKO}{GİKO}$$

Tek yönlü Anova analizi, grupların ortalamaları arasında bir fark olup olmadığını genel itibariyle bize vermektedir, fakat farklılığın nereden ve hangi gruplar arasında kaynaklandığının sonuçları "Post Hoc Tukey Testi" ile desteklenmiştir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını yanısıra, hangi veriler veya faktörler arasında fark olduğunun açıklanabilmesi amaçlanmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

CHAUDHURİ (1992):‘ The Context For Rural Development Policy’ adlı makalede yazar, kalıcı insan topluluklarının üretkenliğinin yiyecek toplama ile başladığını dile getirmiştir. Kırsal toplumlardaki değişimlerin özellikle endüstriyel devrimle öne çıktığını, bu değişim sayesinde kırsal toplumların farklı tiplerinin meydana geldiğini ve kalkınma seviyelerinin değiştiğini söylemiştir. Tarih boyunca meydana gelen bu değişiklikler bölgesel ekoloji politikalarının ve teknolojinin etkisiyle şekillenmiştir. Yazar, kırsal insanların doğal ortamlarda daha homojen olmalarına karşın, sosyo-kültürel etkilerin ve ülkenin kalkınmışlık düzeyinin dikkate değer değişimler yarattığını açıklamaya çalışarak, kırsal kalkınma politikalarının bu değişimler çerçevesinde uygulanmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

DEBERTİN (1997):‘ A Comparison Of Social Capital İn Rural and Urban Settings’ adlı makalede yazar, ilk olarak sosyal sermaye olgusunun kırsal ve kentsel toplumlar için önemini vurgulamıştır. Sosyal sermaye; sosyal güven stokları, normlar ve iletişim ağlarını ifade eder. Bu iletişim ağları sivil katılımların aktivitelerini içerir. Örneğin; yöre birlikleri, hizmet ve yardım dernekleri, gönüllülük. Bu makale, sosyal sermaye iletişim ağlarının geliştirilmesi yollarından bazılarını kırsal ve kentsel yerleşimler arasındaki farklılıklara dayandırarak birtakım olay çalışması gözlemlerinin bir incelemesidir. Yazar, toplumlardaki sosyal sermaye birikimi sayesinde bölgesel ikamet arttırılabileceğini savunmaktadır.

GÜRLÜK (2001):‘Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma’ adlı makalesinde kırsal kalkınmanın önemini tarihsel bilgilerle vurgulayarak, yaşamsal ve sağlıkla ilgili özellikleri ortaya koymuş, kırsal kalkınma politikalarını ABD, Latin Amerika, AB, Sahra-altı Afrika’sı ve Türkiye şeklinde bölerek incelemiştir. Yazar sürdürülebilir kalkınmayı da içine alan kırsal kalkınma projelerinin başarısını anlatmaya çalışmıştır.

DİNÇ (2005):‘Kırsal Kalkınma, Kendine Yardım Grupları ve Gödense Köyü Eylem Araştırması’ adlı makalesinde, katılımcı kırsal yaklaşımları açıklamak üzere pilot bir bölge seçerek araştırma sonuçlarına bu bölge üzerinden giderek varmıştır. İzmir-Seferihisar Gödense köyünün örnek seçildiği araştırmada yazar, kendine yardım gruplarının ve kooperatiflerin kendi olanaklarıyla nasıl gelişebileceğini açıklamaya

çalışmış ve bu amaçla köyde bulunan kadın ve erkeklere grup oluşturmak suretiyle anket uygulayarak sadece tarımsal sorunlara çözüm getirmemiş, aynı zamanda başarılı köy kooperatifinin eğitim, sağlık, aile planlanması, psikolojik sorun ve aile içi şiddet gibi konularda da etkili olduğu durumunu ele almıştır.

KÖPRÜLÜ (2006): ‘TKV Gümüşhacıköy Kırsal Kalkınma Projesinin Çiftçiler Üzerindeki Etkilerinin Sürdürülebilirliğinin Saptanması’, adlı çalışmasında, Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) Gümüşhacıköy Kırsal Kalkınma Projesi’nin hedef kitle olarak seçtiği üreticiler ve girişimciler üzerindeki etkilerinin sürdürülebilirliğini araştırmıştır. Araştırmada proje kapsamında olan 8 köy ile birlikte gerekli karşılaştırma yapılabilmesi için proje kapsamında bulunmayan 9 köy incelenmiştir. Buradan hareketle projenin üreticiler ve girişimciler üzerindeki etkilerinin sürdürülebilirliği ve proje kapsamında ve kapsam dışında bulunan köyler arasındaki etkileşim düzeyi araştırılmıştır.

YILMAZ, TOLUNAY (2007): ‘Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye’ adlı makale, Avrupa Birliği kırsal kalkınma uygulamalarını tarihsel bir yaklaşıma dayandırarak 1957 Roma Anlaşmasından başlayan ve 2006 yılına kadar devam eden kırsal kalkınma yaklaşımlarını ve kurumlarını ele almıştır. AB 2007-2013 döneminde diğer aday ülkelere tanıdığı mali yardımlar çerçevesinde Türkiye’ye de bir tüzük taslağı hazırlamış, kırsal kalkınma için katılım öncesi mali yardım aracı olan IPARD ‘ı öngörmüştür.

AYANOĞLU (2008): ‘Kırsal Kalkınma ve Türkiye için Bir Kırsal Kalkınma Modeli’ adlı çalışmasında Türkiye’deki idari yapılanma birimleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının yürüttüğü program ve projeler ile Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde gerçekleştirilen çalışmalar ve bu yönde değişen kırsal kalkınma anlayışına yönelik genel bir değerlendirme yapmıştır. Ülkemizde geçmişten günümüze kadar kırsal alanlara yönelik yapılan çalışmaları yürüten birçok uygulayıcı birim mevcuttur. Merkezi idareden yerel idareye, sivil toplum kuruluşlarından uluslar arası kuruluşlara kadar birçok birim kırsal kalkınma çalışmalarına yönelik projeler yürütmektedirler.

SHORTALL (2008): ‘Are Rural Development Programmes Socially Inclusive? Social Inclusion, Civic Engagement, Participation and Social Capital: Exploring The Differences’ adlı makalede yazar, kırsal kalkınma politikalarının sosyal yönden kapsayıcı olup olmadığını açıklamaya çalışmıştır. Makalede sosyal dışlanma ya da katılımların son yıllarda Avrupa Birliği kırsal kalkınma programlarına da yansıdığı

konusunda öngörülerde bulunmuştur. Bu programların bölgesel ya da ulusal işleyişlerinde katılımcı olmayan insan grupları ‘socially excluded’ olarak ifade edilmiştir. Sosyal kapsamın ne anlama geldiği ile ilgili analizler yapılmış ve sivil katılım ya da dışlama konusunda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmalar sonucunda sosyal katılımın politik istikrar için de önemli olduğu görülmüştür.

KUZULU (2009): ‘Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesi Üzerine Bir Alan Araştırması’, adlı tezinde kırsal kalkınmanın kavramsal çerçevesini ve gelişimini, ülkemizde bu zamana kadar uygulanmış kırsal kalkınma politika ve modellerini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca Afyonkarahisar ili İhsaniye ilçesinin mevcut durumunun analizi yapılmış, ilçenin sorunları ile bu sorunlarının tespiti ve çözüm önerileri swot analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Böylece kırsal kalkınma konusunda genelden özele doğru bir inceleme yapılmıştır.

TAN (2009): ‘Tarım Reformu Uygulama Projesi Kapsamında Kırsal Kalkınma Projeleri: Çanakkale İli Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı Örneği’ adlı makalede tarım reformu uygulama projesinin kırsal kalkınma bileşeni çerçevesinde ele almış olduğu Çanakkale ilinin köy bazlı yatırım durumundan bahsedilmiştir. Makale de adı geçen tarım reformu uygulama projesi, Türkiye’deki genel durum ve sonrasında da Çanakkale ili baz alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmaya göre, proje konularının dağılımı, yatırımcıların yaş ve meslek durumları, projelerin yatırım yerleri, ve projelerin hazırlanma potansiyelleri ile projelerin kabul edilmeme sebepleri üzerinde durulmuştur.

ÇEKİÇ VE ÖKTEN (2009): ‘Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış’ adlı bilimsel makalede, Türkiye’deki kırsal kalkınma olgusu bazı tarihsel ifadelerle dayandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. 1950’li yıllardan sonra kırsal kalkınmanın bölgesel kalkınmadaki önemi vurgulanarak farklı kırsal kalkınma yaklaşımlarının ortaya çıktığından bahsedilmiştir. Bu ortaya çıkan farklı yaklaşımlar literatür taramasıyla özetlenmiştir. Yazar sonraki bölümlerde, kurumsalcı yaklaşım ve sosyal sermaye ilişkisinin üstüne gitmiş ve kırsal kalkınmayı sosyal sermaye olgusuyla ilişkilendirerek bu durumun Türkiye’deki yansımalarını açıklamaya çalışmıştır.

MAGNANİ, STRUFFİ (2009): ‘ Translation Sociology and Social Capital İn Rural Development Initiatives.. A Case Study From The Italian Alps’ adlı makalede yazar, İtalya Alplerinde Val di sole bölgesinde sürdürülebilir tarım teşviklerini üstlenen bir grup yerel çiftçi ile bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın amacı, katılımcı içeriklerde sürdürülebilir kırsal kalkınmayı teşvik etmek ve sosyal dinamiklerin rolüne dikkati çekebilmektir. Bu amacı hayata geçirebilmek için kırsal kalkınma çalışması iki temel ifade vardır. Bunlar; sosyal sermaye ve sosyolojinin çevirisidir. Val di sole bölgesinde uygulanan eylem sonuçları ile ilgili olarak bir kırsal kalkınma girişimine katılan sosyal dinamiklerin karmaşıklığını anlayabilmek için sosyal sermaye ve sosyoloji ilişkisinin birlikte değerlendirilerek daha etkin bir politika önerilmiştir. Bu çalışma ile İtalya Alplerindeki bir dağ vadisinde kırsal kalkınma ve sürdürülebilir tarımın katılımcı bir araştırma ve projeye analizi amaçlanmıştır.

ÇEKİÇ (2009): ‘Kırsal Kalkınma Açısından Sosyal Sermayenin Öğeleri: Şanlıurfa-Hilvan Örneği’ adlı çalışmasında, Kırsal aktörlerin sosyal ilişki yapılarının değerlendirildiği bu çalışma ile bu bölgeye özgü stratejiler için ipuçları üretilebileceği öngörülmüş, bu noktada da; yerleşmelerde sosyal sermayenin kırsal haneleri işbirliğine götüren bir yapıda olmamasına bağlı olarak, öncelikli olarak işbirliği için gerekli güvenin oluşumunda önemli rol oynayan mülkiyet sorununun çözülmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Alan çalışması Hilvan ilçesi kırsal alanında yer alan bölgenin genel karakterini yansıtan kırsal yerleşmelerde yürütülmüştür. Bu yerleşmelerde kırsal hane başkanlarına uygulanan anket sonuçları faktör ve varyans analizleri aracılığıyla değerlendirilerek sosyal ilişki ağlarını belirleyen faktörler tanımlanmış ve bu faktörlerin kırsal yerleşme karakteri ve hanelerin sosyal ve kültürel yapıları ile ilişkileri test edilmiştir.

ARICIOĞLU VE ERGİN (2009): ‘What is The Trust Or Social Capital? :A Measurement About Owner/Managers in Konya Industrial Area’, adlı makalelerinde, öncelikle sosyal sermaye kavramının kavramsal çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra, bu kapsama bağlı olarak sosyal sermaye kavramının merkezinde olan ağ ilişkileri ele alınmış ve sosyal sermayenin temel unsuru olan güvenin ne anlama geldiği irdelenmiş ve sosyal sermayenin ölçümüne ilişkin çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardan da yararlanılarak Konya’da faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin sahip yöneticileri ana kütle olarak tanımlanmış ve 120 işletme sahip/yönetici ile yüz yüze

anket yöntemi kullanılarak sosyal sermayenin Konya için anlamı ölçülmeye çalışılmıştır.

GÜLÇUBUK, YILDIRAK, KIZILASLAN, ÖZER, KAN, KEPOĞLU (2010) : ‘Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri’ adlı makale de ilk olarak kalkınma yaklaşımının tek bir yönden irdelenemeyeceği üzerinde durulmuştur. Kırsal kalkınma yaklaşımları günümüz sosyo-ekonomik ve teknolojik değişmelerin etkisinde kalarak terminolojik olarak farklılaşmıştır. Makalenin seyri Dünya Bankası’nda AB’de ve Türkiye’deki kırsal kalkınma yaklaşımlarının değişimlerinin ele alınmasıyla devam etmiştir. Avrupa Birliği söz konusu kırsal kalkınma hedeflerini dört eksen etrafında toplayarak, yeniden yapılanmayı, tarımda ve ormancılıkta rekabetçiliği geliştirmeyi, arazi yönetimini esas alarak çevreyi ve kırsal alanları iyileştirmeyi hedeflemiştir. Türkiye ise kırsal kalkınma politikalarının yönünü AB ile uyumlu olarak katılımcılık, yerelcilik, toplum dinamiğini canlı tutabilen ve cinsiyet dengesini de dikkate alan bir politika değişimi içerisinde olmuştur.

AYDEMİR (2011): ‘Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri, Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma’ adlı çalışmasında, mekâna dayalı toplumsal ilişkilerin sosyal sermaye potansiyelini anlamaya odaklanmıştır. Aynı mekanı paylaşan insanların ortak hayat tecrübeleri, yakın toplumsal iliksileri geliştiren bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ikinci önemli kavramı olarak topluluk duygusunun mekâna dayalı ilişkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmada topluluk duygusu ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır.

KANGAL (2013); ‘Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi Türkiye Örneği’ adlı çalışmasında öncelikle sosyal sermaye kavramını çeşitli bilim dalları açısından değerlendirerek diğer sermaye türleriyle olan ilişkisini ortaya koyarak kalkınmanın sosyo ekonomik boyutunu ele almıştır. Ayrıca Türkiye’nin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyi ile mevcut ekonomik düzeyi, güven unsuru açısından incelenmiş ve Türkiye’nin bu konuda hangi düzeyde olduğu Dünya Değerler Anketi verilerinden çıkarılan sonuçlarla analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlarda Türkiye’nin istenilenin çok altında bir güven seviyesine sahip olduğu ve bu seviyenin ekonomik göstergeler üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR

3.1. Kırsal Alan Anlam ve Tanımı

Türk dil kurumunun yayımladığı Türkçe sözlükte kırsal alan ‘ iktisadi açıdan özellikle doğal kaynaklara dayalı üretimin yaygın olduğu, ortalama gelir düzeyinin genellikle göreceli olarak düşük kaldığı, kendine özgü kültürel yapısı bulunan ve toplumsal hayatın daha çok gelenekler çerçevesinde belirlendiği yerler’ olarak tanımlanmaktadır.³

Ülkemizde kırsal alanlar için çeşitli fiziki ve sosyolojik tanımlar yapılmaktadır. Kırsal kalkınma politikaları özel ihtisas komisyon raporuna göre kırsal alan, ‘*kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi özelliklere sahip, sayıca fazla, küçük ve dağınık yerleşimlerin yaygın, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlar*’ olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanıma göre ise kırsal alan en yalın haliyle ‘*doğal coğrafi çevre*’ olarak kabul edilmektedir.⁴

OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) tarafından geliştirilen ve AB tarafından da kullanılan kırsal alan tanımına göre, idari sınırlar itibariyle nüfus yoğunluğu km² başına 150 kişiden az olan yerler kırsal alan olarak kabul edilmektedir. OECD’nin kırsal alan tanımlaması daha çok nüfus yoğunluğu temellidir ve bu yoğunluk 3 kategoride ele alınmıştır. Bunlar;

1. Baskın kırsal alanlar: km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerdir.
2. Orta ya da önemli kırsal alanlar: bire ildeki toplam nüfusun % 15 ile %49,9’unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.
3. Baskın kentsel alanlar: bir ildeki toplam nüfusun %15’inden azının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.⁵

³Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlüğü, <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>>, (20.12.2013).

⁴ Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013): Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara, DPT Yayınları, 2006, s.10 <http://plan9.dpt.gov.tr/oik16_2_kirsalpolitika/kirsalka.pdf> (22.12.2013).

⁵Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), a.g.m., s.11.

Avrupa Birliği İstatistik Kurumu EUROSTAT'ın kırsal alan tanımı ise, şehirleşme derecesine dayandırılmaktadır. Buna göre nüfus yoğunluğu kriterine göre kırsal alanı belirleme yolları 3 şekilde sınıflandırılabilir:

1. Yoğun olarak nüfuslanmış kuşaklar; toplam nüfusun en az 50.000 olduğu komşu belediye gruplarına içeren kuşaktır.
- 2.Orta dereceli nüfuslanmış kuşaklar; km²'ye 100 yerleşik nüfustan fazla yoğunluğa sahip belediye gruplarıdır.
3. Seyrek nüfuslanmış kuşaklar ise; yoğun ve orta derecede nüfuslanmış kuşak sınıflandırması dışında kalmış belediye gruplarıdır.⁶

Bu tanımlamalar, zaman zaman genişletilerek kırsallık olgusu, ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel oluşumlar bakımından kırsal alan ya da toplulukların bir niteleyicisi olmuştur. Bu nitelikler daha çok gelenek ve göreneklerin biçimlendirdiği, ekonomik koşulların doğal çevrenin söz sahibi olduğu değerlendirmelerine dayanır.⁷

3.2.İdari Açıdan Kırsal Alan

1924 tarihli köy yasasının 1. maddesine göre; nüfusu iki binden aşağı olan yerlerin köy, iki bin ile yirmi bin arasında olanların kasaba, ve yirmi binden çok nüfuslu olanların kent sayılacağı belirtilmiştir.Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatımevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve Belediye Kanununa tabidir.⁸

Yine köy yasasının 2. Maddesine göre; cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte bir köyü meydana getirmektedirler.⁹

Türkiye'de gerçekleştirilen kalkınma planlarında köy kavramı, daha çok ekonomik yapısı tarıma dayalı, kendine özgü toplumsal ilişkileri olan belirli bir yerleşme yerine sahip, en küçük yönetsel birimli yerler olarak tanımlanır. Kent ve kırsal

⁶European Commission (EC), 'Towards A Common Agricultural and Rural Policy for Europe', 1997, <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/buck_en/cover.htm> (23.12.2013).

⁷ Muzaffer Bakırcı, *Türkiye'de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar, Uygulamalar*, Ankara, Nobel Yayınevi,2007, s. 25.

⁸ Köy Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>>,7/4/1924, Sayı: 68, Tertip: 3, Cilt:5, s. 336.(25.12.2013).

⁹Köy Kanunu, a.g.e., s.336.

alan ayrımı olarak 1980 öncesi kalkınma planlarında 10 binin üstünde yerler kent kabul edilmiş, 1980 sonrasında ise 20 bin ve üstü yerler kent sayılmıştır.¹⁰

3.3. Ekonomik Açıdan Kırsal Alan

3.3.1. Tarımsal Yapı

Tarım yurtiçi gıda gereksiniminin karşılanması, sanayi sektörüne girdi temini ve yarattığı istihdam olanakları açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Tarım, taşıdığı ekonomik ve toplumsal rol sayesinde kırsal kalkınma konusunda da önemli bir potansiyel yaratmaktadır¹¹. Bir tarım ülkesi olan Türkiye’de tarımın 1970’li yılların ilk yarısına kadar GSMH’deki payı ve ekonomiye olan katkısı açısından önemini koruduğunu söylemek mümkündür.¹² Tarım sektörü Genel GSYİH içindeki payı ile değerlendirildiğinde, tarım sektörünün 1968 yılı GSYİH’deki payı %33,5 1980 yılındaki payı %24,8, 1990 yılında %16,8 2000 yılında %11,9 2005 yılında %10,2 ve 2012 yılında da %9,1 düzeyine gerilemiştir.¹³ Bu gelişmeler sonucunda tarım sektörünün genel GSYİH içindeki payının yıllar itibariyle düştüğü gözlemlenmiştir.

Tarımsal yapıyla ilgili kırsal alan değerlendirmelerinde toprak reformu, tarımsal işletmelerde arazi kullanımı ve tarımsal örgütlenme kavramları en önemli belirleyici unsurlardır.

3.3.1.1. Toprak ve Tarım Reformu

Tarımsal yapıya ilişkin sorunlarda öncelikli olarak toprak mülkiyetine ilişkin dengesizliğin giderilmesi gerekmektedir. Böylece tarımsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili politikalar doğru işleyebilmektedir.¹⁴

Gelişmekte olan ülkelerde toprak reformlarının etkinliği ve uygulanmasına siyasi sürecin engel olduğu durumlar olmuştur. Toprak reformlarının uygulama alanı

¹⁰Yusuf Mahir Çakar, ‘ Türkiye’de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum İli Örneği’, s.5 Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

¹¹T.C. İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi, AREM, Kırsal Kalkınma ve Kırsal Alanda Örgütlenme, <http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/Yonetim/Koy.../BI_1.pdf>, (25.12.2013).

¹²Gülten KAZGAN, *Tarım ve Gelişme*, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

¹³Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Üretim Yöntemi İle GSYİH, <<http://www.tuik.gov.tr/>> (28.12.2013).

¹⁴Sema Gün, ‘Türkiye’de Toprak Reformu’, s.1,<http://www.agri.ankara.edu.tr/economy/1189_1205433983.pdf>(29.12.2013).

tarım toprakları olmasına karşın bu reformların ekonomik, toplumsal ve siyasi yönü oldukça güçlüdür. 2011 yılı nüfus istatistiklerine göre, nüfusun %23.2'si kırsal kesimde yaşamakta olup 17.3 milyon kişi için tarım toprakları önemli bir çalışma ve geçim kaynağı olarak önemini korumuştur.¹⁵ Türkiye'de toprak reformu amacıyla Cumhuriyetin ilanından bu yana üç yasa çıkartılmıştır. Bunlar;

1. 4753 sayılı çiftçiyi topraklandırma yasası (1945)
2. 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu yasası (1973)
3. Sulama alanlarında arazi düzenlemesine dair tarım reformu (1984) kanunudur.

İlk toprak reformu girişimi olan çiftçiyi topraklandırma yasasının amacı, arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri bu kanun gereğince toprak sahibi yapmaktır. Yasanın uygulama sonuçları göz önüne alındığında tarımsal yapıyla ilgili olarak ve özellikle de mülkiyet konusunda bu reformların hiçbir etkisi olmamıştır.¹⁶

1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasasının amacı; toprağın verimli bir şekilde kullanılmasını ve işletilmesini sağlayarak tarımsal üretimi sürdürülebilir bir şekilde attırmak, artan bu üretimin değerlendirilebilmesini sağlayarak, sanayi üretimi için kaynak yaratmaktır.¹⁷

Yasa kurallarının uygulanması ve bu kurallar konusunda çıkabilecek hata ve yanlışlıklar ve bunların nasıl giderileceği konusu varsayımlardan ibarettir. Bu yasanın sadece bölgesel uygulamayı öngörmesi de ayrı bir eleştiri konusu olmuştur. Yasanın il olarak uygulandığı tek yer olan Şanlıurfa da yasa kuralları nedeniyle 1.690.105 dekar toprak özel kişilerden kamulaştırılmış ve sadece 230.897 dekar toprak dağıtılmıştır.¹⁸

Son yasa olan sulama alanlarında arazi düzenlemesine dair tarım reformu kanununun amacı ise; toprağın verimli bir şekilde işletilmesini sağlayarak tarım üretiminin arttırılması, yeterli toprağı bulunmayan çiftçilerin topraklandırılması, ekonomik üretime imkan vermeyen arazilerin toplulaştırılması ve tarım arazilerinin tahsisini düzenlemektir. Ancak diğer iki reform yasaları gibi bu reformda da birçok

¹⁵ Sema Gün, İlkay Dellal, F. İlkur Ünüvar, " Türkiye'de Toprak Politikası ve Kırsal Yoksulluk", 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Bildirileri, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, , Cilt:1,Konya, 2012,s.243

¹⁶ Hayrullah F. Töke, 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Gayeleri ve Tatbikatından Doğan Davalar, <<http://www.ankarabarasu.org.tr/site/ankarabarasu/tekmakale/1968-6/6.pdf>>, (09.01.2014).

¹⁷ Zerrin Demirel, Fatma Zehra Gülsever, "Türkiye'de Toprak Reformu ve Uygulamaları" <http://www.tarimreformu.gov.tr/library/belge/b_Turkiye_toprak%20reformu_uygulamaları.pdf>, (09.01.2014).

¹⁸Gün, a.g.m., s.4.

uygulama yetersizlikleri ve eksiklikler ortaya çıkmıştır. 1984 yılından bu yana uygulama bölgelerinde toprak reformu amaçlı dekar toprak bile kamulaştırılmamıştır.¹⁹

Toprak reformu yasalarının uygulamaları hazine topraklarının dağıtımına neden olmuş ve üç yasanın da çıkarılış gerekçesi olan toprak reformunun bir önemi kalmamıştır.

Türkiye’de yapılacak tarım reformunun başarısı için amaçların doğru belirlenmesi gerekmektedir. Tarım reformlarının başarısı için hedeflenen amaçların üretim ve pazarlama politikası olarak değerlendirilmesi, bu amaçla verim artışının sağlanması, etkin piyasa koşullarına uyumun gerçekleştirilmesi, rekabet koşullarının iyileştirilmesi ve sektörel yapıyla koordinasyonun sağlanması gerekmektedir.²⁰

Günümüzde uygulanan tarım reformu çalışmaları şöyle sıralanabilir;

- Alternatif Ürün Projesi: Projenin amacı, arz fazlası üretimin ödenmesi, aşırı üretim nedeniyle değerlendirilemeyen stok oluşumunun engellenmesi ve talep açığı olan başka ürünlerin üretimlerinin artırılmasına yönelik teşviklerin yapılmasıdır.
- Telafi Edici Ödeme Sistemi: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından tespit edilen ve üretimden vazgeçilen eski ürünle üretimin teşvik edilecek yeni ürün arasındaki fark, üreticilere ‘telafi edici ödeme’ şeklinde ödenecektir.
- Çiftçi Kayıt Sistemi: Çiftçi kayıt sistemi ile tarım alanlarında faaliyet gösteren üretim alanları, üretilen ürünler, sulama ve kullanılan girdiler ile maliyetleri bilgisayarla kayıt altına alınıp tek merkezden takibi yapılabilecektir.²¹
- Doğrudan Gelir Desteği Projesi: Dünya ticaret örgütünün tanımına göre, doğrudan gelir desteği, kamu kaynaklarından hedef tarım üreticilerinin gelir düzeyini etkilemek amacıyla yapılan transferler şeklinde uygulanan bir politika aracıdır. Bu politika kapsamında çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteği pilot proje uygulaması başlatılmıştır. Uygulama bölgeleri olarak ise Ankara-Polatlı, Antalya-Serik, Trabzon-Akçaabat, gibi ilçeler ve bunlara bağlı köyler tercih edilmiştir.²²
- Tarımsal Ürünlerin Girdi Fiyatlarının Dünya ile Uyumu Projesi: 2008 yılından bu yana girdi fiyatlarının sürekli artması ve girdi desteklerinin gerilemesi sonucu tarımda üretimin artırılması, dışa bağımlılığın

¹⁹Gün, a.g.m., s.4

²⁰ Zeynep Erdiñç ve M. Hulusi Erdiñç, ‘ Türkiye’de Tarım Reformu’, s.52, <http://www.sbd.ogu.edu.tr/makaleler/2_1_Makale_4.pdf>, (10.01.2014).

²¹ Fahri Yavuz, ‘Türkiye’de Tarım’, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,<http://www.tarim.gov.tr/SGB/Documents/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf> ,(11.01.2014).

²²Ziraat Mühendisleri Odası, <http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=147&tipi=5&sube=0>(13.01.2014).

azaltılması ve rekabet edebilme konularında güçlük çekilmektedir. Bu amaçla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından girdi fiyatlarının diğer ülke girdi fiyatlarıyla aynı orana çekilmesi konusu gündeme gelmiştir. Böylelikle tarımsal kredilerde uygulanan fiyatlar AB ve ABD’de uygulanan fiyatlarla denk tutularak çiftçi ve üreticilere daha az maliyetle sunulacaktır.²³

- Ürün Borsalarının Geliştirilmesi Projesi: Bu proje 1994 yılı başlarında FAO tarafından tarım borsalarını gerçek bir borsa nizamına kavuşturmak, tarım sektöründe devlet müdahalesini azaltarak yeniden düzenlemek, ürün borsalarındaki alım satımları canlandırmak amacı ile işbirliği yapma teklifi ile ortaya çıkmıştır. Proje kapsamında İzmir Ticaret Borsası pamuk üretiminde pilot ticaret borsaları arasında yer almıştır. 2010 yılında ilk kez lisanslı depoculuk yatırımlarına başlanmış ve Ege Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. kurulmuştur.²⁴
- Prim Kararnamesi Projesi: Fark ödeme uygulaması da denilen bu projenin temel amacı, arz açığı olan ürün yetiştiricilerini desteklemektir. Mevcut durumda pamuk, ayçiçeği, soya fasülyesi ve diğer yağlı bitkileri kapsayan uygulama genişletilecektir. Uygulama ile hedef fiyat ve Pazar fiyatı arasındaki fark üreticilere prim olarak ödenecektir.²⁵
- Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) Program Desteği: Bu programda toprak ve su kalitesinin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilirliği, erozyonun önlenmesi ve tarımın olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik alanların korunması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda minimum toprak işlemeli tarım uygulamalarına 30 TL/da, toprak ve su yapısının korunması ve erozyonun önlenmesi uygulamalarına 60 TL/da, çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalarına 135 TL/da ödeme yapılır.²⁶
- Kırsal Kalkınma Destekleri: Desteklerin amacı; Doğal kaynakların korunmasını dikkate alarak kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, altyapının iyileştirilmesi, tarımsal üretim ve tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması, gıda güvenliğinin güçlendirilmesi, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının yaratılması, kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliklerinin artırılması ve kırsal toplumda belirli bir kapasitenin yaratılmasıdır.²⁷

²³ Tarımda Girdi Fiyatları, <http://www.gidatarim.com/35_TarimTedarik183_Fidan/BASINDAN-MAKALELER/21431_Tarimda-girdi-fiyatları%E2%80%A6.html>, (13.01.2014).

²⁴ İzmir Ticaret Borsası, <<http://www.itb.org.tr/tr/yeniProje.asp#link15>>, (13.01.2014).

²⁵ Yavuz, a.g.m., s.54.

²⁶ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, <<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar///IceriklerDetay.aspx?rid=357&NodeValue=151&KonuId=133&ListName=Icerikler>> (15.01.2014).

²⁷ 6 Nisan 2006 Tarihli ve 26131 Sayılı Resmi Gazete, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Tebliği, No: 2006/17.

3.3.1.2. Tarımsal Örgütlenme

Örgütlenme; benzer ya da aynı sorunlara sahip insanların sorunlarına çözüm yolu bulmak amacıyla bir araya gelmeleridir. Tarımsal alanlarla ilgili sorunların çözümünde, tarımsal ve kırsal kalkınmanın yaratılmasında tarımsal örgütlerden faydalanılmaktadır. Bazı üretici örgütleri (örneğin tarımsal kalkınma kooperatifleri) kişilerin kendi istek ve amaçları doğrultusunda kurularak, devletin doğrudan ya da dolaylı destekleri ile yürütülmektedir. Tarımdaki üretici örgütlerinin çoğu Tarım Bakanlığı'nın bünyesinde faaliyet göstermektedir. Bakanlığın il ve ilçelerde yürüttüğü faaliyetler örgütlerin kuruluşunu ve yayılışını kolaylaştırmaktadır. Devletin tarım kesimindeki örgütlenme faaliyetlerinde çoğu zaman siyasi amaçlar güdülmesiyle birlikte, tarım kesiminde köklü çözümlere gidilememiştir.²⁸

Kırsal kesimde örgütlenmenin önemi, tarımsal üretimin artırılması, kaliteli ürün üretilmesi ve tarımla uğraşan insanların yaşam düzeylerinin belli bir seviyeye ulaşmasında kendini gösterir. Tarım politikalarının etkin bir şekilde kullanılması, modern üretim yöntemlerinin kullanılarak kırsal alan kalkınmasının güçlendirilmesi ancak örgütsel yapının sağlam olmasına bağlıdır. Kırsal alanlarda yaşayan küçük üreticilerin üretimlerini sağlayacak girdileri en uygun fiyattan satabilmeleri ve bu girdileri temin edebilmeleri demokratik bir örgütlenme ile sağlanabilir.²⁹

Kırsal alanlardaki örgütlenmeler sayesinde kırsal alanların yönetsel, sosyal ve ekonomik olarak geliştirilmesi için çaba harcanmış, bu çerçevede kırsal alanlarda merkezi yönetim taşra kuruluşları, yerel yönetimler, birlikler, kooperatifler, ortaklıklar, vakıflar ve sivil toplum örgütlenmeleri oluşturulmuştur.³⁰

3.3.1.3. Tarımsal İşletmelerin Yapısı ve Tarımsal Arazi Kullanımı

Tarımsal üretimin gerçekleştirildiği ekonomik birim olan tarım işletmeleri, ülkenin temel ekonomik sosyal ve doğal koşulları çerçevesinde kendine has bir yapıya sahiptir. Tarım işletmesi yasal durumu ne olursa olsun sahip olduğu ortakçılık, yarıcılık ya da kiralama şeklinde işlediği arazinin büyüklüğüne bakılmaksızın kendi adına

²⁸ İ. Hakkı İnan ve diğerleri, "Tarımda Örgütlenme"

s.1,2<http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/97399278d24e6bb_ek.pdf?tipi=14&sube=> (14.01.2014).

²⁹ İ. Hakkı İnan ve diğerleri, " Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi" s.148,149, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf>, (14.01.2014).

³⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM), ' Kırsal Kalkınma ve Kırsal Alanda Örgütlenme' <http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/Yonetim/Koy.../Bl_1.pdf>.

bitkisel üretim yapan küçükbaş ya da büyükbaş hayvan besleyen bir ekonomik birimdir. Kırsal alanlarda tarımsal faaliyet gösteren hanehalkı o alanın tarımsal işletmesi konumundadır. Bu nedenle de arazi kullanımı, işletme tipi ve büyüklüğüne göre işletmeler, arazi tasarruf şekli ve arazi parça sayısı gibi göstergeler Türkiye İstatistik kurumunun yapmış olduğu genel tarım sayımları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu genel tarım sayımlarının ilki 1927 yılında başlamış, 1950,1963,1970, 1980,1991 ve sonuncusu da 2001 yılında gerçekleşmiştir. 1980’de uygulanan genel tarım sayımı köy genel bilgi anketiyle, nüfusu 5000’den az olan yerleşim yerleri kapsamıştır. 1991’de uygulanan genel tarım sayımı köy genel bilgi anketiyle tüm köyler ve nüfusu 5000’den az il ve ilçe merkezleri kapsamıştır. Son olarak uygulanan 2001 genel tarım sayımıyla tüm köyler ve nüfusu 25000’den az olan il ve ilçe merkezleri kapsamıştır.³¹

Tablo1:Tarım Arazilerinde Parça Sayısı ve İşletme Başına Arazi Büyüklüğü (1980, 1991 ve 2001 yılı genel tarım sayım sonuçları)

Yıllar	Toplam İşletme Sayısı	Toplam Parsel Sayısı	Toplam Arazi	İşletme Başına Parsel Sayısı	Ortalama Parsel Genişliği	Ortalama İşletme Büyüklüğü
1980	3.558.815	22.903.948	227.640.289	6.4	9.9	64.0
1991	3.966.822	21.601.272	234.510.993	5.4	10.9	59.1
2001	3.022.127	12.323.405	184.348.223	4.1	15.0	61.0

Kaynak:TÜİK, 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Hanehalkı Sonuçları

Tarımsal işletme hane halkı araştırma sonuçlarına göre, 1980, 1991 ve 2001 yılları karşılaştırıldığında toplam parsel sayısında düşüşler yaşanmıştır. 1980’den 1991 yılına kadar olan dönemde toplam işletme sayısı artmışken, 1991-2001 yılları arasında toplam işletme sayısının azaldığı görülmektedir. Bu durum tarım topraklarının önemli bir bölümünün terk edildiğini göstermektedir. Belirtilen dönemde işletme başına parsel sayısının azalmasının yanı sıra ortalama parsel genişliğinin artması olumlu bir sonuçtur. Bu sonuç, tarım arazilerindeki arazi toplulaştırmalarının başarısını ortaya koymaktadır. Arazi toplulaştırmasıyla ortalama parsel sayısı düşürülerek, fazla parçalanmış dağılmış arazilerin modern tarımsal işletmecilik sayesinde birleştirilmesi amaçlanmıştır.³²

³¹ 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=56>,(14.01.2014).

³²Tarım Kütüphanesi, “Arazi Toplulaştırması”, <http://www.tarimkutuphanesi.com/ARAZI_TOPLULASTIRMASI_00160.html>, (15.01.2014).

Böylece 1980-2001 yılları arasında parsel genişliği artırılarak ortalama parsel sayısı düşürülmüştür.

Tablo 2: Tarım Arazilerinin Kullanım Şekli (2001 Tarım Sayımı Sonuçlarına Göre)

KULLANIM ÇEŞİDİ	TOPLAM DEKAR	%
Ekilen tarla arazisi	152.376.000	22,78
Sebze ve çiçek bahçeleri	5.867.000	0,88
Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler	25.865.000	3,87
Nadas	37.460.000	5,60
Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi	19.443.000	2,91
Daimi çayır ve otlak arazisi	146.167.000	21,85
Koruluk ve orman arazisi	184.846.000	27,64
Tarıma elverişsiz arazi	96.796.000	14,47
TOPLAM	668.820.000	100,00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2011, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, s. 189.

2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçları arazi kullanımını verilerine göre, Türkiye’de ekilen tarla arazisi %22,78, nadas’a bırakılan toprak arazisi % 5,60, sebze ve çiçek bahçeleri %3,87 ve de meyve ve uzun ömürlü diğer bitkilerin kapladığı toprak alanı % 3,87’dir. Tüm bu topraklar ülke topraklarının %33,13’ünü oluşturmaktadır. Toplam dekar olarak 211.568.000 olan bu topraklar ülkenin tarımsal toprak varlığını göstermektedir.

Tablo 3: Tarımsal İşletme Sayısı ve Büyüklüğü (1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına Göre)

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	İşletme Sayısı (Adet, 1991)	İşlenen Toprak Alanı (Dekar, 1991)	İşletme Sayısı (Adet, 2001)	İşlenen Toprak Alanı (Dekar, 2001)
5’den az	251.686	667.059	178.006	481.605
5-9	381.287	2.511.091	290.461	1.951.672
10-19	752.156	10.042.501	539.816	7.374.515
20-49	1.274.609	38.668.961	950.840	29.523.341
50-99	713.149	46.750.693	560.049	38.123.216
100-199	383.323	49.216.633	327.363	43.881.626
200-499	173.774	46.487.432	153.685	42.076.313
500-999	24.201	14.982.493	17.429	11.218.554
1000-2.499	10.266	13.856.621	4.199	5.476.930
2.500-4.999	1.930	6.538.082	222	695.541
5000-+	441	4.789.427	57	3.526.174
TOPLAM	3.966.822	234.510.993	3.022.127	184.329.487

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Hane halkı Araştırma Sonuçları.

1991 ve 2001 yıllarında yapılan genel tarım sayımı sonuçları karşılaştırıldığında, 1991 yılında toplam tarım işletme sayısı 3.966.822 iken; 2001 yılı rakamlarına göre toplam tarım işletmesi sayısı 3.022.127'ye düşmüştür. Türkiye'de tarımsal işletme sayısının en yüksek olduğu işletme büyüklüğü 20-49 dekar arazi grubunda gerçekleşmiştir. Tarımsal işletme sayısının en düşük olduğu işletme büyüklüğü 5000+ dekar arazi grubudur.

Türkiye'deki tarım işletmelerinin çoğunluğu, arazi büyüklüğü bakımından küçük işletmeler olmasının yanında, sahip oldukları arazinin çok parçalılığı, düzensiz ve dağınık parsellerden oluşması gibi nedenlerle sorun yaşamaktadır. Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı oluşu, işletmenin teknoloji bilgi ve sermaye kullanımını olumsuz yönde etkilemekte ve dolayısıyla da işletme maliyetlerinin yükselerek işletmenin verimli bir şekilde çalışmasına engel olmaktadır.³³

Tablo 4: Tarım İşletmelerindeki Arazi Parçalılık Durumu (2001 Genel Tarım Sayımı Verilerine Göre)

İşletmelerdeki Arazi Parça Sayısı	İşletme Sayısı	Yüzde (%)	Toplam Parça Sayısı	Yüzde (%)
1-3	1.708.258	56,5	3.313.105	27
4-5	615.316	20,4	2.722.080	22
6-9	484.520	16,0	3.449.713	28
10-15	170.946	5,7	1.973.418	16
16-+	43.087	1,4	865.094	7

Kaynak: 2001 Yılı Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Hanehalkı Araştırma Sonuçları

Tabloda da belirtildiği üzere Türkiye'de tarımsal işletmelerin parçalılığı oldukça yüksek düzeydedir. 2001 Genel Tarım Sayımı Verilerine göre ortalama arazi parsel büyüklüğü 14,96 dekadır. Türkiye'de ki bu arazi parçalılığın nedenlerinden birisi de, tarımsal nüfus artış hızının toplam nüfus artış hızından yüksek olmasıdır. Artan tarımsal nüfus diğer sektörlere aynı hızda aktarılamadığı için tarım topraklarındaki nüfus baskısı artmaktadır. Dolayısıyla tarım işletmeleri giderek küçülmekte ve parçalanmaktadır.³⁴

³³Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Türkiye Tarım İşletmelerinin Genel Durumu ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğünün Tespiti, Ankara 2010, s.6.

³⁴Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, a.g.e., s.7.

Tablo 5: İşletme Tipine Göre İşletme Sayısı (2001 Genel Tarım Sayımı Verilerine Göre)

Yıl/ Yüzde (%)	Arazisi Olan Toplam İşletme Sayısı (A)	Arazisi Olmayan Toplam İşletme Sayısı (B)	Toplam İşletme Sayısı (A+B)	Yalnız Bitkisel Üretim Yapan İşletme Sayısı	Yalnız Hayvansal Üretim Yapan İşletme Sayısı	Hem Bitkisel Hem de Hayvansal Üretim Yapan İşletme Sayısı
2001	3.022.127	54.523	3.076.650	929.582	72.629	2.074.439
%	98,2	1,8	100,0	30,2	2,4	67,4

Kaynak: 2001 Yılı Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Hanehalkı Araştırma Sonuçları

1980 yılı Genel Tarım Sayımı Hanehalkı Sonuçlarına göre, hem bitkisel üretim hem de hayvansal üretim yapan işletme sayısı 3.140.638 iken 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarında bu rakam 2.935.055 düşmüştür. Tablo 5’de gösterilen 2001 genel tarım sayımı rakamlarında ise hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapan işletme sayısı 2.074.439 olarak ifade edilmiştir. Bu durum geçimlik üretim yapısının çözülmesiyle birlikte işletmelerin uzmanlaşma faaliyetlerini arttırdığının kanıtıdır.³⁵

3.3.2. İşgücü ve İstihdam Durumu

Türkiye’de istihdamın yapısı incelendiğinde tarım sektörünün her zaman önem teşkil ettiği görülmektedir. Ancak Türkiye’de kırsal nüfusun payı ve istihdamla olan ilişkisi düşünüldüğünde tarım sektörünün payının zaman içerisinde azaldığı tespit edilmiştir. İstihdamda tarım sektörünün payı son 20 yılda yaklaşık %50 azalmasına rağmen hala çalışan 4 kişiden biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir. İstihdam konusu incelenirken kırsal alanın işgücü verilerinin de dikkate alınması önemli bir husustur.³⁶

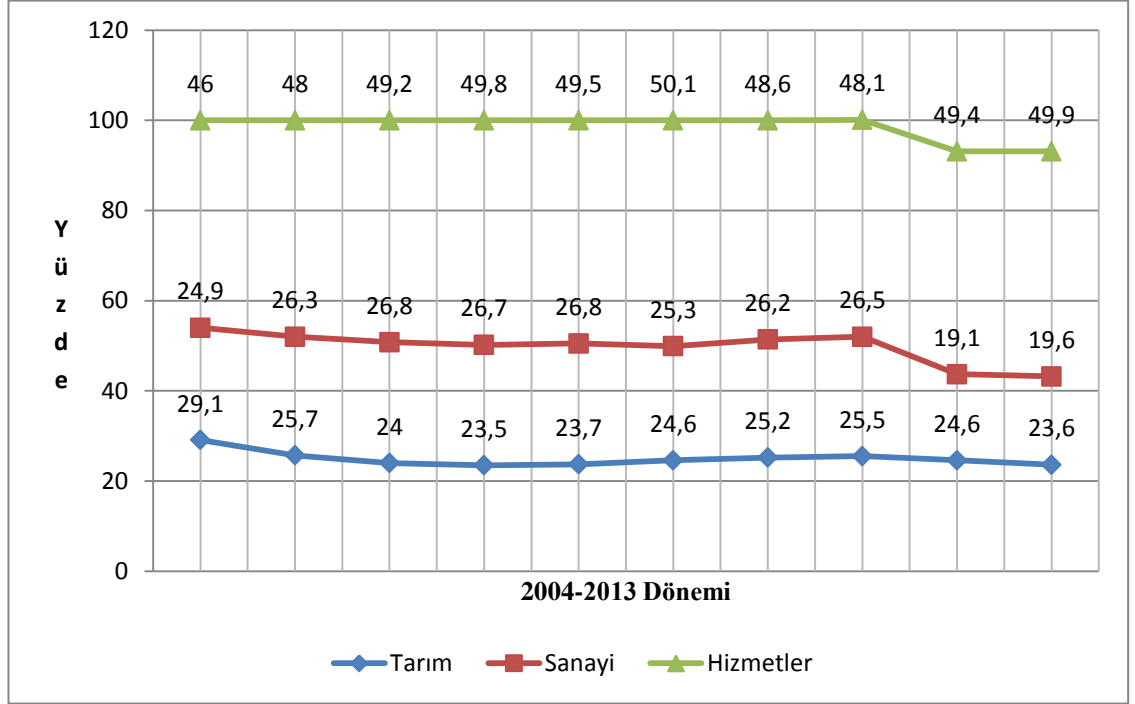
³⁵Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, ‘Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013’, Ankara, 2010 s.25.
<http://www.serka.org.tr/downloads/diger_planlar/12_tarim_kirsal.pdf>, (17.01.2014).

³⁶ Birleşmiş Milletler Ortak Programı, Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı, Haziran, 2011, s.1,6
<http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/YEM_Kirsal%20Istihdam.pdf>, (23.01.2014).

Tablo 6:İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
2004	29,1	24,9	46	100
2005	25,7	26,3	48	100
2006	24,0	26,8	49,2	100
2007	23,5	26,7	49,8	100
2008	23,7	26,8	49,5	100
2009	24,6	25,3	50,1	100
2010	25,2	26,2	48,6	100
2011	25,5	26,5	48,1	100
2012	24,6	19,1	49,4	100
2013(Nisan)	23,6	19,6	49,9	100

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Temel İstatistikler, <<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>> (27.01.2014).

Grafik-1:İstihdamın Sektörel Dağılımının Değişimi

İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında hizmetler sektörünün diğer sektörlere göre daha fazla istihdam sağladığı, tarım sektörünün ise diğer sektörlere nazaran zayıf kaldığını görmekteyiz.

3.3.2.1.İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları

İşgücüne katılma oranı, işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranını ifade etmektedir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, 15 ve daha yukarı yaştaki nüfustur. İşgücüne katılım oranlarının düşmesi, daralan bir kırsal

ekonomiye işaret ederken, aynı zamanda kırsal işsizlik oranlarının artmasına neden olmaktadır. İşsizlik oranlarının kırsal kesimdeki artış eğilimi, kırsal kalkınma projelerinin önemini ortaya koymaktadır.³⁷

Tablo 7: Temel İşgücü Göstergeleri (Kurumsal Olmayan Nüfus 15+)

Yıllar	İşgücü (bin)	İstihdam edilenler (bin)	İşgücüne Katılma Oranı(%)	İşsizlik Oranı(%)
2007	23.114	20.738	46,2	10,3
2008	23.805	21.194	46,9	11,0
2009	24.748	21.277	47,9	14,0
2010	25.641	22.594	48,8	11,9
2011	26.725	24.110	49,9	9,8
2012	27.803	25.577	50,8	8,0
2013(Nisan)	28.332	25.691	51,1	9,3

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 2011
<<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10903>>(27.01.2014).

Tablo 7’da gösterildiği üzere Türkiye temel göstergelerinde istihdam edilen kişi sayısı 2007 yılından bu yana artan bir seyir izlemiştir. Bu yıllar arasında işgücüne katılım oranları artmış, işsizlik oranları ise dalgalanma göstermiştir. 2000 yılından bu yana en yüksek işsizlik oranının ise 2009 yılında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Öyle ki 2000 yılında işsizlik oranı % 6,5 düzeylerinde iken bu oran 2001 kriziyle % 8,4 düzeyine yükselmiş, bu tarihten itibaren 2008 yılına kadar ortalama işsizlik oranı % 10 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2011 yılı itibariyle işsizlik oranının tek haneli rakamlara indiğini söylemek mümkündür. Yıllar itibariyle bakıldığında İşgücüne katılım oranlarının ise her yıl arttığı görülmektedir.

Tablo 8: Temel İşgücü Göstergeleri (Kırsal Alanlar İçin)

Yıllar	İşgücü (bin)	İstihdam edilenler (bin)	İşgücüne Katılma Oranı(%)	İşsizlik Oranı(%)
2007	7.479	6.973	50,8	6,8
2008	7.742	7.184	51,4	7,2
2009	8.163	7.438	52,7	8,9
2010	8.536	7.915	53,5	7,3
2011	9,131	8,603	54,9	5,8
2012	9.519	9.114	55,9	4,3
2013(Nisan)	9,492	8.929	54,6	5,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 2011.

<<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10903>>(27.01.2014).

³⁷Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, a.g.m., s.18

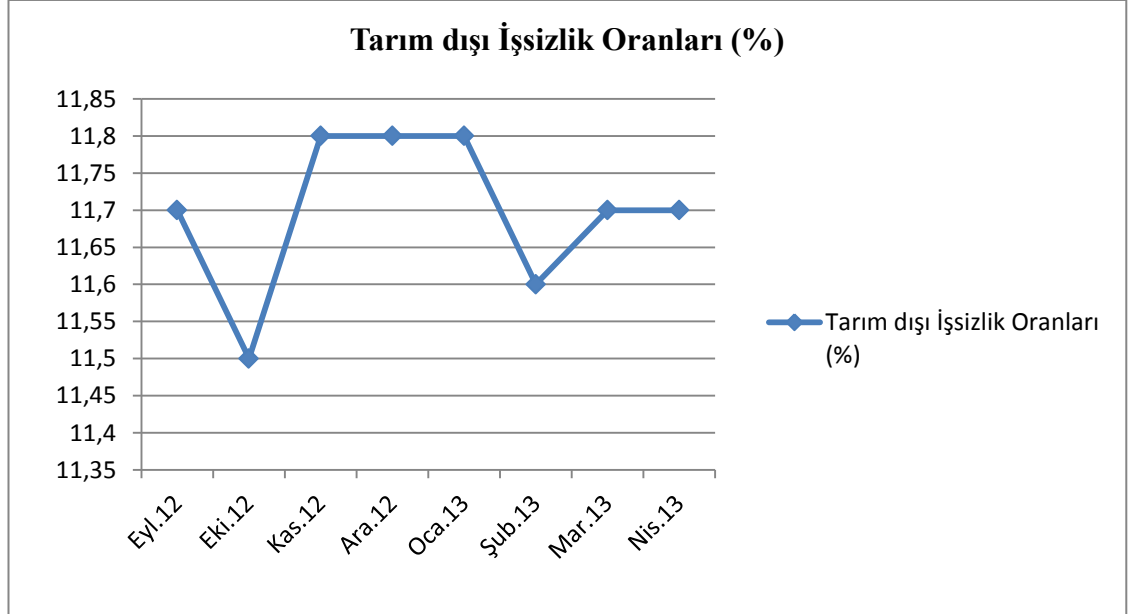
Tablo 8’de ifade edilen kırsal alanlar işgücü göstergelerine göre, istihdam edilenlerin sayısı arttıkça işgücüne katılım oranlarının yükseldiğini görmek mümkündür. 1990 yılında istihdam edilenleri sayısı 10.823 iken işsizlik oranı % 4,9, 2000 yılında istihdam edilenlerin sayısı 10.477 iken işsizlik oranı % 3,9 olmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi 2012-2013 yılları arasındaki istihdamki düşüşün, işsizlik rakamlarını doğrudan etkilemesi, kırsal alanı terk etmeyen bir nüfusun varlığına işaret etmektedir.³⁸

2007-2012 yılları arasında işgücüne katılım oranlarının artması Türkiye’de kırsal alanla ilgili birçok politikanın etkinleştirildiği ve kırsal alan sorunlarına çok daha fazla önem verildiğinin bir göstergesi olmuştur.

3.3.2.2. Tarım İstihdamındaki Değişmeler ve Tarım Dışı İstihdam

Tarım dışı işsizlik oranı, işsizlik oranı hesaplamalarında tarım sektörünün hesaba katılmayarak hesaplanan göstergedir. Mevsim etkilerinden arındırılmış işgücü verileri dikkate alındığında kriz sonrası hızla düşen tarım dışı işsizlik oranı Haziran 2012’de %11,1 seviyesine gerilemiştir.

Grafik-2: Aylık Bazda Tarım Dışı İşsizlik Oranları

Eylül 2012 ile tarım dışı işsizlik oranı tekrar yükselerek %11,7 olmuştur. Ekim ayında bu oran %11,5 seviyesine gerilemiştir. Şekilde ifade edildiği gibi, Kasım, Aralık

³⁸Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, a.g.m., s.10.

ve Ocak aylarında tarım dışı işsizlik oranının yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Tarım dışı işsizlik geçtiğimiz yılın Temmuz döneminden beri %11,4-%11,9 arasında değişmektedir. Özellikle son iki yılda açıklanan tarım dışı işsizlik oranlarının benzer seviyelerde olması, kuvvetli işgücü ve istihdam artışlarının bir göstergesidir.

TÜİK'nin açıklamış olduğu işgücü verilerine göre, Nisan 2013 döneminde, 2012 yılına göre tarım dışı işgücü % 5,9, tarım dışı istihdam ise %5,4 artmıştır. Geçtiğimiz altı aylık dönemde hem tarım işgücünde hem de tarım dışı istihdamda kuvvetli artışlar gözlemlenmiştir.³⁹ Tarım dışı istihdamda meydana gelen bir artış, tarım istihdamında düşüşe neden olacağı için istihdam konusunda olumlu bir gelişme olarak düşünülebilir, fakat kırsal alan olarak düşünüldüğünde tarım sektörünün payının yüksek olduğu dikkate alındığında tarım, kırsal alanda istihdamın belirleyicisi olmuştur.

3.3.3.Kentlere Göç Olgusu ve İşsizlik İlişkisi

Göç kavramı genel itibariyle bireylerin coğrafi olarak ikamet ettiği yerden ekonomik siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı ayrılıp yerleşmek amacıyla başka bir yere gitmesi şeklinde tanımlanabilir.⁴⁰ Kırsal göç ise, kırsal alanlarda yaşayanların yaşadıkları bölgeleri bireysel veya gruplar halinde terk etmeleri sonucu yeni yaşam alanları seçmeleridir.⁴¹

Ülkemizde 1950'li yıllarda ortaya çıkan sanayileşme süreci, kentsel nüfusun artmasına ve kırdan kente olan göçün başlamasına neden olmuştur. Sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan tarımda makineleşme süreci işgücü fazlasına neden olmuş ve göç hareketlerini tetiklemiştir.⁴² Kırsal alanlarda sorun olarak görülen emek-ücret ilişkisinin kurulamamış olması da kırdan kente olan göç düşüncesini pekiştirmiştir. Bunun yanı sıra kırsal göç ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda, kırsal göçün nedenleri arasında tarımsal üretimdeki verim düşüklüğü, köylerdeki fiziki ve sosyal altyapı eksikliği, kamusal hizmetlerin yetersiz oluşu ve kentlerdeki sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişme süreci göç hareketlerine ivme kazandırmıştır.

³⁹Seyfettin Gürsel, GökçeUysal, Ayşenur. Acar, 'Sanayide Kuvvetli İstihdam Artışı Devam Ediyor' Yönetici Özeti, Bahçeşehir Üniversitesi, Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Temmuz 2013.

⁴⁰Fatih. Çelik, 'Türkiye'de iç göçler:1980-2000' Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22, 2007.

⁴¹Ertuğrul Güreşçi, ' Kırsal Göç ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki', Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:22, 2009.

⁴²Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, a.g.m., s.16.

Tablo9:1995-2000 iller ve yerleşimler arasında gerçekleşen göçler

Göç	Şehirden şehire	Köyden şehire	Şehirden köye	Köyden köye	Toplam
İl içerisinde	565.915	607.624	630.765	99.823	1.904.127
İller arasında	3.302.064	560.661	711.753	213.658	4.788.136
Toplam	3.867.979	1.168.285	1.342.518	313.481	6.692.263
%	57,8	17,5	20,1	4,7	100,0

Kaynak:Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK,

<http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067>(27.01.2014).

Yapılan son genel nüfus sayımına göre; 1995-2000 döneminde 6. 692.263 kişi yerleşim yerleri arasında göç hareketinde bulunmuştur. Tabloya göre, kırsal alanlardan kentlere yapılan göç, 1.168.285 kişidir. Göç edenlerin % 57,8'i şehirden şehre, % 17,5'i köyden şehre, % 20,'i şehirden köye, % 4,7'si köyden köye göç etmiştir.

Göçün temel etkenlerinden biri olan kırsal alanlardaki işsizlik sorunu yıllar itibariyle incelendiğinde 1990 yılı Türkiye işsizlik oranı % 8 iken, bu oran 2000 yılında %6,5'e düşmüş, fakat tarım istihdamının azalması sonucu ve meydana gelen 2001 krizi nedeniyle işsizlik oranı 2005 yılında %9,7 seviyelerine çıkmıştır. 2008 yılı işsizlik oranı %11,0 2009 yılı % 14,0 2010 yılı %11,9 2011 yılı % 9,8 ve 2012 yılında bu oran % 9,2 seviyesinde olmuştur.

Tablo 10:İşsizlik Durumu (2012-2013)

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Kurumsal Olmayan Nüfus (000)	73 174	74033	50 186	50 675	22 989	23358
15 ve Daha Yukarı Yaşta Nüfus (000)	54 283	55169	37 469	37 916	16 814	17253
İşsiz (000)	2 664	2 890	2 111	2 223	553	668
İşsizlik Oranı(%)	10,2	10,6	12,0	12,1	6,5	7,5
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	12,4	12,9	12,2	12,3	13,2	15,5
Genç Nüfus İşsizlik Oranı*	18,4	20,7	20,3	22,5	13,9	17,0

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması, Ocak 2013 İstatistikleri, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 13483, Nisan 2013, <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13483>> (27.01.2014). (* 15-24 Yaş Grubundaki Nüfus)

Türkiye genelinde işsiz sayısı, 2013 yılı Ocak döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 226 bin kişi artarak 2 milyon 890 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 0,4 puanlık artış ile % 10,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlik oranı ise 2,3 puanlık artış ile % 20,7 olmuştur. ⁴³

⁴³TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması, Ocak 2013.

İşgücüne girme konusunda genç nüfusun durumu daha kötüdür. Nitekim, 2013 yılı işsizlik oranı % 10,6 iken, genç nüfus işsizlik oranı % 20,7'dir. Genç nüfus işsizlik oranı 2013 yılında %22,5 iken, kırsal yerleşimlerdeki genç nüfus işsizlik oranı % 17,0 düzeyindedir. Kırsal kesimdeki bu genç nüfusun işsizlik oranının yüksekliği, genç nüfusun kentlere doğru göç etmesine neden olmaktadır.

Kırsal kesimdeki genç nüfus içerisinde erkeklerdeki işsizlik oranı kadınlara göre oldukça yüksektir. Bunun nedeni, kırsal alanlarda yaşayan kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarıdır ve bu kadınlar kendilerini işsiz olarak görmemektedirler. Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun eğitim durumuna bakıldığında işsizlik oranının en düşük olduğu grup okuma yazma bilmeyenlerin olduğu gruptur. Kırsalda yaşayanların eğitim durumu arttıkça işgücüne katılım oranlarının arttığı gözlemlenmiştir.⁴⁴

Nisan 2013 verilerine göre, kırsal alanlarda yaşayan okur-yazar olmayanların işgücüne katılma oranları % 29,6, lise altı eğitilmişlerin % 57,7, lise %61,0 ve yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılma oranları % 82,0 olmuştur.⁴⁵

Eğitim düzeyi ve işgücüne katılma oranları yükseldikçe bireylerin kırsal alandaki iş olanakları sınırlı olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kırsal alanlarda yaşayan okur-yazar olmayanların işsizlik oranı % 1,9 iken yükseköğretim mezunu bireylerin işsizlik oranı % 10, 3'tür. İşsizlik oranı yüksek olan bu bireyler kentlere göç ederek daha vasıflı işlerde çalışmak istemektedirler.⁴⁶

3.4. Sosyo -Kültürel Açıdan Kırsal Alan

3.4.1. Nüfus ve Gelir Dağılımı

Türkiye'de kırsal nüfus olarak ifade edilen nüfus, 'köy nüfusu olarak ele alınmaktadır. Bu değerlendirmeye göre il ve ilçe merkezleri haricindeki tüm yerleşimlerde yaşayanlar kırsal nüfusu oluşturur.⁴⁷

⁴⁴Emine Olhan, 'Türkiye'de Kırsal İstihdamın

Yapısı', <http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/YEM_Kırsal%20İstihdam.pdf>, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, FAO Türkiye Temsilciliği, Haziran 2011. s.10. (30.01.2014).

⁴⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007>, (27.01.2014).

⁴⁶Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK.

⁴⁷ DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara 2006, <<http://plan9.dpt.gov.tr/oik16%5F2%5Fkirsalpolitika/kirsalka.pdf>>, s.11. (03.02.2014).

Tablo 11: Köy ve Şehir Nüfuslarının Dağılımı (1950-2012)

Yıllar	Toplam	Şehir	Yüzde(%)	Köy	Yüzde(%)	Genel Toplam(%)
1950	20.947.188	5.244.337	25,04	15.702.851	74,96	100,00
1955	24.064.793	6.927.343	28,79	17.137.420	71,21	100,00
1960	27.754.820	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08	100,00
1965	31.391.421	10.805.817	34,42	20.585.604	65,58	100,00
1970	35.605.176	13.691.101	38,45	21.914.075	61,55	100,00
1975	40.347.719	16.869.068	41,81	23.478.651	58,19	100,00
1980	44.736.957	19.645.007	43,91	25.091.950	56,09	100,00
1985	50.664.458	26.865.757	53,03	23.798.701	46,97	100,00
1990	56.473.035	33.326.351	59,01	23.146.684	40,99	100,00
2000	67.803.927	44.006.274	64,90	23.797.653	35,10	100,00
2007*	70.586.256	49.747.859	70,48	20.838.397	29,52	100,00
2008*	71.517.100	53.611.723	74,96	17.905.377	25,04	100,00
2009*	72.561.312	54.807.219	75,54	17.754.093	24,46	100,00
2010*	73.722.988	56.222.356	76,26	17.500.632	23,74	100,00
2011*	74.724.269	57.385.706	76,79	17.338.563	23,21	100,00
2012*	75.627.384	58.448.431	77,28	17.178.953	22,72	100,00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059> (27.01.2014). *2007-2012 yılları arası ADNKS sonuçlarına göre derlenmiştir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan bu yana kırsal nüfusta oransal düşüşler yaşandığı bilinmektedir. 1927 genel nüfus sayımında köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı % 75,78 iken, 1950 yılında bu oran %74,96 olmuştur. 1950’li yıllarda başlayan ve 1980’ler de hızlanan şehirlere göç olgusu kırsal nüfusun kent nüfusu karşısında oransal üstünlüğünü kaybettiğini gösterir.⁴⁸

Genel nüfus sayımı istatistiklerine göre, 1927-2000 yılları arasında nüfusumuz yaklaşık beş kat artarak 13,6 milyondan 67,8 milyona ulaşmıştır.1990-2000 döneminde ülke nüfusu yılda ortalama 1.133.000 kişi artmıştır.⁴⁹ Bu dönemde kentli nüfus çeşitli nedenlerden ötürü kırsal alanlarda yaşama eğilimi göstermiş ve köylere göç etmişlerdir.

Bu nedenler arasında yoğun nüfus baskısı, işsizlik, yabancılaşma, kültür çatışması gibi etkenler gösterilebilir. Yıllar itibariyle köylerden kentlere yapılan göçlerin yarattığı sorunlar, kentlerin çekici etkisini kırarak yerini itici faktörlere bırakmıştır.⁵⁰

⁴⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059>, (06.02.2014).

⁴⁹ Mekansal Bir Sentez: Türkiye, Türkiye’nin Nüfus Özellikleri ve Hareketleri, 9. Bölüm, s.169, <http://www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/Cografya_4/3.pdf>, (10.02.2014).

⁵⁰ Ertuğrul Güreşçi, ‘Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu’, Doğu Üniversitesi Dergisi, 11 (1) 2010, s.81, journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/download/35/53, (16.02.2014).

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye’de 2013 yılında % 11,2 olan nüfus artış hızının 2014’de % 10,9’a gerileyeceği, 2013 yılında 76.482 olan toplam nüfusun 2014 yılında 77.324 olması tahmin edilmektedir.⁵¹

Nüfus istatistiklerinin yanı sıra kırsal alanlardaki gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği önem arz etmektedir. Basit bir ifadeyle gelir dağılımı, bir ekonomide ortaya çıkan gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağıtıldığını ve bu gelirin kişilere ve toplumsal gruplara nasıl bölüştürüldüğünü ifade eder.⁵²

Tarım ve diğer sektörlerin milli gelir ve istihdam payları birlikte ele alındığında ve gelirin sektörel dağılımı incelendiğinde tarım sektörünün GSYİH içindeki payının azaldığını ve bu durumun kırsal kesimin aleyhine bir sonuç verdiği şüphesiz bir gerçektir.⁵³

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2000 yılında %13,4 olan tarımın payı, 2010 yılında % 8,4 düzeyine gerilemiştir. Buna karşılık hizmet sektörü oranlarının tarımdan farklı olarak yüksek bir seyirde olduğu gözlemlenmiştir.⁵⁴

Ülkede var olan tarımsal ve kırsal nüfus fazlalığı gelir dağılımı sorununun daha geniş kesimlerce hissedilmesine neden olmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun yapmış olduğu kişisel gelir dağılımı araştırmalarıyla bir ülkede yaratılan tüm gelirin kişiler arasında nasıl bölüştürüldüğünün ortaya konulması, ekonomik ve sosyal yapılanmada meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemlidir.⁵⁵

⁵¹ Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Nüfus Projeksiyonları<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027>, (17.02.2014).

⁵² Yeşim. Kubar, ‘ Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi’, Selçuk Üniversitesi, s.229.

⁵³ Özlem Eştürk, M. Necat Ören, ‘Türkiye Kırsalında Gelir Dağılımı İstihdam ve Gıda Güvencesi’, 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya, s.53.

⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 1923-2011 İstatistiki Göstergeler, <http://www.turkstat.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158>, (18.02.2014).

⁵⁵ Y. Rabia Kuştepeli, ‘Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi’, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi s.3, <<http://www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf>>, (23.02.2014).

Tablo 12:Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı (%)

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Yüzde 20'lik Fert Grupları						
Toplam	100	100	100	100	100	100
İlk Yüzde 20	5,8	5,8	6,3	6,2	6,2	6,1
İkinci Yüzde 20	10,6	10,6	11,0	10,8	11,0	10,9
Üçüncü Yüzde 20	15,3	15,2	15,3	15,2	15,7	15,7
Dördüncü Yüzde 20	21,9	21,7	21,6	21,5	22,8	22,5
Son Yüzde 20	46,4	46,7	45,7	46,2	44,3	44,8
Gini Katsayısı	0,402	0,404	0,389	0,394	0,379	0,385
Son Yüzde 20\İlk Yüzde 20 (P80\P20)	8,0	8,0	7,3	7,4	7,1	7,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011>(27.01.2014).

Tabloda da ifade edildiği üzere % 20'lik bölümlerden oluşan 5 grup oluşturulmuştur. Bu gruplardan en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay 2011 yılında % 46,7 iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin aldığı pay % 5,8'dir. P80\P20 göstergesi olarak açıklanan oran verilerine göre zengin kesimin elde ettiği gelir düzeyi, fakir kesimin elde ettiği gelir düzeyinden 8 kat fazladır. Bu oranlar kırsal kesimde 2010 yılında% 7,1 iken, 2011 yılında % 7,4 seyrinde gerçekleşmiştir.⁵⁶

3.4.2. Kırsal Alanda Kadının Rolü ve Önemi

Kırsal alanda kadın; üreten, değerlendiren, pazarlayan ve ev içi rolleri açısından hem üreten hem de tüketen bir bireydir.⁵⁷ Kadının ekonomik yaşamdaki durumu ise, toplumsal ilişkiler sisteminde yer alış biçimleri ile doğrudan ilişkili olmuştur.

Kadınlar üretimde en az erkekler kadar rol sahibi iken, sosyal hayat düzeninde ve eğitimde erkeklere oranla daha az pay almaktadır. Son yıllarda ülke genelindeki kız çocuklarının okullaşma oranlarının arttırılmasına yönelik çalışmalara rağmen, halen kırsal kesimdeki çoğu kız, çeşitli nedenlerden ötürü okula gönderilmemektedir. Bu çocuklar okula gönderilmekten ziyade ev işleri ve hayvanların bakımından sorumlu tutulmaktadır.⁵⁸

⁵⁶Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2011 Haber Bülteni, Sayı. 10902, <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10902>>, (02.03.2014).

⁵⁷Aylin Örnek, 'Kırsal Kalkınma El Kitabı', , Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul, 2007,s.38.

⁵⁸DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara 2006,s.21, <<http://plan9.dpt.gov.tr/oik16%5F2%5Fkirsalpolitika/kirsalka.pdf>>, (27.02.2014).

Tablo 13: Cinsiyet ve Okur-Yazarlık Durumuna Göre Nüfus (ADNKS)

Yıllar	Okuma-Yazma Bilmeyen			
	Erkek Nüfus	Yüzde (%)	Kadın Nüfus	Yüzde (%)
2008	986.790	3,30	3.943.222	13,09
2009	915.054	2,96	3.757.203	12,10
2010	700.400	2,21	3.125.244	9,87
2011	553.704	1,7	2.617.566	8,06
2012	475.068	1,44	2.313.689	7,00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047> (28.02.2014).

(6 ve yukarı yaştaki nüfus ve cinsiyet verileridir.)

Tablodaki veriler incelendiğinde, kız çocukları eğitim fırsatlarından erkeklere oranla daha az yararlanmakta, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler devam etmektedir. Her ne kadar 2008-2012 yılları arası okuma yazma bilmeyenlerin yüzdesi kadınlarda azalsa da, bu oranlar erkeklerle karşılaştırıldığında ortada büyük bir eşitsizliğin olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu ADNKS sonuçlarına göre 15 yaş ve üstü grup için okuma-yazma bilmeme oranlarına bakıldığında, 2008 yılında okuma yazma bilmeyen erkek sayısı %4,02 iken, bu oran kadınlarda %15,82; 2012 yılında okuma yazma bilmeyen erkek sayısı % 1,74 iken kadınlarda bu oran % 8,40 düzeyinde gerçekleşmiştir.⁵⁹

Eğitim düzeyinin bu kadar düşük olması, kırsal alanda yaşayan kadının önünde farklı engeller yaratmaktadır. Bunlardan en önemlisi de kadının çalışma hayatına yöneliktir. Kırsal alanda kadınların üretim sürecine katılmaları, özellikle tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde ve ailenin ekonomik refahının yükseltilmesinde önemli bir paya sahiptir, fakat Türkiye’de kadınların üretim sürecine katılmaları, işgücü olarak ucuz emek ve ücretsiz aile işçisi olarak görülmeleri, kadınların yaptıkları işin değerinin düşük algılanmasına neden olmaktadır.

⁵⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059>, (28.02.2014).

Tablo14: Kırsal Alanda Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılma Durumu

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
1980	45,8	1,7
1985	43,6	2,0
1990	42,8	2,8
1995	49,2	2,4
2000	39,6	7,2
2005	33,9	3,6
2010	36,3	4,6
2011	37,5	3,6
2012	36,9	3,5
2013*	37,9	4,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007> (28.02.2014). (* Nisan ayı verileridir).

Tablodaki verilere göre, kırsal alanda kadının işgücüne katılım oranları yıllar itibariyle azalma eğilimi göstermiş, işsizlik oranları da dalgalı bir seyir izlemiştir. 1980 yılından sonra ekonomide kendini gösteren çeşitli liberalleşme ve serbestleşme politikaları tarım sektörünün payının azalmasına neden olmuştur. Bu durum kırsal alanda tarımsal üretimle uğraşan kadınları da etkilemiş ve işgücüne katılım oranlarının azalmasına neden olmuştur.

Tablodaki son üç yılın rakamları incelendiğinde kırsal alandaki kadınların işgücüne katılım oranlarında bir değişiklik yaşanmıştır. Buna göre 2010 yılında % 36,3 olan işgücüne katılma oranı, 2011 yılında % 37,5 seviyelerine yükselmiştir. Yine aynı şekilde 2012 yılında işgücüne katılma oranları % 36,9 iken, bu oran 2013 yılının Nisan ayında % 37,9'a yükselmiştir.

1990 yılından bu yana kırsal alandaki kadınları ekonomik sisteme dahil etmek amacıyla çeşitli proje ve programlar uygulanmaktadır, fakat uygulanan bu politikalar etkili bir sonuç doğurmamıştır. Dünya'da 1980'li yıllarda ortaya atılan ve ülkemizde de ilk örnekleri 2002 yılında gerçekleşen mikro kredi uygulamaları sayesinde kırsal alanda

yaşayan kadınlara finansman desteği sağlanarak onların istihdam seviyelerinin yükseltilmesi ve aktif işgücü piyasasına kazandırılmaları amaçlanmıştır.⁶⁰

3.4.3. Kırsal Yoksulluk

Yoksulluk kavramı, genel anlamıyla bireylerin hayatlarına devam edebilmeleri için temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk, bireylerin sadece gelir, tüketim gibi maddi olanakları değil, bunun yanında sağlık, eğitim, ulaştırma gibi hizmetlerden istedikleri ölçüde yararlanamama durumudur.⁶¹

Kırsal Yoksulluk kavramı, kırsal yerleşimler de nüfusun çoğunluğunu oluşturan küçük toprak sahipleri, topraksız köylüler ve tarım işçileri etrafında şekillenmektedir.⁶²

Kırsal kesimdeki yoksullar, çoğunlukla tarım ve hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve küçük ölçekli sanayi ve hizmet kesiminde çalışmaktadır. Yoksulluğu yalnızca kırsal alanlarda yaygın olarak belirtmenin dışında, tarımsal nüfus yoğunluğu bakımından düşünüldüğünde yoksulluk kavramının kırsal kesimlerle bağdaştırıldığı görülmektedir. Hizmet ve sanayi sektörlerinden farklı olarak tarımda çalışanların yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya olması, bu durumun bir sonucudur.⁶³

Küreselleşen dünyada daha da önemi artan yoksulluk ve bunun ortaya çıkardığı yoksulluk kavramları, toplumların ekonomi ve kalkınma politikalarında öncelikli sırayı almıştır. Ülkemizde de yoksulluk kavramının önemi doğrultusunda, kırsal kesimdeki insanların geçimlerini sağlayacak proje uygulamalarına ağırlık verilerek, onların daha üretken olmasını sağlamak ve kendi olanaklarının farkına varıp bunu en iyi şekilde kullanmaları amacıyla geliştirilen politikalar güdülmektedir.⁶⁴

2009 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen yoksulluk sınırı yöntemlerine göre hazırlanan fert yoksulluk oranları Tablo 15’de ifade edildiği üzere, sadece gıda yoksulluğu yani açlık sınırı kırsal alanlarda % 1,42 iken, kentlerde %0,06’dır.

⁶⁰ Fatma. Özmen, ‘ Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi’ Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, C.3.2012, s. 110

⁶¹ Göksel. Armağan, Altuğ. Özden, Şükran Peker, ‘ Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Yoksulluğun Karşılaştırılması (2002-2009)’, 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya.

⁶² Eştürk, Ören, a.g.m., s.56.

⁶³ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, a.g.m., s.17.

⁶⁴ DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı, a.g.m. s.31.

Tablo -15: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı(%)		Fert Yoksulluk Oranı(%)		Fert Yoksulluk Oranı (%)	
	Türkiye		Kent		Kır	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	0,54	0,48	0,25	0,06	1,18	1,42
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı)	17,11	18,08	9,38	8,86	34,62	38,69
Kişi başı 2,15 \$'ın altı	0,47	0,22	0,19	0,04	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı	6,83	4,35	3,07	0,96	15,33	11,92
Görel Yoksulluk*(Harcama esaslı)	15,06	15,12	8,01	6,59	31,00	34,20

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013> (28.02.2014). (Kişi başı 1 dolar ve altı fert yoksulluk oranları tabloda gösterilmemiştir.) * Bir toplumdaki en düşük tüketim düzeyinin altında kalanları tanımlamak için kullanılır.

Yoksulluk sınırı olarak ifade edilen gıda ve gıda dışı fert yoksulluk oranları ise kırsal alanlarda, % 38,69 iken, kentlerde bu oran % 8,86 düzeyinde gerçekleşmiştir.⁶⁵

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı 2009 yılında % 38,69 iken, kentsel alanlarda yaşayanların yoksulluk oranı % 8,86 olmuştur. Yoksulluk hesaplamalarında uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan yoksulluk sınırları dikkate alınmıştır. Bu bağlamda satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1\$, 2,15\$ ve 4,30\$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır. Bu ifade edilen rakamların altında kalanlar yoksul olarak belirlenmiştir.⁶⁶

Kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalan fert oranı Türkiye’de 2005 yılında % 0,01 olmuştur, 2006 yılından 2009 yılına kadar 1 doların altında kalan fert olmamıştır.⁶⁷

Kişi başı günlük harcaması cari satın alma paritesine göre 2,15\$’ın altında kalan fert yoksulluk oranı kırsal kesimlerde % 0,63, kentte % 0,04 olmuştur. 2010 yılında bu oran kırsal kesimler için % 0,57 iken, 2011 yılında %0,42 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riskinin kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha yüksek olduğunun bir göstergesidir.⁶⁸

⁶⁵Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Yoksulluk

İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013> (28.02.2014).

⁶⁶M. Arif Şahinli, Ahmet Özçelik ‘Yoksulluk Analizi: Türkiye, Kent ve Kır’ 10.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya.

⁶⁷Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013>, (04.03.2014).

⁶⁸Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2011, Haber Bülteni, Sayı: 10952, <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10952>>, (06.03.2014).

Hanehalkı fertlerinin sahip oldukları eğitim durumu da yoksulluğu etkilemektedir. Buna göre 2009 yılında okur-yazar olmayanların yoksulluk oranı Türkiye’de % 29,84’e, kentsel yerlerde % 16,13’e kırsal yerlerde de bu oran %48,83’e düşmüştür. 2009 yılında ilköğretim mezunlarının kentsel alanlardaki yoksulluk oranı % 8,46 iken, kırsal yerleşimlerde bu oran %37,98’dir. Lise ve dengi okulların yoksulluk oranlarına bakıldığında kentler de % 5,34 olan yoksulluk oranı, kırsal yerleşimlerde %14,65 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bir yüksek okul ya da fakülte bitiren kişilerin yoksulluk oranları Türkiye’de % 0,71 iken, bu oran kentlerde %0,48, kırsalda %3,37 olmuştur (B.k.z. Tablo-16).

Tablo-16: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (2008-2009)

Eğitim Durumu	Fert Yoksulluk Oranı (%)					
	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
6 Yaşından Küçük Fertler	22,53	24,04	12,41	13,01	43,90	48,69
Okur-Yazar Olmayan	30,50	29,84	19,30	16,13	48,95	48,83
İlkokul	13,44	15,34	6,37	7,23	27,39	31,02
İlköğretim	17,20	17,77	10,01	8,46	33,03	37,98
Ortaokul	8,34	9,76	5,28	5,81	17,64	24,41
Lise ve Dengi Okullar	5,64	5,34	3,19	3,75	14,93	14,65
Yüksek okul, fakülte ve üstü	0,71	0,71	0,47	0,48	2,44	3,37

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013>(06.03.2014).

Genel olarak eğitim düzeyine paralel olarak fert yoksulluk oranları Türkiye ve kentsel yerlerde düşüş gösterirken, kırsal yerlerde ise ilkokul ve üzeri eğitime sahip fertlerin yoksulluk oranları düşmüştür.⁶⁹

Hanehalkı fertlerinin ekonomik faaliyet durumuna göre fert yoksulluk oranlarına bakıldığında, ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı, 2009 yılında Türkiye’de % 14,68 kentlerde %7,81 kırsal yerlerde ise %36,84 düzeyinde gerçekleşmiştir. İş arayan fertlerin yoksulluk oranları incelendiğinde 2009 yılında Türkiye’de % 19,51 kentsel yerlerde %12,35 kırsal yerlerde de % 51,86 olmuştur. Genel itibariyle 15 ve daha yukarı yaştaki fertler için Türkiye genelinde ve kırsalda fert yoksulluk oranları artmıştır. İş arayanlar grubunda Türkiye’de ve kırsal alanlarda fert

⁶⁹Şahinli, Özçelik, a.g.m., s.13.

yoksulluk oranı artış göstermiş, buna karşılık kentlerde fert yoksulluk oranı düşüş göstermiştir (B.k.z Tablo-17).

Tablo 17:Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Fert Yoksulluk Oranlar

Ekonomik Faaliyet Durumu	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Toplam	17,11	18,08	9,38	8,86	34,62	38,69
15 ve daha yukarı yaştaki fertler	14,39	15,27	7,56	7,17	30,43	34,09
İstihdamdaki fertler	14,82	15,37	6,01	5,71	30,27	31,54
İş arayanlar	17,78	19,51	13,54	12,35	35,44	51,86
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	13,73	14,68	8,22	7,81	30,31	36,84
15 yaşından küçük fertler	24,43	25,77	14,47	13,71	44,92	50,15

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013>(06.03.2014).

Kırsal ekonominin güçlendirilmesinde temel etken olan tarım ve tarımdaki yapısal değişimlerin sonucu köylerden kentlere göç eden kesimler eğitim seviyelerinin düşük olması ve vasıfsız işgücü olmaları nedeniyle, düzenli bir gelirden yoksun kalmakta ve topluma ayak uyduramama gibi sorunlar yaşamaktadırlar. Bu durum kişilerin yoksulluğunun artmasına ve sosyal dışlanmışlık etkisine neden olmaktadır. Bu yönüyle yoksulluğa ilişkin politikalarda eğitim, barınma ve istihdam gibi sorunların birlikte ele alınması, mahalli idare ve sivil toplum kuruluşlarının koordineli bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir.⁷⁰

Siyasi istikrarsızlıklar ve kötü yönetim sonucu bürokrasinin yozlaşması, kırsal kesimdeki üreticilerin maliyetlerini arttırarak yoksul kesimin hayat standartlarının daha da düşmesine neden olabilmektedir. Bunun yanında kırsal kesimi dışlayan ve hukuk devleti ilkelerinin göz ardı edilmesi, şeffaflığın yitirilmesi kırsal yoksulluğu besleyen nedenler arasında gösterilebilmektedir.⁷¹

3.4.4. Kırsal Turizm

Kırsal turizm, yeni bir kavram olmamakla birlikte uluslararası literatürde genel kabul edilir bir tanıma sahip değildir. Her ülke, kendi olanakları dahilinde kırsal turizm kavramını açıklamaya çalışmıştır. EUROSTAT tarafından yapılan tanımlamaya göre

⁷⁰Şahinli, Özçelik, a.g.m., s.22.

⁷¹Şinasi. Öztürk, ‘ Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları’, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol 1\5, 2008,s. 615.

kırsal turizm; kırsal alanlarda konaklayan ve kırsal alanlarda ziyaretlerde bulunan kişilerin aktiviteleridir.⁷²

Dünya turizm organizasyonunun tanımını temel alan OECD'ye göre, kırsal turizm sadece tarımsal ya da tarım temelli turizmi değil, aynı zamanda kırsal alanlardaki tüm aktiviteleri de içermektedir.⁷³

Bu tanımlardan yola çıkarak genel bir kavram çizilirse kırsal turizm, turistlerin doğal ortamlarda tatillerini geçirmek ve değişik kültürlerle bir arada olmak amacıyla kırsal bir yerleşmeye giderek konaklamaları ve o kırsal yerleşmeye özgü etkinlikleri izlemeleri ya da katılmalarıyla gerçekleşen bir turizm türüdür.⁷⁴

Kırsal turizm Dünya'nın pek çok yerinde uygulanan yaygın bir turizm türüdür. Turizmdeki yeni arayışlar, turistlerin beklentilerindeki değişimler, yeni kültürlerin keşfine duyulan ilgi ve kitle turizmine duyulan tepkiler kırsal turizmin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.⁷⁵ Kırsal turizm sosyo-ekonomik olarak değerlendirildiğinde yerel boyutta kırsal kadına istihdam sağlayarak ekonominin canlanması ve göçün önlenmesi gibi olumlu etkiler yaratarak, kırsal kalkınmaya da katkı sağlamış olur.

Kırsal turizmin kırsal kalkınmaya etkisi daha çok yöredeki tarihi, doğal, kültürel ve tarımsal kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasıyla orantılıdır. Bu durum kırsal alanlarda gelir ve istihdam fırsatlarını teşkil etmektedir.⁷⁶ Bunlara paralel olarak kırsal turizm, yöre halkına kültürel etkileşim ve gelişimin getirdiği sonuçlar itibariyle ekonomik fayda sağlamakta, insanların tarımsal gelirlerinin dışında bir gelir kaynağı sağlamalarına da olanak tanımaktadır.

⁷² EUROSTAT, 'Community Methodology on Tourism Statistics', European Commission, 1998,s.2.

⁷³ OECD, 'Tourism Strategies and Rural Development, OECD Press, France, 1994,<<http://www.oecd.org/industry/tourism/2755218.pdf>>, (10.03.2014).

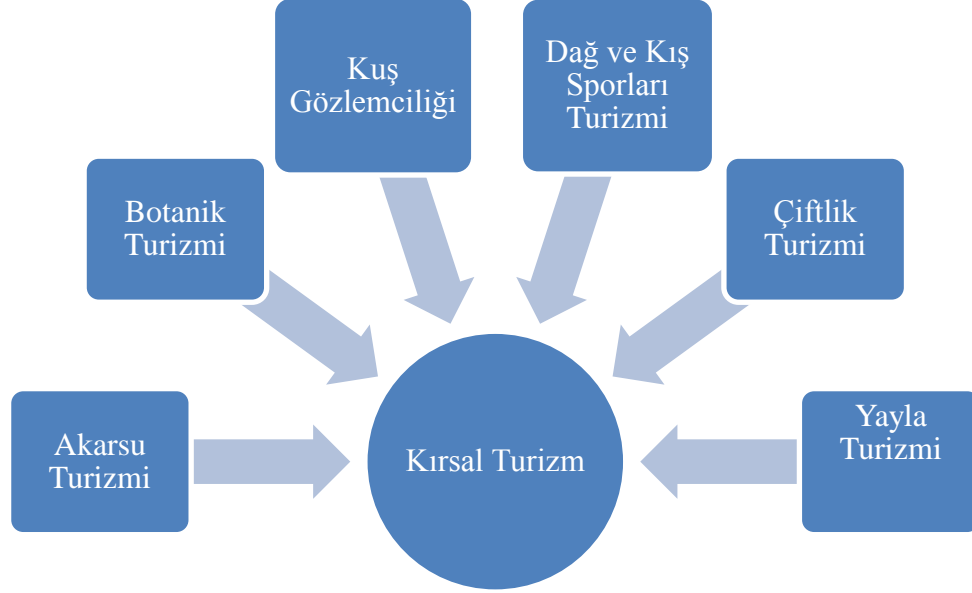
⁷⁴ Oğuz Aydın, 'AB'de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye'de Kırsal Turizm', KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012.

⁷⁵ Ehlinaz Torun, 'Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları', KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013.

⁷⁶ Servet Özdemir, 'Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmden Yararlanma Olanakları: Gökçeada Örneği' KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012.

Kırsal turizm, bütün tarım turizmi aktivitelerini, eğitici seyahatleri ve sağlık turizmini içeren çok yönlü bir turizm etkinliğidir. Kırsal alanlardaki birçok turistik faaliyetler, kırsal turizmin kapsamındadır.⁷⁷

Şekil 1:Kırsal Turizmin Kapsamı

Kaynak: IJSES, Uluslar arası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012, makalesinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

Turizmin gelişmesi bir bakıma, turizm arzının çeşitliliğine bağlıdır. Son zamanlarda uluslar arası turizm hareketlerine katılanların ilgisi, deniz kum, güneş odaklı turizmden ziyade alternatif turizm türleri üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu alternatif turizm türlerinden en çok tercih edileni de kırsal turizmdir.⁷⁸

İnsanların turizm beklentilerinin değişmesi, yeni tatil arayışlarının ortaya çıkması, kentsel yaşamların giderek daha stresli ve bunaltıcı bir hal alması, deniz kıyılarının aşırı kullanımı ve bunun ortaya çıkardığı çevre kirliliği, kırsal alanların otantikliği, besin maddelerinin organikliği ve bunlara kolay ulaşım, kırsal

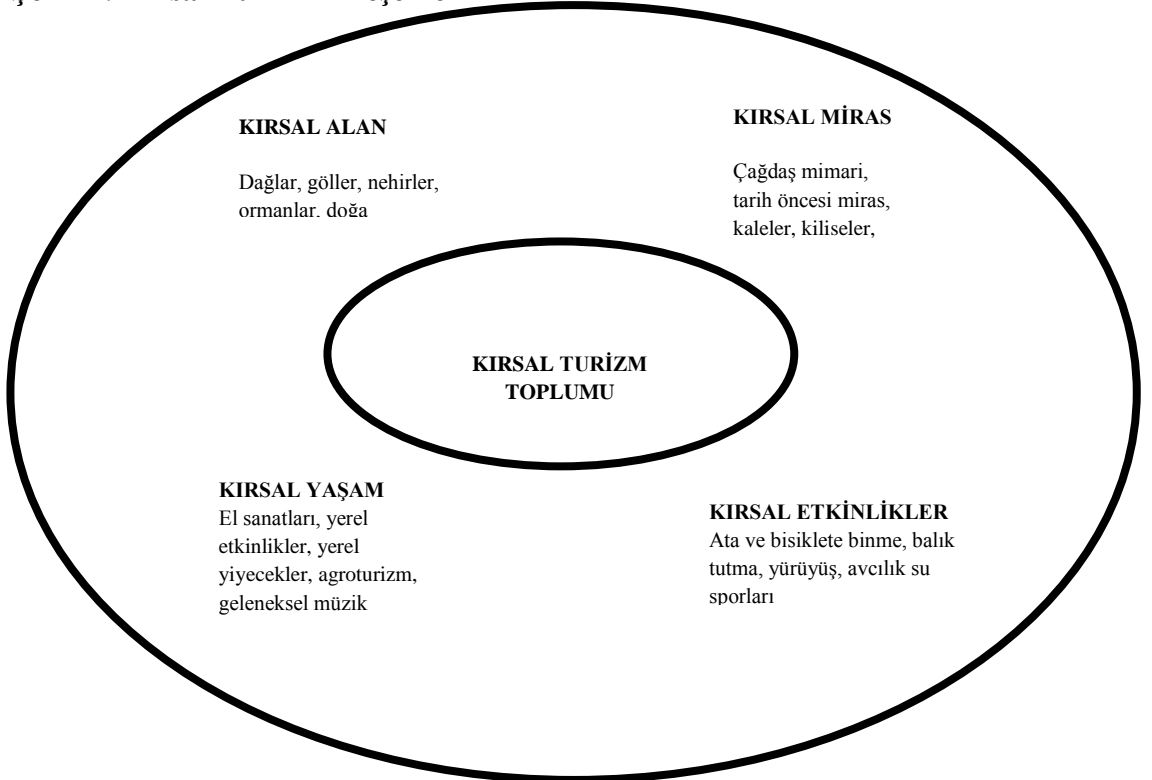
⁷⁷Serkan Şengül, Oğuz Türkay, Aysu. Hatipoğlu, ‘ Promotion of Rural Tourism in Turkey Within The Scope of European Union Policies’, IJSES, Uluslar arası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012.

⁷⁸Mustafa Kan, Bülent Gülçubuk, Murat Küçükçongar, ‘ Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları’, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012.

yerleşimlerdeki kültür mozağının bozulmamış olması ve bu durumun gelenek göreneklere hitap edişi insanları kırsal turizme iten sebepler arasında gösterilebilir.⁷⁹

Kırsal turizm çok yönlü ve karmaşık bir aktivitedir. Kırsal turizm çiftlik tatillerini içine almakla birlikte doğa tatillerini ve özellikle de ekoturizm, kayak, alışveriş, bisikletli ve atlı doğa gezileri, avcılık ve balıkçılık, eğitim amaçlı yolculuklar, el sanatları gibi birçok etnik ve kültürel unsurları içinde barındıran bir turizmdir. Kırsal turizmin bu şekilde algılanabilmesi onun temel bileşenlerinin tanımlanmasıyla gerçekleşecektir. Bu bileşenler, kırsal alanlar, kırsal yaşam, kırsal miras ve kırsal etkinliklerdir.⁸⁰

Şekil 2: Kırsal Turizm Bileşenleri

Kaynak: IJSES, Uluslar arası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012, makalesinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

Ülkemizde kırsal turizm kavramı, çoğunlukla doğa yürüyüşü ve doğa sporları, alışveriş ve günübirlik köy ziyaretleri olarak algılanmaktadır. Türkiye’de kırsal turizm daha çok, yayla turizmi ile eş değer tutulmaktadır. Yayla turizmin ülkemizde bu kadar

⁷⁹Fusun Soykan, ‘ Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm’, , Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 1999,s.69.

⁸⁰Ahmet Köroğlu, Özlem Köroğlu, ‘ Kırsal Turizmin Yöre Kalkınmasındaki Rolü: Buldan Yöresi Kırsal Turizm Potansiyeli’, Buldan Sempozyumu, 23-24 Kasım 2006,s.235.

önem kazanmasında uygun iklimsel özellikler, üstün peyzaj değerleri, kırsal öğelerin ağırlık kazandığı geleneksel yaşam biçimi, yamaç paraşütü, flora/fauna incelemeleri gibi aktiviteler rol oynamıştır.⁸¹

Bu bakımdan Kültür ve Turizm Bakanlığı dünyada meydana gelen turizm tercihi değişimlere paralel olarak bir ‘Yayla Turizm Projesi’ başlatmıştır. Proje kapsamında Karadeniz bölgesi ve Toroslar da 26 adet yayla belirlenerek turizm merkezi kapsamına alınmıştır.⁸² Türkiye’de kırsal turizm olgusunun son yıllarda öneminin artması kırsal turizme yönelik projelerin desteklenmesine neden olmuştur. Desteklemeler daha çok Avrupa Birliği sürecinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca gerçekleştirilmiştir. Bu göre kırsal turizme hizmet götüren bazı kamu kurum ve uluslar arası kuruluşlar; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, GAP, DPT, Bölgesel Kalkınma Ajansları, TÜBİTAK, Belediyeler, İl Özel İdareleri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Bankası, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı Projesi, Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Derneği (SÜRKAL), Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği örnek verilebilir.⁸³

Ülkemizde kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik yapılan uygulamaların çoğunluğu kırsal kalkınma kavramının içerisinde yer almaktadır. Ülkemizde uygulanan kırsal turizm çalışmalarından biri “Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi, Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası” projesidir. Bu proje TaTuTa, adıyla Buğday Ekolojik Yasamı Destekleme Derneği’nin başvurusuyla Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programı çerçevesinde 25 ayrı çiftlikte başlatılmıştır. Su an 44 yeni çiftliğin katılımıyla da toplam 69 çiftlikte sürdürülmektedir. Bu çiftliklerin bulunduğu bazı yerleşim yerleri; Lapseki/Çanakkale, Eceabat/Çanakkale, Ayvacık/Çanakkale, Salihli/Tekelioğlu/Manisa,

⁸¹Coşkun Şerefoğlu, ‘ Kalkınma da Kırsal Turizmin Rolü, 2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Değişmeler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara 2009.

⁸²Emin Özkan, ‘ Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm’, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.s.103.

⁸³Şerefoğlu, a.g.e., 2009.

Tablo-18: Türkiye’de ki Kırsal Turizm Proje Örnekleri

Kırsal Turizm Projeleri	Projenin Amacı
Küre Dağları ve Zümrüt Köyü Örneği	Köyde, eko turizm çalışmaları ile yoksulluğu azaltmak ve köyün doğal ve folklorik özelliklerini tanıtarak köyün ekonomisine olumlu katkı sağlamak.
Kastamonu Azdavay’da eko Turizmin Geliştirilmesi Projesi ve Yanıkali Konağı Restorasyon Projesi	Kastamonu’nun Azdavay ilçesinde eko turizm altyapısının kurulması ve uygulamaya sokulması ile yerel sosyo-ekonomik yaşama ve bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak.
Buldan Örneği	Bölgede uzun dönem konaklama imkanlarının yaratılması ve yöreye özgü değerlerin (dokumacılık, etnobotanik, arkeoloji, sanat tarihi vb.) korunarak kapsamlı bir kültür merkezinin oluşmasını sağlamak.
Doğu Anadolu Kalkınma Programında(DAKAP) Kırsal Turizm Çalışması Örneği	Bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya yönelik olarak kırsal toplulukları güçlendirmek, katılımcı yerel yönetimleri özendirmek, yerel iletişim ağlarını ve sosyal yapıyı güçlendirmek.
Doğu Anadolu Turizm Gelişim Projesi	DAKAP’ın "bölge kalkınma çabalarına katkıda bulunma" görevini turizm alanına taşımak ve bu çerçevede Çoruh Vadisi’ndeki doğal ve kültürel zenginliklerin turizm amaçlı kullanımını sağlayacak katılımcı ve sürdürülebilir bir model geliştirmek.
İzmir İli Şirince Köyü Kırsal Turizm Örnek Çalışması	Şirince’nin kendine özgü kırsal mimari yapısını korumak, turizmin eko turizm ve tarımsal turizmle entegre edilmesini sağlamak ve Şirince’nin kültürel kimliğini korumak.
Gökçeada Örneği	Gökçeada’yı organik üretime dayalı agroturizm konusunda cazibe merkezi haline getirmek için oluşturulacak turizm stratejisi planının İtalya’nın Sardunya Adası deneyimlerinden faydalanılarak geliştirilmesidir.
Mumcular Örneği	Kırsal turizm çerçevesinde çiftlik ve köy evlerinde kırsal pansiyonculuğu oluşturularak hem turist ile yerel halk arasında en yüksek ilişkinin sağlanması hem de yerel halkın kırsal pansiyonculuktan da gelir elde etmesi amaçlanmıştır.
Beypazarı Örneği	Beypazarı ilçesinde tarihi dokuyu korumak ve turizmi geliştirmek amacıyla konaklama hizmetlerine yönelik çalışmalar yapmak ve festivaller düzenleyerek ilçeye ve köylerine olan ilginin arttırılmasını teşvik etmek.

Kaynak: Yayınlanmış tez ve makalelerden derlenerek hazırlanmıştır.

Davutlar/Kusadası/Aydın, Datça, Dereköy/Fethiye, Yanıklar/Muğla, Akçaenis/Elmalı, Çıralı/Kemer/, Geyikbayırı/Antalya, Ağlasun/Burdur, Aksu, Gökdere Köyü/Egirdir/Isparta, Başmakçı/Afyon, Beyoğlu/İstanbul, Armutlu/Yalova, Maksudiye/Söğütlü/Sakarya, Çilimli/Düzce, Şenpazar/Kastamonu, Kabaklı Köyü/Sinop, Gümüşhacıköy/Amasya, Çamlıca/Terme/Samsun, Honça,

Sulugöl/Niksar/Tokat, Apçağa/Kemaliye/Erzincan, Kınalıtaş/Kelkit/Gümüşhane, Hemsin/Rize, Borçka/Artvin, Pasinler/Erzurum'dur.⁸⁴

Kırsal turizm konusunda yapılan yöresel çalışmalar ve çeşitli projeler ülkemizde kırsal turizmin çeşitlendirilmesi ve kapasitesinin artırılması ile bölgenin sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesine ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik amaçlarıyla ülkeye olumlu katkılar sağlayacaktır (B.k.z. Tablo 18).

4. KIRSAL KALKINMA KURAMI VE YAKLAŞIMLARI

4.1. Kalkınma Kavramının Anlamı

Kalkınma, temelde insanoğlunun ekonomik koşullarının zaman içerisinde nasıl değiştiğini ve değiştirmek için neler yapabildiğini göstermektedir, fakat insanoğlunun daha mutlu bir yaşama olan gereksinimi sadece ekonomik koşulların değil, toplumsal sıkıntıların, kültürel açıdan yeterliliklerin ve yetersizliklerin kısacası yaşamla ilgili unsurlarında tanım içerisine alınmasını zorunlu kılmıştır.⁸⁵

Kalkınma kavramı, tek başına toplumda meydana gelen sosyal değişimlerin genel bir süreci anlamına da gelmektedir. Bu süreç içerisinde de kaynakların dağılımı, üretim teknikleri, kurumsal yapı, toplumsal değerler insanların tutum ve davranışları değişmekte ve belirli bir yönde ilerleme göstermektedir. Bu yüzden kalkınma, sosyal değişim sürecini etkilemek için yapılan olumlu müdahalelerle çok yakından ilişkilidir.⁸⁶

İktisadi açıdan kalkınma; belirli bir dönemde üretim faktörlerindeki birim başına verimliliğin devamlı artması dolayısıyla bir ülkenin kişi başına gerçek gayri safi milli hasılası (GSMH) veya gelirinde artışların olduğu bir süreçtir.⁸⁷

Kalkınma kavramı genel olarak, ekonomik, sosyal ve insan odaklı kalkınmanın toplamından meydana gelmektedir. Bu süreçte, bireylerin gereksinim duyduğu mal ve hizmetlerin gelişmiş bir ekonomi de üretilmesi, sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi

⁸⁴Elif Yeniçare, 'Kırsal Turizm Nedir ve Örnekler Üzerinde İncelenmesi', , Namık Kemal Üniversitesi, s.9.

⁸⁵Feride Gönel, 'Kalkınma Ekonomisi', Efil Yayınevi, 2010,s.5.

⁸⁶Ahmet Tolunay, Ayhan Akyol, "Kalkınma ve Kırsal Kalkınma Temel Kavramlar ve Tanımlar", SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 2006, s.118.

⁸⁷Ercan Dülgeroğlu, 'Kalkınma Ekonomisi', , Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa, 2000, s. 3.

ve çağdaş insan yetiştirme yönünde yürütülen eğitim çalışmaları kalkınmanın anlamını ortaya koymaktadır.⁸⁸

4.2. Kalkınma ve Büyüme İlişkisi

Geçmiş yıllarda büyüme ve kalkınma kavramları eşanlamlı olarak kullanıldığı gibi bugün literatür de bu iki farklı kavramın birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Oysa büyüme, esas olarak sadece üretim miktarı ya da gelirdeki artışı gösterirken, kalkınma ülkenin potansiyelini genişleten yapısal ve kurumsal değişimleri de göz önüne almaktadır.⁸⁹

Ekonomik büyüme, bir ekonominin üretim kapasitesinde niceliksel olarak ölçülebilen genişleme veya miktar artışı olarak tanımlanabilir. Bir ülkedeki üretim hacminin artış göstergelerinden biri Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değeridir. Ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları ülkelerin az gelişmişlik olgusu bakımından ayırt edilebilmektedir.

Gelişmiş ülkeler reel GSYH'nın yıllar itibariyle değişimine önem verirken, gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme kavramından ziyade iktisadi olarak kalkınma kavramına önem vermektedir.⁹⁰

Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeyi de kapsayan bir kavram olmakla birlikte sadece büyüme temelli sayısal verileri içermez. Kalkınma, ulusal gelir ve üretim miktarının zaman içindeki nicel değişimlerinin yanı sıra bireylerin sosyo-kültürel yapılarının değişmesini, sosyal kuruluşların davranış ve yaşam biçimlerindeki iyileşmeleri ve modernleştirilmelerini kapsayan çok yönlü bir süreçtir.⁹¹

Gelişme ya da kalkınma kavramı, bir ülkenin hem milli gelirindeki artışı hem de ülkenin yapısındaki sosyal, politik, kültürel, dini ve hatta ahlaki ve geleneksel değişiklikleri ifade etmek için kullanılır. K. Kindelberger'in yaptığı örnek tanımlamaya

⁸⁸Peter Oakley, Chris Garforth, 'Guide to Extension Training', FAO Training Series, 1985, Rome, Italy<<http://www.fao.org/docrep/t0060e/t0060e00.HTM>> (12.03.2014).

⁸⁹Gönel, a.g.k., s.10.

⁹⁰Halil Seyidoğlu, 'İktisat Biliminin Temelleri', İstanbul, Güzem Can Yayınları No:21.2006.

⁹¹Çağdaş İnan, 'Yıldız Dağları ve Çevresindeki Floradan Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ve Ekoturizm Amacıyla Yararlanma Olanakları', Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ 2007,s.25.

göre bir insanın boyunun uzaması ile ağırlığının artması büyümeyi gösterirken; zekâsının yeteneklerinin ve yaşayış biçiminin değişmesi gelişmeyi gösterir.⁹²

4.3. Tarımsal Kalkınma

Tarımsal kalkınma kavramı; tarım, ormancılık, su ürünleri, konusundaki üretim faaliyetleri ile bu alanlarda kalite, gelir artışı, pazarlama hizmetleri ve üretim artışı vb. çalışmaları kapsayan uygulamalar olarak tanımlanır.⁹³

Genel bir kalkınma çerçevesi içinde literatürde ön koşul olarak belirtilen unsurların başında verimlilik artışının sağlanması dikkat çekmektedir. Tarımın gelişmeye katkı yapabilmesi öncelikle kendisinin verim ve üretim artışı sağlayabilmesine bağlıdır.⁹⁴ Tarımdaki üretim ve verimlilik artışı, artan gıda ürünleri talebine cevap vererek ekonomik kalkınmaya katkı sağlar. Tarımdaki verimlilik artışı ayrıca, fiziki ve beşeri sermaye oluşumuna neden olarak diğer sektörler üzerinde uyarıcı etki yapmaktadır.⁹⁵

Bu yönüyle bakıldığında, kurulacak bir denge anlayışı ile kalkınmanın gerçekleşeceği ve gelişen teknoloji sayesinde ilerleyeceği söylenebilir.

2. Dünya savaşı sonrasında dünya ekonomisinin dinamik merkezini oluşturan ileri kapitalist ülkeler, birikim modeli ve uluslar arası işbölümü konularında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Nitekim bu dönemde, Türkiye'nin genel iktisat politikalarının ABD ve Dünya Bankası tarafından şekillendirildiği bilinmektedir.⁹⁶

Dünya Bankası Türkiye için tarım sektörünün modernleştirilmesini (traktörleşme), daha sonra da tarım ürünleri ihracatına öncelik vererek kalkınma politikalarını geliştirebileceklerini savunmuştur. ABD'nin 1947 yılında önerdiği kalkınma politikası ve Marshall planı ile tarım kesiminde bir verim artışı sağlanmış, ve ekonomi bir bütün olarak %11-13 gibi hızlı bir oranda büyümüştür.⁹⁷

⁹²Cafer Unay, ' Genel İktisat' s.467, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa, 1997.

⁹³2. Tarım Şurası, 7. Komisyon, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu 29 Kasım-01 Aralık 2004.

⁹⁴Gülten Kazgan, ' Tarım ve Gelişme' , , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013,s. 300.

⁹⁵Gönel, a.g.k., s.205.

⁹⁶Oya Köymen, 'Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler ve Patronlar',Yordam Kitap, 2008,s.135.

⁹⁷Eric Jan Zürcher, 'Modernleşen Türkiye'nin Tarihi' , , İletişim Yayınları, İstanbul, 1999,s.326.

Daha sonraki dönemler de kırsal alanda yaşayan insanların iyi yaşam standartlarına ulaşmalarını sağlamak için maddi ve manevi çeşitli yardımlar yapılarak onların çağdaş kalkınma düzeylerine ulaşabilmeleri amacıyla tarımsal kalkınmadan kırsal kalkınmaya doğru bir geçiş süreci başlamıştır.⁹⁸

1940-1960 yılları arasında Yeşil Devrim (Green Revolution) olarak adlandırılan dönem Tarımsal Kalkınma anlayışının teorikte ve pratikte bir yansıması olarak ifade edilebilir. Bu dönem, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gözlenen ve teknolojik yeniliklerin tarım sektöründe yoğun bir şekilde kullanılmasıyla üretim artışına yol açtığı bir dönemdir. İlk olarak 1968 yılında USAID Başkanı William Gaud tarafından ‘‘ bilim ve teknolojinin tarımdaki uygulamaları’’ için kullanılan kavram, özellikle pirinç ve buğday tohumlarında elde edilen verimlilik değerleri nedeniyle devrim niteliğinde sayılmıştır.⁹⁹

Yeşil devrim teknolojisi, üç unsuru içermektedir. Bunlar;

- Zararlılarla mücadele ilaçlaması
- Sulama projeleri
- Azot/suni gübreleme (fertilizer).

‘Yeşil Devrim’ ile birlikte kimyasal gübre ve tarımsal ilaçların kullanımının artması doğal çevre ve insan sağlığını tehdit etmeye başlamıştır. Tarımsal üretimin artırılmasında ekolojik dengenin aleyhine bir gelişme olduğu görülmektedir. Bu amaçla bu tip tarımsal üretimin kısıtlanmasına yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır.¹⁰⁰

Türkiye’de de bu amaçla kurulan Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneğinin yürüttüğü projeler kapsamında çevre ve insan sağlığına zarar vermeyen sürdürülebilir tarım yöntemlerinin yaygınlaştırılması, geleneksel süreçteki üretimlerin korunması, insan gereksinimlerinin ekosistem döngülerine uyum içinde yeniden tanımlanması, doğal gereksinimlere denk düşen üretim ve tüketim modellerinin ve teknolojilerinin

⁹⁸Onur Köprülü, ‘TKV Gümüşhacıköy Kırsal Kalkınma Projesinin Çiftçiler Üzerindeki Etkilerinin Sürdürülebilirliğinin Saptanması’, , Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi, Samsun, 2006,s. 17.

⁹⁹Gönel, a.g.k., s.211.

¹⁰⁰Selim Çetiner, ‘ Türkiye’de Tarımsal Biyoteknoloji: Dünden Bugüne Sorunlar ve Öneriler’ Sabancı Üniversitesi, Ulusal Tarım Kurultayı, Adana,2007.

desteklenmesi ve uygulanması, çevre ve insan sağlığına zarar vermeyen sürdürülebilir tarım yöntemlerinin yaygınlaştırılması konuları dile getirilmiştir.¹⁰¹

4.4. Kırsal Kalkınma

Kırsal Kalkınma tanımı, her ülkenin veya ülkeler topluluğunun kendi yaklaşımlarına göre ülke içinde ve bölgeler arasında farklılıklar göstermektedir. Kırsal alan olarak tanımlanan yerlerdeki sosyal, kültürel ve ekonomik tüm şartların çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik politika ve uygulamalar bütünü ‘kırsal kalkınma’ tanımının içinde ifade edilebilir.¹⁰²

Kırsal Kalkınma ilk kez Birleşmiş Milletler (BM) Örgütüne tanımı yapılan ‘toplum kalkınması’ tanımı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Söz konusu tanıma göre kırsal kalkınma; ‘*küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması süreci*’ olarak tanımlanmaktadır.¹⁰³

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Raporunda Kırsal Kalkınma; ‘*temelde yerel potansiyel kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yerinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması*’ olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁴

Chambers’a göre, kırsal kalkınma; yoksul kadın ve erkekler gibi belli grupların kendileri ve çocukları için ihtiyaç duyduklarından daha fazlasını elde etmelerine olanak tanıyan bir stratejidir.

Odaklanılan bu stratejik yaklaşım kırsal alanda belirli bir grubun yaşam seviyesini yükseltmeyi amaç edinmiştir.

¹⁰¹ Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, <<http://www.bugday.org/portal/hakkimizda.php>>, (14.03.2014).

¹⁰² Muzaffer Bakırcı, ‘ Türkiye’de Kırsal Kalkınma Kavramlar, Politikalar Uygulamalar’, , Nobel Yayınevi, Ankara, 2007,s. 32,33.

¹⁰³ Bülent Gülçubuk, ‘ Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları’, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi,s.1,2.

¹⁰⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, DPT, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2006/02/UKKS.pdf>>, (17.03.2014).

2003 yılında gerçekleştirilen II.Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Raporunda Dünya Bankası, Avrupa Birliği (AB), OECD ve DPT gibi kuruluşların yaptığı tanımlamalar göz önüne alındığında kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen sağlayan birey ve toplulukların insani yaşam koşullarına kavuşturulması amacıyla onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşıdır. ¹⁰⁵

Kalkınma planlarında kırsal kalkınma; ‘*Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarını geliştirmek, toplulukları ulusun bütünü ile kaynaştırmak ve ulusal kalkınmaya tam olarak katılmalarını sağlamak amacıyla halkın çabalarını devletin çabaları ile birleştirme süreci*’ olarak tanımlanmıştır. ¹⁰⁶

Bu tanımlamalardan hareketle, kırsal kalkınmanın temel amacı, kırsal toplulukların ekonomik, kültürel ve toplumsal olanaklarını geliştirerek, kırsal kesimde istihdam olanaklarını arttırmak, kırsal yörelerin sahip oldukları kaynakların etkin bir şekilde kullanılması sağlamak ve buralarda yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmektir. ¹⁰⁷

4.5. Sürdürülebilir Kalkınma-Kırsal Kalkınma İlişkisi

Günümüzde kabul edilen iktisadi kalkınma modellerinin çoğu çevresel kaliteyi ve doğal kaynakların deformasyonunu dikkate almadan geliştirilen modellerdir. Ülke ekonomilerinde kalkınmayı veya kalkınmışlığı belirleyici kriter olarak kabul edilen bu modeller kısa dönemli modellerdir. Uzun dönemde çevresel kaliteyi dikkate alarak, kaynakların israf edilmeden, optimum kullanımını amaçlayan kalkınma modeli sürdürülebilir kalkınma modelidir. ¹⁰⁸

Latince “sustinere” kelimesinden gelen “sürdürülebilirlik” (sustainability) kelimesi, sözlüklerde birçok anlamda kullanılmış olmasına rağmen; esas olarak

¹⁰⁵TKB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu,<<http://www.docstoc.com/docs/105348182/8-komisyon-raporu#;>(19.03.2014).

¹⁰⁶ Gülcan Eraktan, Selahattin Eraktan, ‘Devlet Tarafından Köye Götürülen Hizmetler’, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, 1985, Ankara, s.6.

¹⁰⁷Şevket Ökten ve Hüseyin Çeken, ‘GAP Projesi’nin Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi’, Tarım Ekonomisi Dergisi, 2008, s.14.

¹⁰⁸Serkan Gürlük, ‘Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma’, Uludağ Üniversitesi, İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 4, Aralık 2001.

sürdürmek, sağlamak, desteklemek, var olmak, devam etmek anlamlarında kullanılmaktadır.1980 yılından bu yana sürdürülebilirlik, daha çok, insanın yeryüzünde var oluşunun devamı anlamında ele alınmıştır.¹⁰⁹

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development-WCED) tarafından 1987 yılında ‘‘Ortak Geleceğimiz’’ adıyla yayınlanan Brundtland Raporunda, sürdürülebilir kalkınma kavramı; ‘‘*gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama imkânlarını ortadan kaldırmadan bugünkü kuşakların gereksinimlerini karşılamak*’’ şeklinde tanımlanmıştır.¹¹⁰

Diğer taraftan sürdürülebilir kalkınma; ekolojik denge ile ekolojik büyümeyi birlikte değerlendiren, doğal kaynakların etkin kullanımını sağlayarak çevre kalitesini artırıcı önlemler alan, ve topluma yönelik kalkınma anlayışıyla hareket eden bir kalkınma modelidir.¹¹¹

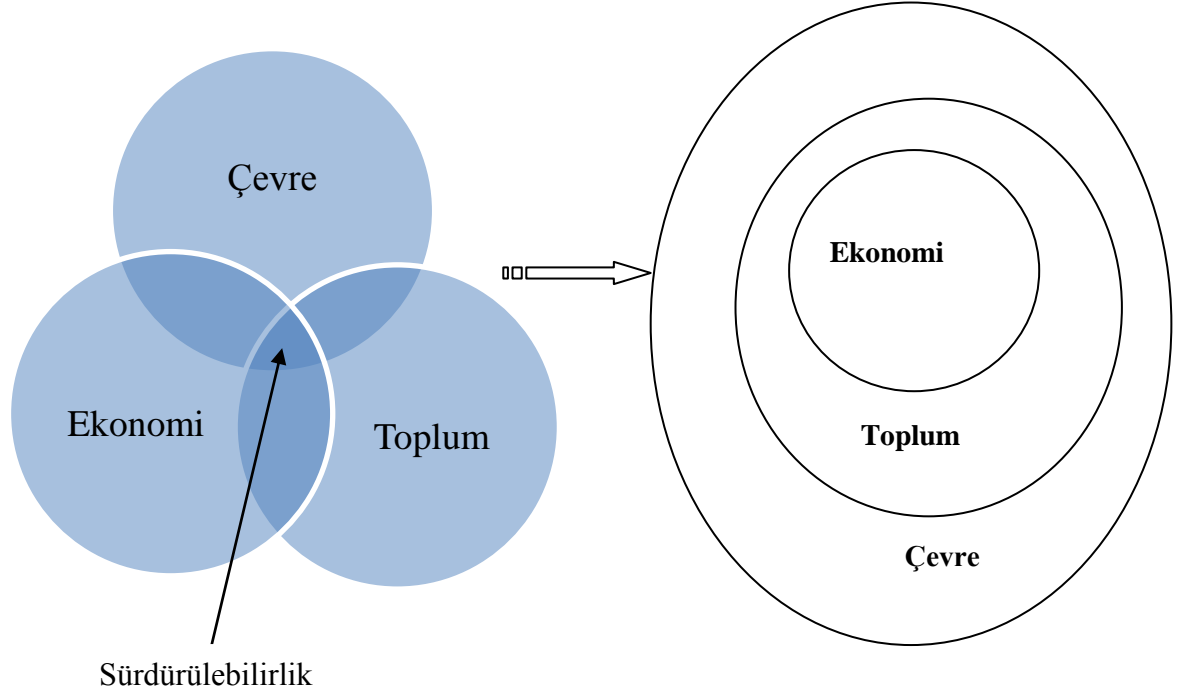
Bu noktada hem ekonomiyi hem çevreyi hem de toplumu bir arada ele almayı ve sorunlar karşısında bu üç perspektifi içeren çözüm yolları bulmaya çalışan olgu, sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefi olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma politikaları, ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların entegrasyonunu gerekli kılar. Böylece, sürdürülebilir kalkınma, yaşam kalitesinin çevredeki yaşamı destekleyici doğal sistemlerin taşıma kapasitesi içerisinde kalacak şekilde iyileştirilmesidir. (bkz, Şekil-3).

¹⁰⁹ Turan Ergün, Nesrin Çobanoğlu, ‘ Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği’, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, s.99.

¹¹⁰ John Drexhage, Deborah Murphy, ‘Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012’, Newyork, 2010, s.8.

¹¹¹ Matthew Richardson, ‘Güneydoğu Anadolu’nun Sürdürülebilir Kalkınma Potansiyeli’, TES-AR Yayınları, Ankara.

Şekil 3: Sürdürülebilirlik Diyagramı

Kaynak Türkiye'nin 2012 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'na (Rio+20) Hazırlıklarının Desteklenmesi <http://www.surdurulebilir.kalkinma.gov.tr/DocObjects/.../Rio+20_sunum.pdf> (20.03.2014).

Sürdürülebilir kalkınmanın üç temel dinamiği dışında Medhurst tarafından geliştiren dört sermaye yaklaşımı sayesinde, kişi başına varlık ya da sermaye stoğu zamanla sabit kalıyor ya da artıyorsa kalkınma sürdürülebilirdir. Modelin sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması anlamında, kişi başına hiç azalmayan sermaye olgusunu kabul etmesi, politika analizlerine temel oluşturmuştur. Bu bağlamda modelin üç güçlü yönü vardır;

- Model, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel dinamiğinin (ekonomik-sosyal-çevresel) analizlerde kullanılabileceğini göstermektedir.
- Model, sadece varlık ya da kaynak stoğu değil, hizmetler akımı üzerinde de yoğunlaşmaktadır.
- Model, üç sürdürülebilir kalkınma dinamiğinin program ve proje belirleme, uygulama ve izleme de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.¹¹²

¹¹²Murat Çetin, 'Teori ve Uygulama da Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma', C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı: 1, 2006, s. 8,9.

Kırsal kalkınma kavramı artık sadece sektörel yaklaşımları ve tarımsal kalkınmayı içermemektedir. Küreselleşen dünya artık, büyüme yerine kalkınma, üretim yerine paylaşım, ulusal ölçek yerine yerel kalkınma, homojen toplum yapısı yerine farklı toplum dinamikleri gibi kavramlar kullanmaya başlamıştır.

Kalkınmanın merkezinde insanın yer alması, toplumsal ve sosyal dinamiklerin birlikte ele alınmasını gerektirmiştir. Bu durum kırsal kalkınmayı, kalıcı ve sürdürülebilir toplum hareketini gerçekleştiren bir güç haline dönüştürmüştür.

Genel olarak sürdürülebilir kırsal kalkınma kavramı; kırsal bölgelerin ekonomik toplumsal ve kültürel yapılarının değişerek, insanların yaşam standartlarının yükselmesi, fiziki ve çevre kalitesinin ve bölge insanın refahının artması bunlar sağlanırken bir yandan da doğal kaynakların, çevrenin, tarihi ve doğal mirasın korunması'' olarak tanımlanabilir.¹¹³

Sürdürülebilir Kalkınma ve Kırsal Kalkınma olguları, doğal kaynakların korunması, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, refah seviyesinde artış sağlanması, ekonomik gelişme ve çevrenin korunması konularında ortak amaçları olan kavramlardır.

4.6.Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri

Kalkınma kuramları 2. Dünya Savaşından bu yana toplumların ilgi duyduğu bir konu haline gelmiştir. Ekonomik kalkınma olgusu ülkeler için sadece yoksulluktan kurtulmayı ifade etmemekte aynı zamanda uluslar arası itibarın kazanılması konusunda da önem arz etmektedir. Özellikle AGÜ'ler, ekonomilerinin nasıl modernleşeceği ve kalkınacağı sorularına yanıt aramakla uğraşmışlardır.¹¹⁴

Geleneksel kırsal kalkınma yaklaşımları da bu çabaların bir sonucu olarak doğmuştur. Bu yaklaşım uzun zaman dilimini kapsayan ve üreticiler üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla anket ve mülakat yöntemlerinden yararlanılan, yukardan aşağıya yönetim anlayışını benimseyen, katılımcılığı içermeyen, çok boyutlu olmayan ve yerel bilgiye yeterince önem vermeyen bir yaklaşım türüdür. Tek boyutlu olarak ele alınan kırsal kalkınma, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi de tarımın bağımsız bir yapı olarak düşünülmesidir. Bu nedenle 1970'li yıllardan

¹¹³Nurettin Yıldırak, 'Kırsal kalkınma', A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Ders Notları, Ankara, 1984.

¹¹⁴Adem Doğan, Nazım Öztürk,' Yeni Kalkınma Kuramları', Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı: 33, 2010, s.36,37.

itibaren çeşitli kırsal kalkınma yaklaşımları belirlenmiş ve geleneksel yaklaşımın eksikleri tamamlanmaya çalışılmıştır.¹¹⁵

4.6.1. Entegre Kırsal Kalkınma (Integrated Rural Development)

1970’li yıllarda ortaya atılan entegre yaklaşımının ortaya çıkmasındaki en büyük neden geleneksel kırsal kalkınma yaklaşımlarında eksik bırakılan tarım sektörünün diğer sektörlerle birlikte ve eşanlı olarak vurgulanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Entegre kavramı, bütünleşik anlamına geldiğinden bu yaklaşımın içinde hem ekonomik hem de sosyolojik ve çevresel boyut yer almaktadır.

Entegre sistemde bölgesel ve merkezi kalkınma yapısı birbirleriyle dinamik bir işbirliği içerisinde olmalıdır. Merkezi yönetim, bütçesini ancak yerel kalkınma sistemi kanalıyla temin edebilir. Böylece, bölgesel/yerel kalkınma için çeşitli mali yardımlar ve destekler doğrudan sağlanabilir. Bu durum kalkınma kaynaklarının geliştirilmesine ve ekonomik performansın gelişmesine katkı sağlar.¹¹⁶

Kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik kamu yatırımlarını belirlemek ve özel kesim yatırımlarını ve özendirici politika ve uygulamaları ortaya koymak, bölgesel gelişmeyi kamu, yerel yönetimler ve özel kuruluşlarla iş birliği içinde yürütmek entegre kırsal kalkınmanın amaçları arasındadır. Türkiye’de bunun en çarpıcı örneği, Doğu Anadolu Projesi (DAP)’dir. Bu plan çerçevesinde, hayvancılık, konut, altyapı, istihdam, mekansal örgütlenme, göç, merkez köy uygulamalarının güçlendirilmesi ve kırsal alanda insan kaynaklarının harekete geçirilmesi konularında entegre bir plan hazırlanması ve nitelikli yatırımlara öncelik verilmesi vurgulanmıştır.¹¹⁷

4.6.2. Hızlı Kırsal Değerlendirme (Rapid Rural Appraisal)

Hızlı Kırsal Kalkınma yaklaşımı en genel ifadesiyle, fayda maliyet oranını göz önüne alan, çabuk uygulanabilen, sosyal ve teknik bilimleri aynı çatı altında eritebilen ve köylerdeki yerel bilginin önemini vurgulayan bir yaklaşımdır.

Teknik olarak ifade edilirse, bir kırsal yerleşim biriminin yöresel yapısını anlayabilmek amacıyla çeşitli uzmanlık alanlarına sahip bir ekip tarafından en az dört

¹¹⁵Köprülü, a.g.t., s.33.

¹¹⁶Gusztav Nemes, ‘Integrated Rural Development’, Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 2005, s. 39,40.

¹¹⁷M. Necat Ören ve ark., ‘ Türkiye’de Ulusal Entegre Projeler ve Tarımsal Kalkınma’, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/445e314138101ee_ek.pdf?tipi=14>,(21.03.2014).

gün en fazla üç haftalık süre içinde kırsal yapının gözlemlendiği, görüşme ve mülakatların yapıldığı bir değerlendirme çalışmasıdır.¹¹⁸

Sürekli gelişmekte ve yayılmakta olan bu yöntem zaman unsuru bakımından ve maliyet olarak avantajlı ve multidisipliner bir yaklaşım içerir. 1970 ve 1980 yıllarında uygulanmaya başlanan hızlı kırsal kalkınma yaklaşımının içinde öncelikle katılımcılığın sağlanması ön koşul olarak belirtilmiştir.¹¹⁹

Katılımcı kırsal değerlendirme, hızlı kırsal değerlendirmenin gelişmiş bir şeklidir. İkisi arasındaki en önemli farklar ise; katılımcı yaklaşımda vurgulanan fikir, yerel grubun toplanan bilgileri analiz etmesi, buna göre planlaması ve yönetmesidir. Hızlı kırsal değerlendirme de ise, lokal düşüncelere daha çok önem verilmektedir. Ancak planlama ve yönetim aşamasında yerel katılım yer almamaktadır.¹²⁰

Tablo 19:Hızlı Kırsal Değerlendirme ile Katılımcı Kırsal Değerlendirmenin Karşılaştırması

	Hızlı Kırsal Değerlendirme	Katılımcı Kırsal Değerlendirme
Gelişme Dönemi	1970'lerin sonu, 1980'ler	1980'lerin sonu, 1990'lar
Önemli rol oynayan Kurumlar	Üniversiteler	Sivil Toplum Kuruluşları (STK)
Temel Kullanıcılar	Yardım kuruluşları, üniversiteler	STK, Devletin taşra kuruluşları
Anahtar Kaynak	Yerel halkın bilgisi	Yerel halkın yetenekleri
Temel Yenilik	Yöntemler	Davranış
İdeal Hedefler	Dışardan gelenlerin öğrenmesi	Yerel halkın güçlendirilmesi
Uzun Dönemli Sonuçlar	Planlar, projeler, yayınlar	Sürdürülebilir yerel eylem ve kuruluşlar

Kaynak: Robert Chambers, Rural Appraisal; Rapid, Relaxed and Participatory, 1992.

Hızlı Kırsal Değerlendirme, kırsal alanlardaki değişimin hızlanması ve yerinde bilgi gereksiniminden doğmuştur. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasındaki en büyük etken,

¹¹⁸Muzaffer Özsan, 'Beypazarı Orman Köylerinde Kırsal Kalkınma Araştırmaları', Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.46.

¹¹⁹Tülay Cengiz, Hayran Çelem, ' Hızlı Kırsal Değerlendirme Yöntemi: Alpağut Köyü Örneği (Seben-BOLU), Kafkas Üniversitesi, Artvin Orman Fakültesi Dergisi, 2005.

¹²⁰Dana Blumenthal, Jean-Luc Jannink, 'A Classification of Collaborative Management Methods, Conservation Ecology, <<http://www.ecologyandsociety.org/vol4/iss2/art13/>>(24.03.2014).

uzun süren anket ve mülakat çalışmaları ile maliyet ve zaman unsurunun artması ve sonuçlara çabuk ulaşılamaması gösterilmektedir.¹²¹

Hızlı kırsal değerlendirme çeşitli prensiplerden meydana gelmektedir. Bunlar;

- *Hız ya da Süratlilik:* Kırsal değerlendirme, kendi alanlarında yetkin kişilerin kırsal yöre insanları arasında hızlı bir işleyiş niteliğiyle öğrenim mekanizması kurma çabalarıdır.
- *Bilgi Ağı Kurmak:* Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği, çeşitli bilgi ve kaynaklar aracılığıyla araştırmacılar arasında yoğun bir etkileşim gerektirir. Kırsal yapının ortaya konmasında ve araştırmalara konu olmasında birçok bilgi kaynağı bulunmaktadır. Çeşitli kaynaklardan bilgi toplamak ve bu bilgileri yöre insanının verdiği cevaplarla karşılaştırarak farklı konum ve görüşleri sentezleyen araştırmacılar kırsal yörelerde daha sağlıklı araştırmalar yapabilmektedir.
- *Tekrarlayıcılık:* Araştırmacıların elde ettikleri bulguların güvenilirliğini arttırmak için yapılan işlemler tekrarlanmalıdır. Araştırmacıların kırsal yöre konusundaki öngörülerinin elde sonuçlarla çelişmemesi bu yöntemin önemini ortaya koymaktadır.
- *Ekip Çalışması:* Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği, kırsal yörelerin çok yönlü uzmanlık çalışmaları ile kırsal sistemin bileşik ve karmaşık ilişkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Böyle bir ekibin üyeleri orman mühendisi, veteriner hekim, sosyolog, ekonomist vb. uzmanlık alanı olan kişilerden seçilebilir.
- *Karşılıklı Etkileşim:* Kırsal yörelerde geçerli ve sağlıklı bilgi elde edilmesinde, toplana ham bilgilerin analiz ve sentezinde yoğun bir etkileşim ve katılım içerisinde bulunmasını gerektiren bir çalışma ortamını gerekli kılar.
- *Yöresel Bilgi Temeli:* Kırsal yöre insanların karşılaştıkları sorunların çözümlerine yönelik öneri ve yaklaşımlar sağlıklı plan ve projelerin oluşmasına katkı sağlar. Bu açıdan ele alınan bilgiler doğruluğu kanıtlanmış saf ve katıksız bilgiler olmalıdır.¹²²

4.6.3. Katılımcı Kırsal Değerlendirme (Participation Rural Appraisal)

Katılımcılık kavramı, mevcut durum analizi ve kalkınma faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde yerel nüfusun yol gösterici olduğu, ve uzmanlar arasındaki iletişim sürecinin bahsedildiği bir kavramdır.¹²³

Kırsal kalkınma da “insanların katılımı” kavramı yeni bir oluşum değildir. 1970’li yılların ortalarında ortaya atılan bu görüş, dünyada az da olsa bir farkındalık yaratmaya başlamıştır. Katılımcı Kırsal Değerlendirme kavramı; yerel halkın kendi

¹²¹ James Beebe, ‘Basic Concepts and Techniques of Rapid Appraisal, Human Organization, 1995.

¹²² What Is Rapid Rural Appraisal, <<http://www.fao.org/docrep/006/w2352e/W2352E03.htm#ch3>>, (27.03.2014).

¹²³ The World Bank Participation SourceBook, 2006 <<http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/resources/html/gender-rg/Source%20documents/Tool%20Kits%20%20Guides/Participatory%20Project%20Approaches/TPAR8%20WB%20Participation%20Sourcebook.pdf>>(28.03.2014).

değerlendirmelerini, analizlerini ve planlarını mümkün kılan yerel halk ile ‘‘dışarıdan gelen’’ konumundaki uzmanların bildiklerini ve öğrendiklerini paylaştıkları yerel bilgiyi vurgulayan bir değerlendirme yöntemidir. ¹²⁴

1979 yılında Roma’da toplanan Dünya Kırsal Kalkınma ve Tarımsal Reform Konferansı’nda (WCARRD) yoksulların kalkınma programı dizaynı ve devam eden aşamalarda aktif katılımın yetersizliği, kalkınma çabalarındaki başarısızlığın önemli bir nedeni olarak gösterilmiştir.

WCARRD’den sonra FAO’nun da destek verdiği katılımcı yaklaşım ‘‘aktif katılım ve tabandan gelen organizasyonlar’’ esasına dayanmaktadır. Bu tarihten günümüze katılımcılık, pilot projeler ile birçok gelişmekte olan ülkede uygulanmakta ve sürdürülebilir bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmaktadır. ¹²⁵

Katılımcı projeler sayesinde üreticiler pasif olmaktan çıkmış, ve belirli bir yönde proje yöneticisi olarak görev aldıkları dolayısıyla gerçekleştirilen faaliyetleri daha çok benimsedikleri görülmüştür. Bu projelerin yürütücüleri incelendiğinde ise en önde sivil toplum kuruluşlarına rastlanmaktadır.

Türkiye’de 1997 yılında başlayan ve 2004 yılında tamamlanan Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi’nde ilk defa katılımcı kırsal değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışma ile, yaşam tarzları açısından farklılık gösteren köylülerin tamamının projelere katılamayacağı görüşü kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu katılımcı projelerin tek boyutlu bir yaklaşım tek tip köylü tipi gözetilerek yürütülmesinin başarı oranını etkileyeceğine inanılmıştır. ¹²⁶

Bu projenin yanı sıra Özkaya, Karaturhan ve Boyacı (1998)’nın İzmir ili Kemalpaşa ilçesinin Halilbeyli Köyün’de yapmış oldukları çalışma örneği de Katılımcı Kırsal Değerlendirme örneği teşkil etmektedir. Çalışmada elde edilen veriler, geleneksel yöntem ve araştırmaların çok uzun bir sürede işlenerek rapor edilmesi ve işlenmesinden dolayı haftada bir düzenlenen Katılımcı Kırsal Değerlendirme oturumlarından elde edilmiştir. Bu çalışma, katılımcı kırsal değerlendirme yaklaşımının ülkemizde Tarım ve

¹²⁴Ufuk Coşgun, ‘Ormanlıkta Katılımcı Kırsal Değerlendirme ve Kırsal Kalkınma (Köprülü Kanyon Milli Parkı Örneği), 2. Ormanlıkta Sosya-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 19-21 Şubat, 2009, s.117.

¹²⁵Dilek Özer, ‘Kırsal Kalkınmada Katılımcılık ve Katılımcı Yayım’, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2003,s.18.

¹²⁶Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Uluslar arası Tarımsal İlişkiler ve Avrupa Birliğine Uyum Komisyonu, s.24.

Köyleri Bakanlığı başta olmak üzere, dernekler, kooperatifler, vakıflar ve sendikalar gibi sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanabileceğini göstermektedir. Yaklaşım, kırsal kalkınma, tarım, orman, çevre sorunları, kadın sorunları, halk sağlığı, aile planlaması gibi konuların çözümüne de olanak sağlamaktadır.¹²⁷

4.6.4. Endojen Kırsal Değerlendirme (Endogenous Rural Appraisal)

Sürdürülebilir sosyal kalkınma ve çevrenin korunması temeline dayanan ve yaşam standartlarında niceliksel olarak ilerlemenin sağlanması olarak tanımlanan bir yaklaşımdır.¹²⁸

Endojen kalkınma düşüncesi, Bossand tarafından geleneksel anlayışa karşı olarak ileri sürülmüştür. Bassand ve ark (1986)' e göre; kalkınma kavramı sadece parasal ve niceliksel ölçümler değil, aynı zamanda yapısal ve nitelikleme gözlemlere dayanan kültürel, sosyal, siyasi, ve ekolojik değerler topluluğudur. Bu açıdan endojen kalkınma sosyal maliyetleri ve uzun dönem etkileri içerisinde barındıran bütünlük bir kavramdır.¹²⁹

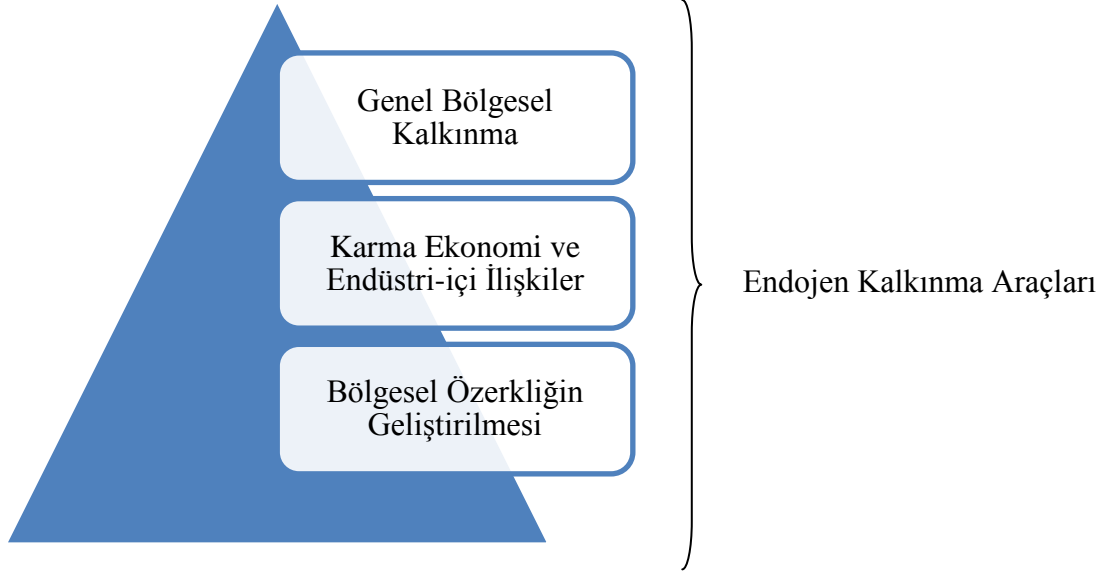
Endojen kalkınma, kırsal alanlarda yaşayan insanların sosyal ve aynı zamanda ruhsal refahlarını dikkate alan, bu insanların toplum içinde kendi kalkınma süreçlerini kontrol altına aldıkları ve yetkilendirdikleri kalkınma yaklaşımıdır.

¹²⁷Tayfun Özkaya, Buket Karaturhan, Murat Boyacı 'Kırsal Kalkınma da Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir Araştırma: Halilbeyli Köyü Örneği', Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Aralık, 1998.

¹²⁸Effective Approaches to Rural Development, Chapter 4, s.179, <http://jica-ri.jica.go.jp/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/spd/pdf/chapter4.pdf> (02.04.2014).

¹²⁹ Michel Bassand. 'Self-Reliant Development in Europe – Theory, Problems, Actions Gower', Brookfield, Vermont, 1986, s. 2.

Şekil 4: Endojen Kalkınma Araçları Piramidi

Kaynak: Effective Aproaches to Rural Development, Chapter 4.

Endojen kırsal değerlendirme, kalkınma yaklaşımlarını hayata geçirmek için endüstriyel ilişkiler yoluyla bölgesel kalkınma ve düzenlemeleri kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda politika yapımında topluluk katılımını ve yerinden yönetim kavramlarını dikkate alarak proje uygulamalarını hayata geçirmeyi amaçlamaktadır.¹³⁰

Kırsal kalkınma modellerinde ‘endojen’ kavramının özellikleri çeşitli kilit noktalarla belirtilmiştir. Bunlar;

- Doğa-İnsan –Kültürel temelli bütünleşik bir sürdürülebilir kalkınma,
- Dinamik güç-bölgesel öncelik ve girişim,
- Kırsal alanların fonksiyonu-çeşitli hizmet ekonomileri
- Büyük çapta kırsal kalkınma problemleri-ekonomi ve kalkınma aktivitelerine sosyal katılım ve kırsal yörelerin kapasitelerinin azaltılması,
- Kırsal kalkınma odağı- kapasite inşası (yetenekler, kurumlar ve altyapı) ve sosyal dışlanmaların üstesinden gelmedir.¹³¹

¹³⁰ Effective Aproaches to Rural Development, Chapter 4, s.179,180,<http://jica-ri.jica.go.jp/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/spd/pdf/chapter4.pdf>(02.04.2014).

¹³¹Philip Lowe ve ark.,‘Participation in Rural Development: A Review of European Experience CRE’, University of Newcastle upon Tyne, 1998.

Endojen kırsal değerlendirme yaklaşımı, biyoçeşitliliğin arttırılmasına ve çevresel tahribatın azaltılmasına vurgu yaparak, önceki yaklaşımlarının eksikliğini belirtmiş, ayrıca sosyal kalkınma üzerine vurgular yaparak bu konuya yönelik atımlar atılmasının da altını çizmiştir.¹³²

Endojen kırsal kalkınmayla aynı dönemlerde ortaya çıkan ve farklı birer yaklaşım olarak kabul edilen yoksullukla mücadele ve mikro kredi uygulamalarıyla temel insani ihtiyaçların giderilmesi ve küçük üreticilere düşük faizli-uzun vadeli kredi verilerek girişimlerin teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Tüm insanlığın mutlu ve refah içinde yaşayabileceği bir ortam ve stratejisi ile kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları hızlanmıştır. Dünya’da özellikle 1980’li yıllardan sonra kırsal kalkınma yaklaşımlarında paradigmatik olarak değişimler yaşanmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyümeye dayalı politik uygulamalar yerini giderek toplumun tamamını kapsayan entegre kalkınma politikalarına bırakmaktadır. Son yıllarda yaşanan neo-liberal ekonomi politikalarının küresel boyutta yaygın olarak kullanılması ve teknolojinin getirdiği bilgi birikimi kırsal kalkınma politikalarında dönüşümlere yol açmıştır. 1950’li yıllardan bu yana ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişikliklerin etkisiyle kırsal kalkınma yaklaşımlarında gözle görülür farklılaşmalar yaşanmıştır.¹³³

1980’li yıllardan sonra başlayan değişimler, sadece büyüme hedefli değil, toplumun tamamını kapsayan bir değişim içinde olmuştur. Yeni kalkınma teorilerinde amaç, fiziksel zenginlikten daha ziyade, eğitilmiş insan gücü zenginliğini yaratabilmek ve mutlu yaşam koşullarını sağlamaktır.¹³⁴

1950’li yıllardan bu yana kırsal kalkınma düşüncesinde ortaya atılan teoriler ve politika hamleleri etkisini büyük ölçüde göstermiştir. Kırsal kalkınma politikalarının her birinin tarihsel etkileri ve düşünce akımları onar yıllık zaman dilimleri süresince dönüm noktaları olarak belirlenmiştir. Her bir dönem için en etkili olan fikirler ve terimlere yer verilmiştir. Bu fikir ve terimler takip eden her on yılda kendinden önceki dönemin etkisi

¹³² Bio-Cultural Community Protocols Enforce Biodiversity Benefits: A Selection of Cases and Experiences, 2010, s.2,3, <<http://www.compasnet.org/blog/wp-content/uploads/2010/11/EDM-6.pdf>>(04.04.2014).

¹³³ Bülent Gülçubuk ve ark., ‘Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri’, 2009.

¹³⁴ F.Handan Giray, Ayşegül Akın, Sema Gün, ‘Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler’, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü.

altında ortaya çıkıp, kendinden sonraki dönemleri de etkilediği için kesin tarihlerle ifade edilmesi mümkün olmamıştır.

Tablo 20: Kırsal Kalkınma Fikirlerine Ait Zaman Çizelgesi (Farklılaşma öncesi)

1950'ler	1960'lar	1970'ler
Modernleşme	Dönüşüm yaklaşımı	Büyümeyle yeniden bölüşüm
Çift ekonomi modeli	Teknoloji transferi	Temel gereksinimler
Geri tarım teknolojileri	Mekanizasyon	Entegre kırsal kalkınma
Toplum kalkınması	Tarımsal yayım	Devlet tarım politikaları
Tembel köylüler	Tarımın büyüme rolü	Devlet tarafından sağlanan krediler
Yeşil devrim başlangıcı	Kentlere yönelik pozitif ayrımcılık	
Rasyonel köylüler	Yeniliğe teşvik	
Yeşil devrimin devamı		

Tablo 21: Kırsal Kalkınma Fikirlerine Ait Zaman Çizelgesi (Farklılaşma sonrası)

1980'ler	1990'lar	2000'ler
Yapısal düzenlemeler	Mikro kredi	Sürdürülebilir geçim
Serbest pazarlar	Katılımcı kırsal değerlendirme	İyi yönetim
Fiyat haklarının alınması	İnsan odaklı kırsal kalkınma	Yerinden yönetim
Devletin geri çekilmesi	Paydaş analizi	Katılımın eleştirilmesi
STK'ların yükselişi	Kırsal güvenlik netleri	Geniş sektörel yaklaşım
Hızlı Kırsal Değerlendirme	Toplumsal cinsiyet ve kalkınma	Sosyal koruma ve fakirliğin
Tarımsal işletme sistem araştırmaları	Çevre ve sürdürülebilirlik	ortadan kaldırılması
Gıda güvenliği ve açlık analizi	Fakirliğin azaltılması	
Kırsal kalkınmanın bir ürün değil süreç olduğu		
Kalkınmada kadın		
Fakirliğin hafifletilmesi		

Kaynak: Ellis ve Biggs, 2001, s.439.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1950 yılında topluluk kalkınması düşüncesiyle küçük tarım işletmelerinin büyümesine vurgu yapılmıştır. 1960'lı yıllarda tarımın büyüme üzerindeki rolüyle birlikte tarımsal üretim sistemleri araştırmalarına

yönelenmiş, ve özellikle Asya’da tek ürün (çeltik ve buğday) sistemlerinde Yeşil Devrim ile kendini gösteren bir büyüme tartışması ortaya çıkmıştır.1970’li yıllarda devam eden küçük tarım işletmesi büyümeleri ile yeniden bölüşüm sağlanmış ve entegre kırsal kalkınma politikaları ile devlet tarafından sağlanan krediler aracılığıyla kırsal büyüme bağlantıları kurulmuştur. 1980 ve 1990’lı yıllar kırsal kalkınma politikalarının işleyişi, uygulanması ve yetkilendirilmesi konularında değişikliklerin yaşandığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980’ler de başlayan yapısal düzenlemeler ve serbest pazar anlayışı devletlerin daha önceki dönemlerde tarım sektörünü yönlendirmekten vazgeçme eğilimlerinin başladığını göstermektedir. 1990’lı yıllarda kaynağını hızlı kırsal değerlendirme yönteminden alan katılımcı yöntemlerin yaygınlaştığı ve kırsal kalkınmayı vurgulayan ‘‘insan odaklı’’ bir perspektifin tohumlarının atıldığı görülmektedir.¹³⁵

Katılımcı kırsal stratejik planlama; 1980’ler ve 1990’lardan itibaren kırsal kalkınmada dışarıdan etkilenen teknolojiler ve ulusal politikalarla kendini gösteren ‘‘tavandan tabana’’ ve ‘‘masa başı’’ yaklaşımlarından ‘‘tabandan tavana’’ ve ‘‘süreç’’ yaklaşımına dönüşmüştür.¹³⁶

Ayrıca, 1990’lı yıllarda, kadınların erkeklerden farklı alanlarda ve koşullarda çalıştıkları, ve dolayısıyla da kırsal politikaların kadın ve erkek üzerinde farklı anlamlara yol açtığı durumu göz önüne alınarak kırsal kalkınma konusunda ‘‘cinsiyet’’ kavramının üzerine gidilmiştir.¹³⁷

1990’lı yıllarda temelleri atılan sürdürülebilir geçim kavramı ile kırsal kalkınma tarımın, büyümede ve yoksulluğun azaltılmasında ki rolünü açıklayan teorilerden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir geçim, açlık ve gıda güvenliği gibi analizlerden türetilmiş bir kavramdır. Onar yıllık dönmeler bazında incelendiğinde bu kavram, 1990’lar da fakirliğin azaltılması, 2000’li yıllarda da fakirliğin ortadan kaldırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

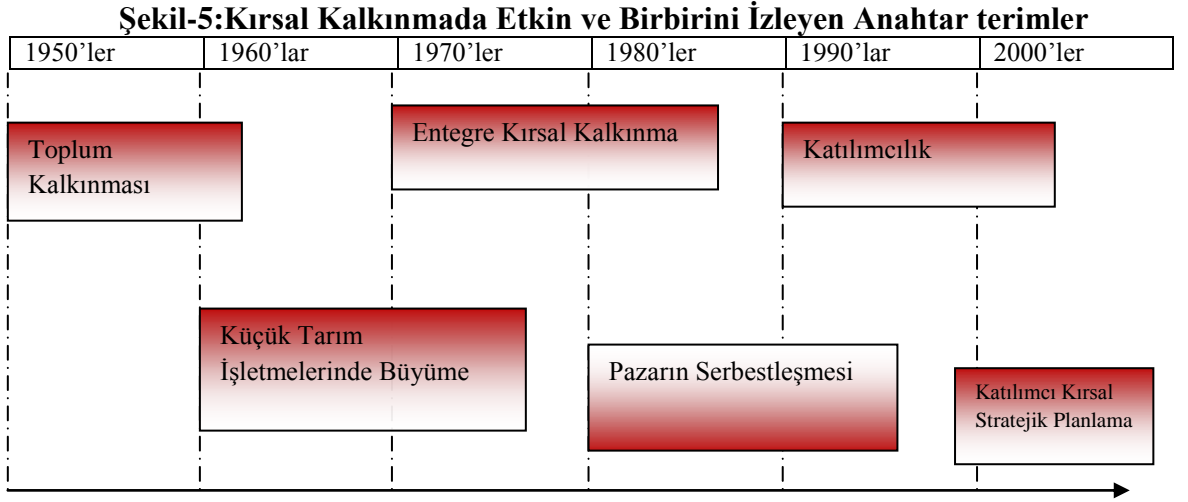
¹³⁵Frank Ellis, Stephen Biggs, ‘Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s’, Development Policy Review,2001, s.437-448, <http://www.geo.unizh.ch/~backhaus/asien_texte/8_Ellis-et-al-2001.pdf>(07.04.2014).

¹³⁶Dennis A. Rondinelli ‘Development Projects as Policy Experiments: An Adaptive Approach to Development Administration, London, 1983.

¹³⁷David C. Korten, ‘Community Organization and Rural Development: A Learning Process Approach, Public Administration Review, 1980.

Kırsal yoksulluğun azaltılması ve dolayısıyla kırsal kalkınmaya katkı sağlanmasında gelişmekte olan ülkeler ve destek kuruluşlarda “çok sektörlü yaklaşım” ön plana çıkmaktadır. Kırsal kalkınmaya yön veren ve alandaki mevcut terminolojinin de yaratıcıları olan uluslar arası kuruluşların ve ülkelerin günümüzdeki politika uygulamalarında da “çok sektörlü” yaklaşım ön plana çıkmaktadır.¹³⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde kırsal kalkınmanın tarihsel gelişimi çerçevesindeki politika ve uygulamalar ulusal ve uluslar arası kırsal kalkınma politikalarının oluşumunda ön plana çıkarak anahtar ifadeleri oluşturmuş ve bu politika önerilerini kapsayan bir terminoloji doğmuştur. Bu terminoloji aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Bkz, Şekil-5).

Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma yaklaşımlarındaki değişim, 1970’li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. 1970 yılına kadar tarım sektörünün ekonomideki önemi ve kırsal alanın toplum içindeki önemi devam etmiştir. Kırsal alanda bilgi ve teknoloji düzeyinin yükselmesiyle kır-kent arasında bazı dengesizlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Göç ve kentleşme olgusu hem kır hemde kentsel alanlarda sorunlar yaratmaya başlamıştır. Bundan dolayı da kırsal kalkınma konusunda yeni arayışlar ve yönelimler hız kazanmıştır.

Türkiye kırsal kalkınma modelleri konusunda oldukça tecrübeli bir ülke olmuştur. Bu modeller gerek siyasi şekillendirmeler gerekse uluslar arası kuruluşların etkisi ile uygulamaya konulmuştur. Fakat, merkezden yönetilen ve sektörel yaklaşımı ön plana

¹³⁸ Giray, Akın, Gün, a.g.m. s.3.

alan bu modellerden istenilen sonuç alınamamıştır. Kırsal kalkınma konusunda dünyadaki gelişmeleri izleyen Türkiye, katılımcılığı, toplum dinamiklerini harekete geçirici, ve cinsiyet dengesini dikkate alan kırsal kalkınma programları arayışı içine girmiş ve Avrupa Birliğine uyum sürecini de dikkate alarak bu konulara karşı daha duyarlı hale gelmeye başlamıştır.¹³⁹

5. TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA, POLİTİKA VE UYGULAMALARI

5.1. Dünyada Kırsal Kalkınma Anlayışı

İster gelişmiş isterse gelişmekte olan bütün ülkeler ‘‘gelişmemiş bölge (backward area)’’ sorunuyla karşı karşıyadır. Ülkeler jeopolitik konumları, doğal kaynaklara yakınlık ve uzaklık gibi nedenlerden dolayı gelişmelerinde farklılık gösterir.¹⁴⁰

Ülkeler arasında bu gelişmişlik farklarının doğmasına neden olan etmenlerin temeli sanayi devrimine dayanmaktadır. Sanayi devrimi öncesinde bazı devletlerin zengin olması ya da diğer devletleri sömürme politikaları sayesinde verimli topraklara ve daha güçlü devlet adamlarına sahip olmaları özellikle Batı Avrupa ülkelerinde kendini hissettirerek milli gelirlerinin artışına zemin hazırlamıştır.¹⁴¹

İkinci Dünya Savaşından sonra dünya ülkelerini gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırma mümkün hale gelmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ekonomik, demografik, sosyo-kültürel ve teknolojik açıdan birbirinden ayırt edebilme imkanı doğmuştur. Az gelişmiş ülkeler (AGÜ)’de kalkınma kavramı, kaynakların etkili şekilde kullanılması, üretim hayatının canlandırılması, sanayileşmenin sağlanması gibi ekonomik konular üzerine odaklanırken, diğer taraftan da tarımsal verimliliğin artırılması, altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ile sağlık ve beslenme sorunlarının çözülmesini gerektiren konulara değinmiştir.¹⁴²

¹³⁹ Gülçubuk ve ark.,a.g.m., s.6,7.

¹⁴⁰Serkan Gürlük, ‘Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma’, Uludağ Üniversitesi, İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 4, Aralık 2001.

¹⁴¹Zeynel Dinler, ‘Tarım Ekonomisi’, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1996, s.36-40.

¹⁴²Tolunay, Akyol, a.g.m., s.116-127.

Dünya nüfusunun yarıdan fazlası, AGÜ'lerin kırsal kesimlerinde, doğal kaynakların çok az değerlendirilebildiği, sağlık koşullarının yetersiz olduğu, modern tarımın neredeyse hiç kullanılmadığı asgari geçim düzeylerinde hayatlarını devam ettirmektedirler.¹⁴³

Bu amaçla Dünyanın çeşitli yerlerindeki az gelişmiş ülke konumundaki ülkelerin sorunlarının çözümlenerek çeşitli kırsal kalkınma programları uygulanmıştır. Kırsal toplumların ekonomik ve sosyal amaçlar gayesiyle toplum statüsüne dönüştürülmeye çalışıldığı bu projelerde, kırsal yerleşim birimlerinin etüt ve envanter çalışmalarının yapılması, kalkınma önceliklerinin belirlenmesi ve fiziksel/ fiziksel olmayan sorunların belirlenerek çözüm yollarının araştırılması hedeflenmiştir.

5.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Uygulamalar

Eyalet sistemiyle yönetilen ABD'de her eyaletin kırsal kalkınma çalışmaları konusunda farklı projeleri ve uygulamaları görülmektedir. Gelişmiş eyaletlerin kırsal alanlardaki programlara devletin müdahalesi yok denecek kadar azdır. Kırsal kalkınma ve tarımsal yayım hizmetlerini, sivil toplum örgütlerinin yanı sıra üniversitelere bağlı kırsal kalkınma ve tarımsal yayım grupları üstlenmiştir. ABD'nin az gelişmiş kırsal kesimlerinde ise devlet, düzenlenen programları doğrudan denetlemekte ve teşvik edici görevler üstlenmektedir.¹⁴⁴

Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan kırsal kalkınma çalışmalarının en dikkat çeken örneği Nebraska eyaletindeki kırsal kalkınma çalışmalarıdır. ABD'nin Orta-kuzey bölgesinde bulunan Nebraska, 200,520 km. karelik yüzölçümü ve 1.783.432 nüfusu ile sırasıyla ABD'nin coğrafi olarak 16'ncı ve nüfus olarak da 38'inci büyük eyaleti konumundadır.¹⁴⁵

Nebraska'daki kırsal gelişmişliğin düzeyinin belirlenmesi, kırsal toplumun istek ve ihtiyaçlarının öğrenilebilmesi için 1999 yılında Filkins ve arkadaşları tarafından bu bölgede bir anket çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmada az gelişmiş bir bölgede

¹⁴³Peter Oakley, Chris Garforth, ' Guide to Extension Training', FAO Corporate Document Repository, <[http://www.fao.org/docrep/t0060e/T0060E02.htm#Agricultural and rural development](http://www.fao.org/docrep/t0060e/T0060E02.htm#Agricultural%20and%20rural%20development)> (09.04.2014).

¹⁴⁴Gürlük, a.g.m.

¹⁴⁵ Nebraska, <<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHI/NEBRASKA.pdf>> (13.04.2014).

devletin üstleneceği görevler konusunda bölge halkının görüşleri ele alınmıştır. Buna göre, kişilerin devletten beklentileri öncelik sırasına göre şöyle sıralanabilir:

- 1) Tarımsal üretimin artırılması,
- 2) Küçük işletmelerin geliştirilmesi,
- 3) Ticari firmaların kurulması,
- 4) Mevcut endüstrilerin genişletilmesi,
- 5) Turizm olanaklarının geliştirilmesi,
- 6) Endüstriyel parkların geliştirilmesi,
- 7) Haberleşme ağının geliştirilmesi ve
- 8) Perakende alışveriş merkezlerinin artırılmasıdır.

Yatırım beklentilerinin önceliğinin tarım etrafında şekilleniyor oluşu, bölgenin tarımsal verimliliğinin düşük olduğunun da bir göstergesidir. Ancak diğer yedi madde endüstri ve ticaretin gelişmesi, iletişim ve turizm ile ilgilidir. Nebraska eyaletinin ABD'nin tahıl üretim bölgelerinin merkezinde yer alması; tarım makineleri, gübre ve tarımsal ilaçlama gibi tarım sektörüne yönelik faaliyet gösteren birçok firmanın da bu eyalette üretim, dağıtım ve lojistik merkezi kurmalarına olanak tanımıştır.¹⁴⁶

Amerika Birleşik Devletlerinde bir kırsal kalkınma projesinde üst kurul oluşturulduktan sonra bu işi gerçek anlamda yürütebilecek istekli ve bölgeyi iyi tanıyan bir takım kurmakla işe başlanmaktadır. Bu takım üyeleri yöre halkından temsilciler ve devletin görevlendirdiği bilirkişiler bulunmaktadır.¹⁴⁷

ABD'nin kırsal kalkınma stratejisinde zaman içerisinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden en önemlisi de sektör bazlı stratejiler yerine yer bazlı kırsal politika stratejisine doğru geçiştir. Yer bazlı stratejiler herhangi bir kırsal topluluğun kendine özgü bölgesel özelliklerini, bölgenin komşu bölgelerde bulunan topluluklarına ve özel kuruluşlarına aktarma olarak tanımlanabilir.

Kırsal kalkınma konusunda zaman içinde meydana gelen değişiklikler özetle şu şekilde sıralanabilir;

- Tarımsal bağımlılıktan tarımsal girişime,
- Firma bazlı kalkınmadan bölgesel kalkınmaya,
- Üretim merkezlikten koruma merkeziliğe ve
- Beşeri ve sosyal sermayenin çok önemli birer birleştirici olduğu düşüncesine doğru bir geçiş olduğu belirtilebilir.¹⁴⁸

¹⁴⁶John. C. Allenve ark., ‘Rural Development Strategies for Nebraska: Results from the 1997 Annual Nebraska Rural Poll’, University of Nebraska, Lincoln, 1997, s.7,8.

¹⁴⁷Alain Janvry, Nigel Key, ‘Agricultural and Rural Development Policy in Latin America: New Directions and New Challenges’, Department of Agricultural and Resource Economics Division of Agricultural and Natural Resources University of California at Berkeley, Working Paper, No:815.

¹⁴⁸Köprülü, a.g.t., 2006.

5.1.2. Latin Amerika Ülkelerindeki Uygulamalar

Latin Amerika ülkeleri coğrafi ve siyasi yapıları açısından farklılıklar göstermektedir. Bu açıdan geçmişte ve günümüzde tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarına olan ihtiyacın yönü belirlenmelidir. Latin Amerika'da kırsal kalkınma planlamasına ihtiyacın 1950-1960 döneminde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde tarımsal ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ya da "Tarımsal Kalkınma" olarak nitelendirilen yaklaşım dikkat çekmektedir. Bu dönemde serbest Pazar mekanizmasının sadece ekonomik ilişkilerle sınırlı kalması, ve sosyal ilişkilerde özellikle de yoksulluk ve eşitlik konularında gerekli yapının oluşturulamaması devlet müdahalesine ihtiyaç durumunu gündeme getirmiştir.

1950-1960 dönemleri arasında "Yeşil Devrim" ile birlikte Meksika, Peru ve Şili gibi Latin Amerika ülkelerinde kahve, pirinç ve şeker gibi ürünlerde dikkate değer şekilde üretim artışları yaşanmıştır. 1970 yılına kadar olan süreçte "devrim" tanımı ülkeler için hak edilmiş bir kavram olmuştur. Çünkü kullanılan tohumlara ek olarak kimyasal gübreler ve böcek ilaçları tarımsal yeniliklere eşlik etmiştir. Ayrıca, geleneksel tarım yöntemleri bir kenara bırakılarak sulama yöntemi önem kazanmıştır. 1990 yılına kadar Asya kıtasında yaşayan insanların yaklaşık %75'i Yeşil Devrimin getirdiği kazançlı tarım yöntemleriyle ekili pirinç arazilerini genişletmişlerdir. Benzer olarak Latin Amerika çiftçilerinin yarısından fazlası, Dünya mısırının %70'ini üretmeyi başarmışlardır.¹⁴⁹

Ayrıca, Latin Amerika ülkelerinde kırsal nüfusun fazla olması ve bu alanlarda yaşayan insanların ekonomik ve sosyal açıdan yetersiz oluşu kırsal kalkınma politikalarının tarımsal ve beşeri sermaye konularında yoğunlaşmasına neden olmuştur.

¹⁴⁹Peter Rosset, "Lessons from the Green Revolution", Nisan, 2000<<http://www.soc.iastate.edu/sapp/greenrevolution.pdf>>, (14.04.2014).

Tablo 22: Latin Amerika Ülkelerinde Kırsal Kalkınma Uygulamaları

ÜLKELER	PROJE ADI	PROJE UNSURLARI	PROJE UNSUR MALİYETLERİ	TOPLAM MALİYET
BREZİLYA	Rio De Janeiro Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi (2009-2018)	Kırsal üretim ve rekabetçiliği destekleme	\$66.1	US \$78,9 million
		Kurumsal çerçevenin güçlendirilmesi	\$5.2	
		Proje koordinasyonu ve bilgi yönetimi	\$ 7.6	
GUATEMALA	Kırsal Ekonomik Kalkınma Proje Desteği (2006-2014)	Girişimci kalkınma hizmetleri	\$ 13.5	US \$ 51.9 million
		Bilgi ve iletişim teknolojisi	\$ 15.7	
		Güçlendirici bölge bazlı kamu yönetimi	\$ 3.5	
		İzleme ve değerlendirme	\$ 2.8	
		Verimli kırsal altyapının sağlanması	\$ 16.4	
PANAMA	Kırsal Verimlilik Projesi (2007-2014)	Anlaşmaların desteklenmesi	\$ 7.6	US \$ 56.9 million
		Üretim antlaşmaları	\$ 24.7	
		Çevresel alt projeler ve doğal koruma alanlarının güçlendirilmesi	\$ 11.4	
		Yönetim, denetleme, izleme ve değerlendirme	\$13.2	
PERU	Sierra Kırsal Kalkınma Projesi (2007-2016)	Kırsal işletmeler	\$ 15.61	US \$ 34.93 million
		Bölgesel kalkınma	\$ 13.58	
		Proje yönetimi	\$ 5.74	
MEXİCO	Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi (2009-2016)	Tarımsal işletmelerde çevresel olarak sürdürülebilir teknoloji yatırımları	\$ 151.04	US \$ 167.99 million
		Yatırım ve üretimin desteklenme hizmetleri	\$ 10.91	
		Kurumsal güçlendirmeler	\$ 3.59	
		Proje yönetim, izleme ve değerlendirme	\$ 2.45	

Kaynak: Latin Amerika ülkelerine ait kırsal kalkınma proje verileri dünya bankası verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır, <<http://www.worldbank.org/projects>>, (15.04.2014).

Tablo 22’de, Latin Amerika’nın çeşitli ülkelerinde uygulanan kırsal kalkınma projeleri ve bu projelerin çeşitli unsurları ile maliyetleri ifade edilmiştir. Brezilyada uygulanan Rio De Janeiro sürdürülebilir kırsal kalkınma projesiyle entegre ve sürdürülebilir bir tarım yaklaşımı amaçlanmış ve sürdürülebilir tarım yöntemlerinin

arttırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, tarımsal verimlilik açısından önemli bir yere sahip olan Serrena bölgesinin 2011 yılındaki doğal felaketten doğrudan etkilenmesi sebebiyle, bu bölgede tarımsal arazilerin verimliliğin tekrar kazandırılması ve küçük ölçekli tarımsal işletmelerin kurularak rekabet gücünün arttırılması amaçlanmıştır.

Bir başka sürdürülebilir kırsal kalkınma projesi ise Meksika’da yürütülen kırsal kalkınma çalışmasıdır. Bu projenin amacı, küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmelerinküresel çevreye uyum koşulları çerçevesinde İklim Değişikliği Ulusal Stratejisinin belirlediği hedeflere katkı sağlamaktır.

Guatemala ve Panama’da uygulanan kırsal kalkınma hedefli projelerin amacı ise, yerel katılımın sağlanması, kırsal verimliliğin arttırılması, yerel katılım ile bölgesel yönetim modellerinin uyumunun sağlanarak hükümet birimlerinin güçlendirilmesi, küçük ölçekli kırsal üreticilerin desteklenmesi ve biyoçeşitliliğin arttırılarak doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının garanti altına alınmasıdır.

Diğer projelerden farklı olarak yürütülen Sierra kırsal kalkınma projesinde yerinden yönetim kavramına da değinilmiş ve ayrıca kırsalda tarım dışı gelir konusuna dikkat çekilmiştir. Projeye, Peru’nun Apurimac, Ayacucho, Huancavelica, Junín, Huánuco and Pasco gibi bölgelerinde yaşayan kırsal ailelerin ekonomik koşullarının ve malvarlıklarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁵⁰

5.1.3. Sahra-Altı Afrika Ülkelerindeki Kırsal Kalkınma Politikaları

Tarım sektörünün bu kıta için öneminin büyük olmasına rağmen, tarımsal üretim artışının dünya ortalamasının altında kalması, verimlilik düzeyinin düşüklüğünü göstermektedir.¹⁵¹

Sahra altı ülkelerini günümüzde karakterize eden en önemli özellik, yalnızca yoksul olmaları değil, aynı zamanda çok düşük ve negatif kişi başına büyüme oranlarına sahip olmalarıdır. Birkaç ülke dışında tüm Afrika ülkeleri açlık sorunuyla yüzleşmektedir. Artan gıda sorununa çözüm bulmak ve sosyal düzensizlikleri dengelemek amacıyla 1970’li yıllarda itibaren kırsal nüfus artış oranlarını

¹⁵⁰The World Bank Projects and Operations <<http://www.worldbank.org/projects>> (15.04.2014).

¹⁵¹Gürlük, a.g.m., 2001.

azaltmapolitikası hayata geçirilmek istenmiştir. Fakat bu tarihlerde uygulanan politik kararlar, kırsal kesimin bilinçlendirilmesi yönünde etkili olmamıştır.¹⁵²

Tablo 23: Sahra-Altı Ülkelerinde Kırsal Kalkınma Uygulamaları

ÜLKELER	PROJE ADI	PROJE UNSURLARI	PROJE UNSUR MALİYETLERİ	TOPLAM MALİYET
GANA	Toplum-bazlı kırsal kalkınma (2004-2011)	Kurumsal güçlendirme ve kapasite gelişimi	8.12\$	US \$62.3 million
		Tarımsal kalkınma için alt yapı hizmetleri	20.16\$	
		Kırsal kalkınma ve öğrenme merkezleri	7.90\$	
		Sosyal ve insani kalkınma için altyapı	21.97\$	
		Toplum-bazlı doğal kaynak yönetimi	4.15\$	
		Proje yönetimi	6.89\$	
GAMBİYA	Toplum odaklı kalkınma projesi (2006-2012)	Toplum kalkınma olanağı	10.80\$	US \$18.75 million
		Toplum kalkınması için güçlendirilmiş kapasite	6.30\$	
		Proje koordinasyonu, izleme ve değerlendirme	1.65\$	
MALAWİ	Toplum temelli kırsal arazi kalkınma projesi (2004-2011)	Arazi kazancı ve çiftliklerin geliştirilmesi	15.59\$	US \$32.71 million
		Arazi yönetimi	5.52\$	
		Kapasite geliştirme	4.48\$	
		Proje yönetimi, izleme ve değerlendirme	7.12\$	
UGANDA	Kırsal dönüşüm için enerji projesi APL-2 (2009-2016)	Kırsal altyapıyı geliştirme	46.70\$	US \$84 million
		Bilişim ve iletişim teknolojileri	8.00\$	
		Enerji gelişimi, çapraz sektörel linkler ve etki izleme	29.30\$	
SENEGAL	Kırsal alanlarda elektrik hizmetleri projesi (2004-2012)	Finansman yatırımları	17.90\$	US \$29.91 million
		Kapasite gelişimi ve kurumsal güçlendirme	2.81\$	
		Proje uygulama, iletişim ve izleme	2.48\$	
		Biyokütle bileşeni	4.52\$	
		Tazminat ödemeleri	2.20\$	

Kaynak: The World Bank, <<http://www.worldbank.org/projects>> (16.04.2014).

Başta Dünya Bankası ve Uluslar arası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlar, yoksul ülkeler topluluğu olarak görülen Sahra-Altı

¹⁵²The World Bank Documents and Report, <<http://documents.worldbank.org/curated/en/1994/11/697923/reversing-spiral-population-agriculture-environmental-nexus-sub-saharan-africa>> (16.04.2014).

Afrika ülkelerine yardımlarda bulunmaktadır. Tablo 23’de gösterildiği üzere beş ülke için kırsal kalkınma projelerinin maliyetleri ifade edilmiştir.

Uygulanan projelerin ortak amaçları;

- Fakirliği azaltmak,
- Kırsal topluluklarda yaşayan hak sahiplerinin yaşam kalitelerini iyileştirmek,
- Kırsal toplulukların kapasitelerinin güçlendirilmesi,
- Kırsal altyapının geliştirilmesidir.

Bu amaçların yanında Gambiya’da uygulanan toplum odaklı kırsal kalkınma projesi ile kırsal topluluklar ve bölgesel hükümet otoritelerinin ortaklığı amaçlanmış, sosyal ve ekonomik yatırımların devam ettirilmesi hedeflenmiştir. Diğer kırsal kalkınma projelerinden farklı olarak Senegal ve Uganda’da ki projelere enerji sistemleri ve bilgi-iletişim teknolojileri unsurları da eklenmiştir. Bu projeler, kırsal nüfusun modern enerji hizmetlerine ulaşımının kolaylaştırılması yönünde etkiler içermektedir.¹⁵³

Dünya Bankası dışında Uluslar arası Tarımsal Kalkınma Fonu (I.F.A.D.) olarak bilinen kuruluş da, Sahra-Altı Afrika ülkelerine yardımlarda bulunmaktadır. Bu yardımlar genellikle köy sulama sistemlerinin inşa edilmesi ve rehabilitasyonu, iletişim destek sistemi, kredi, teknik destek ve kurslarla küçük ölçekli kırsal girişimcilere destek sağlama ve sivil toplum örgütleriyle koordineli çalışarak yayım faaliyetlerinde bulunulması gibi konular üzerinde şekillenmektedir.¹⁵⁴

IFAD’ın Gana’da ki en önemli amacı fakirliği azaltmak ve hükümetin ekonomik kalkınma stratejileriyle aynı doğrultuda çalışmaktadır. IFAD, Gana’da ki çalışmalarına 1980 yılında başlamıştır. Bu tarihten itibaren günümüze kadar da 16 proje için toplamda US \$678.8 milyonluk bir destekte bulunmuştur. Gana, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonunun desteklediği ikinci en büyük ülke konumundadır. Bu açıdan diğer ülkelerden farklı olarak kurumsal sistemin geliştirilmesine ve sürdürülebilirliğine ayrıca önem gösterilmiştir. IFAD, Gana Ortak Büyüme ve Kalkınma Ajansının yürüttüğü politikalar ile aynı doğrultuda olarak, tarımsal modernizasyonun hızlandırılması, sürdürülebilir

¹⁵³ The World Bank Projects and Operations, <<http://www.worldbank.org/projects/country?lang=en&page=>>, (16.04.2014).

¹⁵⁴ International Fund for Agricultural Development (IFAD), Annual Report 1999, <<http://www.ifad.org/pub/ar/1999/e/toc.htm>>, (17.04.2014).

doğal kaynak yönetimi, özel sektör rekabet politikaları, gıda güvenliği ve yoksulluğun azaltılması konularında çalışmıştır.¹⁵⁵

IFAD 1982 yılından bu yana Sahra-Altı ülkelerinden biri olan Gambiya'ya da çeşitli yardımlarda bulunmuştur. 126.000'den daha fazla kırsal hane halkının yararlandığı 9 proje için yaklaşık US \$53.6 milyon harcanmıştır. Bu projelerden beşi, IFAD tarafından, iki tanesi Dünya Bankası Uluslar arası Kalkınma İşbirliği, diğer iki tanesi de Afrika Kalkınma Bankası tarafından yürütülmüştür.

Gambiya'da IFAD'ın müdahaleleri, kırsal yoksulluğun azaltılması, hane halkının gıda güvenliği, geliri ve özellikle de küçük çiftlik sahiplerine yönelik politikalar üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁵⁶

5.2. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma

5.2.1. Kırsal Kalkınma Politikalarının Ortaya Çıkışı

Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikaları, iki temel politika sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Roma antlaşması, ikincisi ise 1970'lerin ortalarında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ile oluşturulan, Avrupa Birliği Bölgesel Politikası olmaktadır. Bu iki temel politika kırsal alanları belirli bir ekonomik düzeye ulaştıracak stratejiler içermektedir.¹⁵⁷

Avrupa Birliği'nin kurucu üyeleri(Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) 1957 yılında Roma Antlaşmasını imzalayarak, ekonomik birliği sağlamlaştırmak ve çok yönlü ekonomik kalkınma çerçevesinde çeşitli bölgeler arası farklılıkları gidermeyi, ayrıca gelişmemiş ve kalkınmaları açısından göz ardı edilen bölgeleri kalkındırmayı ilk kez bu dönemde kabul ettikleri görülmektedir.¹⁵⁸

AB Kırsal Kalkınma Politikasının temel mevzuatı Gündem 2000¹⁵⁹ doğrultusunda çıkarılan 1257/99 sayılı Konsey tüzüğüdür. Bu tüzükte AB'nin kırsal kalkınmayı desteklemek için yapısal fonlardan hangi programlara kaynak aktaracağı ele

¹⁵⁵IFAD, Investing in Rural People,

<<http://operations.ifad.org/web/ifad/operations/country/home/tags/ghana>> (18.04.2014).

¹⁵⁶IFAD, Investing in Rural People,

<<http://operations.ifad.org/web/ifad/operations/country/home/tags/gambia>> (18.04.2014).

¹⁵⁷ Hasan Yılmaz, Ahmet Tolunay, "Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı:1, , 2007,s. 107-122.

¹⁵⁸ Ahmet Atakişi, 'Avrupa Birliği Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Politikası'nın Finansmanı Çerçevesinde Trakya Bölgesi'nin Analizi: Edirne İli Örneği' Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ, 2007.

¹⁵⁹ Avrupa Birliği komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil eden önerilerini 16 Temmuz 1997'de "Gündem 2000" başlıklı raporla açıkladığı belgedir. Raporda Doğu Avrupa ülkeleri ile Kıbrıs Rum yönetiminin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ye tam üye olmaları öngörülmüştür.

alınmaktadır. Bu çerçevede, kırsal kalkınma programlarının finansmanı dört fondan gerçekleştirilmektedir. Bunlar; Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (The European Regional Development-ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF), Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF) ve Balıkçılığı Yönlendirme ve Finansman Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guidance-FIFG)'dir.¹⁶⁰

5.2.2. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Fikri

Avrupa ülkelerini gerek ekonomik açıdan gerekse yetiştirilmiş iş gücü kaynağı açısından büyük kayıplara uğratan, 2. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan kıtlık endişesi nedeniyle Avrupa Birliği aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeylerinin korunması, gıda yetersizliklerinin önüne geçilmesi, tarım kesiminin muhtemel fiyat dalgalanmalarından etkilenmesini önlemek ve üyelerin tarım politikalarına karşı uyumluluğunun sağlanmak istenmesi gibi konular birliği bir Ortak Tarım Politikası oluşturmaya yöneltmiştir.

Ayrıca dünya genelinde etkisi büyük bir şekilde hissedilen 1929 Büyük Bunalımı 2. Dünya Savaşı ve ödemeler dengesi problemleri de Ortak Tarım Politikası'nın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bütün bu olumsuz etkiler karşısında 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda ortak bir politika belirlenmesi kararlaştırılmış ve 1958 yılında tarım bakanlarının katılmış olduğu Stresa Konferansı ile ortak bir tarım politikasının ilkeleri belirlenmiştir.¹⁶¹

5.2.3. Ortak Tarım Politikasının Ülke ve Amaçları

Ortak Tarım Politikası öncelikli olarak Avrupa da modern, sürdürülebilir, ve verimli bir tarımsal sektör için tasarlanmıştır. Amaç, sektörün rekabet edebilirliğini destekleyerek, tarımsal topluluğun yaşam standartlarını sağlarken, yeterli ve güvenli besin arzını temin etmek ve çevreyi ve kırsal alanları korumaktır.¹⁶²

¹⁶⁰ İpek Ayanoglu, ' Kırsal Kalkınma ve Türkiye için Bir Kırsal Kalkınma Modeli', Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Ankara 2008.

¹⁶¹ Andrew Fearn, ' ' The History and Development of the CAP: 1945-1990'', The Common Agricultural Policy, <<https://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/ecru/documents/Fearne-1997.pdf>> (20.04.2014).

¹⁶²EUROPEAN COMMISSION (EC), A Budget For Europe 2020- Part 2: Policy Fiches, 2011, s:3<http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin_fw1420/MFF_COM-2011-500_Part_II_en.pdf> (21.04.2014).

Ortak Tarım Politikası temel referanslarını Roma Antlaşması'nın 38-47. Maddeleriyle (Amsterdam Antlaşması 32-38. Maddeleri) yasal çerçevesi ile belirlenen OTP'nin amaçlarını şöyle sıralamıştır:

- ♣ Teknolojik ilerlemeleri tarıma tatbik etmek ve tarımsal üretimin rasyonelleştirilerek gelişimini sağlamak,
- ♣ Bütün tarımsal üretim faktörlerinin optimum kullanımını temin ederek tarımda verimliliği sağlamak,
- ♣ Tarımda çalışanların fert başına gelirlerinin arttırılarak tarımsal nüfusa makul bir hayat standardı kazandırmak,
- ♣ Pazarı istikrarlı hale getirmek,
- ♣ Arzın devamlılığı sağlamak,
- ♣ Tüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerinin mümkün kılınması ve üreticilerin üretim faktörlerini temin etmesini garanti altına almaktır.

Yukarıda sıralanan bu amaçlar Avrupa Birliği topluluğunun OTP'sini oluştururken ekonomik amaçlardan çok tarımın sosyal yapısını iyileştirmeye yönelik refah devleti oluşturma stratejisiyle hareket ettiğini göstermektedir.¹⁶³

1958 yılı Stresa Konferansında OTP'nin dayanacağı üç temel ilke ortaya koyulmuştur. Bunlar;

i. Ortak Bir Pazarın Kurulması İlkesi

‘‘Tek Pazar’’ ilkesi üye ülkelerde, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir tek pazar oluşturulması öngörmekte, bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir.

ii. Topluluk Tercih İlkesi

Topluluk Tercih ilkesi, Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamakta, bunun için AB tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatının ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir.¹⁶⁴

iii. Ortak Mali Sorumluluk İlkesi

Ortak Mali Sorumluluk İlkesi, OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle de Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.¹⁶⁵

¹⁶³ EUROPEAN COMMISSION (EC), The Treaty Of Rome, <http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf> (21.04.2014).

¹⁶⁴ Fazıl Aydın, ‘ Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi’, , Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.57.

5.2.4. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasında ki Değişimler ve Kırsal Kalkınmaya Yönelik Yapılan Reform Çalışmaları

Ortak Tarım Politikasının ilk amaçları arasında gösterilen gıda arzının güvence altına alınarak tarımsal gelirlerin arttırılması ve arzın sürekliliğini amacı, ilerleyen zamanlarda üretimin büyük ölçüde arttırılması suretiyle gerçekleştirilmiş, fakat artan üretimin sonucu olarak ürün fiyatlarının aşağı doğru inmesi tarım kesiminde çalışan kesimin gelirinde düşmelere neden olmuştur. Ortaya çıkan sorunlara çözüm arayışı ilk olarak 1968’de Manshold Planı olarak bilinen reform çalışmalarıdır.¹⁶⁶

Planla alınan kararlara üreticiler ve bazı üye ülkeler tepki göstermiştir. Bunun nedeni, her ülke için temel öncelik, genel tarım politikasının oluşturulmasından çok kendi tarım sektörlerinin ve üreticilerinin çıkarlarıdır. Manshold Planı ile kırsal ve tarımsal altyapının ve tarım işletmelerinin iyileştirilmesine öncelik verilmiştir.¹⁶⁷

Ayrıca, tarımsal üretim koşullarındaki artan baskıya neden olan iklim değişikliği, dünyada gelişen rekabetçilik olgusu ile artan küreselleşme ve fiyat değişkenlikleri, çiftçiler ve üye devletler arasındaki eşitsizliğin azaltılarak üye devletler arasındaki fiyat hesabının uygulanabilir çözümü, üretimde etkin bir çiftçi yaratılması amacı, ve ortak tarım politikası prosedürlerinin basitleştirilmesi gibi nedenlerden dolayı OTP’nin yetersiz kalması reform ihtiyacını gündeme getirmiştir.¹⁶⁸

5.2.4.1. 1968-1989 Dönemi Reform Çalışmaları

OTP’ye ilişkin ilk reform çalışması, OTP ile ilgili sorunun talebin arzı karşılayamaması olduğu yönündeki eleştirileri dile getiren 1968 tarihli ‘Manshold Planı’dır. Bu plan çerçevesinde arz-talep dengesizliğini ortadan kaldırmak amacıyla:

- ◆ 5 milyon ha tarım arazisinin üretim dışı bırakılması,
- ◆ Küçük işletmelerin yerine büyük ve modern işletmelerin kurulması,
- ◆ Üretim faktörlerinin optimum kullanımı için yaşlılar başta olmak üzere yaklaşık 5 milyon tarım çalışanınin üretimden uzaklaştırılmasıdır.

¹⁶⁵Sibel Tan, İlkay Dellal, ‘Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Bakış Dergisi, Sayı: 2, Mart,2003.

¹⁶⁶Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, ‘Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası; Avrupa’da Yenilenme ve Türkiye’ye Etkisi’, 2004.

¹⁶⁷Rıfat Ortaç, Hilmi Ünsal, Eren Çaşkurlu, ‘Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Fiyatlandırma Politikaları’, , Gazi Kitabevi, Ankara 2006,s.44.

¹⁶⁸EUROPEAN COMMISSION (EC), The CAP Towards 2020: Meeting TheFood, Natural ResourcesandTerritorialChallenges Of The Future, 2010, s.3,<http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/communication/com2010-672_en.pdf> (22.04.2014).

Planın özellikle son maddesinde, beş milyon çiftçinin üretimden vazgeçmesi, ve küçük işletmelerin yerini büyük işletmelere bırakması durumu başta Fransa olmak üzere üye ülkelerce eleştirilmiştir. Ancak söz konusu taslak, zaman içerisinde yumuşatılarak diğer reformlara temel oluşturmuştur.

İkinci önemli reform, 1980'li yılların başında uygulanan ‘‘Garanti Eşiği’’dir. Bu uygulamada üretim fazlası olan ürünlerin üretim hacmi, tahmini tüketim miktarı, ihracat potansiyeli gibi unsurları dikkate alınarak maksimum üretim eşiği sağlanmış, eşiğin aşılması durumunda müdahale fiyatının artış oranları sınırlandırılmış ya da üreticilerin satış masraflarına üretim vergisi ile katılmaları sağlanmıştır. 1983 yılında FEOGA Garanti harcamalarının artması ve ürün stoklarının yükselmesi nedeniyle daha kapsamlı reformların yapılması gerekmiştir.¹⁶⁹

Avrupa Birliği Komisyonu, ‘‘Ortak Tarım Politikasının Geleceği’’ konusundaki iddialarını 1985 yılında hazırlanan Green Paper (Yeşil Kitap) adı verilen bir belgeyle sunmuştur. Bu kitapta öngörüldüğü gibi üretimin ve tarımsal harcamaların kısılması yönünde bir politika belirlenmiş ve bunların yerine kırsal kalkınma ve çevrenin korunması gibi konulara artan bir önem verilmeye başlanmıştır.¹⁷⁰

Bu gelişmeler paralelinde Avrupa Konseyi 1988 yılında bir reform önlemleri paketi çıkartmıştır. Radikal önlemler içeren reform paketi önlemleri şunlardır:

- Ortak sorumluluk vergisinin yaygınlaştırılması,
- Erken emeklilik,
- Set-aside (arazilerin boş bırakılması),
- Garanti eşiği,
- Üretimin azaltılması,
- Bütçe dengeleyici unsurlar ve
- Sıkı fiyat politikasıdır.¹⁷¹

¹⁶⁹Aydın, a.g.m., s.66.

¹⁷⁰Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, ‘‘AB Ortak Tarım Politikası ve Müzakere Süreci’’, Ankara 2011.

¹⁷¹İktisadi Kalkınma Vakfı, ‘‘Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumunu’’, İKV Yayınları, 2000.

5.2.4.2. MacSharry Reformu

1991 yılında bir tartışma belgesi olarak hazırlanan MacSharry planı çerçevesinde 1996 yılına kadar uyulması gereken ve tarım politikalarında reform olarak adlandırılan bir takım değişikliklere gidilmiştir. Reformun asıl nedeni; yürürlükteki uygulamaların üreticiler arasında adil gelir dağılımı sağlamaması ve çevre sorunlarının ve satılmayan ürün fazlalarının engellenememesidir. 1992 MacSharry Reformu kapsamında şu önlemler öne sürülmüştür:

- * Fiyat politikasından yardım ağırlıklı politikalara geçiş,
- * Fiyatlarda tedrici gerileme,
- * İhracat ve ithalatın lisansa bağlanması,
- * DTÖ kurallarına uyum (tarife kotaları, gümrük vergisi, ihracat sübvansiyonu),
- * Mavi kutu önlemleri (arazilerin boş bırakılması zorunluluğuna bağlı yardım mekanizmaları).

Mac Sharry Reformu, fiyat desteklerinden doğrudan ödemeye doğru önemli bir geçişin gerçekleştiği, Avrupa Birliği fiyatlarının dünya piyasaları fiyatlarına yaklaşmasının sağlandığı, uluslar arası ticaret ortaklarıyla anlaşmazlıkların azaltılmasının Uruguay Turu Tarım Anlaşması'nın sonuçlanmasına yardım ettiği ve şeker gibi önemli sektörlerde reform yapıldığı söylenebilir. Tarım sektörünün desteklenmesinde kırsal kalkınma önlemlerinin gündeme geldiği bu zamanda fiyatlarla oynanarak üretimin özendirilmesi uygulaması son bulmuştur.¹⁷²

5.2.4.3. Gündem (Natura) 2000 Reformları

Bu reformlar kapsamında MacSharry Reformunun derinleştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi, fiyat desteği oranının azaltılarak doğrudan ödemelerin yaygınlaştırılması, ve bu sürecin kırsal kalkınma politikası ile desteklenmesi amaçlanmıştır.¹⁷³

Gündem 2000 Reform paketi ile Roma Antlaşmasında yer alan klasik OTP amaçlarının dışına çıkılarak çevreye duyarlı ve rekabeti arttırıcı yeni amaçlar belirlenmiştir. Bunlar;

- ♣ Avrupa Birliği tarım sektörünü hem topluluk piyasalarında hem de dünya piyasalarında rekabetçi bir konuma getirmek,

¹⁷²Gülcan Eraktan, "Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası", Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara 2009.

¹⁷³Gökhan Kilit, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Reform Çalışmaları", İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV Değerlendirme Notu, Mayıs 2012.

- ♣ Kırsal çevre ve peyzajın korunması ve zenginleştirilmesine katkıda bulunacak üretim metotlarını teşvik etmek,
- ♣ Tüketicilere gıda güvenliği ve kalitesini garanti etmek,
- ♣ OTP'yi sadeleştirmek,
- ♣ Kırsal kesimin ekonomik kalkınmasını desteklerken, çiftçilerin gelir düzeyinin sürdürülmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.¹⁷⁴

Ortak Tarım Politikası 2000 Reformu'nun genel amacı, tarımın piyasa güçlerine dönmesi değil, daha çok korumacı Ortak Tarım Politikası'nı piyasa ve uluslar arası gerçeklerle bağdaşır bir şekilde minimum oranda ayarlamaktır. Ajanda 2000 Reformları ile, çiftçiler piyasada daha sorumlu olacak ve tarıma verilen teşviklerin çevresel olarak hassas bir yolla geliştirilmesini sağlayacak uygulamalar yapılmasını zorlayacaktır. Çiftçilere tanınan ürün çeşitlendirmesi ve ürünlerinin pazarlaması kendi işlerini yeniden yapılandırma da yardım ederken, aynı zamanda kırsal kalkınmayı teşvik eden etraflı bir kırsal gelişme politikası olmuştur.¹⁷⁵

Gündem 2000 Reformuyla birlikte Avrupa Birliği kırsal politikalara ve çevre politikalarına ağırlık veren bir yaklaşıma kaymıştır.

5.2.4.4. 2003 Reform Süreci ve Sonrası

Gündem 2000 Reformu'nun çevre dostu yaklaşımlarına paralel olarak 2003 yılında Bakanlar Konseyi OTP'de kökten reformlar yapılması konusunda hemfikir olmuşlardır. 2003 reformlarının şekillenmesinde tüketicilerin çevre, gıda güvenliği ve hayvan refahı konularındaki yoğun etkisi de etkili olmuştur. 2003 reformunun temelinde yatan ana fikir, tarım sektöründe uzun süreli bütüncül bir perspektif yaratabilmektir.¹⁷⁶ 2000'li yıllarda yapılan reformlar OTP'ye ilişkin sorunları çözümede yetersiz kalmalarına karşın, bugün itibarıyla OTP'nin büyük değişimlere yol açtığı görülebilmektedir. Bu reformlar sırasında iki temel değişiklik gündeme gelmiştir. Bunlardan birincisi, çiftlik başına tek bir doğrudan ödemenin başlatılmasıdır. Desteğin üründen üreticiye kaydırılacağı bu uygulama ile plan kapsamındaki çiftliklerin üretimle ilgili kararlarda daha büyük bir esnekliğe sahip olması hedeflenmiştir. İkinci amaç ise

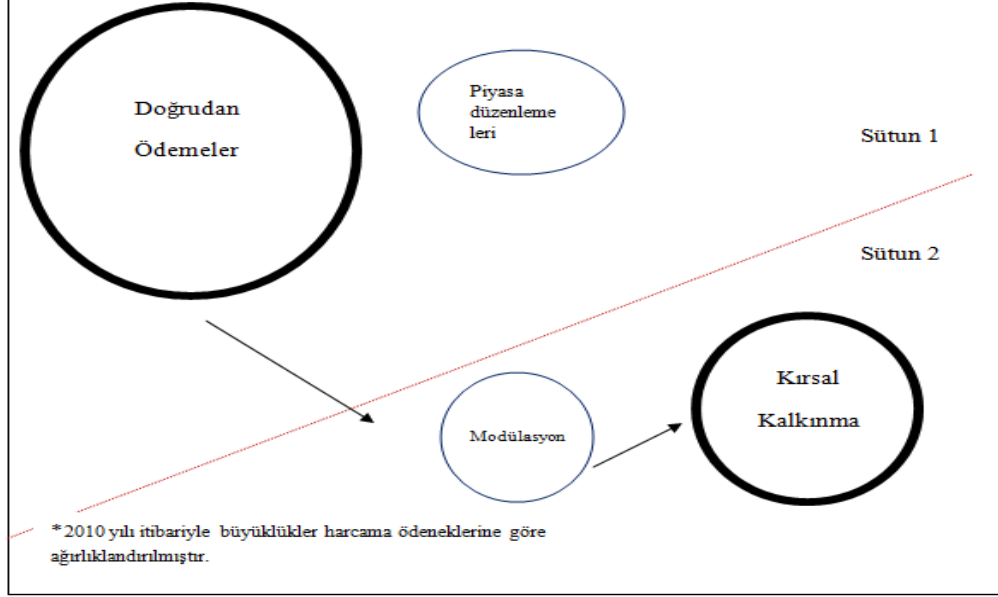
¹⁷⁴ Semiha AKIN, "Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mali Yardımlar Değişimler ve Türkiye'nin Uyum Çalışmaları", , Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 30.

¹⁷⁵ Ortaç, Ünsal, Çaşkurlu, a.g.m., s.55.

¹⁷⁶ Elif. P. BAŞARIR, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre Odaklı Kırsal Kalkınma Politikaları", Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara 2008.

Ortak Tarım Politikasının birbirini tamamlayan iki sütunlu yapıya çevrilmek istenmesidir.¹⁷⁷

Şekil-6: Ortak Tarım Politikasının İki Sütunlu Yapısı

Kaynak:EC; (2011c), <http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/01_en.pdf> (21.04.2014).

OTP'nin birinci sütunundan (Pazar ve gelir destekleri), ikinci sütununa (kırsal kalkınma) kaynak transferiyle kırsal kalkınmanın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Şekilde, Birinci sütun (Pillar-1) olan doğrudan ödeme sistemi ve piyasa mekanizmaları ve ikinci sütun (Pillar-2) olan çok yıllık kırsal kalkınma politikalarıdır. Birinci ve ikinci sütunlara ayrılan miktarlar 2011 fiyatlarıyla;Pillar-1 Doğrudan Ödemeler ve piyasa mekanizmaları€281.8, Pillar-2 Kırsal Kalkınma € 89.9'dur.Bugün Ortak Tarım Politikası bütçesinin büyük bir bölümünün doğrudan ödemelere harcadığı görülmektedir. Bu harcamaların bir bölümü modülasyon süreciyle kırsal kalkınmaya aktarılmaktadır. Modülasyonla elde edilen fonun % 1'i hangi ülkeden kesiliyorsa o ülkeye kalırken, gerisi tarım arazileri, tarımda istihdam ve GSYH üzerinden diğer ülkelere aktarılır.¹⁷⁸Kırsal Kalkınma Fonuna aktarılacak olan paralar iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, su yönetimi, biyoçeşitlilik ile ilgili programlar ve bu alanlardaki yeniliklerde kullanılabilir.18 Kasım 2010 tarihinde Komisyon tarafından

¹⁷⁷Özgür Çalışkan, '2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası: Avrupa Komisyonu'nun Reform Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme',. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:38, 2011,s.143.

¹⁷⁸EUROPEAN COMMISSION (EC),2011, a.g.m., s.3,12.

yayımlanmış olan OTP'nin genel çerçevesinin çizildiği ve politika seçeneklerinin belirlendiği İletişim Raporunda, iki sütundan oluşan yapının korunacağı ve güçlü bir OTP'nin devam etmesi gerektiği sinyalleri verilmiştir

Raporda, ileriye dönük stratejik hedefler belirlenmiş, bu amaçla Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2050 yılı itibariyle küresel gıda talebinde % 70 civarında artış görüleceği konusunu göz önüne alarak gıda güvencesinin sağlanmasını gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. Bunun yanı sıra, doğal kaynakların sürdürülebilirliği, kırsal bölgelerdeki istihdam seviyesinin artırılarak kırsal nüfusun devamlılığını sağlamak hedeflenen amaçlar arasındadır.¹⁷⁹

Böylece Avrupa Birliği tarımsal desteklerle müdahaleci politikaları terk ederek kırsal kalkınma gibi üretimden bağımsız araçlara yönelmiş ve mevcut kırsal kalkınma araçlarının kapsamını gıda güvenliği ve çevre korumaya yönelik olarak genişletmiştir.

180

5.2.5. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

21 Haziran 2005 tarihinde Avrupa Konseyi 2007-2013 dönemi için Kırsal Kalkınmaya yönelik olarak Tarımsal Fonların desteklenmesine ilişkin düzenlemeleri anlaşmaya koymuştur. 20 Şubat 2006'da Tarım Konseyi Kırsal Kalkınma için AB stratejik ilkelerini kabul etmiştir.

2007-2013 dönemi AB mali perspektifinde, kırsal kalkınma artık tek bir OTP kalemi altında değil, ayrı bir fon tahsisatı yapılarak bütçelendirilmiş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni kırsal kalkınma politikası, OTP'nin ikinci ayağı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde ilk kez "doğal kaynakların korunması ve yönetimi" başlığı altında kırsal kalkınma kavramına yer verilmiştir. Bu bütçe kalemi altında 2007-2013 mali dönem için yaklaşık 88,5 milyar Avro kaynak tahsis edilmiştir.¹⁸¹

Avrupa Birliğine üye ülkeler 20 Eylül 2005 tarihli ve 1698/2005 sayılı konsey tüzüğü uyarınca 1 Ocak 2007-31 Aralık 2013 tarihleri arasını kapsayan planlama dönemi

¹⁷⁹ FAO (FoodandAgricultureOrganization), How toFeedThe World in 2050,

<http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/expert_paper/How_to_Feed_the_World_in_2050.pdf (24.04.2014).

¹⁸⁰ Aylin Örnek, "Kırsal Kalkınma El Kitabı", Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul.

¹⁸¹ European Commission Directorate-General for Agriculture, 2006, The EU Rural Development Policy 2007–2013, Fact Sheet, Brussel.

boyunca kendi kurumsal düzenlemelerine uygun bölgelerde kırsal kalkınma programlarının yürütülmesinden sorumlu olacaktır. Buna göre birliğe üye olan ülkeler;

- Ülkelerin kırsal kalkınma politikaları OTP'nin piyasa ve gelir düzenlemelerine eşlik etmeli,
- Her bir üye devlet kırsal kalkınma programlarının hazırlamasına yönelik referans çerçeveyi oluşturacak olan kırsal kalkınma ulusal strateji planını hazırlamalı,
- Kırsal kalkınmanın planlanması topluluk önceliklerine ve ulusal önceliklere uygun olmalı,
- Kırsal kalkınma programları genç çiftçilere özel haklar verilmesi ile işletmelerin kurulmasını ve yapısal uyumunu teşvik etmelidir.¹⁸²

Bunların yanında Avrupa Birliği'nin 2007-2013 dönemi kırsal kalkınma yaklaşımı kapsamında üye ülkelerin tarım ve kırsal kalkınma alanındaki projelerine fon aktaracak olan 'Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu'na ilişkin 1698/2005 sayılı konsey tüzüğü'nün reforme etmiş olduğu yeni kırsal kalkınma politikaları temel olarak dört ana ekseninde açıklanabilir:

- I. Tarım ve ormancılık sektörlerinde rekabet edebilme yeteneğinin geliştirilmesi,
- II. Arazi yönetimi ve kırsal çevrenin korunması
- III. Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin ve ekonomik çeşitliliğin geliştirilmesi
- IV. LEADER+

Bu öncelikler ve program bütçesinden kaynak aktarılması gereken minimum oranlar şu şekilde belirlenmiştir:

- ♣ Yeniden yapılanma, Ar-Ge, inovasyon aracılığıyla tarım ve ormancılık alanlarında rekabet edebilirliğin artırılması (%10),
- ♣ Arazi yönetimini destekleyerek, çevre ve kırsal alanların geliştirilmesi (%5),
- ♣ Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi (%10),
- ♣ AB Kırsal Kalkınma Girişimi (LEADER) (%5).

Bu öncelik alanlarından da görüldüğü gibi Avrupa Birliği politikalarında kırsal kalkınma algısı zaman içinde, rekabet edebilirlik, çevre ve arazi yönetimi ile ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi başlıklarına yönelmiş ve bu alanlarda politikalar geliştirilmiştir.

Sonuç itibarıyla, yeni dönemin öncelikleri dahilinde Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma politikası temel olarak insana, mekana ve çevreye duyarlı planlamayı ön plana çıkaran, bölgeler arasında rekabet edebilirliğin arttırıldığı, kırsal ekonominin

¹⁸²Örnek, a.g.m.,2007, s.22.

çeşitlendirildiği, tarım dışı istihdam, mesleki eğitim, yerel girişimler, kırsal altyapı, çevre ve peyzaj gibi konulara yöneldiği söylenebilir.

Reformların zaman içerisinde gelişerek toplumsal ve çevresel değişmelere cevap verebilmesi, değişen dünya düzenine uygun olarak yeni reform politikalarının uygulanmasına bağlıdır. Özellikle de Ortak Tarım Politikası reformları AB'nin tümünde tarımsal rekabet gücünün arttırılmasını hedeflemektedir. 2014-2020 kırsal kalkınma programlarının bu düşüncüyü gerçekleştirmede etken olabileceği düşünülmektedir.

Avrupa Birliği 2020 stratejisine göre değişen çevresel faktörler reformların 4 temel yönde değişebileceği durumunu yansıtmaktadır. Bu reformlar;

- I. Gıda tedarik zinciri güvenliği,
- II. Çevresel ve ekonomik olarak sürdürülebilir rekabet gücü,
- III. Avrupa genelinde tarımsal rekabet gücünün temini ve
- IV. Ortak Tarım Politikasının basitleştirilmesidir.¹⁸³

Tüm bu reform çalışmalarıyla, Avrupa Birliği içerisindeki kırsal alanların bölgesel ve sosyal uyumunun kuvvetlendirilmesi, kırsal alanlardaki ekonomik potansiyelin su yüzüne çıkarılması, bilgi temelli tarımla, kırsal alanlarda sürdürülebilir bir tarım varlığının korunması, kırsal bölgelerde rekabet gücünün arttırılması ve çiftçilere tanınan sosyal teşvikler amaçlanmıştır.

5.2.6. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları (2000-2006 Dönemi)

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları, aday ülkeleri üyeliğe hazırlamak için kullanılan mali araçtır. Aday ülkelerdeki ihtiyaçlar ve entegrasyon süreci göz önüne alınarak katılım öncesi süreci kolaylaştırmak amacıyla mali yardım programları oluşturulmuştur. Avrupa Birliği 2000-2006 dönemlerinde aday ülkeleri üç temel mali araçla desteklemiştir. Bunlar; PHARE Programı (Konsey Tüzüğü 3906/99), ISPA (Konsey Tüzüğü 1267/99), ve SAPARD (Konsey Tüzüğü 1268/99). Bu mali araçlara 2001 yılında CARDS yardımları da eklenmiştir. PHARE, katılıma yönelik idari ve kurumsal yapılanmayı güçlendirirken; ISPA ulaştırma ve çevre sektöründe büyük ölçekli altyapı yatırımlarını finanse etmiş; SAPARD, aday ülkelerin OTP'ye uyumu doğrultusunda ve kırsal kalkınma alanında mali destek sağlamış, CARD ise batı Balkan ülkelerinde yeniden yapılanma, istikrar ve ortaklık sürecine katkı sağlamıştır.¹⁸⁴

¹⁸³ Kilit, a.g.m., 2012.

¹⁸⁴European Commission, 'The Enlargement Process and The Three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD', February, 2002, s.7.

5.2.7.Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Programı (2007-2013 Dönemi)

AB'nin mali yardım mekanizması, 2007-2013 yıllarını kapsayan yedi yıllık bir dönem için yeniden tanımlanmıştır. Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (IPA) olarak adlandırılan yeni düzenleme ile AB, aday ülkeleri tam üyeliğe hazırlamayı amaçlamaktadır. AB Komisyonu tarafından IPA' ya ilişkin Tüzük Avrupa Parlamentosu Konsey'ine sunulmuş ve 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü 17 Temmuz 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

IPA Programının bütçesi, yaklaşık olarak 15 milyar Avro civarındadır. Türkiye, Hırvatistan ve adaylığı yeni kabul edilen Makedonya ile potansiyel diğer aday ülkeler için uygulanacak olan IPA'nın beş tane bileşeni bulunmaktadır.¹⁸⁵ Bunlar;

- ♣ Kurumsal Kapasite geliştirme,
- ♣ Bölgesel ve sınır ötesi işbirliği,
- ♣ İnsan kaynaklarını geliştirme,
- ♣ Bölgesel kalkınma ve
- ♣ Kırsal kalkınma (Instrument for Pre-Accession-Rural Development, IPARD)'dır.

IPA'dan yararlanılması öngörülen ülkeler (Hırvatistan, Makedonya, Türkiye, Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan, Kosova), 2007-2013 arasında kabul edilen bütçe uyarınca 11.468 milyar Avro değerinde mali yardım sağlamıştır.

Tablo 24: IPA Bileşenlerine Göre Uygulanacak Mali Yardımların Dağılımı (Milyon Euro)

IPA Bileşeni	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	250,2	233,2	211,3	228,62	233,90	238,33
Sınır-ötesi İşbirliği	2,1	8,8	9,4	9,6	9,78	9,97	10,17
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,40	367,81	378,00
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,60	89,93	96,00
Kırsal Kalkınma	20,7	53	85,5	131,3	172,50	197,89	213,00
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	781,90	899,50	935,50

¹⁸⁵ F.Feramuz YILDIZ, ‘‘AB Katılım Öncesi Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Kapsamında Türk Tarımındaki Dönüşüm Süreci’’, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türktarım Dergisi, Sayı: 167, , 2006, Ankara,s.1.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği Bakanlığı, <<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>> (25.04.2013).

Türkiye’de IPA kapsamında yukarıda görülen miktarlarda yardımlardan yararlanma imkanı bulmuştur.¹⁸⁶

IPA’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Kırsal Kalkınma Tüzükleri ve yapısal fonların spesifik uygulama kurallarının uyumlaştırılması amaçlanmıştır. Katılım öncesi araç IPA’nın Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), daha önce aday ülkeler için oluşturulan SAPARD ile uygulama, prosedür ve ilkeler açısından büyük ölçüde benzeşmektedir.¹⁸⁷

IPARD’ın temel amacı, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ile ilgili müktesebatın uygulanmasına ve aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanlarla ilgili bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda desteklenecek faaliyetlerde, öncelikler; Pazar verimliliği, kalite ve sağlık standartlarının iyileştirilmesi ile kırsal alanlarda yeni istihdam olanaklarının oluşturulması konularına verilmektedir.¹⁸⁸

5.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamaları

Kırsal alanlar, toplumsal ve ekonomik yapı değişiminin en yavaş ve zayıf olduğu mekanlardır. Tarihsel süreç içerisinde hemen her dönem kırsal yerleşmeye kesintisiz olarak sahne olan Anadolu’da gerek bu yapının doğasından gerekse her dönem bu topraklarda hüküm süren siyasi organizasyonların kırsal alanlara olan ihtiyaçları nedeniyle bu kesimlere zarar verici müdahalelerden kaçınması, yapının fazla değişmeden uzun yıllar varlığını sürdürmesine zemin hazırlamıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁶İktisadi Kalkınma Vakfı, <<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=maliisbirliqi&baslik=Mali%20DD%FEbirli%F0i>> (25.04.2014).

¹⁸⁷Commission of The European Communities, Proposal for a Council Regulation-Establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), Brussels, COM(2004), 627 Final 2004/0222, s. 7, <[http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2004/0627/COM_COM\(2004\)0627_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2004/0627/COM_COM(2004)0627_EN.pdf)> (27.04.2014).

¹⁸⁸M. Serdar. TURHAN, ‘‘Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci’’, Uzmanlık Tezi, , Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara 2005, s. 50.

¹⁸⁹Muzaffer Bakırcı, a.g.k., 2007, s.53.

5.3.1. Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Çabaları

Ülkemizde kırsal kalkınma çalışmalarının geçmişi aslında eski tarihlere dayanmaktadır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Çukurova’nın pamuk yetiştiriciliği amacıyla iskani, bugünkü GAP bölgesine benzer şekilde Güneydoğu Anadolu’nun sulu tarıma açılması için sürdürülen çabalar ve İzmir limanına yakın Aydın, Denizli, Uşak, Manisa gibi illerin kırsal alanlarında dokuma tezgahlarının geliştirilmesi başta olmak üzere birçok üretim türünü desteklemek ve pazarlamak için yapılan çalışmalar aslında birer kırsal kalkınma çabası olarak değerlendirilmelidir.¹⁹⁰

Türkiye’de kırsal kalkınmaya yönelik yaklaşımlar, Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra başlamıştır. Cumhuriyet’in kuruluşu ile başlayan modernleşme hareketleri tarımda ve kırsal alandaki kalkınma çabalarına etki göstermiştir. Bu yıllarda nüfusun önemli bir bölümü köylerde yaşamakta ve ekonomi de ağırlıklı olarak tarıma dayanmaktaydı. Bundan dolayı ulusal kalkınma hedeflerinde tarıma ve kırsal alana yönelik politikalarda daha özenli davranılmıştır.¹⁹¹

1929 ekonomik buhranı ile başlayan kriz dönemi, Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve tarım ürünlerine dayalı olan ihracat olanaklarını olumsuz etkilemiştir. Dış dünyada meydana gelen bu olumsuz gelişmeler karşısında Türkiye’nin tek yapacağı tarımda ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanarak kaynak yaratılması olduğuna karar verilmiştir. Buradan hareketle Cumhuriyetin kuruluş yıllarında dönemin hükümetleri bunun kırsal kalkınma ile olabileceğini düşünerek köylüye yönelik önemli adımlardan biri olan 18 Mart 1924’teki 442 sayılı Köy Kanununu çıkarmışlardır.¹⁹²

Köy kanununun çıkarılması, Birinci Köy ve Ziraat Kongresi’nin yapılması, Aşar vergisinin kaldırılması, İskan Kanunu ve Çiftçiyi topraklandırma Yasası, Köy Enstitülerinin kurulması, uzun süren askerlik esnasında okur-yazarlık eğitimi başta

¹⁹⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, ‘‘ Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu’’, , Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara 2008, s. 47.

¹⁹¹ Bülent Gülçubuk ve ark.,a.g.m., s.6.

¹⁹² Turan Eren, ‘‘Kırsal Kalkınma’da Bir Model: Köylere Hizmet Götürme Birliği Malkara Uygulaması,DPT Yayınları, Ankara 1992.

olmak üzere yeni tarım teknikleri tohumculuk ve el sanatları gibi konularda askerlere verilen eğitimler, kırsal kalkınmanın temelleri olarak kabul edilebilir.¹⁹³

Türkiye’de belirli aralıklarla uygulamaya konulan periyodik kalkınma planlarından biri 1948-1952 yılları arasındaki devreyi kapsayan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı öncelikle zirai kalkınmayı hedeflemiş, ulaştırma, sulama ve enerjiye ait planlamalar, zirai kalkınma planının bir bölümü olarak kabul edilmiştir. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması ile birlikte beşer yıllık kalkınma planları işlerlik kazanmıştır.¹⁹⁴

5.3.2. 1963 Yılı Planlı Dönem ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma

Bu dönemin en belirleyici özelliği kuşkusuz iktisat politikalarının bir planlama dahilinde gerçekleştirilmesidir. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının resmi gazete de yayınlanmasıyla başlamış olan planlı dönem ile birlikte gerek kırsal alana altyapı ve kamu hizmetlerinin sunumu gerekse kırsal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilerek uygulamaya konulmuştur.¹⁹⁵

Hükümetlerin gerçekleştireceği faaliyetlerin Beş Yıllık Kalkınma Planlarına (BYKP) bağlı olarak yürütülme süreci bu dönemde başlamıştır. Buna göre, planlı dönem içerisinde kırsal alanın sorunlarına ilişkin kalkınma planları ilke ve stratejiler açısından şöyle özetlenebilir;

- ✓ Birinci BYKP (1963-1967); ülkemizde köy kalkınması sorununun olduğunu ortaya koyan ilk teknik belgedir. Kırsal alanda gelişme ve kalkınma için ‘toplum kalkınması’ adıyla bir modelin uygulanması öngörülerek, kırsal alanın gelişmesini sağlamak adına kamu hizmetleri ve halk katılımının organize edilmesi amaç olarak belirlenmiştir.¹⁹⁶

¹⁹³T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, ‘Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu’, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara 2008.

¹⁹⁴ Adem Başbüyük, ‘Coğrafi Açından Türkiye’de Kırsal Kalkınma Sorunu’, Doğu Coğrafya Dergisi, 2012,s.52.

¹⁹⁵ Halil Ağah, ‘Kırsal Alan Kalkınmasında Kurumsal Yapı ve Sorun-Çözüm Önerileri, Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Sempozyumu, 20-22 Ekim 1999, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 007.

¹⁹⁶ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, ‘Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’, Ocak, 1963, <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>> (03.05.2014).

- ✓ İkinci BYKP (1968-1972); Kırsal alan sorunları geniş bir bölüm halinde ele alınmış getirilen yeni politikalar kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve küçülen toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi olmuştur.¹⁹⁷
- ✓ Üçüncü BYKP (1973-1977); Bu plan çerçevesinde ülkemizdeki yerleşme dokusunun belirlenmesine ilişkin önlemler getirilirken, kırsal alanda da gerek kamu hizmetlerinin gerekse köylünün öz kaynaklarının entegrasyonu ve rasyonelliği için ‘Merkez Köyler Tespiti Araştırması’ının yapılması öngörülmüştür.¹⁹⁸
- ✓ Dördüncü BYKP (1978-1982); Bu planda şehirleşme sorunu vurgulanmış, gecekondu sorunları çözümü için kırsal alanda yaşayanların buldukları yerlerde tutulması, bunun için çiftçilerimizi kırsal kalkınma ve sanayi projeleri ile gelirlerinin artırılması için, tarım reformu, demokratik kooperatifleşme, tarımda köylüye dönük tarım desteklemesi, köy-kentler yoluyla yeni bir üretim düzenin sağlanması ve bölgesel gelişme gibi konularda çözüm önerileri üretilmiştir.¹⁹⁹
- ✓ Beşinci BYKP (1983-1987); Planın Köye götürülen hizmetler ve bölge planlaması bölümlerinde kırsal alanda yaşayanların gelirini arttırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak kalkınmalarına hız kazandırmak amacıyla ‘Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri’nde bölge kalkınmasının hızlandırılması amaçlanmıştır.²⁰⁰
- ✓ Altıncı BYKP de (1990-1994); yerleşme, şehirleşme, bölgesel gelişme ve kalkınma öncelikli yöreler ile kırsal alana götürülecek hizmetler bölümlerinde bir önceki plan dönemiyle hemen hemen aynı önlemler alınmıştır.

¹⁹⁷ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, ‘İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’, <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>> (03.05.2014).

¹⁹⁸ Ökten ve Çeken, a.g.m., 2008, s.16.

¹⁹⁹ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, ‘Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’, <<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf>> (03.05.2014).

²⁰⁰ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, ‘Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’, <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>> (03.05.2014).

- ✓ Yedinci BYKP (1996-2000); Bu plan çerçevesinde tarım arazilerinin tarım dışı kullanımının artışı ve erozyon nedeniyle tarım arazilerinin azalması, arazi mülkiyetindeki dağılımın bozulması nedeniyle küçük işletmelerin sayılarının artması, kırsal alanda ve tarım işletmelerindeki kayıt tutma sistemlerinin etkin olmaması, kırsal alanda üretimin yönlendirilmesi, pazarlama, fiyat oluşumları, ve hizmet götürülmesi konularındaki örgütlenme yetersizlikleri ana sorun olarak belirtilmiştir.²⁰¹
- ✓ Sekizinci BYKP ve sonrasında (2001-2005); Sekizinci beş yıllık kalkınma planından itibaren, kırsal kalkınma projelerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Bu projelerle amaç, yörelerin sahip oldukları doğal kaynakları en iyi şekilde değerlendirmek, tarımın gelişmesini sağlamak ve verimliliği arttırmak, kırsal alandaki nüfusu harekete geçirmek ve bilinçli bir şekilde örgütlenmesini sağlayarak nitelikli işgücü yetiştirmektir.²⁰²

5.3.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politika Belgeleri

Kırsal Kalkınma, Türkiye’de bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesindeki stratejik önemini korumaktadır. Planlı dönem süresince bölgesel gelişmeye ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına özel bir önem gösterilmiş, kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların birleştirilmesine yönelik olarak çeşitli dönemlerde muhtelif planlar hazırlanmıştır.

Türkiye’nin ekonomik ve sosyal hayatındaki ilerlemelere paralel olarak özellikle insan kaynaklarının ve kırsal altyapının geliştirilmesi ile tarımda verimliliğin artırılması önemli gelişmelere yol açarak kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarının boyutunun ne denli önemli olduğunu bize göstermiş ve çağdaş uygarlığın en ileri aşamasına ulaşmayı hedefleyen Türkiye’nin kırsal kalkınmayı öncelikli planları içerisine dahil etmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır.²⁰³

²⁰¹ T.C. Kalkınma Bakanlığı, ‘‘ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’’,
<<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf>> (04.05.2014).

²⁰² Bülent Gülçubuk, Ertan Karabıyık, ‘‘ Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikası ve Yükümlülükleri’’, Türkiye 5. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 18-20 Eylül 2002, Erzurum.

²⁰³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, ‘‘Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi’’, 4 Şubat 2006, s.9
<<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf>> (04.05.2014).

5.3.3.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Türkiye’de günümüze kadar gerçekleşen kırsal kalkınma çabalarının sürdürüldüğü her bölgede, kırsal kalkınma çoğunlukla tarım merkezli bir kavram olarak ele alınmıştır. Ancak insanların refah düzeylerinin yüksek olduğu bir ortamda yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın birlikte ele alınmasının gerekliliği son yıllarda kalkınma politikalarında önemle vurgulanmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde ülkemizin kırsal kalkınma politikaları iki konu üzerine inşa edilmiştir. Bunlar;

- Kırsal kesimdeki istihdam sorunu veya tehdidini yerinden çözüme ve ulusal zenginlikleri kazanca dönüştürme yolunda en rasyonel çözüm olan tarım sektörümüzü modernize etmek,
- Yüksek gizli işsiz barındıran ve sürdürülebilir bir istihdam yapısından uzak olan Türk tarımını tamamlayıcı nitelikte kırsal kesimde tarımdışı istihdam olanaklarını geliştirmektir.

Her iki yaklaşımda benimsenmesinin yanında kırsal kesimde önem arz eden üç kilit sorun mutlaka çözüme kavuşturulmalıdır. Bunlar; mesleki eğitim ve yayım hizmetleri, örgütlenme ve pazarlama altyapısı, finansman desteği ve küçük ölçekli kredi hizmetleridir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarına uyum için gerekli kurumsal çerçevenin oluşturularak, kırsal kalkınma fonlarının yönetimine ve etkin kullanımına ilişkin idari kapasitenin geliştirilmesi de vurgulanmıştır. Ülkemizde kırsal kalkınmanın hızlandırılması, AB’nin kırsal alanlarla ilgili geliştirmekte olduğu sosyal boyutu yüksek kırsal kalkınma politikalarına yakınsamanın sağlanmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan, ülkemizin şartları da dikkate alınarak kırsal kalkınma için AB’nin yürürlükteki kırsal kalkınma politikalarına paralel bir anlayış sürdürülmesi önem arz etmektedir.²⁰⁴

5.3.3.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (U.K.K.S.)

2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi, ekonomik ve toplumsal yapının yeniden yapılandırılması ve küresel düzeyde etkili bir dünya devleti

²⁰⁴Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, ‘‘Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013)’’, Ankara, 2006.

olmayı temel amaç olarak belirlemiştir. Tespit edilen bu amaca ulaşılmasında kırsal alanların kalkındırılmasının da önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür.

Belge esas olarak kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını amaçlamıştır.

Strateji belgesiyle;

- ♣ Yerel kaynaklara dayalı olarak kırsal ekonominin rekabet gücünün yükseltilmesi,
- ♣ İş ve gelir imkanlarının artırılması, insan kaynaklarının ve örgütlenme düzeyinin geliştirilmesi,
- ♣ Fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, etkinleştirilmesi ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi
- ♣ Kırsal çevrenin, doğal ve kültürel varlıkların korunarak geliştirilmesi suretiyle kırsal toplumun refahının artırılması hedeflenmektedir.

Bu hedefin gerçekleştirilmesi, çok sektörlü bir kalkınma yaklaşımı ve kırsal yörelerin farklılaşan ihtiyaç ve koşullarına duyarlılığı gerekli kılmaktadır. Bu perspektifle hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Belgesi 25.01.2006 tarih ve 2006/1 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.²⁰⁵

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi incelendiğinde, belgenin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir. UKKS' nin öngördüğü amaç ve ilkeler Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınmaya yönelik ilkeleriyle çok benzerdir. Fakat önemli olan bu stratejinin Türkiye şartlarında uygulanabilir olmasıdır. Bu nedenle Kırsal Kalkınma Planı'nın hazırlanması ve bu stratejinin nasıl uygulanacağı önem arz etmektedir.²⁰⁶

5.3.3.3. Kırsal Kalkınma Planı

Türkiye'nin kırsal kalkınma alanındaki politika ve strateji çerçevesini ortaya koyan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi temel alınmak suretiyle hazırlanan Kırsal Kalkınma Planı, Türkiye'nin kırsal kalkınma alanındaki öncelikli faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Kırsal Kalkınma Planı mekansal olarak ülke genelindeki tüm kırsal alanları kapsayan çok sektörlü bir plandır. Plan; kırsal kabul edilen alanlardaki

²⁰⁵T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu, ‘‘ Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)’’, Ankara, 2008.

²⁰⁶ Örnek, a.g.m., 2007.

ekonomik faaliyetleri, nüfusu ve sosyal yaşamı, yerleşim yerlerini ve doğal çevreyi kendine odak noktası olarak belirlemiştir.²⁰⁷

UKKS belgesinde tanımlanmış bulunan politika çerçevesi üzerine inşa edilen plan, ülkemizde kırsal kalkınmanın kavramsal çerçevesini 4 stratejik amaç üzerinden kabul etmektedir. Bu stratejik amaçlar aşağıdaki tabloda şöyle gösterilmektedir;

Tablo-25: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin Amaç ve Öncelikleri

Amaçlar	Öncelikler
1. Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması	1.1. Tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması 1.2. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi
2. Kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması	2.1. Kırsal altyapının geliştirilmesi 2.2. Kırsal yerleşimlerin geliştirilmesi ve korunması
3. İnsan kaynaklarının örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi	3.1. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi 3.2. Yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması 3.3. Yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi
4. Kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi	4.1. Çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi 4.2. Orman ekosistemlerinin korunması ve orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının sağlanması 4.3. Korunan alanların yönetimi ve geliştirilmesi

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı(2010-2013), <http://www.tarim.gov.tr/Belgeler/KutuMenu/Kirsal_Kalkinma_Plani.pdf>' den elde edilmiştir.

Kırsal alanda, Türkiye'nin güncel nitelikteki sorunlarını, ihtiyaçlarını ve potansiyellerini gösteren plan, kırsal toplumun kendi yöresinde sürdürülebilir iş ve yaşam koşullarına ulaşmasını temin üzere hazırlanan referans bir dokümandır. 30 Tedbir ve 96 faaliyeti kapsayan plan, söz konusu faaliyetler hakkında geliştirilen izleme göstergeleri ve hedefleri aracılığıyla kırsal kesimin ekonomik ve sosyal gelişme düzeyinin ölçülmesine ışık tutmaktadır. Planın diğer önemli bir işlevi ise kamu kaynaklarıyla "kırsal kalkınma"ya yönelik uygulanan program, proje ve desteklerin bir arada izlenmesi suretiyle farklı kamu kurumlarınca yürütülen faaliyetler arasında tamamlayıcılığı sağlamak, gereksiz kaynak kullanımından kaçınmak ve olası işbirliği imkanlarının artırılmasına fırsat yaratmaktır.²⁰⁸

²⁰⁷T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, "Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)", Ankara, 2011, <http://www.tarim.gov.tr/Belgeler/KutuMenu/Kirsal_Kalkinma_Plani.pdf> (05.05.2014).

²⁰⁸ İhsan Bilici, "Türkiye'de Kırsal Kalkınmanın Gelişimi ve IPARD Süreci", Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2010.

5.3.4. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Uygulama Araçları

5.3.4.1. Kırsal Kalkınma Modelleri

Ekonomik kalkınma konusu özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yoğun bir şekilde ilgi görmeye başlamış, başlangıçta bu yönde makro yaklaşımlar ön planda iken süreç içerisinde bölgesel gelişme ve kırsal kalkınmaya doğru bir eğilim kendini göstermiştir.

Türkiye’de köy sayısının fazla olması, yerleşimdeki dağınıklık, coğrafi ve iklimsel zorluklar ve altyapı yetersizlikleri gibi konular sorunlara neden olmuş ve bu sorunların üstesinden gelebilmek adına bazı kalkınma modelleri tasarlanmıştır. Modellerdeki amaç, geniş halk katmanlarının yerleşim yapılarının iyileştirilmesi ve köyde yaşamlarını sürdüren kişilerin refah düzeylerinin kentlerle karşılaştırılabilir bir yapıya dönüştürülmesini sağlamaktır.²⁰⁹

5.3.4.1.1.Köy-Kent Modeli:

Köy-Kent yaklaşımı öncelikle Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1969 yılı seçim bildirgesinde yer almış, daha sonrada bu dönemde kurulan Köy İşleri Bakanlığı tarafından benimsenerek kamuoyuna ilan edilmiştir. Bakanlığın 1973 yılında yayımladığı raporda köykent yaklaşımının amaçları şöyle özetlenebilir:

- ❖ Az sayıda personelle ve az yatırımla, kırsal kesim nüfusunun tüm gereksinimlerinin karşılanması,
- ❖ Hızlı nüfus artışının ortaya çıkardığı fazla nüfusun bir bölümü ile işsiz nüfusun köykentlerde iş olanaklarına kavuşturulması ve
- ❖ İş olanaklarına kavuşturulan kırsal nüfusun kentlere akımı sonucunda büyük kentler civarında oluşacak nüfus yığılmalarını engelleyerek sağlıklı bir kentleşmenin sağlanmasıdır.²¹⁰

Köykent modelinin ekonomik yaklaşımı iki farklı düzeyde incelenebilir. Bunlardan birincisi, köykentlerin hizmet götürme boyutunun ulusal ekonomiye katkı ve yüklerini araştırmak, ikincisi ise köykentlerin ekonomik boyutunun kısa ve uzun dönemlerde ulusal ekonomiye sağlayacağı yararları araştırmaktır.²¹¹

İlk köy-kent uygulamaları 1978-1979 döneminde CHP önderliğinde Taşkesti (Bolu) ve Özalp (Van)’da uygulanmıştır. Uygulanan program çerçevesinde göç, sanayi

²⁰⁹Y. Mahir Çakar, ‘‘Türkiye’de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum İli Örneği’’ Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, , Ankara 2007,s.138.

²¹⁰ Cihan Erdönmez, ‘‘ Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi’’, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı:2, 2005,s.38.

²¹¹ H. Sami. Güven, ‘‘ Köykent Sorunu’’, Amme İdaresi Dergisi, s.119.

ve kırsal alan konuları birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Fakat bu uygulamalar gerekli altyapı çalışmalarının yapılmamasından dolayı başarısızlığı uğramıştır. Köykent modeli gerçek anlamda ilk olarak 2 Eylül 2000 tarihinde Ordu/Mesudiye/Çavdar Köyü ve çevre köyleri Köykent projesi olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu proje toplam da 3 aşamadan meydana gelmiş ve genel itibarıyla de kırsal altyapı, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve ekonomi konularına değinmiştir.²¹²

5.3.4.1.2. Merkez-Köy Yaklaşımı:

Merkez-Köy modeli, nüfusu belli bir yoğunluğu sağlayan yörelerdeki köy kümelerinin içinde merkezde bulunan bir köyün hizmet istasyonu olarak belirlenmesi ve buranın geliştirilerek kırsal kalkınmanın sağlanması düşüncesiyle oluşturulmuştur.²¹³

Bu yaklaşımın temelinde tüm köylere ulaştırılamayan sosyal ve kültürel hizmetlerin düşük maliyetle merkez köy olarak belirlenen köyde toplanması ve çevre köylere sunulması amacı yatmaktadır.²¹⁴

Merkez köyler aracılığıyla çevredeki yerleşmelere götürülecek hizmet ve programlar içinde sağlık ocakları, ana-çocuk sağlık merkezleri, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, mesleki köy kursları, aşı ve suni tohumlama istasyonları ile PTT şube ve ajansları bulunmaktadır.²¹⁵

Merkez-Köy modeline ilişkin projeler özellikle GAP bölgesi gibi dağınık bir kırsal yerleşim dokusuna sahip, düşük nüfuslu köy ve mezralardan oluşan bölgelerde uygulanmaya çalışılmıştır. Bundan hareketle bugüne kadar yapılan kırsal kalkınma çalışmaları şöyle sıralanabilir:

- Batman İli/Kozluk İlçesi-Taşlıdere merkez ve çevre köyleri kırsal kalkınma projesi,
- Siirt İli/Pervari İlçesi- Ekindüzü merkez ve çevre köyleri kırsal kalkınma projesi ve
- Şırnak İli/Merkez- Geçitboyu merkez ve çevre köyleri kırsal kalkınma projesidir.²¹⁶

²¹² Olgı, Çalışkan, “Kırsalın Kentselleştirilmesi Projesi”, <http://www.adtk.yildiz.edu.tr/temelgoruslerimiz/ocaliskan_kirsalinkentlesmesi.htm> (06.05.2014).

²¹³ Devlet Planlama Teşkilatı, “Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Ankara,2008.

²¹⁴ Ruşen Keleş, “*Kentleşme Politikası*”, İmge Kitabevi, Ankara 2002.

²¹⁵ Zühre Çelik, “Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Planlama Dergisi, , sayı:2, 2005,s. 66.

²¹⁶ T.C. Kalkınma Bakanlığı, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, <<http://www.gap.gov.tr/>> (08.05.2014).

5.3.4.1.3.Tarım-Kent Modeli:

Tarım-kent önerisi, köy kalkınmasını tarım dışı kesimlerdeki değişme ve gelişmelerden soyutlayarak, yalnızca köy yada kırsal alandaki ilişkilere yönelik kamu hizmetlerinin düzenlenmesiyle sağlanabileceğini savunmaktadır.²¹⁷

Tarım kentleri hizmet ve olanak yönünden köylerin birleştirilmesini esas alan bir projedir. Bununla kırsal birimlerin 8-10 tanesinin, hatta yakın yerleşimli yörelerde daha fazlasının ilgi odağı haline gelmesi ve belirli koşullar dahilinde birleştirilmelerinin sağlanması böylece ortaya çıkacak 5000-6000 kadar tarım kentinin altyapı, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda olanaklarının arttırılması düşünülmüştür. Böylece bu merkezlerin kültürel-ekonomik gelişim merkezleri olmaları hedeflenmiştir.²¹⁸

5.3.4.1.4.Örnek Köy Modeli:

1963-1965 yılları arasında uygulanmış olan Örnek Köy Yaklaşımı, belirli bir özelliği olan köyün çevresindeki kırsal yerleşmelere örnek olacak nitelikte kalkındırılması olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım sayesinde köye götürülen hizmetlerden çevre köylerin de yararlanmasını sağlamak ve diğer köylere örnek olabilecek somut bir köy geliştirme modeli ortaya koymak hedeflenmiştir.²¹⁹

5.3.4.1.5.Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli:

Kırsal alanlarda kendine yeterli birimler oluşturmak ve kırsal alanı kentin çekiciliğini azaltacak biçimde içinde rahatça yaşanabilir bir duruma getirmek amacıyla bölgede var olan kaynakları en akılcı bir şekilde işletilmesini sağlamak olarak tanımlanmaktadır.²²⁰

1965-1975 yılları arasında Diyarbakır, İzmir, Malatya, Manisa, Şanlıurfa, ve Uşak illerinde uygulanan model, Hollanda, İtalya ve İsrail'deki benzer uygulamalardan esinlenilerek Köyişleri Bakanlığınca geliştirilmiştir. Kırsal alanların bir bütün olarak ele alındığı bu modelde kalkınmayı etkileyen tüm faktörler birlikte değerlendirilmiş ve tarımsal gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan bir plan çerçevesinde 150 adet köy ve köy kümeleri, halkın yeterli katılımının olmaması,

²¹⁷ İpek Ayanoglu, "Kırsal Kalkınma ve Türkiye İçin Bir Kırsal Kalkınma Modeli", Gazi Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, , Ankara,2008, s.119.

²¹⁸ Aslı Aynaoğlu Kuzulu, "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesi Üzerine Bir Alan Araştırması", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.54.

²¹⁹ Çelik, a.g.m., 2005, s.65.

²²⁰ Ehlinaz Torun, "Kırsal Kalkınmanın Sağlanabilmesi İçin Köy-Kent Arasındaki Farklılıkların Minimize Edilmesi" 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya.

finansman yetersizlikleri, ulusal koşulların doğru değerlendirilememesi ve diğer yerel sorunlar karşısında planlama başarılı olamamıştır.²²¹

5.3.4.1.6. Toplum Kalkınması Modeli:

Toplum kalkınması, planlı kalkınma dönemi ile getirilmiştir. Bu yaklaşımda amaç, merkezi idarenin müdahalesini talep eden köylerin, kendine yeterli hale getirilmesi ve halkın katılımının sağlanmasıdır.

Devlet Planlama Teşkilatının Birinci ve İkinci Kalkınma Planları döneminde eğitsel ve örgütsel alanlarda başarılı bir yöntem olarak benimsetilmiş ve pilot uygulamalarla bu modelin uygulanması amaçlanmıştır. Toplum kalkınması yaklaşımı, yönetimde gerekli düzenin yapılmamış olması, temel yapısal düzenlemelerin yokluğu, eğitim faaliyetlerindeki aksaklıklar, eşgüdüm ve planlama eksikliği ve plan yaklaşımının idari yapıya göre hazırlanmamış olması bu modelin Türkiye’de başarılı olamamasına neden olmuştur.²²²

5.3.4.1.7. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Modeli:

Türkiye’de son 20 yıl içerisinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki terör sebebiyle çok sayıda köy ve mezra boşaltılmıştır. Türkiye Hükümeti bu nüfus grubuna yönelik olarak 1994 yılında Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesini başlatmıştır. Bu projeye amaç, terör ve sosyo-ekonomik olumsuzluklar nedeniyle yerleşim yerlerini terk edenlerin eski yerleşim birimlerine geri dönüşünü ve buralarda gelir getirici faaliyetlerle birlikte altyapının iyileştirilmesini sağlamaktır.²²³

Proje merkezi düzeyde İçişleri Bakanlığı’nın yerel düzeyde ise, Valiliklerin koordinasyonunda Bakanlar Kurulu’nun 17.08.2005 tarihli prensip kararında belirtilen ilkeler doğrultusunda yürütülmektedir. Proje kapsamında, valilikler tarafından finanse edilen genel bütçe ödenekleri kullanılarak; sosyal ve rehabilitasyon içerikli projeler (gençlik merkezi, kadın ve çocuk eğitim merkezi..vb.), meslek edindirme ve istihdam

²²¹Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, 2003, Ankara.

²²² Metin Can, ‘‘ Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği’’, , Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Aralık 2007, Ankara, s. 23.

²²³Yasin Seven, ‘‘Köye Dönüş Projesi’nin Sosyokültürel Yapıya Etkileri Bingöl Örneği’’ ,T.C. İçişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Kurulu Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, , Mayıs 2008, Bingöl,s.34.

projeleri, yurt projeleri, sağlık ocağı ve diğer tesislerin onarım çalışmaları, tarım ve hayvancılık faaliyetleri gibi çalışmalar yürütülmüştür.²²⁴

5.3.4.2. Kırsal Kalkınma Projeleri

1970’li yıllardan bu yana Türkiye’nin farklı yörelerinde hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilebilmesi hem de kırsal kesimde gözlenen sosyoekonomik farklılıkların mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için önemli bir bölümü dış kaynaklarla finans edilmiş ‘kırsal kalkınma projeleri’ uygulanmıştır.²²⁵

Türkiye’de Kırsal Kalkınma Projeleri Dünya Bankası’nın desteği ile DPT tarafından başlatılmıştır. Bu kapsamda Dünyadaki kırsal yapıya sahip benzer ülkelerde uygulanan kırsal kalkınma projeleri dikkate alınarak hazırlanan projeler uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin amaçları gelirin artırılması yoluyla refah düzeyinin yükseltilmesidir. Bu amaçlara yönelik olarak tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, köy ve orman yolları yapımı, içme suyu temini ve ağaçlandırma faaliyetleri gibi projeler yürütülmektedir.²²⁶

5.3.4.2.1. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984)

Dünya Bankasından sağlanan 44.8 milyon dolarla uygulanmasına 1975 yılında başlanan proje 1984 yılında tamamlanmıştır. Çorum-Çankırı illerinde ‘Tarımsal ve Hayvansal Üretimin Arttırılması’ ile ‘Kırsal Altyapının Geliştirilmesi’ amaçlarına yönelik olan proje uygulamasında sekiz ayrı kamu kuruluşu görev yapmıştır.²²⁷

Projenin başlıca amacı, geri kalmışlığı gidermek, kırsal kesimde yaşayanları sosyoekonomik yönden kalkındırmak, tarımsal üretimi arttırarak halkın gelir düzeyini yükseltmektir. İyi bir tarımsal yayım sisteminin getireceği tarım ve hayvancılık uygulamalarının geliştirilmesi, yaklaşık 80 bin çiftçiyi faydalandırmak üzere buğday ve arpa gibi çok yıllık bitkilerin üretiminin arttırılması hedeflenmiştir. Diğer bir amaç ise

²²⁴T.C. İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, ‘Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi’, <<http://www.illeridaresi.gov.tr/iller/illericerik.aspx?icerik=174>> (13.05.2014).

²²⁵Bülent Gülçubuk, ‘Avrupa Birliği ve Dünya’da Kırsal Kalkınmada Ortaya Çıkan Yeni Yönelimler ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yaklaşımları’, Tek-gıda İş Dergisi, Sayı:96, Nisan 2006.

²²⁶Y. Mahir ÇAKAR, ‘Türkiye’de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum İli Örneği’, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

²²⁷Filiz Doğanay, ‘Kırsal Kalkınma’, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Planlama Dairesi Başkanlığı, Kasım 1993.

nadasa bırakılan toprakların azaltılması, baklagil ve yem bitkilerinin ekim alanlarının genişletilmesi ve buğday veriminin arttırılmasıdır.²²⁸

5.3.4.2.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1984-1989)

Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım Bakanlığı ve FAO ortak çalışmalarıyla projeye 1984 yılında başlanmıştır. Proje ile tarımsal üretimin arttırılması, çiftçilerin gelir düzeylerinin yükseltilmesi, iş olanaklarının geliştirilmesi, göçün engellenmesi, kredi hizmetlerinin yaygınlaştırılması, çiftçilerin eğitimi seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Proje sonunda çiftçiler tarafından modern tarım ekipmanlarının ve makinelerinin kullanımında artış görülmüştür. Erzurum ilinin 1050 köyüne hizmet götürmeyi amaçlayan projenin toplam tutarı 157 milyon dolardır.²²⁹

5.3.4.2.3. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999)

Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi 1990-1999 yılları arasında uygulanmış, proje ile mevcut altyapının iyileştirilmesi, tarımsal üretimin arttırılması, kırsal istihdam olanaklarının geliştirilmesi, çiftçi ailelerin ve özellikle kadınların yaşam standartlarını geliştirmeyi, köylere içme suyu ve ulaşım ağlarının yapılması, sulama tesisleri ve enerji ormanlarının kurulması amaçlanmıştır. Projenin toplam maliyeti 52,5 milyon dolar olmuştur. Bunun 20,5 milyon doları IFAD tarafından karşılanmıştır.²³⁰

Proje sonunda Bingöl ve Muş illerinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretiminde bir düşüş olmuş ancak kümes hayvancılığında artış gözlenmiştir. Ayrıca tarla bitkileri üretimi azalırken meyve, sebze ve yem bitkileri üretimi artış göstermiştir.²³¹

5.3.4.2.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001)

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, 1991 yılında uygulaması başlatılıp 2001 yılında sonuçlandırılan bir proje olmuştur. Projenin toplam maliyeti 40,5 milyon dolardır. Bunun 16,4 milyon doları IFAD tarafından, 24,1 milyon doları Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından finanse edilmiştir. Projeye, köylerde içme suyu tesisi, verimli tarım ürünlerinin girdilerinin çiftçilere ulaşımının sağlanması ve kredi destekleri, hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla süt toplama ve küçük peynir imalathanelerinin

²²⁸ Cevat Geray, ‘‘ İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz Yaklaşımlar, Uygulamalar ve Geleceğe Bakış’’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:52.

²²⁹ Doğanay, a.g.m., 1993.

²³⁰ Metin Can ve Kemal Esengün, ‘‘ Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği’’, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 2007, s.43-56.

²³¹ A. Aynaoğlu Kuzulu, a.g.t., 2009, s.48,

kurulması, köylüye tarım dışı alanlardan gelir elde edilmesi için el sanatlarının öğretilmesi (dokumacılık, halıcılık, arıcılık, ipek böcekçiliği kursları) öngörülmüştür.²³²

5.3.4.2.5.Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1995-2006)

Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan projenin alanı 13 bin kilometrekaredir. Proje alanı, dünya fındık talebinin yaklaşık % 45'ini karşılamaktadır. Dünya fındık ticaretinin %80'ini elinde tutan Türkiye, bu üründen yıllık ortalama 300-400 milyon dolar elde etmektedir. Bu da Türkiye'nin ülkenin tarım ürünleri ihracatının %20'sine tekabül etmektedir. Projenin toplam maliyeti, 51,2 milyon dolardır. IFAD'ın projeye taahhüdü 20 milyon dolar olup bu miktar toplam proje maliyetinin %33'üne tekabül etmektedir.

Projenin ana amacı ise; kalkınma planlarını uygun kamu ve özel sektör kuruluşları vasıtasıyla katılımcı köylere sağlanan hizmet ve destek ile sonuçlanacak yararlanıcılar tarafından yönlendirilecek bir planlama işleminin yapılmasıdır.²³³

5.3.4.2.6. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi (2005-2011)

13,08 milyon dolar Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD)'dan, 9,9 milyon dolar Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu (OPEC)'den temin edilen krediler ile birlikte, 4,4 milyon dolar hükümet ve 2,6 milyon dolar ise çiftçi katkılarında oluşan, toplam 30.04 milyon dolar bütçeli, Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Köy Geliştirme Bileşeni kapsamında:Kırsal alanda doğal kaynakları korumak, kırsal alanları iş ve yaşama ortamı olarak daha yaşanılır hale getirmek amacıyla, sosyal alt yapı yatırımı olarak, 30 köyde doğal arıtmalı kanalizasyon tesisi, 1 köyde içme suyu deposu, 1 köyde içme suyu rehabilitasyonu, 1 köyde ulaşım amaçlı köprülülü menfez, 2 köyde taşkın koruma amaçlı istinat duvarları, 3 köyde de fırın yapılmıştır.Sürdürülebilir kalkınmaya temel hazırlamak, kırsal ekonomiyi güçlendirmek ve üretimin pazarla entegrasyonuna yönelik alt yapının geliştirilmesi amacıyla;7 köyde arazi yolları, 165 köyde hayvan içme suyu yapıları tesis edilmiş, Sivas il merkezinde ise 1 adet toprak tahlil laboratuvarı yapılmıştır.²³⁴

²³²Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Proje ve Uygulama Genel Müdürlüğü, ‘‘ Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi Değerlendirme Raporu’’, Ankara 1991.

²³³A. Aynaoğlu Kuzulu, a.g.t., 2009, s.51.

²³⁴T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TKB<<http://www.tarim.gov.tr/>> (15.05.2014).

5.3.4.2.7. Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi (2004-2012)

Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi ise, 2003–2009 yılları arasında Samsun-Amasya-Tokat-Çorum-Sivas-Kayseri illerindeki 28 mikro havzada uygulanması öngörülen bir projedir. Projenin toplam bütçesi 30,04 milyon dolardır. Projeye mera yönetiminin geliştirilmesi, mera ve orman alanlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır.²³⁵

5.3.4.2.8. Diyarbakır-Batman-Siirt Kırsal Kalkınma Projesi

Projenin amacı, bahsedilen illerin kırsal bölgelerindeki nüfusun ekonomik ve sosyal statüsünün geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Projeye kırsal alanlardaki mevcut istihdam ve üretim imkanları esas alınarak verimlilik ve yaşam kalitesinin artırılması, tarım ve tarım dışı alanlarda gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve hedef kitlenin istihdam edilebilirliğinin artırılması için bireysel ve kurumsal kapasite gelişmelerinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Projenin toplam maliyeti, 36,919 milyon dolardır. Bu yatırım tutarının 4,455 milyon doları iç kaynaklar, 24,105 milyon doları IFAD Kredileri, 0,752 milyon doları UNDP hibesi ve 7,607 milyon doları da faydalanıcılar tarafından finanse edilmiştir.²³⁶

5.3.4.2.9. Ardahan-Kars-Artvin Kırsal Kalkınma Projesi

Projeye, tarımsal üretimde ticari boyuta ulaşma konusunda istekli olan ve bunu yapabilecek kırsal üreticilerin (kadın veya erkek) gelirlerini arttırmak, bu üreticilerin ticari boyuta geçmelerini engelleyici altyapı yetersizliklerini gidermek ve bu süreç içerisinde kurumsal yayım hizmetlerinin güçlendirilerek proje yönetim kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Projenin toplam maliyeti 26,4 milyon dolar olarak tespit edilmiştir. Bu maliyetin 19,2 milyon doları IFAD Kredisi, 3,2 milyon doları iç kaynaklardan ve 4 milyon doları da faydalanıcı kredilerinden temin edilmiştir.²³⁷

5.3.4.2.10. Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi (KÖYDES)

İçişleri Bakanlığınca 2005 yılında başlatılan Köy Altyapısını destekleme projesi (KÖYDES) çok kullanılan bir tanımlamayla, bugüne kadar çeşitli nedenlerle daha sağlıklı ve düzenli içme suyuna kavuşturulamamış ve yol standartları yükseltilememiş köylerin sorunlarını Vali ve Kaymakamların önderliğinde il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri aracılığıyla çözen ve kırsal alanda geri kalmış ve hizmet

²³⁵ Can ve Esengün, a.g.m., 2007, s.43-56.

²³⁶ TKB, <<http://www.tarim.gov.tr/>> (15.05.2014).

²³⁷ TKB, <<http://www.tarim.gov.tr/>> (15.05.2014).

alırken bazı problemlerle karşılaşan insanların yaşadıkları bölge standartlarının yükseltilip refah seviyelerinin artırılması hedeflenmiştir.²³⁸

Proje ile Türkiye genelinde toplam 1.612 köyde yaşayan yaklaşık 650 bin kişinin içme suyuna kavuşturulması, 4.849 km. stabilize, 1.179 km. asfalt, 59 km. tesviye, 48 km. beton yol yapımı ve 191km.'de yol onarım çalışması yapılması planlanmış, bu yollardan yaklaşık 880 bin kişinin faydalanması hedeflenmiştir.²³⁹

Kırsal kalkınma projelerine örnek olarak pek çok uluslar arası organizasyon tarafından desteklenen diğer projeler şöyle sıralanabilir:²⁴⁰

- ♣ Yaş Sebze ve Meyve Geliştirme Projeleri (MEYSEP),
- ♣ Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım ve Eğitim Projesi,
- ♣ Uygulamalı Beslenme ve Sağlık Araştırma Projesi,
- ♣ Tahıl Depolama Projesi,
- ♣ Süt Üreticiliği Projesi,
- ♣ Meyve ve Sebze İhracatı Projesi,
- ♣ Sulama İyileştirme Projesi,
- ♣ Ceyhan Aslantaş Projesi,
- ♣ Tarım Sektörü ve Yapısal Uygulama Projesi,
- ♣ Drenaj ve Tarla İçi Geliştirme Projesi,
- ♣ Hayvancılığı Geliştirme Projesi,
- ♣ Köy Merkezli Tarımsal Üretim Destek Projesi (Köy-Mer),
- ♣ Ortak Ormancılık için Uygun Yöntemlerin Geliştirilmesi Projesi,
- ♣ Sosyal Ormancılık Projesi (Sinop-Durağan ve Erzurum-Uzundere),
- ♣ Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri (TYUAP I ve II),
- ♣ Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP) ve
- ♣ Ürün Borsaları Geliştirme Projeleridir.

5.3.5. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerine İlişkin Değerlendirme

Planlı dönemden günümüze kadar gelmiş olan çalışmalar ve kırsal kalkınma projeleri, köyler için tasarlanan altyapı yatırımları, sosyo-ekonomik, göçlerin durdurulması, yerinde kalkındırma vs. açısından köy-kent arasındaki farklılıklar ortadan kaldırılamamış ancak en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Kırsal kalkınma proje ve modelleri halkın katılımını gerektiren bir özellik taşıması gerekirken, bu özellik çoğu

²³⁸ Sait Dağdaş, ‘‘ Türkiye Kırsalında Köklü Değişim: KÖYDES Projesi ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi’’, 4. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), 19-20 Ekim 2009, Ankara, s.1084.

²³⁹ Yolsuz ve Susuz Köy Kalmayacak, Kayseri Haber, <http://www.kayserim.net/haberekle/haber_detay.asp?id=2158> (19.05.2014).

²⁴⁰ T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, ‘‘ Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013’’, s.48, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu, Kırsal Kalkınma Politikaları Alt Komisyonu Raporu, Ankara 2008.

zaman yerine getirilememiş, bunun yanında projelerin sahada yeterli testi yapılmamış, yukarıdan aşağıya doğru işleyen bir yapı üretilmiş ve kurumlar arası eşgüdüm ve koordinasyon sağlanamadığı için kırsal kalkınma tamamlanamamıştır.

Ülkemizde uygulanan çeşitli kırsal kalkınma projeleri belli değişimleri yaratmada etkili olsa da yeterli olamamıştır. Bunun en büyük nedeni, ihmal edilen bazı hususların varlığıdır. Bundan sonraki kalkınma projelerinde ilke olarak benimsenmesi gereken ve geçmişte ihmal edilen bu hususlar şunlardır:²⁴¹

- ∴ Projeler belli ürün ve üretime önem veren yaklaşımlarla planlanmıştır; sonuç yönelimli bir yaklaşımdan ziyade süreç yönelimli bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu da sürdürülebilir kalkınmayı getirir.
- ∴ Projelerde akademik endişeler ön plana çıkmış ve projelerin hazırlanmasında katılımcı bir yaklaşım benimsenmemiştir; bilimsel endişelerin ön plana çıkarıldığı bir anlayışın aksine işe dönük eylem araştırmalarına önem vermek ve bu süreçte hedef kitlenin söz sahibi olmasını sağlamak gerekmektedir.
- ∴ Projelerde hedef kitleler ve paydaşlar tanımlanmamıştır; kırsal kalkınma projelerinin uygulanmasında işbirliği yapılacak paydaşları somut bir program etrafında önceden belirlemek ve sorumlulukları tanımlamak projenin başarısı için bir zorunluluktur.
- ∴ Projelerin planlanmasında sistem bütünlüğü dikkate alınmamış ve bütüncül yaklaşımlar benimsenmemiştir.
- ∴ Uygulanan projelerde kırsal kalkınma proje yönetimleri için “toplumsal meşruiyet temelini güçlendirecek” uygulamalar yeterince düşünülmemiş, olaylara daha çok parasal açıdan bakılmıştır.
- ∴ Geçmiş projelerde çok güçlü merkezi örgütlenmeler yapıldığı halde proje uygulama alanlarında yeterli ve güçlü örgütler kurulamamıştır.
- ∴ Proje sonuçları, uygulanan denemeler yeterince izlenip değerlendirilememiştir.

5.4. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Çalışmaları'nın Türkiye Üzerindeki Uygulamaları ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Çalışmaları

Avrupa Birliği kurulduğu tarihten günümüze kadar üye ülkelerin yanı sıra üye olmayan diğer ülkelere de çeşitli mali, yardımlar yapmaktadır. Mali yardımdan faydalanan ülkelere hibe yada kredi şeklinde önemli miktarlarda mali kaynak aktarılmaktadır.²⁴²

²⁴¹ T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, “Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013”, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu, Kırsal Kalkınma Politikaları Alt Komisyon Raporu, Ankara 2008.

²⁴² T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, “Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı 2007-2013.

Avrupa Birliği yapısal fonlarındaki yeni düzenlemeler kapsamında aday ülkelerde AB müktesebatının üstlenilmesi ve idari kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik PHARE, ISPA ve SAPARD gibi yardım araçları geliştirilmiştir. Geçmiş dönemde Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) ile birlikte ülkemizin SAPARD mali iyileştirme programından yararlanamamış olması bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Ancak Avrupa Birliği Komisyonu ‘nun 2007-2013 yılları arasında 17 Temmuz 2006 tarih ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile hukuki çerçevesini ortaya koyduğu IPA (Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı) mali programı, özellikle aday ülkeler ve potansiyel aday ülkeler için yeni bir fırsat niteliğinde olmuştur. IPA’nın Türkiye’yi ilgilendiren en önemli bileşeni Kırsal Kalkınma-IPARD bileşenidir. IPARD, IPA içerisindeki diğer bileşenlerden farklı olarak, fonların tüm mali kontrolünün aday ülkeye tevdi etmekte yani Genişletilmiş Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi (EDIS) getirmektedir. Bu sistem, ulusal akredite olan kuruluşun izlenmesini ve IPARD için bir ajans kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu sebeple bir Kırsal Kalkınma Uygulama ve Ödeme Ajansı kurulması gerekmektedir. Bu amaçla Türkiye de Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurulmuştur.²⁴³

5.4.1. IPARD Programının Amacı, Hedefleri ve Öncelikleri

Kırsal Kalkınma Bileşeninin (IPARD) temel amacı, Ortak Tarım Politikasıyla ilgili müktesebatın uygulanmasına yardımcı olmak ve aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir şekilde adaptasyonunu sağlamak için bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır.²⁴⁴

²⁴³ Yıldız, a.g.m., 2006, s.20-28.

²⁴⁴ T.C. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı 2007-2013.

Tablo-26: Avrupa Birliği IPARD Öncelikleri ve Tedbirleri

No	Öncelikler	Tedbirler
1.	Pazar Etkinliğinin Geliştirilmesi ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılması	Tarımsal işletmelerin topluluk standartlarına yükseltilmesi ve yeniden yapılandırılması için tarımsal işletmelere yatırım
		Tarım ve su ürünlerinin işlenmesinin ve pazarlanmasının geliştirilmesi ve topluluk standartlarına yükseltilmesine dair yatırım
		Üretici gruplarının kurulmasına destek
2.	Tarımsal Çevre Tedbirlerinin Uygulanması için Hazırlayıcı Faaliyetler ve LEADER Yaklaşımı	Kırsal alanların ve çevre ile ilgili faaliyetlerin uygulanması için hazırlık
		Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması (LEADER)
3.	Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi	Kırsal altyapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi
		Kırsal ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi
		Eğitim
		Teknik yardım

Kaynak:Esra Dağlıoğlu, 'IPARD Programı Kapsamında Türkiye'ye Verilecek Desteklere İlişkin Ödeme Süreci ve Bu Sürecin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi', Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, 2008.

AB, IPARD kapsamında aday ülkeler için üç öncelik ve bu üç önceliğin altında dokuz adet tedbir belirlenmiş olup, her ülkenin kendi koşullarına göre uygun tedbirleri seçmesi ve seçilen bu tedbirler temelinde planlarını hazırlamaları şart koşulmuştur. (bkz Tablo-26)

IPARD Programının stratejik amaçları ise şöyle sıralanabilir:

- Hedeflenen yatırımlar vasıtasıyla tarım sektörünün sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlamak,
- Avrupa Birliği Genişleme Paketinde belirtildiği üzere; gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatının üstlenilmesinin teşvik edilmesi,
- Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması,
- Yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin yapılmasıdır.

5.4.2. IPARD Programının Uygulanacağı İllerin Seçimi ve Uygulanması

IPARD desteği için hedeflenen alanların seçiminde OECD sınıflandırması kullanılmıştır. OECD sınıflandırmasının nedeni, Türkiye'nin diğer ülkelerle uluslar arası bir kıyaslanma olanağının olmasıdır. OECD'nin yanı sıra hedef illerin seçiminde

kullanılan başka bir yöntem ise IPARD müdahalelerinin nüfusu 20.000'den az olan yerleşim merkezlerinde gerçekleştirilmesidir. Bu amaçla IPARD Programı kapsamında seçilen 42 il için kırsal alanlarda yaşayan nüfus yüzdesi aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

Tablo 27: Kırsal Alan Düzeyleri ve Nüfus Oranları

Kırsallık Düzeyi	Nüfus (%)
Tamamen Kırsal+ 20.000 nüfus	14,24
Baskın Kırsal+ 20.000 nüfus	20,11
Önemli Ölçüde Kırsal+ 20.000 nüfus	15,75
Toplam	50,10

Kaynak: TKB, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı, 2007-2013.

Avrupa Komisyonu illerin seçiminde bazı kriterler belirlemiştir. Bunlar;İllerin GSYİH değerleri,göç değerleri, kırsal alanların potansiyeli ile zayıf ve güçlü yönleri, ve coğrafi odaklanmadır. Kırsal alanların sosyo-ekonomik analizi, IPARD Programının amaçlarına ulaşılması bakımından önemli unsurları içermektedir.

Belirtilen il seçim kriterleri dikkate alınmak suretiyle IPARD kapsamında öncelikli olarak seçilen sektörlerde yüksek tarım potansiyeline sahip, fakat kişi başı GSYİH 'si Türkiye ortalamasının % 75'inin üzerinde olan 42 tane il seçilmiştir. IPARD programının ilk aşamasında (2007-2009) yıllarında 20 ilde uygulama başlatılmıştır. Programın ikinci aşamasında (2010-2013) yıllarında ise 22 il destek kapsamına alınacaktır. Bu iller;

- **2007-2009 Dönemi:** Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Yozgat, Trabzon, Van, Tokat.
- **2010-2013 Dönemi:** Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Uşak, Mersin, Muş, Nevşehir ve Mardin.

IPARD Planında desteklenmesi olası sektörlerle ilişkin bağımsız uzmanlar tarafından bazı analizler yapılmak zorundadır. Bu analizler illerin; üretim potansiyeli, hayvan sayısı, iklimsel koşulları,sağlanacak desteklerle rekabetçi bir yapıya kavuşma potansiyeli, bölgesel ve coğrafi odaklanma ve çiftlik bazındaki faaliyetler (arıcılık, süs bitkileri yetiştiriciliği gibi), kırsal turizm ve kültür balıkçılığı gibi konular göz önüne alınmıştır.

Avrupa Komisyonu tarafından IPARD kapsamında belirlenen öncelikler her ülkenin kendi koşullarına uygun tedbirleri seçmesiyle planlanmıştır. Bu amaçla ülkemizde 3 eksen başlığı altında tedbirler belirlenmiş ve bu tedbirler (2007-2009) ve (2010-2013) dönemleri olmak üzere 2 fazda incelenmiştir.

Tablo-28: (2007-2009) Dönemi IPARD Programı Tedbirleri

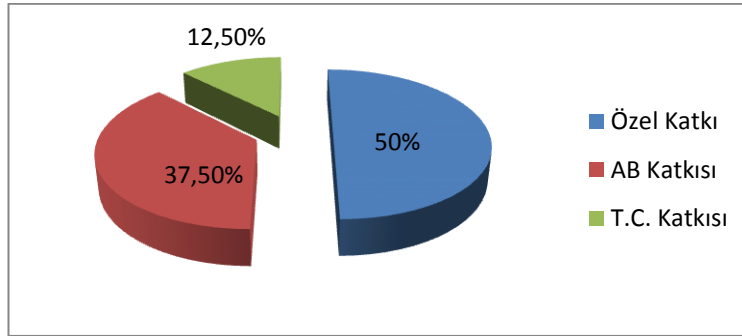
Tedbir No.	Tedbir Adı	Sektör/Alt-Tedbir	Tedbirlerin uygulanacağı iller
1.1	Tarımsal işletmelerin topluluk standartlarına yükseltilmesi ve yeniden yapılandırılmasına dair yatırımlar	1. Süt üreten tarımsal işletmeler 2. Et üreten tarımsal işletmeler (Kırmızı-Beyaz et)	1.Afyonkarahisar 2. Amasya 3. Balıkesir 4. Çorum 5. Diyarbakır 6. Erzurum
1.2	Tarım ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının geliştirilmesi ile topluluk standartlarına yükseltilmesine dair yatırımlar	1. Süt ve süt ürünlerinin, 2. Et ve et ürünlerinin (kırmızı-beyaz et) 3. Meyve ve sebzelerin, 4. Su ürünlerinin, İşlenmesi ve pazarlanması	7.Hatay 8. Isparta 9.Kahramanmaraş 10. Kars 11. Konya 12. Malatya
1.3	Üretici gruplarının kurulmasına destek sağlanması		13. Ordu 14. Samsun 15. Sivas 16. Şanlıurfa
3.1	Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	1. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi (Arıcılık ve bal üretimi, tıbbi ve aromatik özelliği olan bitkiler, süs bitkisi yetiştiriciliği) 2. Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi 3. Kırsal turizm 4. Kültür balıkçığının geliştirilmesi	17. Tokat 18. Trabzon 19. Van 20. Yozgat

Kaynak: Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma IPARD Programı 2007-2013 Dönemi, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Ankara.

Tablo-29: (2007-2013) Dönemi IPARD Programı Tedbirleri

Tedbir No.	Tedbir Adı	Sektör/Alt-tedbir	Tedbirlerin Uygulanacağı İller
2.1	Çevre ile ilgili faaliyetlerin ve kırsal peyzajın uygulanmasına yönelik hazırlık	1. Erozyon kontrolü 2. Su kaynaklarının korunması 3. Bio-çeşitlilik	1. Ağrı 2. Aksaray 3. Ankara 4. Ardahan 5. Aydın 6. Burdur
2.2	Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması (LEADER)	1. Yetenek kazandırma, kırsal alanların harekete geçirilmesi ve yerel kalkınma stratejisinin hazırlanması 2. Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması 3. Yerel eylem gruplarının (YEG) faaliyet giderleri 4. İşbirliği projelerinin uygulanması	7. Bursa 8. Çanakkale 9. Çankırı 10. Denizli 11. Elazığ 12. Erzincan 13. Giresun 14. Karaman 15. Kastamonu 16. Kütahya 17. Manisa 18. Mardin 19. Mersin 20. Muş 21. Nevşehir 22. Uşak

Kaynak: Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma IPARD Programı 2007-2013 Dönemi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara

Şekil-7: Finansman Yüzdeleri

Kaynak: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, <http://www.tkd.gov.tr/Birimler.aspx>

IPARD Programı kapsamında desteklenecek olan sektörlerin finansmanında özel katkı ve kamu katkısı önem teşkil etmektedir. Buna göre proje uygulamalarında yararlanıcının kendi özel katkısı, %50, Kamu katkısı olarak Avrupa Birliği'nin %37,5 ve Türkiye'nin de %12,5 katkısı bulunmaktadır.

IPARD program kapsamında tedbirlerin uygulanacağı illere ait uygun harcama tutarları şu şekilde özetlenebilir. Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar kapsamındaki alt tedbirlerin için en az 15.000€ en fazla 1.000.000€, Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması yatırımları kapsamındaki alt tedbirleri için en az 30.000€ en fazla 3.000.000€ ve Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar kapsamındaki alt tedbirler için en az 5000€ en fazla 400.000€ olan alt ve üst sınırlar belirlenmiştir.²⁴⁵

5.4.3. Türkiye İçin IPARD Yönetim Mekanizması

Türkiye’de IPA ve IPARD’ın uygulanması için aşağıdaki makamlar ve sorumlu birimler kurulmuştur.²⁴⁶

5.4.3.1. Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC):

AB Genel Sekreteri Türkiye için Ulusal IPA Koordinatörü olarak atanmıştır. NIPAC’ın sorumlulukları, komisyon ve Türkiye arasında sıkı bir bağ kurulmasını sağlamak, kurumsal yapılandırma bileşeni için ulusal düzeyde yıllık programlama sağlamak ve IPA’nın yıllık ve nihai raporlarını hazırlamaktır.

5.4.3.2. Yetkili Akreditasyon²⁴⁷ Görevlisi (CAO):

Türkiye’de Hazineden sorumlu Devlet Bakanı, Yetkili Akreditasyon Görevlisi olarak atanır. Görevlinin amacı, ulusal fonun akreditasyonundan, izlenmesinden ve akreditasyonun askıya alınmasından sorumludur.

5.4.3.3. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO):

Türkiye’de Ulusal Fonun başkanlığını yapan Hazine müsteşarı Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olarak atanmıştır. Görevli, işlemlerin yasalara olan uygunluğundan, eş finansman ile ilgili unsurların varlığından, uygulama birimlerinin akreditasyonundan ve fonların yönetimiyle ilgili iç kontrol sisteminden sorumludur.

²⁴⁵Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Destekleme Kurumu (TKDK), <<http://www.tdk.gov.tr/#>> (23.05.2013).

²⁴⁶Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma IPARD Programı 2007-2013 Dönemi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

²⁴⁷Akreditasyon sözcüğü, yetkili bir kuruluş tarafından bir kişi ya da kuruluşun ürettiği ürün veya yaptığı hizmetin belirlenen uluslararası kabul görmüş kriterlere göre değerlendirilmesi, yeterliliğinin onaylanması ve denetlenmesi olarak tanımlanmaktadır.

5.4.3.4.Ulusal Fon:

Hazine Müsteşarlığı bünyesinde olan bir birimdir. Ulusal Fon, banka hesaplarının düzenlenmesi, Komisyon'a finansman talep edilmesi, Fonların uygulama birimlerine aktarılmasından sorumludur.

5.4.3.5.Denetim Otoritesi:

Katılım Öncesi Yardım Aracı kapsamındaki fonların yönetim ve kontrol sistemlerinin işleyişini denetlemek için Denetim Otoritesi olarak Hazine Kontrolörleri Kurulu tayin edilmiştir. Denetim Otoritesinin görevleri, yıllık denetim çalışma planı hazırlamak, Avrupa Komisyonuna yıllık denetim faaliyet raporu ve denetim görüşü sunmak ve Akreditasyon görevlisine harcama beyanı ile ilgili görüş bildirmektir.

5.4.3.6.Yönetim Otoritesi:

Türkiye'de Yönetim Otoritesi olarak Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) Yönetim Otoritesi olarak belirlenmiştir. Yönetim Otoritesi'nin görevleri; programı hazırlamak, sektörel izleme komitesinin çalışmalarına rehberlik etmek, finansman işlemlerinin kriterlere uygunluğunu tespit etmek ve uygulamak, raporlama ve bilgi sistemini kurmak, bilgi ve tanıtım gerekliliklerine uyulmasını sağlamaktır.

5.4.3.7.IPARD Ajansı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, TKDK):

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 5648/2007 Sayılı Kanun ile IPARD Ajansı olarak kurulmuştur. Kanunun amacı; ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek üzere Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.

Bu Kurumun görev ve yetkileri şunlardır.²⁴⁸

²⁴⁸ Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, <<http://www.tkd.gov.tr/#>> (23.05.2014).

- a) Faydalanıcıların desteklerden azamî ölçüde yararlanabilmeleri amacıyla tanıtım, bilgilendirme, eğitim ve yönlendirme faaliyetlerini yürütmek,
- b) Proje ve faaliyet başvurularını almak, bunların ön incelemeleri ile yerinde kontrollerini yapmak, proje ve faaliyetleri başvuru şartları, değerlendirme ve seçim kriterlerine göre değerlendirmek.
- c) Desteklenecek proje ve faaliyetleri belirlemek, uygulama sözleşmelerini hazırlamak ve başvurusu uygun görülen faydalanıcılarla sözleşme imzalamak, uygun bulunmayan başvurularla ilgili işlemleri yapmak.
- ç) Proje ve faaliyetlere yönelik tahakkuk, ödeme ve muhasebe işlemleri ile bunlarla ilgili her türlü kontrolü gerçekleştirmek.
- d) Proje ve faaliyetlerin uygulamasını izlemek, yararlanıcıların sözleşme şartlarını ve yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini takip etmek, bu amaçlarla gerekli kontrolleri yapmak.
- e) İlerleme ve gelişmeleri raporlamak, Avrupa Birliği mevzuatını da dikkate alarak ihtiyaç duyulan bilgi, belge ve raporları hazırlamak, yetkili kurum ve makamlara sunmak.
- f) Program ve desteklerin etkinleştirilmesi yönündeki görüş ve değişiklik önerilen ilgili makamlara bildirmek.
- g) Kurumun görevleri ve faaliyetleriyle ilgili güvenli bir veri tabanı ve bilgi işlem sistemi kurmak
- ğ) Kurumun faaliyetleri ile ilgili idarî düzenlemeleri yapmaktır.

Tablo-30: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Tarafından Uygulanan Projeler ve Destek Miktarları (Avro)

Proje Dönemleri	Yatırım Yapılan İl Sayısı	Proje Sayısı	AB Katkısı (Avro)	TC Katkısı (Avro)	TKDK Katkısı (Avro)
1.	4	4	353.561,47	117.853,82	471.415,29
2.	12	58	15.621.075,48	5.207.025,16	20.828.100,64
3.	18	91	23.909.979,89	7.969.993,33	31.879.973,11
4.	14	52	10.229.844,47	3.409.948,20	13.639.792,63
5.	16	46	10.711.917,48	3.570.639,20	14.282.555,68
6.	16	44	11.326.665,28	3.775.555,47	15.102.220,75
7.	16	43	11.245.737,63	3.748.579,63	14.994.317,36
8.	18	111	21.671.302,78	7.223.768,52	28.895.071,30
9.	42	981	79.750.020,99	26.583.348,28	106.333.369,27
10.	40	417	21.895.530,86	7.298.513,54	29.194.044,40
11.	42	2611	109.832.608,28	36.600.343,00	146.432.951,28
Toplam		4458	669.756.153,14	223.241.533,56	892.997.686,42

Kaynak: TKDK verilerinden yararlanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

TKDK, 2007 yılından itibaren başlayan akreditasyon sürecinde gerekli kriterlerin hazırlıklarını gerçekleştirmiş ve 6 Nisan 2010 tarihinde ulusal akreditasyon için Ulusal Fon'a akreditasyon paketini sunmuştur. Bu çerçevede Akreditasyonu tamamlanan iller için proje başvuru kabullerine başlanılmış ve Tablo 30 'da belirtilen proje (çağrı) dönemlerine göre proje destekleri verilmeye başlanmıştır. Hazırlanan ilk başvuru çağrısı 01.07.2011 tarihinde ilan edilmiştir. Bugüne kadar yapılan toplam 11 başvuru çağrısı olmuş, bunların sadece iki tanesi hedeflenen 42 ilin tamamı için gerçekleştirilebilmiştir.

6. SOSYAL SERMAYE OLGUSU VE KIRSAL KALKINMA

6.1. Sosyal Sermaye Teori ve Yaklaşımları

6.1.1. Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal Sermaye kavramı, son zamanlarda anlam ve etkisini attıran sosyologlar, iktisatçılar ve siyasi bilimciler tarafından araştırma konusu olan sosyolojik bir kavramdır. ‘‘Sosyal sermaye’’ kavramı, Max Weber’in 1904 yılında yazdığı ‘Protestanlık Mezhebi ve Kapitalizmin Ruhı’ adlı makalesinde dolaylı da olsa ilk kez bahsedilen kavram olmuştur. Sosyal sermaye bir terim olarak ilk kez 1916 yılında Lydنيا Hanifan tarafından kullanılmıştır. Hanifan toplumun katılımının eğitim ve okul performansını arttırmadaki önemini açıklarken, sosyal sermaye kavramını da ortaya atmıştır. Hanifan, *Rural School Community Center* (1916) adlı çalışmasında, Batı Virjinya’da bir kır kasabasında, okulların ve öğretmenlerin önderliğinde sosyal sermayenin oluşmasını ve yararlarını araştırmıştır.²⁴⁹ Sosyal Sermaye kavramına yönelik genel ilgi ve teorik gelişmelerin 1990’lı yıllarda ortaya çıkmaya başladığı ekonomi, politika ve sosyoloji çalışmalarında sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Sosyal Sermaye kavramı günümüzdeki popülerliğini 1990’lı yılların ikinci yarısında ünlü sosyal bilimci Robert Putnam’ın 1993 yılında yayınladığı ‘‘Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy’’ 1995 yılında *Journal of Democracy*’de yayınladığı ‘‘Bowling Alone: America’s Declining Social Capital’’ ve 2000’de yayınladığı ‘‘Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community’’ adlı çalışmaları ile kazanmıştır.²⁵⁰

Sosyal Sermaye literatürünün temelini oluşturan Bourdieu (1986), Coleman (1988) ve Putnam’ın (1993, 1995, 2000) sosyal sermaye yaklaşımları arasında farklılıklar olmakla birlikte üçü de sosyal sermayenin kişisel bağlantılarından ve kişilerarası etkileşiminin birtakım ortak değerlerle birlikte oluştuğunu savunmuşlardır.²⁵¹

²⁴⁹Michael Woolcock, Deepa Narayan, ‘‘ Social Capital: Implications for Development Theory Research and Policy’’, Final Version Submitted to World Bank Research Observer, Vol. 15(2), 2000.

²⁵⁰Musa KESKİN, ‘‘ Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Üyelerinde Sosyal Sermaye Düzeyi ve Belirleyicilerinin Analizi’’, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008.

²⁵¹T. İnal ÇEKİÇ, ‘‘ Kırsal Kalkınma Açısından Sosyal Sermayenin Öğeleri: Şanlıurfa-Hilvan Örneği’’, , Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009, s.26.

Putnam'a, göre sosyal sermaye teorisinin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının bir değeri olduğudur. Bu sosyal bağlar, bireyler ve gruplar arasındaki verimliliği etkilemektedir. Putnam yaptığı analizde Amerika'da ki sosyal sermayenin giderek azaldığını, İtalya'nın kuzeyinin güneyinden daha hızlı kalkınmasının nedeninin ise bölgelerarası sosyal sermaye farklılığından ileri geldiğini savunmuştur.²⁵²

Putnam'a göre, sosyal sermaye kavramı, bireysel verimliliği arttırmada yardımcı olan araçları ve kişisel eğitimleri temsil eden fiziksel ve beşeri sermaye kavramlarına benzer şekilde karşılıklı yarar için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve güven gibi sosyal örgütlenmelerin özelliklerini göstermektedir. Bunların yanında sosyal sermaye, fiziksel ve beşeri sermayedeki yatırımların faydalarını genişletir böylece sosyal sermaye stoku ile genişlemiş bir toplumda çalışmak daha kolay ve verimli olacaktır.²⁵³

Sosyal sermaye teorisyenlerinden James Coleman, sosyal sermayeyi insanların ortak amaçlarını başarmak için gruplar ya da organizasyonlar halinde bir arada çalışabilme yeteneğidir'' şeklinde tanımlamıştır.²⁵⁴

Coleman'a göre sosyal sermaye kavramı, insanların mevcut çıkarlarına en uygun olanın rekabet etme olduğu durumlarda bile neden iş birliği yapmayı tercih ettikleri sorusuna bir cevap vermektedir. Coleman'ın yaklaşımına göre klasik iktisat teorisindeki 'görünmez el' ne ise sosyal sermaye de odur. Coleman eğitim alanındaki yaptığı birçok çalışmada da sosyal sermaye kavramını içselleştirmiştir. Coleman'a göre okul çağındaki gençlerin okul çağındaki gençlerin aile ve okul ortamındaki iletişim ağlarının yoğunluğu,bağların sağlamlığı öğrencinin başarısındaki önemli unsurlardır. ÖğrencininEğitiminde ailenin ekonomik düzeyi finansal sermaye, ailenin eğitim düzeyi beşeri sermayeyi temsil ediyorsa; okul ve aile ortamındaki sosyal uyum ve toplumsal ağlarsosyal sermayeyi temsil etmektedir.²⁵⁵

²⁵²D. Robert PUTNAM, 'Bowling Alone: America's Declining Social Capital'', Journal of Democracy, p.65-78, <<http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/assoc/bowling.html>> (28.05.2014).

²⁵³Robert PUTNAM, The Prosperous Community: Social Capital and Public Life, **The American Prospect**, No. 13, Spring, 1993, <<http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/assoc/13putn.html>> (28.05.2013).

²⁵⁴S. James COLEMAN, 'Social Capital in the Creation of Human Capital'', The American Journal of Sociology, Vol.94 Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, pp. 95-120.

²⁵⁵John Field, 'Sosyal Sermaye'', Çeviren: B. Bilgen ve B. Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.30-34.

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, sosyal sermaye kavramını sınıf çatışmaları üzerine yaptığı araştırmalarda kullanmıştır. Ona göre sosyal sermaye kişilerin birbirlerine tanıma düzeylerine dayalı bireysel veya toplumsal kaynakların bütünüdür.²⁵⁶ Bourdieu, *The Forms of Capital* adlı çalışmasında, sermayenin yalnızca maddi kaynakların birikimiyle ilişkili olmadığını, toplum içerisinde maddi olmayan sermaye biçimlerinin de var olduğunu belirterek, sosyal sermaye kavramını açıklamıştır. Bourdieu Coleman ve Putnam'dan farklı olarak sosyal sermaye ye negatif bir anlam yüklemiştir. Ona göre sosyal sermaye, güvene dayalı ilişkilerin ve dayanışma duygusunun toplumun üretim sürecine ve refahına katkı sağlayan bir unsur olmaktan çok, var olan ağların ve ilişkilerin toplumda daha üste çıkmak için kullanılmasıdır.²⁵⁷

6.1.2. Sosyal Sermayenin Çeşitli Tanımları

Sosyal sermaye konusunda oldukça fazla tanımlar yapılmıştır. Ancak bunların çoğu, sosyal sermayenin kendisinden çok ona işaret eden göstergeleri ifade etmeye yönelik tanımlardır. Gerçek anlamda sosyal sermayeyi Francis Fukuyama tanımlamıştır. Fukuyama'ya göre, "sosyal sermaye" insanlar arasındaki eşgüdümü ve işbirliğini teşvik eden ve içtenliğin hakim olduğu normlar birliğidir. Sosyal sermaye, eş güdüm içerisinde bir çalışma sisteminin adıdır ve sistemin dinamiğini de güven unsuru oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye, bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hakim olmasından ileri gelen bir yetidir.²⁵⁸

Sosyal sermayenin en dar tanımını yapan Putnam'a göre, sosyal sermaye, insanlar arasında oluşan yatay birlikler kümesi olarak görülebilir. Sosyal ağlar ve birlik haline gelerek kurumsallaşmış topluluk veya birlik içindeki verimlilik üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır.²⁵⁹

En geniş tanımıyla sosyal sermaye, sosyal yapıyı geliştirip şekillendirecek ve normlara yer verecek olan sosyal ve siyasal ortam olarak görülebilir. Bu en geniş tanımlama gayri resmi ve çoğunlukla yerel ilişkileri içerdiği gibi; aynı zamanda

²⁵⁶Fabio Sabatini, "The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective", <<http://www.socialcapitalgateway.org/it/chi-siamo/fabio-sabatini>> (29.05.2014).

²⁵⁷Pierre Bourdieu, "The Forms of Capital, Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, (Ed. J.G. Richardson), New York, Greenwood Press, p.241-258.

²⁵⁸Francis Fukuyama, "Social Capital and Civil Society", The Institute of Public Policy George Mason University, October 1999, <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>> (03.06.2014).

²⁵⁹R. David Putnam, "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life", The American Prospect, No. 13, Spring p.35-42, <<http://www.prospect.org/print/V4/13/putnam-r.html>> (05.06.2014).

hükümet, siyasal rejim, hukuk düzeni, adli sistem ve sivil ve siyasal özgürlükler gibi daha resmi kurumları da geniş ölçüde içermektedir.²⁶⁰

OECD'ye göre sosyal sermaye, ağlar ve gruplar içinde veya gruplar arasında işbirliğini kolaylaştıran, normlar, değerler ve davranışlardır.²⁶¹

Bir başka tanıma göre sosyal sermaye, kişisel ve iş şebekelerinde gerçekleşen kaynakları ifade etmektedir. Bu kaynaklar, enformasyonu, düşünceleri, iş fırsatlarını, finansal sermayeyi, gücü ve etkiyi, duygusal dayanağı, güveni ve iş birliğini kapsamaktadır. Sosyal kavramı ile anlatılmak istenen, bu kaynakların kişisel varlıklara ait olduğundan ziyade ilişki şebekelerine ait olduğudur. Sermaye kavramı ise, finansal ve insan sermayesinde olduğu gibi üretkenliği ifade etmektedir.²⁶²

Dünya Bankası ise sosyal sermayeyi, ortak işbirliğini mümkün kılan normlar ve ağlar olarak tarif etmiş, bu norm ve ağları toplumun sosyal etkileşiminin nitelik ve niceliğini belirleyen kurumlar, ilişkiler ve gelenekler olarak bir düşüncede toplamıştır. Dünya Bankası tarafından yapılan araştırmalarda sosyal bağlılığın, toplumun ekonomik başarısı ve kalkınmanın sürdürülebilir olmasında ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının kapatılmasında önemli olduğu savunulmaktadır.²⁶³

Tanımlar gösteriyor ki sosyal sermayenin genel kabul görmüş bir tanımı bulunmazken, farklı bilim dallarında çalışan kuramcılar sosyal sermayeye farklı anlamlar yüklemişlerdir. Tüm bunlara rağmen literatürde sosyal sermayenin güven (trust), karşılıklılık (reciprocity), ağlar (networks), birlikler (associations), birlik veya grup üyeliği, normlar ve ortak faaliyet alanlarına dayalı olarak tanımlandığı görülmektedir.²⁶⁴

²⁶⁰ Mikko Lehtonen, "The Environmental-Social Interface of Sustainable Development: Capabilities, Social Capital, Institutions", *Ecological Economics*, 49, p.199-214.

²⁶¹ Tom Healy, "The Measurement of Social Capital at International Level", National Statistics OECD, National Economic and Social Forum, Ireland

²⁶² Wayne Baker, "Achieving Success Through Social Capital", p.1,2, <<http://webuser.bus.umich.edu/wayneb/pdfs/BakerChap1.pdf>> (09.06.2014).

²⁶³ Nurettin Tüysüz, "Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2827, Kasım 2011.

²⁶⁴ Elinor Ostrom, Taekyu Kahn, "Foundations of Social Capital", Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2003.

6.1.3. Sosyal Sermayenin Temel Unsurları

Sosyal sermayenin öğeleri, sosyal sermayenin meydana getirilmesi ve işlerliğini sağlayan kaynakların birbirlerini etkileyerek sosyal sermayenin arttırılmasına yol açan temel olgulardır.²⁶⁵

Putnam'a göre sosyal sermayenin geliştiği iki eksen söz konusudur. Bunlardan ilki nispeten daha statik olan sosyal normlar ve ağlar, diğeri ise bu yapıyı anlamlandıran ve dinamizmini sağlayan güven unsurudur.²⁶⁶

6.1.3.1. Sosyal Ağlar

Sosyal ağlar, bireyler ya da gruplar arasındaki karşılıklılık (reciprocity) ve güven (trust) ilkesine dayalı olan ve düzeyi iletişim miktarıyla ifade edilen bir kavramdır. Sosyal sermaye olgusu bağlantılarla ilgili olup ağlar da insanlar arasındaki bu bağlantıların kendilerini en açık şekilde ortaya koyuş biçimleridir.²⁶⁷

John Field sosyal ağlar konusunda şu tespitte bulunmuştur:²⁶⁸

“İnsanların iletişim ağları gerçekten önemlidir. Çok klişe gözükse bile, ne bildiğin değil kimi tanıdığın önemlidir. Daha açıkçası, hem ne bildiğin hem de kimi tanıdığın yararlıdır. Eğer insanlar bize yardım etmek için bir zorunluluk hissetmiyorlarsa, onları sadece tanıyor olmak yeterli değildir. İnsanlar birbirine yardım edeceklerse, bununla ilgili kendilerini iyi hissetmeleri, yani diğerleriyle ortak bir şeylerinin olduğunu hissetmeleri gerekmektedir. Eğer, ortak değerleriyle paylaşırlarsa, karşılıklı hedeflere ulaşmak için birlikte hareket etme olasılıkları da yüksektir.”

Coleman'a göre sosyal sermaye, bireyler arasındaki sosyal ağlarla mümkün olmaktadır. Sosyal ağlar sayesinde bireyler birbirleriyle sıkı bir temas halinde ve var olan bu sıkı temaslarda beraberinde ortak davranış normlarının oluşmasını sağlamaktadır. Bu yolla elde edilen sosyal sermayenin saptadığı üç fayda vardır. Birincisi her türlü bilgiye özellikle de hususi bilgiye daha çabuk, kapsamlı, güvenilir ve sıkça ulaşılabilir.²⁶⁹

²⁶⁵ Erman Şavkar, “ Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2011, s.17.

²⁶⁶ Kemal Kuşçu, “ İş Yaşamında Sosyal Sermayenin Çalışanın Fiziksel ve Ruhsal Sağlığındaki Yeri”, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

²⁶⁷ Don Cohen, Lauren Prusak, “ Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi” Çev. Ahmet Kardam, MESS Yayınları, İstanbul 2001.

²⁶⁸ John Field, “ Sosyal Sermaye” (B.Bilgen, B. Şen çev.), İstanbul Bigi Üniversitesi Yayınları, 2006 İstanbul .

²⁶⁹ Nail Öztaş, “ Sosyal Sermaye'nin Ağbağ Kuramları: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye, Amme İdaresi Dergisi, 40(3), s.79-98, 2007.

6.1.3.2. Normlar

Hem Putnam hem de Coleman, sosyal normların sosyal sermayenin oluşması için vazgeçilmez olgular olduklarını belirtmişlerdir. Onlara göre sosyal normlar, informel bir sosyal kontrol biçimi sağlamaktadır. Sosyal normlar genellikle yazılı değildirler. Fakat sosyal bir yapıda beklenen sosyal davranışların belirlenmesinde veya davranış biçimlerinin neler olduğunun tespit edilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Her iki kuramcı da komşuluk ilişkilerinin geliştiği bölgelerde sosyal sermayenin yüksek olduğunu ve bu yüzden bu bölgelerde hem suç oranının düşük olduğunu hem de resmi politikalara olan ihtiyacın azaldığını belirtmişlerdir.²⁷⁰

Normları, sosyal sermayeyi yaratma kapasitesi, onun toplumun yararı için bireylerin kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngörmesinden kaynaklanmakta, statü, sosyal destek, onur ve buna benzer diğer ödüllerle desteklenen normlar insanların kamu yararını gözetmesini gerektirmektedir. Normların literatür de sosyal sermayeyi oluşturan bir unsur olarak ele alınmasının yanı sıra aynı zamanda normlar paylaşılan güven (trust) ve karşılıklılık (reciprocity) duygularının aracı mekanizması olarak da ele alınmıştır.²⁷¹

6.1.3.3. Güven

Gerek ekonomik hayatta gerekse çalışma hayatında olsun tüm ilişkilerin optimal olarak devam ettirilebilmesinde ve verimli sonuçlar elde edilmesinde en etken faktör ‘güven’dir.²⁷²

Güven unsuru konusunda oldukça fazla araştırma yapmış olan Francis Fukuyama, güveni, ortak olarak paylaşılan normlara dayanan ve üyelerinin birbirlerine karşı düzenli, güvenilir ve işbirliğine dayalı davranışları sergiledikleri bir toplum içinde yükselen beklentiler olarak tanımlamıştır. Fukuyama güven unsuru için “ekonomik hayatın incelenmesinden çıkaracağımız en önemli ders, bir ulusun rekabet yeteneğikadar, refahının da tek ve yaygın bir kültürel karakteristikle koşullandırıldığıdır.O da, toplumda doğuştan gelen “güven” düzeyidir” demiştir.²⁷³

²⁷⁰ Jenny Onyx, Paul Bullen, “ Measuring Social Capital In Five Communities”, *Journal Of Applied Behavioral Science*, 36(1), p.23-41.

²⁷¹ Hüsnü Kapu, “Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:22, Sayı: 1, 2008, s.272.

²⁷² Kenan Ören, “ Sosyal Sermaye’de ‘Güven’ Unsuru ve İşgücü Performansına Etkisi”, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir İİBF İktisat Bölümü, Kamu-İş Dergisi, C:9, S. 1/2007.

²⁷³ Francis Fukuyama, “ Trust: The Social Virtues and The Creation Of Prosperity”, Newyork: Free Press, , 1995,p. 83-96.

Onyx ve Bullen (2000), güvenin, başka insanların karşılıklı olarak yardım edici bir davranış içinde olacağı yada en azından zarar verici davranışlarda bulunmayacağı beklentisinin hakim olduğu itimat anlayışına dayanan sosyal yapıda insanların gönüllü olarak risk yüklenme anlayışını kazandırdığını ifade etmektedir.²⁷⁴

Güven, bireylerin ilişkilerinden kaynaklanan sosyal sermayenin meydana getirilmesi ve geliştirilmesi sürecine katkıda bulunan önemli bir unsurdur. Güvenin yaratılmadığı toplumlarda insan ilişkilerinde çıkarlara dayanan ikiyüzlü davranışlar gereksiz kuşklar yaşanacak bu durumda toplumsal yaşantıyı sıkıntıya sürükleyecektir.²⁷⁵

Putnam'a göre güven düzeyi ölçümünü Genel Sosyal Araştırmalar (GSS), ve Dünya Değerler Araştırması'nda (WVS) yer alan "*Sizce genelde insanların çoğuna güvenilebilir mi? Yoksa başkalarıyla herhangi bir ilişki kurarken veya bir iş yaparken hiçbir zaman dikkati elden bırakmamak mı gerekir?*" sorularına verilecek cevaplar yardımıyla ölçmeyi hedeflemiştir. Bu soruya verilen cevap eğer, "*evet insanların çoğuna güvenilebilir*" şeklinde oluşuyorsa bu toplumun güven düzeyinin yüksek, "*dikkatli olmak gerekir*" seçeneği öne çıkarsa da toplumun güven düzeyinin düşük olduğu bir toplum anlaşılmaktadır.²⁷⁶

Dünya değerler araştırması, ilk kez 1981 yılında 25 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, temel toplumsal değerlerin karşılaştırmalı olarak saptanması ve analizini amaçlamaktadır. Bununla beraber ülkelerin güven düzeylerinin de ölçüldüğü çok kapsamlı bir araştırma niteliğindedir. OECD'nin yapmış olduğu içinde Türkiye'nin de bulunduğu Dünya Değerler Anketine göre, sosyal sermaye göstergesi olarak seçilen güven düzeyinin en yüksek olduğu beş ülke sırasıyla % 61,2 ile Norveç, %57,2 Finlandiya, %57,1 İsveç, %56,0 Danimarka ve %49,6 ile Kanadadır. Türkiye'nin güven düzeyi ise 29 ülkenin içinde sondan ikincilikle %10,0'dır. Güven Düzeyinin en düşük olduğu ülke ise % 6,7 ile Brezilyadır.²⁷⁷

²⁷⁴Onyx, Bullen, a.g.m. 2000, s.23-44.

²⁷⁵ Kenneth Newton, "Trust, Social Capital, Civil Society and Democracy", International Political Science Review, Vol.22, No.2, , 2001,p. 201-214.

²⁷⁶ Nalan Kangal, "Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013.

²⁷⁷ Stephen Knack, Philip Keefer, "Does Social Capital Have an Economic Payoff?", The Quarterly Journal of Economics, Vol.112, No. 4, The MIT Press, 1997, p. 1251-1288.

6.1.4. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi

Ekonomik değerlerin en önemli özelliklerinden biri de ölçülebilir olmasıdır. Bu bakımdan sosyal sermayenin ölçümü, diğer ekonomik değerlerle aynı türden değildir. Bu nedeni, diğer ekonomik faktörlerin parasal araçlarla ölçülmesidir. Sosyal sermayenin ölçülmesine ilişkin bazı göstergeler mevcuttur. Bunlar; suç oranlarının, boşanmaların ve bürokratik işlemlerin az olması, hükümetlerin istikrarlı olması, ekonomik akitlerin yerine getirilme oranının yüksek olması ile şirket yapılanmalarının genelde aile şirketi değil, anonim şirket şeklinde olması gibi sosyal ve ekonomik göstergelerdir.²⁷⁸

Birçok araştırmacı sosyal sermayenin ölçülmesi aşamasında farklı göstergelerden yararlanarak farklı metotlar kullanmışlardır. Bunun nedeni, sosyal sermayenin herkes için aynı tanımı ifade etmemesidir. Bunun yanında sosyal sermayenin dinamik bir değişken olması ve bünyesinde resmi ve gayri resmi organizasyonları barındırıyor oluşu sosyal sermayenin ölçümünü çok boyutlu olmasına neden olmuştur.

6.1.5. Türkiye’deki Sosyal Sermaye Çalışmaları

Türkiye’de sosyal sermayeye yönelik ilgi, Dünya literatüründe kavrama yönelik artan ilgiye paralel bir biçimde 2000 sonrası ortaya çıkmış, literatürdeki teorik ve ampirik çalışmalar bu tarihten sonra yapılmıştır. Türkiye’deki sosyal sermaye çalışmaları aşağıdaki gibidir:

Bilgin ve Kaynak (2008) sosyal sermayenin iş başarısına etkisini, *Altay (2007)*; sosyal sermaye yoksulluk ilişkisini, *KOSGEP (2005)* *Kovacı ve diğ. (2009)*; ekonomik kalkınmada sosyal sermayenin rolünü, *Çetin (2006)*; endüstriyel bölgelerde sosyal sermaye ve güven ilişkisini, *Duman ve Alacahan (2011)*; etkinlik ve sosyal sermaye ilişkisini, *Başak ve Öztaş (2010)*; güven ağ bağları, sosyal sermaye ve toplumsal cinsiyeti, *Özen ve Aslan (2006)*; içsel ve dışsal sosyal sermaye yaklaşımları açısından Türk toplumunun sosyal sermaye potansiyelini, *Töremen (2004)* ilköğretimdeki öğretmenlerin sosyal sermaye konusundaki görüşlerini, *Göksel ve diğ. (2010)* örgütlerde bilgi paylaşımı açısından sosyal sermayeyi, *Karagül ve Masca (2005)*; sosyal sermaye üzerine genel bir literatür çalışması, *Keskin (2008)*, *Karagül ve Dündar (2006)*; sosyal sermaye ve belirleyicileri, *Kapu (2008)*; sosyal sermaye ve organizasyonların öngörü

²⁷⁸OECD, ‘‘ The Well-Being Of Nations The Role Of Human and Social Capital’’, , 2001, p.43, <<http://www.oecd.org/site/worldforum/33703702.pdf>> (12.06.2014).

yeteneği, Özdemir (2008); sosyal ağlar ve sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi, Kılınç (2010); yurttaşlık ahlakı ve sosyal sermaye ilişkisi, Buğra (2001), ve Gökalp (2003); Ekonomi, güven ilişkisi ve sosyal sermayeyi, Aydemir (2011) toplumsal ilişkilerin sosyal sermaye değerini, Ekşi(2009) sosyal sermayenin önemi, üretimi ve ölçümünü, Şavkar (2011), Sosyal sermayenin Türkiye üzerine etkilerini, Kangal (2013), sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma ilişkisi üzerine çalışmalarda bulunmuşlardır.

6.2. Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi

Sosyal sermaye olgusu ile ilgili ‘‘sosyolojik faktörlerin ekonomik davranışları etkilediği görüşü’’ ilk olarak Karl Marx ve Adam Smith gibi klasik teorisyenler tarafından kabul edilmiştir. Smith, piyasaların kendi kendini düzenleme kapasitesinin sınırları olduğunu ve diğer kurumların ekonomik davranışları düzenleme de rol oynadığını kabul etmiştir.²⁷⁹

Sosyal sermayenin ekonomik performansı etkileyebileceği düşüncesinden hareketle 1990’lı yıllardan itibaren sosyal sermaye ekonomik kalkınmada temel unsur olarak görülmeye başlanmıştır.²⁸⁰

Birçok bilim adamı sosyal sermayeyi, ekonomik kalkınmada önemli bir dinamik olarak görmekte ve sosyal sermaye düzeyi yüksek ülkelerin kalkınma düzeylerinin de yüksek olduğunu öne sürmüşlerdir. Geleneksel ekonomi teorileri şimdiye kadar sosyal sermayenin rolünü göz ardı etmişlerdir, fakat ekonomi politikalarının yönetsel, kurumsal ve kültürel olarak entegre edilmesi gerektiği anlayışı, sosyal sermayenin önemini ortaya çıkarmıştır. Sosyal Sermaye bu açıdan bakıldığında, ‘‘ekonomik kalkınma için bilgiyi eyleme dönüştürebilmenin kolektif kabiliyeti’’ olarak tanımlanabilir.²⁸¹

Narayan ve Pritchett Tanzanya üzerine yaptıkları çalışmada sosyal sermayenin ekonomik kalkınmayı beş şekilde etkilediğini tespit etmişlerdir. Bunlar:²⁸²

- ✓ Toplumda sosyal sermayenin artmasıyla birlikte oluşan güçlü ilişkiler, yönetimin performansını izlenmesini kolaylaştırmakta ve böylece kamu yönetimi etkinleşmektedir.

²⁷⁹ Michael Woolcock, ‘‘ Social Capital and Economic Development: Towards A Theoretical Syntheses and Policy Framework’’ *Theory and Society*, 27, p.151-208.

²⁸⁰ Şevket Tüylüoğlu, ‘‘ Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması’’, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (12) 2006, s. 35.

²⁸¹ Zafer Yıldız, Hüseyin Topuz, ‘‘Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme’’, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 61, 2011.s.201-226.

²⁸² Deepa Narayan, Lant Pritchett, ‘‘Cent and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania’’ *Economic Development and Cultural Change*, Vol.47, No.4, 1999.p.871-897.

- ✓ Toplumda ortaya çıkan işbirliğine dayalı faaliyetler, ortak malların yönetim problemini çözmeye yardımcı olmakta, böylece kaynak tahsis etkinliği, işbirliği yoluyla gerçekleşmektedir.
- ✓ Toplumda geniş bir iş birliğinin sağlanmasıyla yenilikçi fikirlerin yayılması kolaylaşmaktadır. Sosyal sermayesi yüksek olan toplumlar, yüksek riskli ekonomik faaliyetlere girilmesi ve yenilikleri kabullenip çabuk adapte olarak yüksek getiriler elde etmede daha isteklidirler.
- ✓ İşbirliği ile oluşturulan faaliyetler eksik bilgiyi önleyerek daha düşük işlem maliyetlerini oluşturmaktadır.
- ✓ Sosyal sermayenin negatif dışsallıkları minimize etmede resmi olmayan bir sigorta gibi çalışmasıdır.

6.3. Kırsal Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü ve Yapılan Çalışmalar

Sosyal sermayenin ampirik çalışmalarla değerlendirilmesinin yanı sıra, bölgesel ve kırsal kalkınmadaki rolü de araştırma konusu olmuştur. Literatüre giren bazı çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

1) Coleman (1988), sosyal sermayenin kırsal topluluk içindeki aktörlerin belirli faaliyetlerini kolaylaştırarak başka bir biçimde ulaşılamayacak amaçların gerçekleştirilmesine olanak sağlayacağını belirtmiştir. Kırsal bir alanda çiftçilerin ortaklaşa tarım makinesi kullanması gibi işbirlikleri yaratan güçlü bir sosyal sermayenin olduğu yerlerde her çiftçi teçhizat için daha az miktarda fiziksel sermayeye ihtiyaç duyacaktır.²⁸³

2) Vennesland (2004) çalışmasında, kırsal alanlarda yer alan birliklerin oluşturduğu yeterince büyük bir ağın en az fiziksel sermaye ve uygun teknoloji kadar büyüme için gerekli olduğu ve kaynakları yönetmek için ortaya konan işbirliği çabalarının finansal sermayeye dönüştürülebildiği belirtilmektedir.²⁸⁴

3) Callois ve Aubert (2007), kırsal alanların örnek alan olarak belirlenmesinin homojen ve statik sosyolojik yapıları nedeniyle ilginç olduğu görüşünü dile getirmiştir. Callois ve Aubert, Fransa'da yapmış oldukları çalışmada sosyal sermaye unsurlarını tanımlama yönelik eğilimde olmuşlardır. Sosyal sermayeyi, yerel bağlılık çerçevesinde 'bağlayıcı' dış bağlantılar çerçevesinde 'köprü kuran' olmak üzere iki boyutlu değerlendirmişlerdir. Yapmış oldukları ekonometrik analiz sonucunda, yerel kurumların

²⁸³ James Coleman, "Social Capital in The Creation Of Human Capital", The American Journal of Sociology, Vol.94, p.95-120.

²⁸⁴ Tuba İ. ÇEKİÇ, Ayşe N. ÖKTEN, "Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış", Megaron, Cilt Vol.4, Sayı No.3, 2009, s.203-213.

fonksiyonelliği ve liderlerin etkinliği sosyal sermayenin oluşumunda pozitif etki yarattığı gözlenmiştir.²⁸⁵

4) Giorgas (2007), ‘‘kırsal yerleşmeler ve topluluklar için sosyal sermayenin öneminden bahsederken yatay ağları, normları ve güveni etkin yönetimin ve ekonomik büyümenin ön koşulları olarak tanımlamaktadır. Gönüllü kuruluşların oluşturduğu güven ortamında birlikte hareket edilebileceğini, böylece ekonomik refahın bir ortak görüş çerçevesinde belirtmektedir.’’²⁸⁶

5) Kozel ve Parker (2000), ‘‘Kuzey Hindistan’ın kırsal kesimlerindeki fakir toplumları analiz eden raporunda fakir köylüler arasındaki sosyal grupların hayati derecede bir korumacı anlayışa sahip olduğunu, risk yönetimi ve dayanışma fonksiyonlarına önem verdiğini ortaya koymuştur. Aksine fakir olmayan kesim ise oldukça yoğun ağlara sahiptir ki bu ağlar stratejik avantajlar ve fiziksel çıkarların geliştirilmesi için kullanılmaktadır’’.²⁸⁷

6) Swendsen ve Swendsen (2000), ‘‘işbirliğine dayalı sosyal sermayenin etkisini belirlemek amacıyla, sosyal sermayenin göstergesi olarak kırsal bölgede Danimarka kooperatiflerini incelemiştir. Güven anlamında kullanılan sosyal sermayenin, Danimarka’nın kırsal bölgesindeki ekonomik büyümeyi ve işbirliğini artırdığı sonucu ortaya konmuştur. Çalışmada üretimin merkezileşmesi, ölçek ekonomileri ve ekonomik büyüme düşünüldüğünde, sosyal sermayenin önemli bir üretim faktörü olarak ele alınması gerektiği savunulmuştur.’’²⁸⁸

7) Onyx ve ark. (2007), Avustralya’nın üç kırsal kesiminde (Wyllang NSW, Broken Hill NSW, Maleny Queensland) yapmış oldukları çalışmayla, bağlayıcı, köprü kuran, ve bağlantılı sosyal sermayenin nasıl geliştiğini araştırmışlar ve güç ve kolektif hareketlerle olan ilişkilerini değerlendirmiştir. Onyx ve Bullen, Broken Hill kırsalında topluluğa katılımın yüksek olduğunu buna karşın, komşuluk ve güven ilişkilerinin ise düşük olduğunu belirtmişlerdir. West Wyllang da gerçekleştirilen çalışmalarda sosyal sermayenin çoğu faktörü dışlandığında hoşgörü ve sosyal yardımlaşmanın oldukça

²⁸⁵ Jean Callois, Francis Aubert, ‘‘Towards Indicators of Social Capital For Regional Development Issues: The Case of French Rural Areas’’, *Regional Studies*, 41: 6, 2007.p.809-821.

²⁸⁶ Çekiç, Ökten, a.g.m., 2009, s.203-213.

²⁸⁷ Murat Çetin, ‘‘Bölgesel Kalkınma da Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2006, s.1-25.

²⁸⁸ Süreyya Kovacı, Murat Belke, Ali Koç, ‘‘İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü’’Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslar arası Davraz Kongresi, 24-29 Eylül, 2009.

yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada Maleny, en yüksek sosyal sermayenin (genel sosyal sermaye düzeyi: %94.7) kaydedildiği kırsal alan olmuştur.²⁸⁹

Türkiye’de kırsal kalkınma ve sosyal sermaye ilişkisinin incelendiği tek örnek Çekiç (2009)’in çalışmasıdır. Çekiç (2009) çalışmasında bölgesel ve kırsal kalkınmanın anahtarı olarak görülen sosyal sermayenin boyutlarının araştırılması ve az gelişmiş bir bölgenin kırsalında sosyal ilişki ağlarını belirleyen değişkenlerin kırsal yerleşme ve hanelerin sosyo-kültürel yapısı ile ilişkilerinin saptanmasını amaçlamıştır. Çalışmada güven ve köy içi ilişkiler, köy dışı ve kurumsal ilişkiler, girişim ve katılım, bilgi edinme, çeşitliliğe açıklık, tolerans ve bölüşüm sosyal sermaye faktörleri ortaya çıkmıştır. Kırsal yerleşmeler açısından sosyal sermayenin öğelerinde ortaya çıkan farklılıklar halk köylerinde kurumsal ve yerleşme dışı ilişkilerin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda kendi toprağını işleyen kırsal hanelerin çoğunlukta olduğu yerleşmelerde, nüfusun da büyüklüğüne bağlı olarak daha çok sosyal ağa sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

6.4. Türkiye’de Kırsal Kalkınma ve Sosyal Sermayeye Bakış

Türkiye’de kırsal kalkınmaya ilişkin yaklaşımlar 1990’lı yıllardan itibaren değişikliğe uğramıştır. Bölgesel ve kırsal çalışmalarda betimleyici analizlerinin yerini, bölgesel gelişmeyi daha neden-sonuç ilişkisine bağlayarak açıklayan bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Bölge statik bir mekan olmaktan çıkmış, ilişki ağlarının parçası olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşımın kapsadığı bireyler arasındaki ilişki ağları yani sosyal sermaye ekonomik gelişme için bir potansiyel olarak görülmüştür. Sosyal sermaye sayesinde kişilere hem proje üretme becerisi kazandırmak hem de etkin yönetim biçimini oluşturmak amaçlanmıştır.²⁹⁰

Kırsal kalkınma bünyesinde altyapı, kredi, büyüme, istihdam, finans hizmetleri, kırsal sanayi, tarım ve toprak reformu, kurumsal yapılanma, yayım-teknoloji, paydaş katılımı yoksulluk, cinsiyet eşitliği gibi birçok faaliyeti kapsamaktadır. Bu faaliyetlerin

²⁸⁹ Jenny Onyx ve ark., ‘‘ The Intersection of Social Capital and Power: An application to Rural Communities’’, Rural Society, (2007), 17:3, p.215-230, <<http://epress.lib.uts.edu.au/research/bitstream/handle/10453/5515/2007000739.pdf?sequence=4>> (14.06.2014).

²⁹⁰ Çekiç, Ökten, a.g.m., 2009, s.203-213.

yetersizliği durumunda dengeli ve başarılı bir kırsal kalkınma politikasının varlığından bahsedilememektedir.²⁹¹

Ülkemizde kırsal alanlarda pek çok toplumsal ilişki ve eylem, geleneksel kurumlar çerçevesinde ki yöntemlerle yürütölmektedir. Proje üretmek gibi yeni davranış kalıpları ve toplumsal sorumluluklar gerektiren ortamlar yoğun bir kurumsallaşmanın gerektiği ikincil küme ilişkileri (geleneksel olmayan kurumlar)'nin içinde var olabilmektedir. Ülkemizde tarım ve mülkiyet yapısındaki yetersizlikler ve teknolojiyi gerektiği gibi kullanamamamız, yerel toplumsal özelliklerimizin gelişmemesine neden olmuştur.²⁹²

Ülkemizde sosyal sermayenin yaratılması konusunda, kalkınma programları çerçevesinde kişilere bireysel fayda sağlayacak destekler yerine, bütün yerleşmeyi ilgilendiren kolektif bir anlayışla yatırımlar desteklenmeli ve fon sağlanmalıdır.

Kırsal kalkınma bazında düşünöldüğünde sosyal sermayenin kalkınma politikalarında tek başına vurgulanması ve başarı getirmesi gibi bir öneri kabul edilmemektedir. Her şey den önce, sosyal sermaye konusu, ekonomik yönden gelişmiş, kaynaklarını yeterince etkin kullanabilen, kişi başına düşen milli gelirin ve refah düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda üstünde durulan bir unsurdur, fakat yinede tek başına yeterli bir unsur değildir. Diğer yandan sosyal sermayenin az gelişmişliğin hem nedeni hem de sonucu olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan devlete düşen görev, sadece kentsel alanlarda değil aynı zamanda yerelde de kamu hizmetlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmek ve kolektif anlayışı topluma benimseterek, bu harekete duyulan güvenin oluşmasını sağlamak olmalıdır.

Sonuç olarak, kırsal kalkınma için yapılan tüm öneriler, ancak etkin, güçlü sivil ve demokratik toplumun yaratılması, yoksulluk ve eşitsizlik sorununun çözömlenmesi, hukuksal sistemin ve kurumsal yapının gelişmesi ile anlam kazanacaktır.²⁹³

²⁹¹Bölent Gülçubuk, ‘‘Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları’’, Hatay’da On Sıcak Gün, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayın No:19, <<http://yasarergun.tripod.com/HATAY.pdf#page=60>> (15.06.2014).

²⁹² Çekiç, Ökten, a.g.m., 2009.

²⁹³ Çekiç, Ökten, a.g.m., 2009.

7. MANİSA SALİHLİ İLÇESİ ÜZERİNE YAPILAN BİR ALAN ARAŞTIRMASI

7.1. Salihli İlçesinin Coğrafi Durumu ve Doğal Koşulları

Salihli, İzmir-Ankara (E-96) karayolu ve İzmir-Uşak-Afyon demiryolu üzerindedir. Manisa ili merkezine 72 km ve İzmir ili merkezine yaklaşık 96 km uzaklıkta bulunan ilçe, Gediz havzasının orta bölümünde 28 10' doğu, 38 10' ile batıdan Ahmetli, kuzeybatıdan Gölarmara kuzeyden Gördes ve Köprübaşı, kuzeydoğudan Demirci, doğudan Kula, güneydoğudan Alaşehir ve güneyden Ödemiş tarafından çevrilidir. Salihli ilçesi, güneyinde Bozdağlar silsilesi (2.157m) kuzeyinde Gediz Ovası ile kaplı olup ovanın kuzeyinde Dibek dağları(1.120m), kuzeydoğusunda Üşümüş dağları(2.095m) bulunmaktadır.²⁹⁴

Kuruluş yeri Bozdağ kütlelerinin güneyini sınırlandırmış olması bir dezavantaj değil, ülkemizde Kuzey ve Kuzeydoğuya bakan yamaçların daha fazla nemli olması yer seçimi ve gelişiminde etkili rol oynamıştır.

Yine dünyada akarsu boylarındaki kentlerin gelişmişliğine paralel olarak Gediz, Alaşehir Çayı, Tabak Dere ve Sart Dere, Gümüş Dere, Kurşunlu derelerinden azami ölçüde faydalanılmaktadır. Bunun yanında Demir köprü Barajı ve sulama kanalları da adeta hayat damarı niteliğindedir.

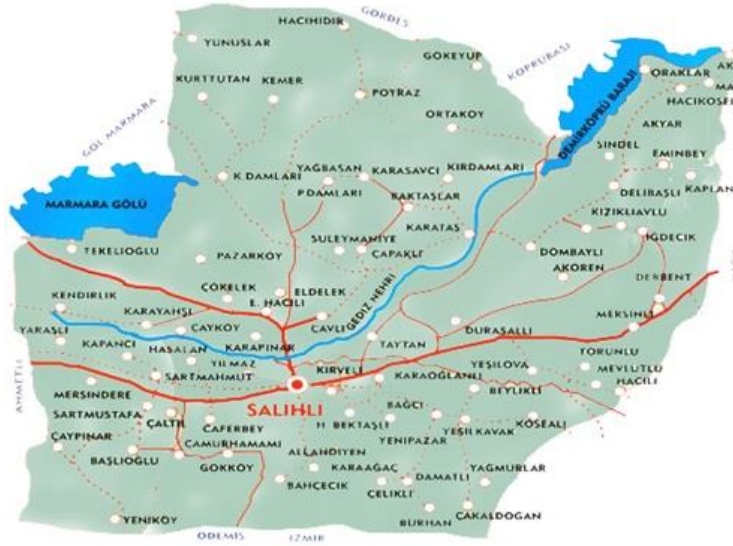
Salihli ovası Kuzey ve Güney tarafından faylarla (kırık) sınırlandırılmıştır. Gediz tektonik çukurluğunun oluşumunda rol oynayan faylar ovanın çöküntü olduğunun bir kanıtı gibidir. Salihli ovasının Güney kesimlerindeki sıcak ve su kaynakları da bu fay hattının bir eseridir. Ovanın neojen sonlarında çöktüğü Boz dağ'ların yükseldiği ve bu durumun 1500 metrelere vardığı kabul edilmektedir.

Dağların denize dik uzanması ve Gediz vadisinin etkisiyle hakim rüzgar batıdan esmektedir. Ancak kış mevsiminde doğusundaki yüksekliklerin etkisiyle doğu sektörlü ve genelde soğuk olan rüzgarları da olabilmektedir. Salihli de yıllık sıcaklık ortalaması 16 °C civarında olup kış ortalaması 3°C-4°C, yaz ortalaması ise 17°C

²⁹⁴Salihli Belediyesi, <<http://www.salihli.bel.tr/salihli.aspx?id=3>> (16.06.2014).

civarında tespit edilmiştir. Yıllık ortalama yağış miktarı ise 500mm civarında seyretmektedir.²⁹⁵

Şekil 8: Salihli İlçe ve Köy Haritası

Kaynak:Salihli Adliyesi, Salihli Genel Bilgiler, <<http://www.salihli.adalet.gov.tr/salihli/salihlihk.html>> (16.06.2014).

7.2. Salihli İlçesinin Demografik ve Ekonomik Yapısı

Manisa ilinde yaşayan toplam 1.359.463 kişinin 156.330'u Salihli ilçesinde ikamet etmektedir. Salihli ilçesinin Toplam Hane halkı sayısı 2013 yılında 23.456 olarak kaydedilmiştir. 2014 yerel seçimlerinden önce 441.649 olan kırsal nüfus, seçim sonrasında büyükşehir belediyesi olan Manisa'nın köy ve beldelerin mahalle olması sebebiyle kırsal nüfus oranı, kent nüfusuna dahil edilmiştir. Manisa'da 2012 yılında %4,5 olan yıllık nüfus artışı, 2013 yılında %9,8 düzeyine yükselmiştir. Manisa'nın toplam yüzölçümü ise 13.810km², Salihli'nin toplam yüzölçümü ise 1.302km²dir.²⁹⁶

Manisa Salihli ilçesinde yaşayan nüfusun 77.316'sı erkek, 70.014'ü ise kadınlardan oluşmaktadır.2013 yılı itibariyle Manisa ilindeki okuma yazma bilen kişi sayısı, bir önceki yıla göre 16 bin 65 kişi artarak 1.201.279 kişi olurken, okuma yazma bilen oranı ise %96,5'ten % 96,9'a yükselmiştir.

²⁹⁵Salihli Belediyesi, <<http://www.salihli.bel.tr/salihli.aspx?id=2>> (15.06.2014).

²⁹⁶TÜİK, " Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2013", <<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>> (17.06.2014).

Tablo-31: Salihli İlçesinin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş grubu	Erkek	Kadın
0-14	15,759	14,811
14-65	54,210	54,852
65+	7347	9351
Toplam	77,316	79,014

Kaynak:TÜİK

Salihli ilçesinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı%3,4'dür. Manisa ili %96,9'luk okuma yazma bilen oranı ile Türkiye'de okuma yazma bilen oranı en yüksek 22. İl konumundadır.²⁹⁷

Tablo-32: Salihli Nüfusunun Öğrenim Düzeyi

Eğitim Durumu	Okuma Yazma Bilmeyen	İlkokul Mezunu	İlköğretim Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Yükseköğretim Mezunu
Erkek	2568	16,201	607	1209	1114	616
Kadın	8780	13,699	441	576	695	267
Toplam	11,348	29,900	1048	1785	1809	883

Kaynak: TÜİK

Tablo-33: Salihli İlçesi Arazi Dağılımı

Cinsi	Miktarı (Hektar)	Oranı (%)
Tarım alanı	60.710	43.49
Çayır-Mera	6.896	4.94
Orman	30.596	21.91
Tarıma elverişsiz arazi	41.416	29.66
Toplam	139.618	100.00

Kaynak: Salihli Ticaret Borsası, <<http://www.salihlitb.org.tr/33/Tarim.aspx>> (17.06.2014).

Toplam 60.710 hektar tarım alanınının 31.138 hektarı sulanabilmektedir. 29.572 hektar alanda da kuru tarım yapılmaktadır (tütün, hububat vs.). 6.896 hektar Çayır-Mera alanı mevcuttur. Bunların büyük kısmı ıslah çalışması gerektirmektedir. İlçe merkezinin geliri de büyük oranda tarıma dayanmaktadır. Organize Sanayi Bölgesinde, Tarım Bakanlığının Kırsal Kalkınma Yatırımını da teşvikleriyle tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının sayısında önemli bir artış olmuştur. Esnaflarında tarımsal faaliyetleri mevcuttur. Bu nedenle, tarımda oluşabilen krizler, ilçe ekonomisinin etkilemektedir.

²⁹⁷ Salihli Sektör Gazetesi, <<http://www.salihlisektorgazetesi.com/1150/haber/salihli-de-okuma-yazma-bilmeyenlerin-orani-yuzde-34.aspx>> (17.06.2014).

Ülkemizin en verimli topraklarından Gediz Ovası Manisa’da zengin bir bitkisel üretim çeşitliliğinin olmasını sağlamıştır. Ünlü Akhisar zeytinleri, kaliteli pamuk üretimi, tütün ve kirazıyla Manisa tarımsal üretim sıralamasında ilk üç ilden biridir. Son yıllarda artan organik tarım üretimi, baraj ve gölleriyle Manisa, eko turizm alanında da önemli potansiyele sahiptir. Salihli ilçe ekonomisi, tarım ve tarıma dayalı ticaret ve sanayi ağırlıktadır. Başlıca yetiştirilen tarımsal ürünler çekirdeksiz üzüm, buğday, arpa, zeytin, pamuk, tütün ve mısırdır. Ayrıca çeşitli sebze ve meyve yetiştirilmekte olup bunlardan Gökköy ve Allahdiyen köylerinde yetiştirilen kiraz çevrede ‘Napolyon’ kirazı olarak isimlendirilmiş olsa da literatür’e Salihli kirazı olarak geçmiştir.

İlçede birçoğu 2001'den sonra açılmış 32 adet tuğla ve kiremit fabrikası, 2 adet un fabrikası, 2 adet valeks fabrikası, 10 adet pamuk-çırçır fabrikası, 2 adet üzüm işleme tesisi, 2 adet yem fabrikası, 1 adet tüp fabrikası, 1 adet salça fabrikası, 4 adet zeytinyağı fabrikası, 2 adet meşrubat fabrikası, 2 adet salamura gıda fabrikası, 3 adet ham pamuk yağı fabrikası, 1 adet su şişeleme fabrikası, 1 adet maden suyu fabrikası ve 1 adet zımpara taşı fabrikası bulunmaktadır. İlçe topraklarında tuğla, kiremit hammaddesi içeren yatakları ile altın ve uranyum içeren cevher yatakları da vardır. Yeraltı zenginliklerinden maden suyu kaynakları, sıcak su kaynakları, kaplıca turizmi açısından yöresel önem taşır.²⁹⁸

Kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin, üretim kaynaklarını daha etkin kullanabilmeleri, tarımsal girdileri uygun koşullarda temin edebilmeleri, modern tarım teknolojilerini uygulayabilmeleri, ürünlerini en iyi şekilde değerlendirerek pazarlayabilmeleri ve kamu hizmetlerinden daha etkin yararlanabilmeleri yeterince örgütlenmeleri ile mümkündür. Bu da tarım sektöründe örgütlenme ihtiyacını zorunlu hale getirmektedir.²⁹⁹

Manisa’da 10 tanesi merkezde olmak üzere toplamda 88 adet Tarım Kredi Kooperatifi vardır. Bu kooperatiflerin, 26 tanesi Salihli ilçe ve köylerinde kurulmuştur. Bunun yanında Manisa’nın ilçeleri ile birlikte toplamda 48 adet sulama kooperatifi mevcuttur. Bu sulama kooperatiflerinin 13 tanesi Salihli ilçe merkezi ve köylerinde

²⁹⁸ Manisa Valiliği Resmi Kent Rehberi, <http://manisafx.mekan360.com/iys_ilcelerimiz,sehirID=45,ilceID=608-ilcelerimiz-manisa-salihli.html> (17.06.2014).

²⁹⁹ Bahri Karlı, Yusuf Çelik, ‘‘GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği’’, <<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/aae787449fa74c25a7fc15f36ffccf46.pdf>> (18.06.2014).

konumlandırılmıştır. Ayrıca, Manisa ve Uşak bölgesi tarım kooperatifleri birliği, Köy-koop Birliği ve Manisa Bölgesi Sulama Birliği de faaliyetlerini yerine getirmektedir. Manisa'nın 3 ilçesinde kurulan sürdürülebilir kalkınma projeleri de uygulanmıştır. Bunlar, Alaşehir'de ki Girelli ve Çevre köyleri S.Ü.K, Gölarmara'da ki Gölarmara ve çevresi S.Ü.K, ve Salihli'de ki Kemerdamları, Tekelioğlu, Pazarköy S.Ü.K'dır.³⁰⁰

7.3. Alan Çalışması Yürütülen Kırsal Yerleşmeler

Yöre tarihinin çok eskilere dayandığı, baraj gölü yakınlarındaki Sindel ve Çarıklar köylerinin civarında bulunan fosil ayak izlerinden anlaşılmaktaysa da, bilinen en eski önemli yerleşim merkezi, Salihli'nin 7 km kadar batısında yer alan Sardes'tir. MÖ 547 yılına kadar *Lidya* toprakları olan bölge, bu tarihte Perslerin eline geçmiş ve MÖ 334 yılına kadar Pers yönetiminde kalmıştır. Kralların mezarı olan Bin Tepeler, Salihli-Gölarmara yolu üzerinde olup yağmalanmış haldedir. Bu tarihten sonra sırayla Makedonya, Bergama, Roma ve Bizans egemenliğinde kalan yöre, 1300'lerin başında Saruhanoğulları'nın, 1400'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine giren Sart, Aydın Sancağı'na bağlı bir kaza olmuştur. O tarihlerde Sart Kazası'na bağlı bir köy olan ve Veled-i Salih (Salihioğlu) adıyla anılan şimdiki ilçe merkezinin, zaman içinde Sart'a oranla daha hızlı bir gelişim göstererek 18. yüzyıl başlarında kasaba, 1872'de ise Saruhan Sancağı'na bağlı kaza olduğu belgelerden anlaşılmaktadır.³⁰¹

Araştırma sahasındaki yerleşme şekilleri **kentsel** ve **kırsal** olarak iki şekilde değerlendirilebilir. Sahada kent olarak Salihli ilçe merkezi yer almaktadır. Sahadaki kırsal yerleşmeleri sürekli ve geçici yerleşmeler olarak gruplandırmak mümkündür. Belde ve köy yerleşmeleri sahadaki sürekli kırsal yerleşmeleri temsil etmektedirler. Sahada 8 belde 74 tane köy bulunmaktadır. Araştırma sahasında geçici kırsal yerleşmeleri ve tarımsal ekonomik faaliyetleri temsil eden bağ, çiftlik, dam ve yaylalar yer almaktadır. Bunlardan çiftlik ve dam yerleşmeleri Salihli'de yaygınlık gösterir.³⁰²

Alan araştırmasının yapılacağı köylerin seçimi özellikle kırsal kalkınma desteğinin var olduğu, tarım kredi kooperatiflerinin ve sulama kooperatiflerinin köylere

³⁰⁰Tarım ve Köyleri Bakanlığı TKB, 2008, <http://www.tarim.gov.tr> (18.06.2014).

³⁰¹ Salihli Belediyesi, Salihli Tarihsel Gelişim ve Kente Ait Bilgiler, <<http://www.salihli.bel.tr/salihli.aspx?id=1>>(18.06.2014).

³⁰² Ayhan Akış, H. Ozan Başkan, "Salihli'nin (Manisa) Yerleşme Özellikleri", Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:27, 2009.s. 31-50.

yeterince destek verdiği alanlarda ve sosyal sermaye göstergeleri açısından, komşuluk ilişkilerinin ve sosyal ağların diğer köylere nazaran daha iyi olduğu birbirine yakın 5 köy seçilmiştir. Köylerle ilgili sosyal sermaye unsurlarını görmek ve yorumlayabilmek adına alan araştırmasından bir ay önce ulaşabildiğimiz kadarıyla köy muhtarlarıyla görüşülmüş ve köylerin birbirleriyle olan ekonomik ve kurumsal ilişkileri, komşuluk dereceleri, sosyal dayanışma ve güven gibi konulara bakış açıları konularında sözlü olarak bilgi toplanmıştır. Bunun yanı sıra anket çalışmasına sıcak bakabilecek ve bilgi vermekten çekinmeyen kırsal yerleşmeler olabildiğince tercih edilmeye çalışılmıştır. Alan çalışması 5 Eylül-15Eylül 2013 tarihleri arasında Salihli ilçesi kırsal alanlarında yukarıda ifade edilen özellikleri yansıtan biri belde olmak üzere 4 kırsal yerleşmede uygulanmıştır.

Anket uygulanan kırsal yerleşmeler; Köseali, Çavlu, Kabazlı ve Çapaklı Köyleri ile Taytan beldesidir. Böylece toplam 5 adet kırsal yerleşmede toplamda 150 hane ile görüşülmüştür.

Tablo-34: Anket Uygulanan Kırsal Yerleşim Yerleri (Cinsiyete Göre)

Köyler	Hane sayısı	Nüfus	İstihdam edilen		İşgücünde olmayan		Ücretli veya yevmiyeli çalışan		Kendi hesabına çalışan		Ücretsiz aile işçisi	
			K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Çavlu	330	1000	319	314	37	40	35	96	20	166	263	49
Kabazlı	450	1355	434	436	61	54	32	61	32	258	370	99
Köseali	440	1020	384	389	60	49	44	83	24	243	316	63
Taytan	935	2695	970	1016	207	147	204	428	60	414	704	154
Çapaklı	400	1812	848	684	102	95	241	227	37	296	569	158
Toplam	2555*	7882*	2955	2839	467	385	556	895	173	1377	2222	523

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden hazırlanmıştır, <<http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zu!>> (19.06.2014). *: Hane sayısı ve nüfus verileri, köy muhtarlarından alınan verilerle elde edilmiştir.

Manisa iline 84 km, Salihli ilçesine 8 km uzaklıkta bulunan Çavlu köyünün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Özellikle çekirdeksiz üzüm üretimi ağırlıklı olarak yapılır. Köyde ilköğretim okulu vardır. Köyün içme suyu şebekesi ve kanalizasyon şebekesi mevcuttur. PTT şubesi bulunmamaktadır. Köye ulaşımı sağlayan yol asfalt olup köyde elektrik ve sabit telefon bulunmaktadır. Köyün genel itibarıyla

toprak yetersizliği sorunu bulunmaktadır. Çavlu'da ki tarım kredi kooperatifinin araştırmanın yapıldığı tarihlerde faaliyette olmadığı, köyün sulama ihtiyacının Durasılı Belediyesi tarafından karşılandığı bilgisi verilmiştir.

Salihli ilçesine en yakın köylerden biri olan Kabazlı köyü, Bozdağ'ın eteklerinde kurulmuş Gediz havzasında verimli topraklara sahip bir köydür. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Köyün en önemli geçim kaynakları, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, üzüm üretimidir. Köyün en önemli sorunları olarak altyapı yetersizliği gösterilmiş, ayrıca köyün yakın çevresinde kurulacak olan çöp arıtma tesisinin köy halkının ekonomisini olumsuz etkileyeceğinden bahsedilmiştir. 2012 yılından bu yana Salihli'nin bazı köylerinde modern sulama teknikleri kullanılmaktadır. Bu tekniklerden biri de Kapalı Devre Sulama Sistemidir.

Tablo-35: Anket Uygulanan Kırsal Yerleşim Yerleri Genel Bilgiler

Köyler	Köyde üretim(ekilen ürünler)	İnternet	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı	Taşınmalı Eğitim	Sağlık ocağı	Kooperatif
Çavlu	Üzüm, mısır, buğday	Var	12	300	Var	Var 3 oda, 1 doktor, 1 hemşire, 1 ebe	Çavlu köyü tarım kredi kooperatifi
Kabazlı	Üzüm, mısır, arpa, buğday	Var	-	-	-	Var 1 hemşire 1 ebe	Kabazlı tarım kredi koop. ve sulama kooperatifi
Köseali	Üzüm	Var	3	47	Var	Yok	Köseali sulama kooperatifi
Taytan	Üzüm, buğday, mısır, sebzeçilik	Var	28	397	Var	Var 1 doktor, 1 ebe, 1 hizmetli	Taytan kasabası T.K.K ve TaytanBezirganlı S.K
Çapaklı	Üzüm, domates, mısır, zeytin, karpuz	Var	9	210	Var	Var 1 doktor, 1 hemşire	Çapaklı köyü T.K.K (faaliyette değildir)

Kaynak: Araştırma kapsamında köy muhtarları ile olan görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur.

Bu tekniği uygulayan kooperatiflerden birisi de Kabazlı Köyü Sulama Kooperatifidir. Kapalı devre sulama sistemiyle personel maliyetleri düşecek ve Bakanlar Kurulu'nun açıkladığı taban fiyatların üzerine konacak maliyet bedelleri inecektir.³⁰³

Köseali köyü, Manisa iline 94 km, Salihli ilçesine ise 16 km uzaklıktadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Köyün en önemli geçim kaynağı bağlarda yetiştirildikten sonra kurutulup satılan  z mlerdir. Köyün genel itibariyle su ve toprak yetersizliği ile geçim sıkıntısında oldukları bilgisine ulaşılmıştır. Köyde su yetersizliği olduğu için Köseali köyü sulama kooperatifinin yanında Yeşilkavak sulama kooperatifinin desteklerinden de faydalanmaktadır.

Taytan Belediyesi, Salihli ilçesine 8 km uzaklıkta, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olan bir beldedir. 1992 yılında Mahalli İdareler Genel Seçimleriyle belediyeye d n st r lm şt r. Taytan'da son yıllarda bağcılık ön planda olmuş, toplam 7000 dekar bağcılıkla uğraşmakta olan çiftçilerimiz mevcuttur. Kıraç bölgelerde genellikle hububat ekimi yapılmaktadır. Takribi sulak alanlarla birlikte 14.000 dekar hububat ekimi yapılmaktadır.3000 dekar alanda ise sebze cilik yapılmaktadır. Ayrıca Taytan Kasabası Bezirganlı  iftliği mevkiinde 2002 yılında TAMEK fabrikası kurulmuştur. Fabrikada salça, haşlanmış ürünler, hazır yemekler, bamya konservesi ile meyve konsantreleri üretilmeye başlanmıştır.³⁰⁴

 apaklı köyü, Manisa iline 85, Salihli ilçesine 14 km uzaklıktadır. Kuzeyindeki Dibek dağları ile güneyindeki Gediz ovasının buluştuğu bölgede kurulmuştur. Dolayısıyla hem kırsal hem de ova topraklarına sahip olduğundan her türlü tarıma elverişli araziye sahiptir. Köyün ekonomisi ise tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.  apaklı köyünde ki Tarım Kredi Kooperatifi faaliyette değildir. Köy, tarımsal ihtiyaçlarını Durasıllı 'da ki sulama kooperatifinden karşılamaktadır.

7.4. Araştırma Bulguları

Manisa Salihli ilçesinin kırsal yörelerinde uygulanan alan çalışması ile bireylerin yıllık tarımsal geliri, yaşı, hane nüfusu, arazi kullanım biçimleri ve kuruluşlara olan  yelikleri

³⁰³ İnternet Haber Portalı, <<http://www.internethaber.com/sakine-oz-ciftcinin-yaninda-567356h.htm>> (19.06.2014).

³⁰⁴TAMEK, <<http://www.tamek.com.tr/>> (19.06.2014).

bağımsız değişken olarak kabul edilmiştir. Sosyal sermaye düzeyini belirleyen değişkenler, komşuluk ilişkileri, kurumsal ilişkiler, güven, sosyal çevre ile bilgi ve iletişim gibi unsurlar analizde bağımlı değişkenler olarak kullanılmıştır.

Demografik bilgilerle sosyal sermaye düzeyini açıklayan değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ve bu farkın hangi faktörlerden meydana geldiği konusu 't' test ve Anova analizleriyle test edilmiştir.

7.4.1. Örnek Kütlenin Demografik Yapısı

7.4.1.1.Örnek Kütlenin Yaş Dağılımı

Seçilen kırsal alanlarda yaş yapısını belirlemek amacıyla hane üyelerine yaşları sorulmuştur. Buna göre ankete katılanların yaklaşık %5,5'u 16-24 yaş aralığında, %12'si 25-34 yaş aralığında, 30-40 yaş üstü kişilerin oranı da yaklaşık %83'dür. Hane reislerinin yaş ortalaması ise 35,6'dır.

Tablo-36: Kırsal Yerleşmelerde Hane Reislerinin Yaşlarının Sıklık Sayısı ve Oranı

Yaş Grubu	Sıklık Sayısı	Oran(%)
(16-24) yaş arası	8	5,3
(25-34) yaş arası	18	12,0
35-40+	124	82,7
Toplam	150	100

7.4.1.2.Örnek Kütlenin Medeni Durumu

Tablo-37: Kırsal Yerleşmelerde Hane Reislerinin Medeni Durumu

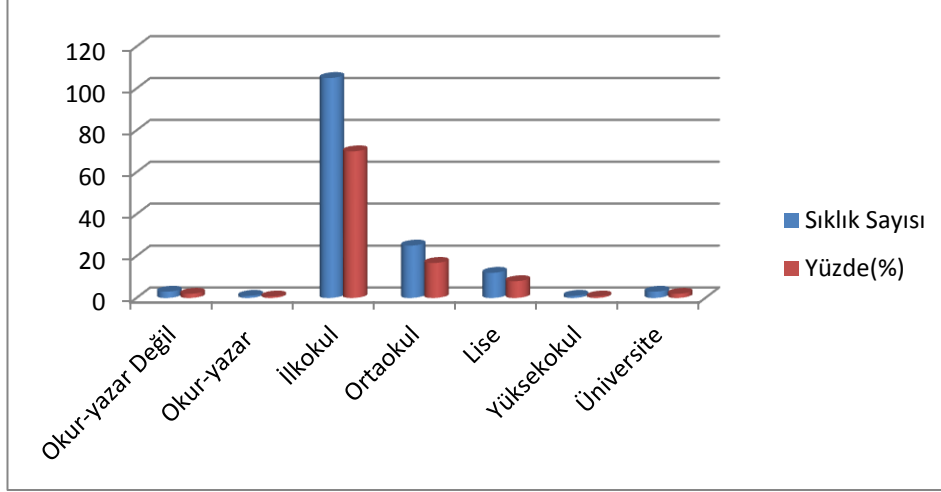
Medeni Durum	Sıklık Sayısı	Oran (%)
Evli	136	90,7
Bekar	14	9,3
Toplam	150	100

7.4.1.3.Örnek Kütlenin Eğitim Durumu

Sosyal sermaye ile ilişkili olduğu düşünülen unsurlardan bir tanesi de eğitim düzeyidir. Salihli kırsalında anket uygulanan hane üyelerinin eğitim durumuna bakıldığında okur-yazar olmayan %2, okur-yazar olup herhangi bir okul bitirmeyen %0,7, ilkokul mezunu %70, ortaokul mezunu %16,7, yüksekokul mezunu %0,7 ve üniversite mezunu olan

%2'dir. Bu durum ilkokul mezunu kişi sayısının yüksek olduğunu ve eğitim durumunun çok iyi olmadığını göstermektedir.

Grafik-3: Hane Reislerinin Eğitim Durumu

7.4.1.4. Örnek Kütlenin Kırsal Alanlardaki İkamet Süreleri

Kırsal alanlarda yaşayan hane üyelerinin kırsal yerleşim yerlerindeki ikamet süresine baktığımızda, köyünde 5 yıldan daha az bir zamandır yaşayan bireyler % 3,3, 5 ile 10 yıl arasında yaşayan bireyler %0,7, 10-15 yıl aralığında yaşayan bireyler % 3,3, 15-20 yıl arasında köyde yaşayan bireyler % 4,7, ve 20 yıl ve daha fazla zamandır köyde yaşayan kişiler ise % 88'dir.

Tablo-38: Örnek Kütlenin Köylerdeki İkamet Süreleri ve Sıklık Sayıları

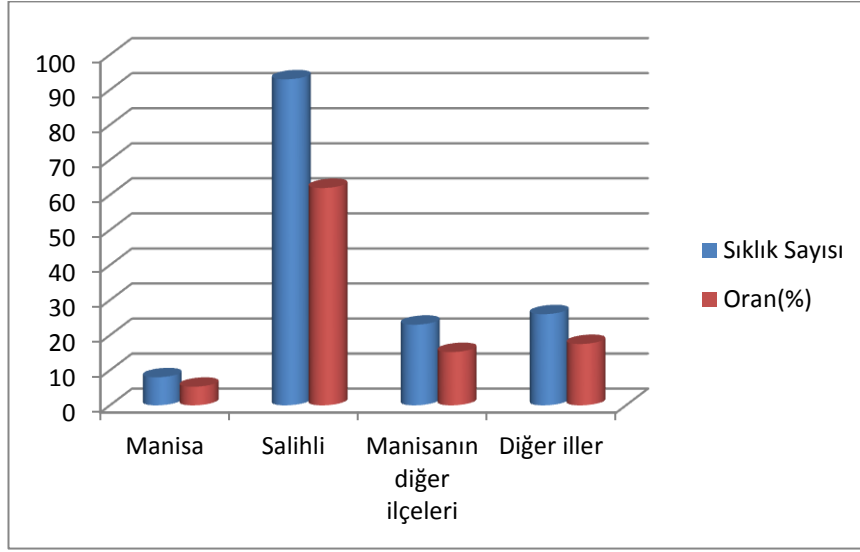
Köyde Yaşama Süresi	Sıklık Sayısı (Frekans)	Oran (%)
5 yıldan daha az	5	3,3
(5-10) yıl	1	0,7
(10-15) yıl	5	3,3
(15-20) yıl	7	4,7
20 yıl+	132	88
Toplam	150	100

7.4.1.5. Örnek Kütlenin Doğum Yeri

Kırsal kalkınmada yerel aktörlerin önemine bağlı olarak hane reislerine yerleşmeyi benimseyip benimsemediklerini öğrenmek amacıyla doğum yerleri sorulmuştur. Anket

sonuçlarına göre, doğum yeri Salihli ilçesi olan bireyler örneklemin % 62'sini oluşturmuştur. Manisa'nın diğer ilçelerinde (Alaşehir, Demirci, Kula, Gölçmarmara gibi) doğan ve Salihli'nin köylerinde tarım işçiliği yapan bireyler örneklemin %15,2'sini içermektedir. Doğum yeri Manisa merkez olan bireyler örneklemin % 5,3'ünü oluştururken, Türkiye'nin diğer çeşitli illerinde doğmuş ve mevsimlik göç işçisi olarak Salihli'ye gelen bireyler de örneklemin %17,5'ünü temsil etmektedirler.

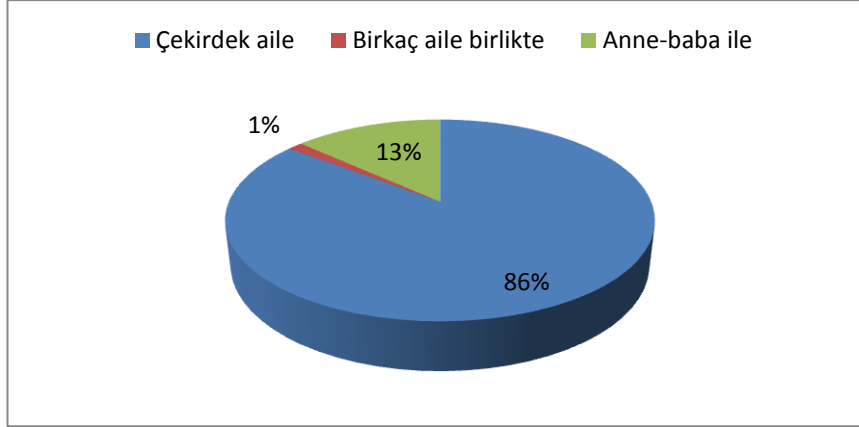
Grafik-4: Hane Reislerinin Doğum Yerleri

7.4.1.6. Kırsal Yerleşimlerdeki Hane Tipi

Yapılan anket çalışmasına göre, köylerde yaşayan bireylerin %86'sı çekirdek aile biçiminde yaşamaktadır. Çekirdek aile tipi anne, baba, ve çocuklardan oluşan bir hane tipi örneğidir. Alan çalışmasının yürütüldüğü ilçe etnik yapı açısından homojen olduğu ve katı geleneksel kurallara sahip olan bir bölge olmadığı için evlenen bireylerin aynı evde yaşadığı, geniş aile tiplerine çalışmada rastlanmamıştır, fakat Salihli'nin yerlisi olmayan ve Türkiye'nin doğu bölgelerinden mevsimlik işçi olarak gelen ve bölgeye yerleşen birkaç hane tipiyle karşılaşmıştır. Bunlar ise örneklemin yaklaşık %1'ini temsil etmektedir. Çekirdek ailenin yanında evinde anne ve babasını barındıran bireyler ise örneklemimizin %13'ünü karşılamaktadır.

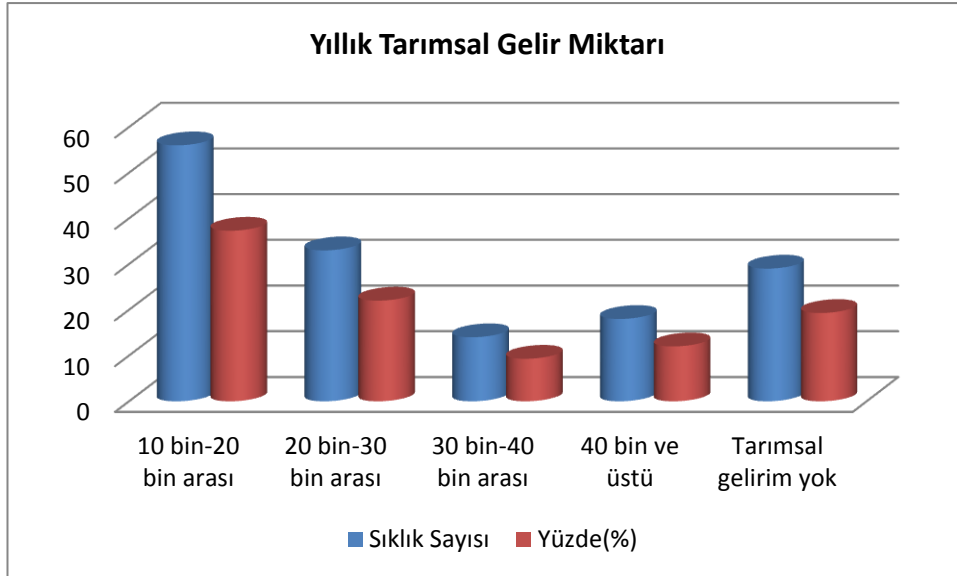
Şekil 9: Kırsal Yerleşmelerdeki Hane Tipi ve Yüzdeleri

7.4.1.7. Hane Bireylerinin Yıllık Tarımsal Geliri

Araştırma alanında tarım yaygın bir şekilde yapıldığı ve seçilen kırsal yörelerde tarım temel geçim kaynağı olduğu için bireylere ortalama olarak yıllık tarımsal gelirleri sorulmuştur. Buna göre, tarımsal geliri olmayan, köyde tarım dışında başka bir mesleği olan kişiler örneklemin %19,3'ünü oluşturmuştur. Herhangi bir toprağı olan ve bundan kazanç elde edenlerin oranı ise %80,6'dır. Buna göre geliri 10 bin ve 20 bin arasında olan bireyler %37,3, geliri 20 bin ve 30 bin arasında olanlar %22, geliri 30 bin ve 40 bin arasında olan bireyler %9,3, geliri 40 binin üstünde olan bireyler ise örneklemin %12'sini oluşturmuşlardır.

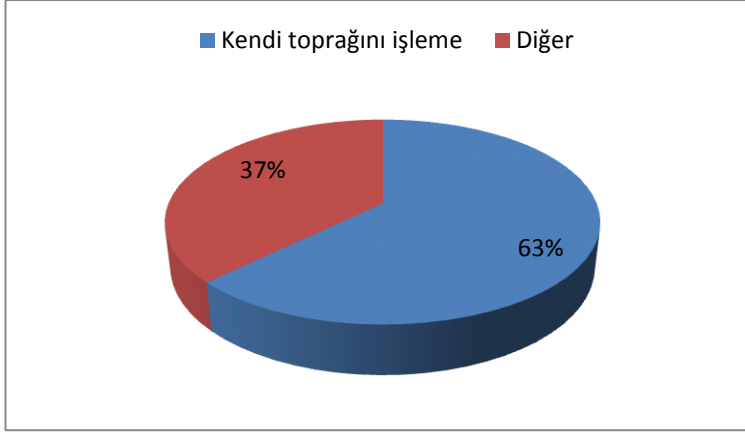
Grafik-5: Hane Halkı Bireylerinin Yıllık Tarımsal Gelirleri

7.4.1.8. Kırsal Alanlarda Arazi Kullanım Biçimi

Araştırma sonuçlarına göre, Salihli ilçesi kırsalında kendi toprağını işleyen bireylerin yüzdesi %62,7 iken, ortakçı, kiracı, ve yarıcı gibi diğer işletme türleriyle geçimini sağlayan bireylerin yüzdesi %37,3 olarak tespit edilmiştir. Kendi toprağını işleyen hanelerin çoğunlukta olduğu, işbirliği ve tarımsal makine paylaşımının getirdiği ortakçılık anlayışı, bir işletme sahibi olarak toprak sahibi olmayan çiftçilerin başkalarının toprakları üzerinde çalışmaları ve toprağı işleyen kişinin elde ettiği üründen mal üyesine sözleşmeye göre pay vermesi biçiminde olan işletme türlerinin olduğu % 37'lik bir kısım mevcuttur.

Şekil 10: Arazi kullanım Yüzdeleri

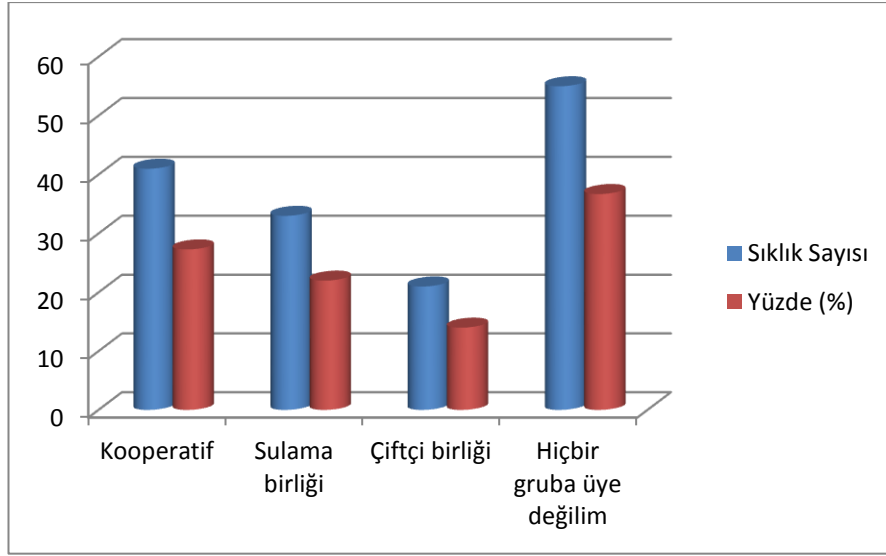

7.4.1.9. Kırsal Alanlarda Kurumsal Üyelikler

Araştırma alanında yer alan kırsal yerleşmeler, sosyal sermayeyi belirleyen katılım ve kurumsal ilişkiler bakımından da incelenmiştir. Bu amaçla, hane halkı bireylerine kamu örgütlenmesi ve tarımsal örgütlere katılım ilgili sorular yöneltilmiştir.

Bu sorular yöneltilmeden önce bölgede var olan örgütlenmeler dikkate alınarak sorular hazırlanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen verilere göre, hane halkı üyelerinin %36,7'si hiçbir gruba üye değilken, %63,3 ü kooperatif, çiftçi birlikleri ve sulama birliklerine üyedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Salihli ilçesi kırsalında sosyal ilişki ağlarını belirleyen kurumsal ilişkiler unsurunun güçlü olduğu söylenebilir.

Grafik-6: Kırsal Yerleşmelerde Kurumsal Üyelikler

7.4.2.Sosyal Sermaye Düzeyinin Belirlenmesi ve Güvenilirlik Analizi

Alan çalışması yürütülen kırsal yerleşmelerde sosyal sermayenin yapısı değerlendirilmiştir. Literatür taraması sonucu sosyal sermayeyi oluşturan unsurların, Salihli ilçesindeki kırsal alanlara uygulanabilirliğini test etmek amacıyla hane halkı bireylerine sosyal sermaye düzeyini belirleyen 45 adet soru yöneltilmiştir. Sorulan soruların toplam puanları alınarak faktör başlıkları altında Sosyal Sermaye unsurları (komşuluk ilişkileri, güven, sosyal çevre, kurumsal ilişkiler) oluşturulmuştur.

Ölçeğin güvenilirliğini, yani her bir ölçek sorusunun aynı fikri ölçüp ölçmediğini ve böylece ölçekteki maddelerin iç tutarlılığının olup olmadığını test etmek amacıyla Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Literatürde sosyal sermaye faktörü olarak nitelendirilen ve alan araştırmasında da kullanılan yerel katılım ile bilgi ve iletişimi ölçmeye yönelik soruların Cronbach Alfa Katsayıları sırasıyla %12 ve %39 olduğu için güvenilir ölçek kabul edilmemiş ve bu faktörleri içeren 9 soru analiz dışı tutulmuştur. Ayrıca, komşuluk ilişkileri ve sosyal çevre göstergelerinden güvenilirliği düşürdüğü gerekçesiyle 1'er soru analiz dışı tutulmuştur. Buna göre Sosyal sermayeyi belirleyen 34 değişken, araştırılan kırsal kesimin temel özellikleri dikkate alınarak birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve SPSS paket programının yardımıyla toplamda dört adet başlık altında toplanmıştır.

7.4.2.1. Komşuluk İlişkileri Unsuru

Komşuluk ilişkilerini ölçmeye yönelik soruların iç tutarlılığının olup olmadığının testi amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır. Buna göre komşuluk ilişkileri faktörünü içeren soruların Cronbach Alfa değeri yaklaşık %62 bulunmuştur. Bu da ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Tablo 39’da ifade edildiği üzere, Hane halkı bireylerinin komşuluk ilişkilerini belirleyen sorulara ilişkin verilen cevaplar, 5’li likert ölçeğinden elde edilen cevap ortalamaları ile karşılaştırılmıştır.

Tablo-39: Komşuluk İlişkileri Unsuru ve Verilen Cevap Ortalamaları

Komşuluk İlişkileri Göstergeleri	Verilen Cevap Ortalamaları
Eğer bir çocuğa bakıyor olsam ve dışarı çıkmam gerekse komşularımdan yardım isteyebilirim	3,73
Alışverişe gittiğimde komşularımla karşılaşmak beni mutlu eder	4,05
Bir tavsiyeye ihtiyaç duysam komşularıma danışabilirim	3,67
Komşularımın davranışlarım konusunda ne düşündüğünü önemserim	3,45
Geçtiğimiz 6 ay içinde hasta bir komşuma iyilikte bulundum	3,77
İhtiyaç duyduğum şeyleri komşularımdan ödünç alırım	3,87
Köyümüze yatırım yapılması amacıyla tüm köylü bir araya gelir	3,25
Geçtiğimiz hafta hasta bir komşumu ziyarete gittim	3,30
Komşularımla iyi geçinirim	3,95

Buna göre alan araştırmasında hane bireylerine yöneltilen komşuluk ile ilgili sorulara olumlu katılan kişileri yüzdesi, %85,3 ile ‘‘komşularımla iyi geçinirim’’ sorusu olmuştur. Komşuluk ilişkileri konusunda olumlu katılımın en az olduğu soru ise köylünün yatırım amacıyla bir araya gelip gelmediği ile ilgili sorudur. Bu konuda köylüler olabildiğince görüş ayrılığı yaşamıştır.

7.4.2.2. Güven Unsuru

Güven faktörünün yeterince güvenilir bir ölçek olup olmadığını ölçmek için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Bu değer %64 olarak ölçülmüştür. Bu bakımdan ölçek yeterince güvenilir bir ölçektir. Güven araştırmasıyla ilgili yöneltilen sorularda en fazla olumlu katılımın olduğu %72’lik oranla ‘‘dışarıda yürürken kendinizi güvende

hissediyor musunuz’’ sorusu olmuştur. Buna karşın, devlet kurum ve çalışanlarına her zaman güvenilirlik güvenilmediği sorusu hakkında hane bireylerinin % 34’ü bu konuda kararsız kalmış, %32,7’si ise devlet kurum ve çalışanlarına bizzat güvenmediklerini ifade etmişlerdir. Aileye olan güven konusunda tereddütsüz bu düşünceye tamamen katılan kişilerin oranı da %60,7 olmuştur.

Dünya Değerler Anketi’nin önem verdiği sorulardan biri olan çoğu insanın güvenilir olup olmadığı sorusuna, araştırma bölgesindeki hane bireylerinin %34,7’sinin katılmadığına, %36’sının ise bu soruya hakkında çekimser kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Dışarıda zor durumda kalmış birini eve alma düşüncesi, araştırmaya katılan %40,7’lik grup için olumlu bir davranıştır, fakat %44’lük kısım bu konuda kesin olumlu ya da olumsuz bir cevapta bulunmamıştır.

Tablo-40: Güven Unsuru ve Verilen Cevapların Ortalamaları

Güven Unsuru Göstergeleri	Verilen Cevap Ortalamaları
Hava karardıktan sonra dışarıda yürürken kendimi güvende hissederim	4,21
İçinde bulunduğum toplumu ailem gibi güvenli hissederim	4,22
Yaşadığım köyün güvenli olduğunu düşünürüm	4,33
Devlet kurum ve çalışanlarına her zaman güvenirim	3,01
Köyle ilgili kararlarda muhtara güvenirim	3,61
Yaşadığım köyün daha güvenilir olduğunu düşünürüm	4,29
Ailemdeki insanlara her zaman güvenebilirim	4,59
Çoğu insanın güvenilir olduğu fikrine katılıyorum	2,89
Dışarıda zor durumda kalmış birini evime alırım	3,33

7.4.2.3. Sosyal Çevre Unsuru

Sosyal Çevre faktörünün yine yeterli ölçüde güvenilir bir ölçek olup olmadığını test etmek amacıyla Cronbach Alfa hesaplanmıştır. Buna göre alfa değeri, %63 olan ölçeğin güvenilirliği ispatlanmıştır. Sosyal çevre ile ilgili göstergeler genel olarak aile ilişkileri, toplumun bireye verdiği değer, farklı kültürden insanlara toleranslı olma gibi ve yaşam memnuniyeti ölçen soruları içermektedir.

Sosyal sorumluluk göstergelerinden biri olan çöp ve dağınıklığı ortadan kaldırma düşüncesi, ve bu düşüncenin kırsal alanlardaki uygulanabilirliği sonuçlarına göre ankete katılan bireylerin %82,7'si bu soruya olumlu yanıt vermiştir.

Düşüncelerin açıkça dile getirilmesi konusunda ankete katılan bireylerin %50'si bu soruyu olumlu yönde yanıtlarken, örnek kitlenin diğer yarısı ise bu düşünceye tamamen katıldıklarını ya da kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo-41: Sosyal Çevre Unsuru ve Verilen Cevap Ortalamaları

Sosyal Çevre Göstergeleri	Verilen Cevap Ortalamaları
Bir konuda karşıt bir fikre sahipsem bunu açıkça dile getiririm	4,18
Akrabalarımı ziyaret etmek amacıyla başka bir köye ya da şehre giderim	3,97
Toplumun bana gereken değeri verdiğini düşünürüm	3,65
Herhangi biriyle fikir ayrılığına düştüğümde uzlaşmacı olurum	3,95
Çevremde gördüğüm çöp veya dağınıklığı ortadan kaldırırım	3,98
Farklı yaşam biçimleri olan insanların arasında yaşamak hoşuma gider	3,79
Farklı kültürden insanlarla iyi anlaşabileceğimi düşünüyorum	3,77
Köyde yaşamaktan memnunum	4,13

7.4.2.4. Kurumsal İlişkiler Unsuru

Kurumsal ilişkiler faktörünün iç tutarlılığını ölçmek amacıyla Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre ölçeğin güvenilirliği %67 oranında çıkmış ve ölçek oldukça güvenilir bir ölçek kabul edilmiştir. Kurumsal ilişkiler faktörünü ölçen sorular, tarım ve kırsal kalkınma politikalarından haberdarlık ile devlet ve köyün işbirliği içerisinde olup olmadığını ölçen sorulardan oluşmaktadır.

Ankete katılanların %55,3'ü muhtarın köy için gerekli çalışmaları yerine getirdiği kanaatinde. Devletin uygulamış olduğu tarım ve kırsal kalkınma politikalarından haberdar olanlar örnek kitlenin %54'ünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kırsal alanlarda meydana gelebilecek bir sorunun devlet ve köy işbirliği içerisinde çözüldüğünü düşünenler örnek kitlenin %64'nü meydana getirmektedir.

Kurumsal ilişkiler konusunda verilen sorulara katılımın en yüksek olduğu gösterge ise sağlık hizmetlerinden memnuniyettir. Köylere sunulan sağlık hizmetlerinden memnun olanlar %68 düzeyindedir.

Bununla beraber siyasi destek, tarımsal gelir artışı ve kooperatiflerin başarılı olup olmadıkları konusundaki görüşler karma bir yapı göstermiştir. Buna göre, ‘yılıda 2 kez ilçe tarım müdürlüğünü ziyaret ederim’ sorusuna verilen cevap %45 evet katılıyorum, % 40 ise katılmıyorum olmuştur.

Tablo-42: Kurumsal İlişkiler Unsuru ve Verilen Cevap Ortalamaları

Kurumsal İlişkiler Göstergeleri	Verilen Cevap Ortalamaları
Muhtar köyümüz için çalışır	3,60
Devletin uygulamış olduğu tarım ve kırsal kalkınma politikalarından haberdarım	3,40
Köyümüzde bir sorun meydana geldiğinde devlet ve köy işbirliği içerisinde olur.	3,55
Yılıda 2 kez ilçe tarım müdürlüğünü ziyaret ederim	2,90
Köyümüze sunulan sağlık hizmetlerinden memnunum	3,93
Manisa milletvekillerinin mecliste haklarımızı koruyacağını düşünürüm	2,73
Devletin tarımla ilgili desteklerinin köyümüzde gelir artışı sağlayacağını düşünüyorum	2,89
Üreticilere hizmet veren kooperatiflerin başarılı olduğuna inanıyorum	3,13

Devletin tarımla ilgili desteklerinin köyde gelir artışı yaratacağı konusunda ankete katılan bireylerin % 30,7’si bu düşünceye katılırken, %42,7’si köyde böyle bir artışın yaşanmayacağını dile getirmişlerdir.%20,7’si ise bu soruya ilişkin kararsız kalmıştır.

Tarım üreticilerine hizmet veren tarım kredi ve sulama kooperatiflerinin ekonomik olarak başarı sağladığına ilişkin düşünceye sahip %40’lık bir kişi grubu varken, bunun tam tersini düşünenler ise %33,3’tür. Kooperatiflerin başarı sağlayıp sağlamadığı konusunda net bir bilgi vermeyenler ankete katılanların %19,3’ünü oluşturmaktadır.

7.4.3. Sosyal Sermaye Unsurlarında Değişim: Varyans (ANOVA) Analizi ve Hipotezlerin Test Edilmesi

Parametrik hipotez testleri, örnek verilerinden hareketle anakitle verileri hakkındaki iddiaların belirli bir anlamlılık düzeyinde araştırılması konularını içerir. ‘t’ ve ANOVA gibi testlerde örnek birim değerleri kullanılarak hesaplanan istatistiğin değeriyle, bu istatistiğin bilgi ürettiği anakitle parametresinin önceden bilinen değeri arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı belirlenir.

‘t’ test iki farklı grubun ortalamalarının karşılaştırmasına imkan verirken, ANOVA, iki ya da daha fazla ortalama arasında fark olup olmadığı ile ilgili hipotezleri test etmek ve farkın hangi veriden kaynaklandığını bulmak amacıyla kullanılır. Bu amaçla araştırma kapsamında kurulan hipotezler ‘t’ test ve ANOVA ile test edilerek, farkın hangi veriden kaynaklandığı da ‘Tukey’ testiyle test edilmiştir.

Aşağıda bulunan tablolarda analiz sonuçları görülmekte olup, fark yaratan değişkenlerin gösterildiği tablolar EK-2’de sunulmuştur.

Hipotez-1:

Buna göre, Hane Nüfus sayısının sosyal sermaye ile ilişkisini belirlemek amacıyla ortaya çıkan dağılım, 2 kişi, 3 kişi ile 4 kişi ve üstü olmak üzere üç kategoride tanımlanmıştır. 0.05 güven düzeyinde $p < .05$ olan bir değer olmadığı için 2 kişi, 3 kişi ile 4 kişi+ yaşayanlar arasında sosyal sermaye faktörlerinde anlamlı bir ilişki yoktur. (bkz. Tablo-43)

‘‘Hane nüfusu ve sosyal sermaye unsurları arasında anlamlı bir farklılık yoktur’’ hipotezi doğrulanmıştır.

Hipotez-2:

Yıllık tarımsal gelirin sosyal sermaye ile olan ilişkisini belirlemek amacıyla hane bireylerine tarımsal gelirleri sorulmuş ve çıkan sonuçlar değerlendirilerek yıllık gelirleri 10 bin-20 bin TL, 20 bin-30 bin TL, 30 bin-40 bin TL, 40 bin TL’nin üstü kazananlar ile hiçbir tarımsal geliri olmayanlar 5 kategoride belirlenmiştir. Yıllık tarımsal gelir değerlendirildiğinde, sosyal sermaye analizi ile ortaya çıkan komşuluk ilişkileri ($F(4)=3,60$ $p < .05$) ve kurumsal ilişkiler ($F(4)=3,09$ $p < .05$) unsurlarında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. (bkz. Tablo-44)

Farkın kaynağına baktığımızda ise herhangi bir tarımsal geliri olmayanlarla (M=23.90, SE=4.85) tarımsal geliri 20bin-30bin TL olanlar (M=27.30, SE=3.98) arasında kurumsal ilişkiler açısından anlamlı bir farklılık vardır. (Ortalama Farkı (I-J): -3,40) (EK-2)

Bunun yanında tarımsal geliri 10bin-20 bin TL olanlar (M=34.32, SE=2.77)tarımsal geliri olmayan (M=32.00, SE=4.13) arasında komşuluk ilişkileri bakımından anlamlı bir farklılık vardır. (Ortalama Farkı (I-J):+2,32).(EK-2)Bu durum sosyal sermayenin öğeleri bakımından karşılıklılık ve yardımlaşma ilkesi gereğince özellikle köyiçi ilişkilerde komşu insanların birbirlerine maddi yardımda bulduklarını göstermektedir.

“Sosyal sermayenin komşuluk ilişkileri unsuru açısından tarımsal geliri 10 bin-20 bin, 20 bin-30 bin ve 30 bin-40 bin ile tarımsal geliri olmayanlar arasında bireyler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” Hipotezi reddedilmiştir.

Tablo-43: Hane Nüfus Sayısı ve Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki İlişki

Sosyal Sermaye Boyutları		Kareler Toplamı	Df (SD)	Ortalamaların Karesi	F	p. değeri
Sosyal çevre unsuru	Gruplar Arasında	14,307	2	7,154	1,118	,330
	Gruplar İçinde	940,233	147	6,396		
	Toplam	954,540	149			
Komşuluk ilişkileri unsuru	Gruplar Arasında	15,065	2	7,532	,610	,544
	Gruplar İçinde	1813,875	147	12,339		
	Toplam	1828,940	149			
Güven unsuru	Gruplar Arasında	4,326	2	2,163	,232	,793
	Gruplar İçinde	1371,147	147	9,328		
	Toplam	1375,473	149			
Kurumsal ilişkiler unsuru	Gruplar Arasında	2,904	2	1,452	,084	,919
	Gruplar İçinde	2540,430	147	17,282		
	Toplam	2543,333	149			

Tablo-44: Yıllık Tarımsal Gelir Miktarı ile Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki İlişki

Sosyal Sermaye Boyutları		Kareler Toplamı	Df (SD)	Kareler Ortalaması	F	p- değeri
Sosyal Çevre Unsuru	Gruplar Arasında	1,323	4	,331	,050	,995
	Gruplar İçinde	953,217	145	6,574		
	Toplam	954,540	149			
Komşuluk İlişkileri Unsuru	Gruplar Arasında	165,312	4	41,328	3,602	,008
	Gruplar İçinde	1663,628	145	11,473		
	Toplam	1828,940	149			
Güven Unsuru	Gruplar Arasında	33,353	4	8,338	,901	,465
	Gruplar İçinde	1342,121	145	9,256		
	Toplam	1375,473	149			
Kurumsal İlişkiler Unsuru	Gruplar Arasında	200,081	4	50,020	3,095	,018
	Gruplar İçinde	2343,253	145	16,160		
	Toplam	2543,333	149			

Hipotez-3:

Arazi kullanım biçiminin sosyal sermaye ile olan ilişkisini belirlemek amacıyla ankete katılan hane bireyelerine arazi kullanım biçimleriyle ilgili sorular sorulmuştur. Buna göre çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde kendi toprağını işleyen ve kendi toprağını işlemeyen olmak üzere iki kategori değerlendirilmiştir.

Kendi toprağını işleyenlerle kendi toprağını işlemeyen bağımsız gruplar için ‘t’ testi kullanılarak karşılaştırma yapılmıştır. Analiz sonucunda, karşılaştırma yapılan iki grubun Güven unsuru bakımından anlamlı şekilde farklı olduğu gözlemlenmiştir ($t(148)=0.68$ $p<.05$). Kendi toprağını işleyen hanelerin köy içi ilişkilerde daha çok güven sahibi olduğu, bunun yanısıra, yarıcılık veya kiracılık gibi işler yaparak geçimini

sağlayan topraksız hanelerin güven unsuru açısından zayıf oldukları tespit edilmiştir. (EK-2) Bu durumda ‘ ‘ *Kendi toprağını işleyen haneler ile kendi toprağını işlemeyen haneler arasında sosyal sermaye faktörleri açısından anlamlı bir fark yoktur.* ’ ’ Hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez-4:

Kırsal alanlarda örgütlenen kuruluşlara üyelik ve katılım ile sosyal sermaye öğeleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla ankete katılan bireylere tarım kredi kooperatiflerine, sulama birliklerine, ve çiftçi birliklerine üyelikleri açısından sorular yöneltilmiştir. Buna göre kooperatif, sulama ve çiftçi birliklerine katılım ile hiçbir gruba üye olmayanlardan oluşan 4 kategorilik bir dağılım oluşturulmuştur.

Kuruluşlara olan üyelik değerlendirildiğinde sosyal sermaye analizi ile ortaya çıkan kurumsal ilişkiler ($F(3)= 7.56, p<.05$) unsurunda anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. (bkz. Tablo-45) Farkın kaynağına baktığımızda ise üç durum söz konusudur:

- Kooperatife üye olanlarla (M:26,97 SE: 3,95), hiçbir gruba üye olmayanlar (M:24,20 SE: 4,24) arasında kurumsal ilişkiler bakımından anlamlı bir farklılık vardır. (Ortalama Farkı (I-J):+2,77)
- Sulama Birliğine üye olanlarla (M:27,09 SE: 3,41) hiçbir gruba üye olmayanlar (M:24,20 SE: 4,24) arasında kurumsal ilişkiler bakımından anlamlı bir farklılık vardır. (Ortalama Farkı (I-J): +2,89)
- Çiftçi Birliğine üye olanlarla (M:28,04 SE: 3,38) hiçbir gruba üye olmayanlar (M:24,20 SE: 4,24) arasında kurumsal ilişkiler bakımından anlamlı bir farklılık vardır. (Ortalama Farkı (I-J): +3,84) (EK-2).

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, farklılığı yaratan, hiçbir gruba üye olmayan bireylerin oluşturduğu gruptur. Buna göre kurumsal ilişkiler bakımından, hiçbir gruba üye olmayanlara göre ortalaması en yüksek olan grup çiftçi birliğine üye olanlardır.

Sonuçlar değerlendirildiğinde kırsal kesimde tarımsal örgütlere olan üyeliklerin varlığı, sosyal ağlar ve yerel topluluklara katılım açısından önem arz etmektedir.

Böylece, ‘ ‘ *Sosyal sermayenin faktörleri açısından kuruluşlara üyelikler de bireylerin kooperatife, sulama birliğine ve çiftçi birliklerine katılımları ile hiçbir gruba üye olmayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.* ’ ’ Hipotezi reddedilmiştir.

Tablo-45: Kuruluşlara Üyelik ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Sosyal Sermaye Boyutları		Kareler Toplamı	Df(SD)	Ortalamaların Karesi	F	P- değeri
Sosyal Çevre Unsuru	Gruplar Arasında	5,553	3	1,851	,285	,836
	Gruplar İçinde	948,987	146	6,500		
	Toplam	954,540	149			
Komşuluk İlişkileri Unsuru	Gruplar Arasında	51,987	3	17,329	1,424	,238
	Gruplar İçinde	1776,953	146	12,171		
	Toplam	1828,940	149			
Güven Unsuru	Gruplar Arasında	13,881	3	4,627	,496	,686
	Gruplar İçinde	1361,592	146	9,326		
	Toplam	1375,473	149			
Kurumsal İlişkiler Unsuru	Gruplar Arasında	341,878	3	113,959	7,558	,000
	Gruplar İçinde	2201,455	146	15,078		
	Toplam	2543,333	149			

Hipotez-5:

Kırsal alandaki hane bireylerinin meslekleri ile sosyal sermaye arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla hane bireylerine meslekleri sorulmuştur. Çiftçi, esnaf ve emekli grubunun ağırlıkta olduğu gruplarda, diğer çiftçilik dışında yapılan bazı meslek türlerine de rastlanılmıştır. Yapılan alan araştırmasının sağlıklı değerlendirilebilmesi için, meslek grupları çiftçilik yapan ve çiftçilik yapmayan olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır. Buna göre çiftçilik yapan grup ile çiftçilik dışında başka bir meslekle uğraşan gruplar için ‘t’ testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, iki grubun komşuluk ilişkileri ($t(148)=2.57$, $p<.05$) ve kurumsal ilişkiler ($t(148)=3.55$, $p<.05$) bakımından anlamlı şekilde farklılaştığı gözlemlenmiştir (EK-2). Bu durumda, ‘‘Mesleği çiftçilik olan hane üyeleri ile mesleği çiftçilik olmayan hane üyeleri arasında sosyal sermaye faktörleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.’’ Hipotezi reddedilmiştir.

Literatürde meslek ile komşuluk ilişkileri konusunda herhangi bir ilişkinin varlığına değinilmemiştir, fakat sosyal sermaye öğelerinden olan genelleştirilmiş

normlar kapsamında öngörülen işbirliği ve statü oluşumları kurumsal ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kırsal bir yerleşim yerinde mesleği çiftçilik olan bireyler kolektif eylem ve işbirliği açısından kurumsal ilişkilerde daha güçlüdür denilebilir.

Hipotez-6:

Yaş ile sosyal sermaye unsurları arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla kırsal yerleşimlerde ankete katılan hane bireyelerine yaşları sorulmuştur. Yaş ile sosyal sermaye ilişkisini belirlemek amacıyla ortaya çıkan dağılım, (16-24), (25-34) yaş aralığı ile 40 yaş ve üstü olmak üzere üç kategoride tanımlanmıştır. 0.05 güven düzeyinde $p < .05$ olan bir değer olmadığı için kategoriler arasında sosyal sermaye faktörleri açısından anlamlı bir ilişki yoktur. (bkz. Tablo-46)

Buna göre, ‘*sosyal sermayenin faktörleri açısından (16-24), (25-34) yaş aralıkları ile 40 yaş ve üstü gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur*’.hipotezi kabul edilmiştir.

Sosyal sermaye faktörlerinin birbirleriyle arasındaki ilişkinin varlığı ve yönü korelasyon testiyle test edilmiştir. (bkz. Tablo-47) Buna göre hipotezlerin test edilmesi amacıyla aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Hipotez-7:

Sosyal sermaye göstergesi olarak ifade edilen güven unsuru ve komşuluk ilişkileri arasında istatistiki olarak pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r^2: .26$, $p < .05$) ve H_0 hipotezi reddedilmiştir. Buna göre, güven düzeyi yüksek olan kırsal toplumlarda, komşuluk ilişkileri de pozitifdir.

Hipotez-8:

Güven Unsuru ve kurumsal ilişkiler unsuru arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir ($r^2: .37$, $p < .05$) ve H_0 hipotezi reddedilmiştir. Buna göre, kırsal toplumlarda güven düzeyi arttıkça, kurumsal ilişkilerde pozitif yönlü bir eğilim göstermektedir.

Tablo-46: Yaş ve Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki İlişki

Sosyal Sermaye Boyutları		Kareler Toplamı	Df (SD)	Ortalamalar Karesi	F	p.
Sosyal Çevre Unsuru	Gruplar Arasında	10,062	2	5,031	,783	,459
	Gruplar İçinde	944,478	147	6,425		
	Toplam	954,540	149			
Komşuluk İlişkileri Unsuru	Gruplar Arasında	43,611	2	21,806	1,795	,170
	Gruplar İçinde	1785,329	147	12,145		
	Toplam	1828,940	149			
Kurumsal ilişkiler Unsuru	Gruplar Arasında	100,004	2	50,002	3,008	,052
	Gruplar İçinde	2443,329	147	16,621		
	Toplam	2543,333	149			
Güven Unsuru	Gruplar Arasında	42,852	2	21,426	2,363	,098
	Gruplar İçinde	1332,621	147	9,065		
	Toplam	1375,473	149			

Tablo-47: Sosyal Sermaye Unsurları Arasındaki Korelasyon İlişkisi

		Sosyal Çevre Unsuru	Komşuluk İlişkileri Unsuru	Güven Unsuru	Kurumsal İlişkiler Unsuru
Sosyal Çevre Unsuru	Pearson Correlation	1	,216**	,257**	,156
	Sig. (2-tailed)		,008	,002	,057
	N	150	150	150	150
Komşuluk İlişkileri Unsuru	Pearson Correlation	,216**	1	,267**	,208*
	Sig. (2-tailed)	,008		,001	,011
	N	150	150	150	150
Güven Unsuru	Pearson Correlation	,257**	,267**	1	,369**
	Sig. (2-tailed)	,002	,001		,000
	N	150	150	150	150
Kurumsal ilişkiler Unsuru	Pearson Correlation	,156	,208*	,369**	1
	Sig. (2-tailed)	,057	,011	,000	
	N	150	150	150	150

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada ve Türkiye’de nüfusun önemli bir bölümünün kırsal alanlarda bulunması ve kentlerde yaşayan insanların da kırsal alanlarla etkileşim içinde olmaları kırsal kalkınma konusunun her zaman gündemde olmasına neden olmuştur. Günümüzde kırsal alanın tanımına ilişkin yapılan çeşitli beşeri ve ekonomik çıkarımlar, kırsal alanların sosyoekonomik zenginliğini ortaya koymak açısından önemlidir.

Kırsal kalkınma çabalarındaki en genel amaç, kırsal alan toplumlarının ekonomik, kültürel ve sosyal olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine ulaştırmak, toplumun ve devletin birlikte hareket etmesini sağlayarak ilerleme kaydetmektir.

Bugün Türkiye’de kırsal alanlarda, fiziksel sorunların yanı sıra sosyal ve ekonomik sorunlarda mevcuttur. Uygulanan politikalarda kır-kent bütünlüğü sağlanamamış, politikalar sosyal ve ekonomik gerçeklerden bağımsız düşünülmüştür. Cumhuriyetin ilanından bu yana yapılan çalışmaların konusu genel olarak, kırsal alanlara hizmet götürülmesi ve köy-kent arasındaki farklılıkların giderilmesini içermektedir. Fakat yürütülen bu politikalar, tek başına yeterli olmamış ve istenilen sonuçlara ulaşamamıştır.

Kırsal alandaki düşük gelir seviyesi, altyapı yetersizliği, istihdamın sınırlı oluşu, tarımda verimliliğin düşüklüğü, tarım arazisinin parçalı olması, örgütlenme eksikliği, eğitim sorunu, kadın ve gençlere yönelik iş imkanlarının kısıtlılığı gibi temel sorunlar, stratejik kalkınma politikalarının uygulanmasını zorunlu kılmıştır.

Türkiye’de kırsal alanının temel ekonomik faaliyetlerinde belirleyici bir unsur olan tarım, ekonominin diğer kesimlerine de kaynak aktardığı için, hem kırsal kesimde hem de ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle tarımdaki üretim artışı ve verimlilik, kırsal alanların geliştirilmesi ve kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılması, etkin piyasa koşullarına uyumun sağlanması ve rekabet koşullarının iyileştirilmesi kırsal kalkınma politikalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda tarımdan koparılmış bir kırsal alan politikasının ülke için yararlı olması beklenemez.

Kırsal kalkınma çabalarının başarıya ulaşmasında tarım reformunu içeren entegre kırsal kalkınma projelerinin yaratılması önem arz etmektedir. Bu amaçla,

Türkiye’de ki tarım topraklarının en verimli şekilde kullanılması, mülkiyet ve veraset sisteminin düzeltilmesi, miras yoluyla arazilerin küçülmesinin engellenmesi, arazi toplulaştırma faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, köylünün gelir düzeyini arttırıcı üretim faaliyetlerinin yaratılması, yerli kaynakların değerlendirilmesi, kırsal kalkınma konusunun öneminin ve ekonomik sonuçlarının köylülere benimsetilmesi ile çiftçilere yönelik eğitim sorunlarının çözülmesi hedeflenmiştir.

Çiftçilere yönelik düzenlenen yayım ve örgütlenme faaliyetleri, kırsal alanların yönetsel, sosyal ve ekonomik olarak geliştirilmeleri açısından önemlidir. Tarım politikalarının en etkin şekilde kullanılması ve modern üretim yöntemlerinin uygulanması ancak örgütsel bir yapının varlığına bağlıdır.

Kırsal alanlarda, tarımsal örgütlenmenin sağlanması, mülkiyet dağılımındaki dengesizliklerin çözülmesi, üretim artışı, verimlilik ve kırsal alanın kalkındırılmasına yönelik amaçlar birbirlerine bağlı önlemlerin alınması ile güçlü bir kırsal kalkınma politikasına dönüştürülebilir.

Türkiye’de kırsal kalkınmaya yönelik politikalar, planlı dönem sonrasında daha etkili olmaya başlamıştır. Planlı dönem süresince bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik kalkınma planları hazırlanmıştır. Bu planlarda, kırsal alanlara yönelik olarak bazı hedefler belirlenmiştir. Bunlar; toplum kalkınmasının sağlanması, kooperatifçiliğin geliştirilmesi, köylüye yönelik tarımsal desteklemeler, emek-yoğun projelerin geliştirilmesi, kırsal kalkınma yoluyla gelirlerin arttırılması, kırsal alana götürülecek hizmetler, küçük işletmelerin sayılarının arttırılması ve mülkiyet sorununun çözülmesi gibi hedeflerdir.

Planlı dönem dahilinde Türkiye’de 1970’li yıllardan itibaren kırsal kalkınmaya yönelik bazı kırsal kalkınma projeleri hazırlanmıştır. Bu projelerin amaçları geliri arttırarak, refah düzeyinin yükseltilmesi olmuştur. Uygulanan kırsal kalkınma proje ve modelleri halkın katılımını içermemesi, proje sahasında yeterli testlerin yapılmaması ve kurumlar arası koordinasyonun yerine getirilememesi yüzünden istenilen sonuçlara ulaşamamıştır.

Kırsal kalkınmada temel amaç, doğal ve kültürel varlıkların korunması, sürdürülebilir kalkınmanın esas alınarak yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesi, toplum

katılımı, ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve böylece kırsal alanda yaşayan toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu hale getirilmesidir. Ayrıca, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek halk-devlet dayanışmasının kırsal kalkınma projelerinde uygulanması ve tüm topluma yayılması da kırsal kalkınmanın hedefleri arasında olmalıdır.

Kırsal Kalkınma ile ilgili çalışmalarda sorun olarak görülen emek ücret ilişkisinin kurulamamış olması, kırdan kente olan göç olgusunu da pekiştirmektedir. Göçün en önemli etmenlerinden birisi de işsizlik unsurudur. Türkiye genelinde işsiz sayısı, 2013 yılı Ocak döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 226 bin kişi artarak 2 milyon 890 bin kişiye yükselmiştir. İşgücüne girme konusunda genç nüfusun durumu daha kötüdür. Nitekim, 2013 yılı işsizlik oranı % 10,6 iken, genç nüfus işsizlik oranı % 20,7'dir. Genç nüfus işsizlik oranı 2013 yılında %22,5 iken, kırsal yerleşimlerdeki genç nüfus işsizlik oranı % 17,0'dir. Kırsal kesimdeki bu genç nüfusun işsizlik oranının yüksekliği, genç nüfusun kentlere doğru göç etmesine neden olmaktadır.

Ekonomik yetersizliklerin ve güçlüklerin yoğun olduğu kırsal yerleşimlerde en önemli sorunun işsizlik olduğu günümüzde, kırsal alanla ilgili politika ve uygulamalarda kırsala yönelik yatırım çalışmalarının yürütülmesi ve istihdam olanaklarının artırılması gerekmektedir.

Kırsal kesimin harekete geçirilmesinde en önemli unsur, potansiyel gelir kaynaklarının harekete geçirilmesidir. Üretimin gizli gücünün faaliyete geçirilmesinde ve verimlilik artışının sağlanmasında, atıl olan kaynakların birleştirilerek daha güçlü bir şekilde üretim sürecine sokulması, kırsal kalkınma politikalarında daha sürdürülebilir başarıların sağlanmasına neden olabilmektedir.

Son yıllarda neo-liberal politikaların küreselleşmenin de etkisiyle hız kazanması, ve teknolojinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yüksek bilgi birikimi kırsal kalkınma politikalarında da değişmelere neden olmuştur. 1980'li yıllarda başlayan değişimler toplumun tamamını içeren bir yaklaşım niteliğinde olmuştur.

Kırsal kalkınma bu değişikliklerden sonra, sadece sektörel ve tarımsal kalkınmayı içermemekle birlikte toplumsal ve sosyal dinamiklerin birlikte ele alınmasını sağlamıştır. Kırsal kalkınma konusunda Dünyada ki gelişmeleri izleyen

Türkiye, katılımıcılığı ve toplum dinamiklerini dikkate alan kırsal kalkınma politikaları arayışında olmuştur. 1990 yıllarında ortaya çıkan Katılımcı Kırsal Değerlendirme ile sivil toplum kuruluşları ve devletin diğler taşra kuruluşları yerel halkın güçlenmesini tabandan tavana bir anlayışla ve süreç yaklaşımlarının kırsal kalkınma politikalarına dahil edilmesiyle gerçekleşeceğini savunmuştur.

1980-1990 tarihleri arasında meydana gelen bu değışiklikler bölgelerin statik bir mekan olmaktan çıkıp daha dinamik ve ilişki ağlarının bir parçası olarak kabul edilmeye başlanması ‘sosyal sermaye’ kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal sermaye, sinerji ve işbirliğinin temelini oluşturarak bu özelliğı ile bir toplumun sosyal ilişkileri, sosyal kurumları ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşimin yapısı ve boyutunu belirler ve sosyal ilişkilere dayalı kurumsal stratejiler geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Literatürde ilişki ağları yani sosyal sermaye ekonomik gelişme için potansiyel olarak ele alınmıştır. Bu açıdan sosyal sermaye toplumsal refahın, büyüme’nin ekonomik ve kırsal kalkınmanın anahtarı olarak görülmektedir.

Yapılan çalışmada Sosyal Sermaye’nin tanıtılması sonra da sosyal sermayenin literatürde öngörülen boyutlarının alan araştırması kapsamında test edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada sosyal sermaye boyutlarının Manisa Salihli ilçesindeki kırsal yerleşmelerde kurumsal ve sosyal ilişki ağları yönünden ne düzeyde olduğunu araştırmak için bazı varsayım ve hipotezler belirlenmiştir.

Alan araştırmasını diğler çalışmalardan ayıran özellik, literatürde var olan ve test edilen sosyal sermaye boyutlarının Manisa İli Salihli ilçesinden seçilen kırsal yöreler bakımından değerlendirilmesidir. Bu açıdan sosyal sermaye göstergeleri, alan araştırmasının yürütüldüğü yerlerin özellikleri de düşünülerek 4 unsur şeklinde ele alınmıştır. Bunlar; Komşuluk ilişkileri, Güven, Sosyal Çevre ve Kurumsal İlişkilerdir.

Analiz sonuçlarına göre, ankete katılan hane bireylerinin yıllık tarımsal gelirleri açısından sosyal sermayenin komşuluk ilişkileri unsurunda, yılda 10 bin-20 bin TL kazanlarla ile hiçbir tarımsal geliri olmayan insanlar arasında farklılıklar çıkmıştır. Bu durum, sosyal sermayenin öğeleri bakımından karşılıklılık ve yardımlaşma ilkesi gereğince özellikle köyiçi ilişkilerde komşu insanların birbirlerine maddi yardımda bulduklarını göstermektedir.

Kırsal yerleşimlerde arazi kullanım biçiminin sosyal sermaye unsurları açısından ilişkisinin değerlendirilmesi sonucunda, kendi toprağını işleyen hanelerin köy içi ilişkilerde daha çok güven sahibi olduğu, bunun yanısıra, yarıcılık veya kiracılık gibi işler yaparak geçimini sağlayan topraksız hanelerin güven unsuru açısından zayıf oldukları tespit edilmiştir.

Kırsal alanlarda örgütlenen kuruluşlara üyelik ve katılım ile sosyal sermaye öğeleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla ankete katılan bireylere tarım kredi kooperatiflerine, sulama birliklerine ve çiftçi birliklerine üyelikleri açısından sorular yöneltilmiştir. Analiz sonucunda, farklılığı yaratan, hiçbir gruba üye olmayan bireylerin oluşturduğu gruptur. Buna göre kurumsal ilişkiler bakımından, hiçbir gruba üye olmayanlara göre ortalaması en yüksek olan grup çiftçi birliğine üye olanlardır.

Analizler değerlendirildiğinde kırsal kesimde tarımsal örgütlere olan üyeliklerin varlığı, sosyal ağlar ve yerel topluluklara katılım açısından önemli görülmektedir.

Sonuç olarak, Salihli kırsalında test edilen sosyal sermaye unsurlarının kurumsal ilişkiler ve sosyal ağlar yönünden kırsal kalkınma stratejilerinde başarılı olacağı öngörülebilir. Kalkınma dinamiklerini harekete geçirici toplumsal katılımın, kırsal alanlarda, kooperatif ve çiftçi birliklerine olan üyeliklerinin daha da arttırılmasıyla kırsal kalkınma politikalarında başarı sağlanabilir. Kırsal alanlarda tarımsal örgütlenmenin önemi düşünüldüğünde sosyal sermaye ögesi olan katılımcılığın çalışmadaki kırsal yörelerde başarılı olabileceğini söylemek mümkündür.

Sosyal sermaye faktörleri sosyal ağlar ve güven açısından değerlendirilirse, seçilen kırsal yörelerde komşuluk ilişkilerinin karşılıklılık ve yardımlaşma konularında iyi olduğu, arazisini kendi işleten çiftçilerin köy içi ilişkilerde daha çok güven sahibi olduğu, bunun yanı sıra, yarıcılık veya kiracılık gibi işler yaparak geçimini sağlayan topraksız hanelerin güven unsuru açısından zayıf oldukları tespit edilmiştir.

Kırsal kalkınma açısından sosyal sermaye göstergelerinin test edildiği Manisa Salihli ilçesinde ele alınan yerleşmeler, bölgenin tamamı için bir örnek olarak ele alınmayıp sonuçları da bütün bölge kapsamında düşünülmemelidir. Tez çalışması için yapılan süre dahilinde araştırmaya yönelik bazı kısıtların varlığı bundan sonraki yapılacak tezler için ipucu niteliğindedir.

Sosyal sermaye göstergeleri bölgede yer alan daha fazla kırsal yerleşme ile daha çok demografik verilerin elde edilmesi sonucu test edilebilir. Ekonomik büyüme, tarımda verimlilik artışı, toplumsal cinsiyet, toplumun sosyal sermaye potansiyeli, kırsal alanlardaki mülkiyet sorunlarına ilişkin değerlendirmeler çalışma kapsamına dahil edilerek, çok boyutlu bir araştırma yapılabilir.

Ayrıca kırsal kesimlerde hesaplanacak bir sosyal sermaye endeksiyle daha fazla örnekleme sosyal sermaye ölçümü yapılabilir ve Türkiye'nin ekonomik açıdan gelişmiş ve gelişmemiş bölgeleri arasında karşılaştırmalı bir analiz imkanı sunulabilmektedir.

KAYNAKÇA

Agah, H., 1999, **Kırsal Alan Kalkınmasında Kurumsal Yapı ve Sorun-Çözüm Önerileri, Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Sempozyumu, Yayın No: 007.

Akın, S., 2008, **Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mali Yardımlar Değişimler ve Türkiye'nin Uyum Çalışmaları**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.30.

Akış, A., Başkan, H. O., 2009, "Salihli'nin (Manisa) Yerleşme Özellikleri", Selçuk Üniversitesi, **Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:27, s.31-50.

Allen, J. C., Filkins, R., Cordes, S., Smith, A. M., Jarecki, E., 1997, "Rural Development Strategies for Nebraska: Results from the 1997 Annual Nebraska Rural Poll", University of Nebraska, Lincoln, s.7-8.

Altay A., 2007, Bir Kamu Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi, Ege Akademik Bakış Dergisi, 7(1): 337-362.

Armağan G., Özden, A., Peker, Ş., 2012, "Türkiye'de Kırsal ve Kentsel Yoksulluğun Karşılaştırılması(2002-2009)", **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya.

Ataşi A., 2007, "Avrupa Birliği Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Politikasının Finansmanı Çerçevesinde Trakya Bölgesi'nin Analizi: Edirne İli Örneği", Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2004, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası; Avrupa'da Yenilenme ve Türkiye'ye Etkisi".

Ayanoğlu, I., 2008, "Kırsal Kalkınma ve Türkiye için Bir Kırsal Kalkınma Modeli", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Ankara.

Ayanoğlu, İ., 2008, **Kırsal Kalkınma ve Türkiye İçin Bir Kırsal Kalkınma Modeli**, Gazi Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.119.

Aydın, F., 2007, **Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, s.57-66.

Aydın, O., 2012, "AB'de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye'de Kırsal Turizm", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.

Baker, W., "Achieving Success Through Social Capital", s.1-2, <<http://webuser.bus.umich.edu/wayneb/pdfs/BakerChap1.pdf>>(Erişim Tarihi 09.06.2014).

Bakırcı, M., 2007, **Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar, Uygulamalar**, Nobel Yayınevi, Ankara, s.25,32-33,53.

Bassand, M.,Brugger, E.A. Bryden, J.M. Friedman, J. Stuckey, B., 1986, **Self-Reliant Development in Europe – Theory, Problems, Actions**, GowerPub. Co.,Brokfield, Vermont, s.2.

Başak, S., Öztaş, N., 2010,Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12(1): 27-56.

Başarı, E. P., 2008, **Türkiye’nin Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre Odaklı Kırsal Kalkınma Politikaları**, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara.

Beebe, J., 1995, “Basic Concepts and Techniques of Rapid Appraisal”, Human Organization.

Bilici, I., 2010, **Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Gelişimi ve IPARD Süreci**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Bio-Cultural Community Protocols Enforce Biodiversity Benefits: A Selection of Cases and Experiences, 2010, s.2-3, <<http://www.compasnet.org/blog/wp-content/uploads/2010/11/EDM-6.pdf>>(Erişim Tarihi: 04.04.2014).

Birleşmiş Milletler Ortak Programı, 2011, Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı, s.1-6, <http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/YEM_Kırsal%20İstihdam.pdf> (Erişim Tarihi 23.01.2014).

Blumenthal, M.,Jannink, J., “A Classification of Collaborative Management Methods, Conservation Ecology”, <<http://www.ecologyandsociety.org/vol4/iss2/art13/>>(Erişim Tarihi 24.03.2014).

Bourdieu, P.,**The Forms of Capital, Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**, Greenwood Press, New York, s.241-258.

Buğra, A., 2001, Kriz ve Geleneksel Refah Rejimi, VI. Araştırma Zirvesi, 19-20 Nisan, İstanbul.

Can, M., 2007, “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü**, s.23.

Can, M.,Esengün, K., 2007, “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, **Ziraat Fakültesi Dergisi**, s.43-56.

Cengiz, T.,Çelem, H., 2005, ‘‘Hızlı Kırsal Değerlendirme Yöntemi: Alpağut Köyü Örneği (Seben-BOLU)’’, Kafkas Üniversitesi, **Artvin Orman Fakültesi Dergisi**.

Chambers, R., 1992, **RuralAppraisal; Rapid, RelaxedandParticipatory**,IDS Discussion Paper 311, Institute of Development Studies.

Chaudhuri, B., 1992, The Context for Rural Development Policy, Social and Cultural Development of Human Resources.

Cohen, D.,Prusak, L., 2001, **Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi**, Çev. Ahmet Kardam, MESS Yayınları, İstanbul.

Coleman, S. J., ‘‘ SocialCapital in theCreation of Human Capital’’, Supplement: OrganizationsandInstitutions: SociologicalandEconomicApproachestothe Analysis of SocialStructure,Basic ConceptsandTechniques of RapidAppraisal,**TheAmericanJournal of Sociology**, Vol.94, p. 95-120.

Commission of TheEuropeanCommunities, Proposalfor a CouncilRegulation- Establishing an InstrumentforPre-Accession Assistance (IPA), Brussels, 2004/0222, s. 7,<[http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2004/0627/COM_COM\(2004\)0627_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2004/0627/COM_COM(2004)0627_EN.pdf)>(Erişim Tarihi 27.04.2014).

Coşgun, U., 2009, ‘‘Ormancılıkta Katılımcı Kırsal Değerlendirme ve Kırsal Kalkınma (Köprülü Kanyon Milli Parkı Örneği)’’, **2. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi**, s.117.

Çakar, Y., 2007, **Türkiye’de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum İli Örneği**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim DalıYüksek Lisans Tezi, Ankara, s.5,138.

Çalışkan, O., ‘‘Kırsalın Kentselleştirilmesi Projesi’’, <http://www.adtk.yildiz.edu.tr/temelgoruslerimiz/ocaliskan_kirsalinkentlesmesi.htm>(Erişim Tarihi: 06.05.2014).

Çalışkan, Ö., 2011, , ‘‘2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası: Avrupa Komisyonu’nun Reform Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme’’, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, s.38, s.143.

Çekiç, T. İ., 2009, **Kırsal Kalkınma Açısından Sosyal Sermayenin Öğeleri: Şanlıurfa-Hilvan Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, s.26.

Çekiç, T. İ., Ökten, A. N., 2009, **Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış**, Megaron, Cilt Vol.4, Sayı No.3, s.203-213.

Çelik, F., 2007, ‘‘Türkiye’de İç Göçler 1980-2000’’, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22.

Çelik, Z., 2005, ‘‘Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme’’, **Planlama Dergisi**, S.2, s.65,66.

Çetin, M., 2006, ‘‘Bölgesel Kalkınma da Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği’’, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, s.1-25.

Çetin, M., 2006, ‘‘Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma’’, Cumhuriyet Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C.7, S.1, s.8-9.

Çetiner, S., 2007, ‘‘Türkiye’de Tarımsal Biyoteknoloji: Dünden Bugüne Sorunlar ve Öneriler’’, Sabancı Üniversitesi, **Ulusal Takım Kurultayı**, Adana.

Dağdaş, S., 2009, ‘‘ Türkiye Kırsalında Köklü Değişim: KÖYDES Projesi ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi’’, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), **4. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Ankara**, s.1084.

Dağlıoğlu, E., 2008, ‘‘IPARD Programı Kapsamında Türkiye’ye Verilecek Desteklere İlişkin Ödeme Süreci ve Bu Sürecin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi’’, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, AB Uzmanlık Tezi.

Debertin L.,1997, A Comparison of Social Capital in Rural and Urban Settings.

Demirel Z.,Gülsever F. Z., ‘‘Türkiye’de Toprak Reformu ve Uygulamaları’’, <http://www.tarimreformu.gov.tr/library/belge/b_Turkiye_toprak%20reformu_uygulamaları.pdf>(Erişim Tarihi 09.01.2014).

Devlet Planlama Teşkilatı, **Ulusal Kalkınma Stratejisi**, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2006/02/UKKS.pdf>>(Erişim Tarihi 17.03.2014).

Dinç Z., 2005, Kırsal Kalkınma Kendine Yardım Grupları ve Gödence Köyü Eylem Araştırması, Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(2): 91-99.

Dinler, Z., 1996, **Tarım Ekonomisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, s.36-40.

Doğan, A., Öztürk, N., 2010, ‘‘Yeni Kalkınma Kuramları’’, **Bütçe Dünyası Dergisi**, s.33, s.36-37.

Doğanay, F., 1993, **Kırsal Kalkınma**, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Planlama Dairesi Başkanlığı.

DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkınma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>>(Erişim Tarihi: 03.05.2014).

DPT, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2014).

DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,

<<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>>
(Erişim Tarihi: 03.05.2014).

DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963,

<<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>>(Erişim Tarihi: 03.05.2014).

DPT, 2006, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara, s.

10,11,21,31,47,48.<http://plan9.dpt.gov.tr/oik16_2_kirsalpolitika/kirsalka.pdf>(Erişim Tarihi 22.12.2013).

Drexhage, J., Murphy, D., 2010, ‘‘SustainableDevolopment: FromBruntlandto Rio 2012’’ , New York, s.8.

Duman, B., Alacahan, O., 2011, Etniklik ve Sosyal Kaynaşma İlişkisi: Adana Örneği, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(1): 223-244.

Dülgeroğlu, E., 2000, Kalkınma Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Bursa, s.3.

Effective Aproaches to Rural Development, Chapter 4, s.179,180,<http://jica-ri.jica.go.jp/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/spd/pdf/chapter4.pdf> (02.04.2014).

Ellis, F.,Biggs, S., 2001,’’ EvolvingThemes in Rural Development 1950s-2000s’’, **Development PolicyReview**, s.437-438, 439

<http://www.geo.unizh.ch/~backhaus/asien_texte/8_Ellis-et-al-2001.pdf>
(Erişim Tarihi 07.04.2013).

Eraktan, G., 2009, ‘‘Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası’’, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Ankara.

Eraktan, S. ve G., 1985, **Devlet Tarafından Köye Götürülen Hizmetler**, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara, s.6.

Erdinç, Z., Erdinç, M. H., ‘‘Türkiye’de Tarım Reformu’’, s.52,

<http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/2_1_Makale_4.pdf> (Erişim Tarihi 10.01.2014).

Erdönmez, C., 2005, ‘‘Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı:2 s.38.

Eren, T., 1992, **Kırsal Kalkınma’da Bir Model: Köylere Hizmet Götürme Birliği Malkara Uygulaması**, DPT Yayınları, Ankara.

Ergun, T., Çobanoğlu, S., 2012, ‘‘Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği’’, Ankara Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.99.

Eştürk Ö., Ören, M., 2012, ‘‘Türkiye Kırsalında Gelir Dağılımı İstihdam ve Gıda Güvencesi’’, s.53, **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya.

EuropeanCommissionDiroctorate-General forAgriculture, 2006, The EU Rural Development Policy 2007–2013, FactSheet, Brussel.

European Commission (EC), 1997 ‘Towards A Common Agricultural and Rural Policy for Europe’ <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/buck_en/cover.htm> (23.12.2013).

EuropeanCommission, 2002, ‘‘TheEnlargementProcessandThe Three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD’’, s.7.

EuropeanCommission, 2010, The CAP Towards 2020: Meeting TheFood, Natural ResourcesandTerritorialChallenges Of The Future, s.3, <http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/communication/com2010-672_en.pdf>(Erişim Tarihi 22.04.2014).

EuropeanCommission, 2011, A Budget For Europe 2020- Part 2: PolicyFiches, s.3-12, <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin_fwk1420/MFF_COM-2011-500_Part_II_en.pdf>(Erişim Tarihi 21.04.2014).

EUROSTAT, 1998, ‘‘CommunityMetedology on TourismStatistics’’, European Commission, s.2.

FAO, ‘‘ How toFeedThe World in 2050’’, <http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/expert_paper/How_to_Feed_the_World_in_2050.pdf>(Erişim Tarihi 24.04.2014).

Fearne, A., ‘‘ TheHistoryand Development of the CAP: 1945-1990’’, TheCommonAgriculturalPolicy, <<https://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/ecru/documents/Fearne-1997.pdf>>(Erişim Tarihi 20.04.2014).

Field, J., 2006, **Sosyal Sermaye**, Çeviren: B. Bilgen ve B. Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.30-34.

Fukuyama, F., 1995, **Trust: TheSocialVirtuesandTheCreation Of Prosperity**, Newyork: FreePress, s.83-96.

Fukuyama, F., 1999 ‘‘ SocialCapitalandCivilSociety’’, TheInstitute of PublicPolicy George Mason University, <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>> (Erişim Tarihi 03.06.2014).

Geray, C., , ‘‘ İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz Yaklaşımlar, Uygulamalar ve Geleceğe Bakış’’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:52, <<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/54/2/Cevat-Geray.pdf>>(Erişim Tarihi: 22.03.2014).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2011, ‘‘AB Ortak Tarım Politikası ve Müzakere Süreci’’, Ankara.

Giray, F. H., Akın, A., Gün, S., 2009, ‘‘ Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler’’, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, <http://www.agri.ankara.edu.tr/economy/1189_1205572781.pdf> (Erişim Tarihi 24.02.2014).

Gökalp, N., 2003, Ekonomide Güven Faktörü, Yönetim ve Ekonomi, 10(2): 163-174.

Göksel, A., Aydın, B., Bingöl, D., 2010, Örgütlerde Bilgi Paylaşım Davranışı: Sosyal Sermaye Boyutundan Bir Bakış, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 65(4): 87-109.

Gönel, F., 2010, **Kalkınma Ekonomisi**, Efil Yayınevi, s.5,10,205.

Gülçubuk, B. ve ark., 2009, ‘‘Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri’’, s.6-7, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2_ek.pdf>(Erişim Tarihi 14.01.2014).

Gülçubuk, B., ‘‘Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları’’, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, s.1-2.

Gülçubuk, B.,**Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları**, Hatay’da On Sıcak Gün, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayın No:19, <<http://yasarergun.tripod.com/HATAY.pdf#page=60>>(Erişim Tarihi 26.02.2014).

Gülçubuk, B., 2006, ‘‘Avrupa Birliği ve Dünya’da Kırsal Kalkınmada Ortaya Çıkan Yeni Yönelimler ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yaklaşımları’’, **Tek-gıda İş Dergisi**, S.96.

Gülçubuk, B., Karabıyık, E., 2002, ‘‘Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikası ve Yükümlülükleri’’, **Türkiye 5. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Erzurum.

Gün, S., ‘‘Türkiye’de Toprak Reformu’’, s. 1-4, <http://www.agri.ankara.edu.tr/economy/1189_1205433983.pdf>(Erişim Tarihi 29.12.2013).

Gün, S.,Dellal, İ., Ünüvar F. İ., 2012, ‘‘Türkiye’de Toprak Politikası ve Kırsal Yoksulluk’’, **10. Ulusal Tarım Kongresi Bildirileri**, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Konya, C.1, s. 243.

Güreşçi, E., 2009, ‘‘Kırsal Göç ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki’’, Muğla Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22.

Güreşçi, E., 2010, ‘‘Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu’’, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, s.81, journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/download/35/53 (Erişim Tarihi 05.01.2013).

GÜRLÜK, S., 2001, ‘‘Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma’’, Uludağ Üniversitesi, **İktisat Fakültesi Dergisi**, C.19, S. 4.

Gürsel, S., Uysal, G., Acar, A., 2013 Temmuz, ‘‘ Sanayide Kuvvetli İstihdam Artışı Devam Ediyor’’, Bahçeşehir Üniversitesi, Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi.

Güven, H. S., ‘‘Köykent Sorunu’’, **Amme İdaresi Dergisi**, s.119.

Healy, T., ‘‘The Measurement of Social Capital at International Level’’, National Statistics OECD, **National Economic and Social Forum**, Ireland. <http://www.oecd.org/site/worldforum/33703702.pdf>(Erişim Tarihi 16.04.2014).

International Fund for Agricultural Development (IFAD), Annual Report 1999, <http://www.ifad.org/pub/ar/1999/e/toc.htm> (Erişim Tarihi 17.04.2014).

İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000, **Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumunu**, İKV Yayınları.

İnan İ. H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer E., Baran, E. A., Dilmen Ö., ‘‘Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi’’, s.148-149, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf(Erişim Tarihi 14.01.2014).

İnan, Ç., 2007, **Yıldız Dağları ve Çevresindeki Floradan Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ve Ekoturizm Amacıyla Yararlanma Olanakları**, Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, s.25.

İnan, İ. H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S., Türkmen, E., ‘‘Tarımda Örgütlenme’’, s.1-2, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/97399278d24e6bb_ek.pdf?tipi=14&sube (Erişim Tarihi 15.01.2014).

Janvry, A., Key, N., **Agricultural and Rural Development Policy in Latin America: New Directions and New Challenges**, Department of Agricultural and Resource Economics Division of Agricultural and Natural Resources University of California at Berkeley, Working Paper, No:815.

Kalaycı, Ş., 2010, **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara

Kan, M., Gülçubuk, B., Küçükongar, M., 2012, ‘‘Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları’’, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.

- Kangal, N., 2013, **Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Kapu, H., 2008, ‘‘Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü’’, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:22, Sayı: 1, s.272.
- Karlı, B., Çelik, Y., ‘‘GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği’’ <http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/aae787449fa74c25a7fc15f36ffccf46.pdf>(Erişim Tarihi 18.06.2014).
- Kazgan, G., 2003, **Tarım ve Gelişme**, 3.Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.300
- Keleş, R., 2002, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keskin, M., 2008, **Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Üyelerinde Sosyal Sermaye Düzeyi ve Belirleyicilerinin Analizi**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, 2003, Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Ankara.
- Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004, **2. Tarım Şurası**, 7. Komisyon.
- Kılınç, Z. A., 2010, Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye, Bilgi (21), Kış:1-37.
- Kilit, G., 2012, ‘‘Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Reform Çalışmaları’’, İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV Değerlendirme Notu.
- Knack, S., Keefer, S., 1997, **Does Social Capital Have an Economic Payoff?’’**, The Quarterly Journal of Economics, The MIT Press, Vol.112, No. 4, p. 1251-1288.
- KOSGEB, 2005, Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara.
- Kovacı, S. ve diğ., ‘‘İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü’’.
- Köprülü, O., 2006, **TKV Gümüşhacıköy Kırsal Kalkınma Projesinin Çiftçiler Üzerindeki Etkilerinin Sürdürülebilirliğinin Saptanması**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, s.17-33.
- Köroğlu A., Köroğlu Ö., 2006, ‘‘ Kırsal Turizmin Yöre Kalkınmasındaki Rolü: Buldan Yöresi Kırsal Turizm Potansiyeli’’, **Buldan Sempozyumu**, s.235.

Köy Kanunu, 1924, Sayı 68, Tertip 3, Cilt 5, s.336,
<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>> (Erişim Tarihi: 25.12.2013).

Köymen, O., 2008, **Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar**, Yordam Kitap, s.135.

Kubar, Y., ‘‘Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi’’, Selçuk Üniversitesi, s.229.

Kuşçu, K., 2006, **İş Yaşamında Sosyal Sermayenin Çalışanın Fiziksel ve Ruhsal Sağlığındaki Yeri**, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuştepli, Y., ‘‘Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi’’, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, s.3,
www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf(Erişim Tarihi:23.02.2014).

Kuzulu Aynaoglu, A., 2009, **Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesi Üzerine Bir Alan Araştırması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.48,51,54.

Lehtonen, M., ‘‘TheEnvironmental-SocialInterface of Sustainable Development: Capabilities, SocialCapital, Institutions’’, EcologicalEconomics, 49, 199-214.

Lowe, P. Ray, C. Ward, N. Wood, D. Woodward, R.,1998, Participation in Rural Development: A Review of EuropeanExperience, CRE, University of NewcastleuponTyne,

Magnani N., Struffi L., Translation Sociology and Social Capital in Rural Development Initiatives. A Case Study From the Italian Alps, Journal of Rural Studies, 25 (2009): 231-238.

MEB, ‘‘Mekansal Bir Sentez: Türkiye, Türkiye’nin Nüfus Özellikleri ve Hareketleri, 9. Bölüm, s.169, http://www.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/Cografya_4/3.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2014).

Mosse, D. ve ark., 1983, **Development Projects as PolicyExperiments: An AdaptiveApproacht Development Administration**, London.

Narayan, D.,Pritchett, L., 1999, , ‘‘CentandSociability: HouseholdIncomeandSocialCapital in RuralTanzania’’ Economic Development andCulturalChange, Vol.47, No.4, p.871-897.

Nemes, G., 2005, ‘‘IntegratedRural Development’’, Institute of EconomicsHungarian Academy of Sciences, Budapest, s.39-40.

Newton, K., 2001, **Trust, Social Capital, Civil Society and Democracy**, International Political Science Review, Vol.22, No.2, p.201-214.

Oakley P., Garforth, C., **Guide to Extension Training**, FAO Corporate Document Repository, <http://www.fao.org/docrep/t0060e/T0060E02.htm#Agricultural> (Erişim Tarihi 12.03.2014).

Oakley P., Garforth, C., 1985, **Guide to Extension Training**, FAO Training Series, <http://www.fao.org/docrep/t0060e/t0060e00.HTM> (Erişim Tarihi 12.03.2014).

OECD, (1994), **Tourism Strategies and Rural Development**, OECD Press, France, <http://www.oecd.org/industry/tourism/2755218.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.03.2014).

OECD, 2001, ‘‘ The Well-Being Of Nations The Role Of Human and Social Capital’’, s.43,

Onyx, J. ve ark., 2007 ‘‘ The Intersection of Social Capital and Power: An application to Rural Communities’’, Rural Society, 17:3, s. 215-230, <http://epress.lib.uts.edu.au/research/bitstream/handle/10453/5515/2007000739.pdf?sequence=4> (Erişim Tarihi 14.06.2014).

Onyx, J., Bullen, P., ‘‘ Measuring Social Capital In Five Communities’’, Journal Of Applied Behavioral Science, S.36(1), s.23-41-44.

Ortaç, F. R., Ünsal, H., Çaşkurlu, H., 2006, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Fiyatlandırma Politikaları**, Gazi Kitabevi, Ankara, s.44,55.

Ostrom, E., Kahn, T., 2003, **Foundations of Social Capital**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

Ökten, Ş., Çeken, H., 2008, ‘‘ GAP Projesi’nin Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi’’, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, s.14,16.

Ören, K., 2007, ‘‘ Sosyal Sermaye’de ‘Güven’ Unsuru ve İşgücü Performansına Etkisi’’, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir İİBF İktisat Bölümü , **Kamu-İş Dergisi**, C:9, S.2007/1.

Ören, M. ve ark., ‘‘ Türkiye’de Ulusal Entegre Projeler ve Tarımsal Kalkınma’’, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/445e314138101ee_ek.pdf?tipi=14> (Erişim Tarihi 21.03.2014).

Örnek, A., 2007, **Kırsal Kalkınma El Kitabı**, Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul, s.22,38.

Özdemir, S., 2012, ‘‘ Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmden Yararlanma Olanakları’’, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.

Özen, Ş., Aslan, Z., 2006, İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (Ostim) Örneği, Akneniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, (12): 130-161.

Özer, D., 2003, ‘‘Kırsal Kalkınmada Katılımcılık ve Katılımcı Yayım’’, **Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, s.18.

Özkan, E., 2007, **Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.103.

Özkaya, T. ve ark., 1998, ‘‘Kırsal Kalkınma da Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir Araştırma: Halilbeyli Köyü Örneği’’, **Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi**, İzmir.

Özmen, F., 2012, ‘‘Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi’’, Süleyman Demirel Üniversitesi, **Vizyoner Dergisi**, C.3, S.110.

Özsan, M., 2011, **Beypazarı Orman Köylerinde Kırsal Kalkınma Araştırmaları**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.46.

Öztaş, N., 2007, ‘‘ Sosyal Sermaye’nin Ağbağ Kuramları: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye’’, **Amme İdaresi Dergisi**, s.79-98.

Öztürk, Ş., 2008, ‘‘Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları’’, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol. 1/5, s.615.

Putnam, D. R., ‘‘ Bowling Alone: America’s Declining Social Capital’’, **Journal of Democracy**, s.65-78,
<http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/assoc/bowling.html>(Erişim Tarihi 28.05.2014).

Putnam, R. D., ‘‘The Prosperous Community: Social Capital and Public Life’’, **The American Prospect**, No. 13, Spring 35-42,
<http://www.prospect.org/print/V4/13/putnam-r.html>(Erişim Tarihi 28.05.2014).

Resmi Gazete, 2006, Kırsal Kalkınma Yardımlarının Desteklenmesi Tebliği, S. 26131, N. 2006-17.

Richardson, M., **Güneydoğu Anadolu’nun Sürdürülebilir Kalkınma Potansiyeli**, TES-AR Yayınları, Ankara.

Rosset, P., 2000, ‘‘Lessons from the Green Revolution’’,
<http://www.soc.iastate.edu/sapp/greenrevolution.pdf>, (Erişim Tarihi 14.04.2014).

Sabatini, F., “The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective”, <http://www.socialcapitalgateway.org/it/chi-siamo/fabio-sabatini> (Erişim Tarihi 29.05.2014).

Seven, Y., 2008, **Köye Dönüş Projesi'nin Sosyokültürel Yapıya Etkileri Bingöl Örneği**, T.C. İçişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Kurulu Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Bingöl, s.34.

Seyidoğlu, H., **İktisat Biliminin Temelleri**, Güzem Can Yayınları No.21, İstanbul.

Soykan, F., 1999, “Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, s.69.

Şahinli, M., Özçelik, A., 2012, “Yoksulluk Analizi: Türkiye, Kent ve Kır”, **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya.

Şavkar, E., 2011, **Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, s.17.

Şengül, S., Türkay, O., Hatipoğlu, A., 2012, “Promotion of Rural Tourism in Turkey Within The Scope of European Union Policies”, IJSES, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.

Şerefoğlu, C., 2009, “Kalkınmada Turizmin Rolü, 2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Değişmeler”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

T.C. İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi, **Kırsal Kalkınma ve Kırsal Alanda Örgütlenme**, www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/Yonetim/Koy.../Bl_1.pdf (Erişim Tarihi 25.12.2013).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2006, **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi**, s.9, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf> (212) (Erişim Tarihi: 17.03.2014).

T.C. İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, “Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi”, <<http://www.illeridaresi.gov.tr/iller/illericerik.aspx?icerik=174>> (Erişim Tarihi: 13.05.2014).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf> (Erişim Tarihi: 04.05.2014).

T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2011, **Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)**, Ankara, s.25,

http://www.tarim.gov.tr/Belgeler/KutuMenu/Kirsal_Kalkinma_Plani.pdf(Erişim Tarihi: 05.05.2014).

T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı 2007-2013.

Tan, S.,Dellal, İ., 2003, “ Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Bakış Dergisi**, s.2.

Tarım Kütüphanesi, “Arazi Toplulaştırması”,
<http://www.tarimkutuphanesi.com/ARAZI_TOPLULASTIRMASI_00160.html>,
(Erişim tarihi: 15.01.2013).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 1991, Proje ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi Değerlendirme Raporu, Ankara.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2010, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**, Ankara, s.10,16,17,18,25,
<http://www.serka.org.tr/downloads/diger_planlar/12_tarim_kirsal.pdf> (Erişim Tarihi 17.01.2014).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2010, **Türkiye Tarım İşletmelerinin Genel Durumu ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğünün Tespiti**, Ankara, s.6-7.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve Avrupa Birliğine Uyum Komisyonu**, s.24.

TKB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, **II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu**, <<http://www.docstoc.com/docs/105348182/8-komisyon-raporu#>>(Erişim Tarihi 19.03.2014).

Tolunay, A., Akyol, A., 2006, “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma Temel Kavramlar ve Tanımlar”, **SDÜ Orman Fakültesi Dergisi**, s.2, s.118-126.

Torun, E., 2012, “Kırsal Kalkınmanın Sağlanabilmesi İçin Köy-Kent Arasındaki Farklılıkların Minimize Edilmesi”, **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya.

Torun, E., 2013, “Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.

Töke, H. F., “4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu Gayeleri ve Tatbikatından Doğan Davalar”,
<<http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/ankarabarasu/tekmakale/1968-6/6.pdf>> (Erişim Tarihi 09.01.2014).

Töremen, F., 2004, İlköğretim Okullarının Sahip Oldukları Sosyal Sermaye Konusunda Öğretmen Görüşleri (Elazığ ili Örneği), 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

Turhan, M. S., 2005, **Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci**, Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, s.50.

TÜİK, 1923-2011 İstatistiki Göstergeler, <www.turkstat.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158>(Erişim Tarihi 18.02.2014).

TÜİK, 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Hane halkı Araştırma Sonuçları.

TÜİK, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Bilgileri, <www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=56>(Erişim Tarihi 27.01.2014).

TÜİK, 2011, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2011, Haber Bülteni, S.10902, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10902 (Erişim Tarihi 27.01.2014).

TÜİK, 2011, **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, s.189, <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10903>>, (Erişim Tarihi 18.02.2014).

TÜİK, 2012, Yoksulluk Çalışması 2011, Haber Bülteni, S.10952, <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10952>> (Erişim Tarihi 06.01.2014).

TÜİK, 2013, ‘‘ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları’’, <<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>>(06.02.2014).

TÜİK, 2013,Hanehalkı İşgücü Araştırması, Ocak 2013 İstatistikleri, **TÜİK Haber Bülteni**, Sayı: 13483, <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13483>>(18.02.2014).

TÜİK, Üretim Yöntemi ile GSYİH, <<http://www.tuik.gov.tr/>>(Erişim Tarihi 28.12.2013).

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlüğü, <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>>(Erişim Tarihi 27.12.2013).

Tüylüoğlu, Ş., 2006, ‘‘ Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması’’, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi** , s. 35.

Tüysüz, N., 2011, **Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması**, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2827.

Unay, C., 1997, **Genel İktisat**, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa, s.467.

Ural, A., Kılıç, İ., **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi**, Detay Yayıncılık, 3. Baskı.

Woolcock, M., ‘‘ SocialCapitalandEconomic Development: Towards A TheoreticalSynthesesandPolicy Framework’’ , TheoryandSociety, 27, 151-208.

Woolcock, M.,Narayan, D., 2000, ‘‘ SocialCapital: Implicationsfor Development TheoryResearchandPolicy’’ , Final VersionSubmittedto World Bank ResearchObserver, Vol. 15(2).

Yavuz, F., ‘‘Türkiye’de Tarım’’ , Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, <[www.tarim.gov.tr/SGB/Documents/yayinlar/turkiyede tarim.pdf](http://www.tarim.gov.tr/SGB/Documents/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf)>(Erişim Tarihi 11.01.2014).

Yeniçare, E., ‘‘Kırsal Turizm Nedir ve Örnekler Üzerinde İncelenmesi’’ , Namık Kemal Üniversitesi, s.9.

Yıldırak, N., 1984, **Kırsal Kalkınma**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Ders Notları, Ankara.

Yıldız, F. F., 2006, ‘‘AB Katılım Öncesi Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Kapsamında Türk Tarımındaki Dönüşüm Süreci’’ , Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Türktarım Dergisi**, Ankara, Sayı: 167, s.1-20-28.

Yıldız, Z., Topuz, H., 2011, ‘‘Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme’’ , **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 61, s.201-226.

Yılmaz, H., Tolunay, A., 2007, ‘‘Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye’’ , **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, S.1, s. 107-122.

Zurcher, E. J., 1999, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, s.326.

YARARLANILAN SİTELER

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği,
<<http://www.bugday.org/portal/hakkimizda.php>> (Erişim Tarihi: 14.03.2014).

European Commision, 2011, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/01_en.pdf.

EuropeanCommission, TheTreaty Of Rome,
<http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf,
(21.04.2014).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,
<<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar//IceriklerDetay.aspx?rid=357&NodeValue=151&KonuId=133&ListName=Icerikler>>(15.05.2014).

The World Bank, Documents and Reports,
<<http://documents.worldbank.org/curated/en/1994/11/697923/reversing-spiral-population-agriculture-environmental-nexus-sub-saharan-africa>> (16.04.2014).

IFAD, IFAD's Strategy in Ghana,
<<http://operations.ifad.org/web/ifad/operations/country/home/tags/ghana>> (18.04.2014).

IFAD, IFAD's Strategy in Gambia,
<<http://operations.ifad.org/web/ifad/operations/country/home/tags/gambia>>
(18.04.2014).

Salihli Belediyesi, <<http://www.salihli.bel.tr/salihli.aspx?id=3>>
<<http://tr.wikipedia.org/wiki/Salihli#Tarih>>(16.06.2014).

Manisa Valiliği Resmi Kent Rehberi,
<http://manisafx.mekan360.com/iys_ilcelerimiz,sehirID=45,ilceID=608-ilcelerimiz-manisa-salihli.html> (17.06.2014).

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği,
<<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>> (25.04.2014).

<http://www.gidatarim.com/35_TarimTedarik183_Fidan/BASINDAN-MAKALELER/21431_Tarimda-girdi-fiyatları%E2%80%A6.html> (13.01.2014).

İnternet Haber Portalı, <<http://www.internethaber.com/sakine-oz-ciftcinin-yaninda-567356h.htm>> (19.06.2014).

Gazete Haberi, Yolsuz ve Susuz Köy Kalmayacak,
<http://www.kayserim.net/haberekle/haber_detay.asp?id=2158> (19.05.2014).

Salihli Adliyesi, Salihli Genel Bilgi,

<<http://www.salihli.adalet.gov.tr/salihli/salihlihk.html>> (16.06.2014).

Salihli Belediyesi, <<http://www.salihli.bel.tr/salihli.aspx?id=2>> (18.06.2014).

Salihli Ticaret Borsası, <<http://www.salihlitb.org.tr/33/Tarim.aspx>> (17.06.2014).

Salihli Sektör Gazetesi, <<http://www.salihlisektorgazetesi.com/1150/haber/salihli-de-okuma-yazma-bilmeyenlerin-orani-yuzde-34.aspx>> (17.06.2014).

TAMEK, <<http://www.tamek.com.tr/>> (19.06.2014).

İktisadi Kalkınma Vakfı,

<<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=maliisbirliqi&baslik=Mali%20%DD%FEbirli%F0i>> (25.04.2014)

İzmir Ticaret Borsası, <<http://www.itb.org.tr/tr/yeniProje.asp#link15>>

Nebraska, <<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHI/NEBRASKA.pdf>> (13.04.2014).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, <<http://www.gap.gov.tr/>> (08.05.2014).

Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Destekleme Kurumu, <<http://www.tkd.gov.tr/#>> (23.05.2014).

The World Bank ParticipationSourceBook, 2006

<<http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/resources/html/gender-rg/Source%20%20documents/Tool%20Kits%20&%20Guides/Participatory%20Project%20Approaches/TLPAR8%20WB%20Participation%20Sourcebook.pdf>> (28.03.2014).

The World Bank Projectsand Operations,

<<http://www.worldbank.org/projects/country?lang=en&page>> (22.03.2014).

TÜİK,2001 Genel Nüfus

Sayımları,<<http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul>>(14.01.2014)

TÜİK, İşgücü İstatistikleri,<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007> (18.02.2014).

TÜİK,Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri,

<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011> (18.02.2014).

TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri,<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013> (18.02.2014).

TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027>
(17.02.2014).

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi,
<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059>(06.02.2014).

TÜİK, Temel İstatistikler, <<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>>
18.02.2014).

Türkiye'nin 2012 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'na (Rio+20)
Hazırlıklarının Desteklenmesi,
<www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/DocObjects/.../Rio+20_sunum.pdf>(20.03.2014)

What Is RapidRuralAppraisal,
<http://www.fao.org/docrep/006/w2352e/W2352E03.htm#ch3>,(22.02.2014).

Ziraat Mühendisleri Odası,
<http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=147&tipi=5&sube=0>
(23.02.2014).

EK-1**ANKET FORMU**

Sayın Katılımcı:

Bu anket çalışması Celal Bayar Üniversitesi, İktisat bölümünde hazırlanmakta olan Yüksek Lisans tez çalışmasının bir parçası olarak hazırlanmıştır. Bu araştırmada Salihli ilçesinin çeşitli kırsal bölgelerinde ikamet eden insanların komşuluk ilişkileri, sosyal çevreyle olan ilişkileri ve güven düzeyleri gibi konular belirlenerek Sosyal Sermaye'yi ortaya çıkaran dinamiklerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Anket katılımcılarının isim belirtmelerine gerek olmayıp, verilen cevaplar sadece akademik amaçlı kullanılacaktır. İlginizden dolayı teşekkür ederiz.

Arzu SALKIM

Celal Bayar
Üniversitesi/İktisat
Bölümü

Bu bölümde demografik bilgilere yer verilerek sizden evet ya da hayır cevaplarından oluşan genel bilgilere ilişkin sorulara cevap vermeniz beklenmektedir.

A1. Cinsiyet: Erkek () Kadın ()

A2. Yaşınız: 16-24 () 25-34 () 35-40+ ()

A3. Medeni Durumunuz: Evli () Bekar ()

A4. Doğum Yeriniz:.....

A5. Kaç yıldır bu köyde yaşıyorsunuz: 5 yıldan daha az () 5-10 yıl () 10-15 yıl ()
15-20 yıl () 15-20 yıl () 20 yıl ve üstü ()

A6. Eğitim Durumunuz: Okur-Yazar değil () Okur-Yazar () İlkokul () Ortaokul
() Lise () Yüksekokul () Üniversite () Diğer ()

A7.Mesleğiniz:.....

A8. Hane Nüfus Sayısı: Yalnız Yaşıyorum () 2 kişi () 3 kişi ve daha fazla ()

A9. Hane Tipi: Çekirdek Aile () Birkaç aile birlikte () Anne-baba ile ()

A10. Ailenizin Yıllık Tarımsal Geliri: Tarımsal Gelirim Yok () 10.000-20.000 TL ()
20.000-30.000 TL () 30.000-40.000 TL () 40.000 TL ve üstü ()

A11. Arazi Kullanım Biçimi: Kendi toprağını işleme () Diğer ()

A12. Kooperatif () Sulama Birliği () Çiftçi Birliği () Hiçbir Gruba Üye Değilim ()

Yukarıdaki kuruluşlardan herhangi birine üye misiniz? Evet () Hayır ()

A13. Yukarıda verilen kuruluşların herhangi birinde aktif olarak görev aldınız mı?

Evet () Hayır () (Cevabınız evet ise 14. Soruya geçiniz)

A14. Üyesi olduğunuz kuruluşa maddi herhangi bir yardımda bulundunuz mu?

Evet () Hayır ()

A15. Siyasetle ilgilenir misiniz?

Evet () Hayır ()

A16. Oylarınızı kendi özgür iradenizle mi kullanırsınız?

Evet () Hayır ()

Bu bölümde aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplarınızı olumsuzdan olumluya doğru beş dereceli düşünerek belirtiniz. 1'den 5'e kadar verilen ölçekte **1 en düşük değeri; 5 ise en yüksek değeri** temsil etmektedir. Cevabı en iyi yansıttığını düşündüğünüz rakamı parantez içerisine yazınız.

1- Kesinlikle Katılmıyorum

2-Katılmıyorum

3- Kararsızım

4- Katılıyorum

5- Kesinlikle Katılıyorum

- B1. Eğer bir çocuğa bakıyor olsam ve dışarı çıkmam gerekse komřularımđan yardım isterim. ()
- B2. Alışverişe gittiğimde komřularımđa karşılaşmak beni mutlu eder.()
- B3. Herhangi bir konuda bir tavsiyeye ihtiyaç duysam komřularımđa danışabilirim.()
- B4. Komřularımđın tutum ve davranışlarım konusunda ne dışundüğünü önemserim.()
- B5. Hava karardıktan sonra dışarıda yürürken kendimi güvende hissediyorum.()
- B6. İçinde bulunduğum toplumu ailem gibi güvenli hissederim.()
- B7. Yaşadığım köyün güvenli olduğunu düşünürüm.()
- B8. Devlet kurum ve çalışanlarına her zaman güvenirim.()
- B9. Köyle ilgili kararlarda muhtara güvenirim.()
- B10. Herhangi bir konuda bilgiye ihtiyaç duyduğumda bunu nereden ve nasıl bulabileceğimi biliyorum.()
- B11. Herkesin hem fikir olduğu bir konuda eğer karşıt bir fikre sahipsem bunu açıkça dile getiririm.()
- B12. Muhtar köyümüz için çalışır.()
- B13. Devletin uygulamış olduğu tarım ve kırsal kalkınma politikalarından haberdarım. ()
- B14. Son 3 yıl içerisinde köyümüz adına yapılan bir girişimde yer aldım.()
- B15. Komřularımđa tartıştığım zamanlar olmuştur.()
- B16. Geçtiğimiz 6 ay içinde hasta bir komşumuza iyilikte bulundum.()
- B17. İhtiyaç duyduğum bazı şeyleri komřularımđan çekinmeden ödünç alırım.()
- B18. Köyümüze bir yatırım yapılması amacıyla tüm köylü bir araya gelip fikir paylaşımında bulunuruz.()

- B19. Diğer köylerle kıyaslama yaptığımda yaşadığım köyün daha güvenilir olduğunu düşünüyorum.()
- B20. Ailemdeki insanlara her zaman güvenebilirim.()
- B21. Haftada en az 2 kez şehirlerarası görüşme yaparım.()
- B22. Akrabalarımı ziyaret etmek amacıyla başka bir köye ya da şehre giderim.()
- B23. Toplumun bana gereken değeri verdiğini düşünüyorum.()
- B24. Geçtiğimiz hafta hasta bir komşumu ziyaret gittim.()
- B25. Her gün gazete okuyorum.()
- B26. Herhangi bir komşuyla fikir ayrılığına düştüğümde uzlaşmacı bir tavır sergilerim.()
- B27. Köyümüzde bir sorun meydana geldiğinde devlet ve köy işbirliği içerisinde olur.
()
- B28. Haberleri her gün takip ediyorum.()
- B29. Haftada bir gün radyo dinlerim.()
- B30. Haftada birkaç kez internetten faydalanıyorum.()
- B31. Hafta da 2 gün ilçe tarım müdürlüğünü ziyarete giderim.()
- B32. Köyümüze sunulan sağlık hizmetlerinden memnunum.()
- B33. Yerel organizasyonlara katılım komitesinde karar alıcı olduğumu düşünüyorum.
()
- B34. Komşularıyla iyi geçinirim.()
- B35. Çoğu insanın güvenilir olduğu fikrine katılıyor musunuz? ()
- B36. Dışarıda zor durumda kalmış birini evime alırım.()
- B37. Çevremde gördüğüm çöp veya dağınıklığı ortadan kaldırıyorum.()

B38. Farklı yaşam biçimleri olan insanların arasında yaşamak hoşuma gider.()

B39. Çevremde yaşayan farklı kültürlerden insanlarla iyi anlaşabileceğimi düşünüyorum.()

B40. Manisa milletvekillerinin mecliste haklarımızı koruyacağını düşünüyorum.()

B41. Devletin tarımla ilgili desteklerinin köyümüzde gelir artışı sağlayacağını düşünüyorum.()

B42. Üreticilere hizmet veren kooperatiflerin başarılı olduğuna inanıyorum.()

B43. Devletin sağlamış olduğu desteklerin köyümüzde sosyal yaşamı olumlu etkilediğini düşünüyorum.()

B44. Köyde yaşamaktan memnunum. ()

B45. Çocuklarımın ve diğer aile fertlerimin yaşamlarını köyde devam ettirmesini isterim.()

Anketimize göstermiş olduğunuz ilgi için teşekkür ederiz.

EK-2

VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Tarımsal Gelir Ve Sosyal Sermaye Unsurları İlişkisi (Post Hoc Tukey Testi)

Bağımlı Değişken	(I) tarımsal gelir	(J) tarımsal gelir	Ortalama farkı (I-J)	Standart hata	Sig. (p)	95% Güven Aralığı	
						LowerBound	UpperBound
SOSYAL ÇEVRE UNSURU	10.000 20.000	20000 30000	-,07413	,56267	1,000	-1,6285	1,4802
		30000 40000	-,23214	,76613	,998	-2,3485	1,8842
		40bin ve üstü	,07738	,69470	1,000	-1,8417	1,9964
		Tarımsal Gelirim Yok	,10037	,58658	1,000	-1,5200	1,7207
	20.000 30.000	10000 20000	,07413	,56267	1,000	-1,4802	1,6285
		30000 40000	-,15801	,81779	1,000	-2,4171	2,1010
		40bin ve üstü	,15152	,75128	1,000	-1,9238	2,2269
		Tarımsal Gelirim Yok	,17450	,65261	,999	-1,6283	1,9773
	30.000 40.000	10000 20000	,23214	,76613	,998	-1,8842	2,3485
		20000 30000	,15801	,81779	1,000	-2,1010	2,4171
		40bin ve üstü	,30952	,91366	,997	-2,2144	2,8334
		Tarımsal gelirim yok	,33251	,83442	,995	-1,9725	2,6375
	40.000+	10000 20000	-,07738	,69470	1,000	-1,9964	1,8417
		20000 30000	-,15152	,75128	1,000	-2,2269	1,9238
		30000 40000	-,30952	,91366	,997	-2,8334	2,2144
		Tarımsal gelirim yok	,02299	,76935	1,000	-2,1023	2,1483
	Tarımsal gelirim yok	10000 20000	-,10037	,58658	1,000	-1,7207	1,5200
		20000 30000	-,17450	,65261	,999	-1,9773	1,6283
		30000 40000	-,33251	,83442	,995	-2,6375	1,9725
		40bin ve üstü	-,02299	,76935	1,000	-2,1483	2,1023

KOMŞULUK İLİŞKİLERİ UNSURU	10.000 20.000	20000 30000	2,35173*	,74334	,016	,2983	4,4051
		30000 40000	1,82143	1,01213	,378	-,9745	4,6173
		40bin ve üstü	1,37698	,91776	,564	-1,1582	3,9122
		Tarimsal Gelirim Yok	2,32143*	,77493	,026	,1808	4,4621
	20.000 30.000	10000 20000	-2,35173*	,74334	,016	-4,4051	-,2983
		30000 40000	-,53030	1,08037	,988	-3,5147	2,4541
		40bin ve üstü	-,97475	,99251	,863	-3,7165	1,7670
		Tarimsal Gelirim Yok	-,03030	,86215	1,000	-2,4119	2,3513
	30.000 40.000	10000 20000	-1,82143	1,01213	,378	-4,6173	,9745
		20000 30000	,53030	1,08037	,988	-2,4541	3,5147
		40bin ve üstü	-,44444	1,20703	,996	-3,7788	2,8899
		Tarimsal gelirim yok	,50000	1,10234	,991	-2,5451	3,5451
	40.000+	10000 20000	-1,37698	,91776	,564	-3,9122	1,1582
		20000 30000	,97475	,99251	,863	-1,7670	3,7165
		30000 40000	,44444	1,20703	,996	-2,8899	3,7788
		Tarimsal gelirim yok	,94444	1,01638	,885	-1,8632	3,7521
	Tarimsal gelirim yok	10000 20000	-2,32143*	,77493	,026	-4,4621	-,1808
		20000 30000	,03030	,86215	1,000	-2,3513	2,4119
		30000 40000	-,50000	1,10234	,991	-3,5451	2,5451
		40bin ve üstü	-,94444	1,01638	,885	-3,7521	1,8632

GÜVEN UNSURU	10.000 20.000	20000 30000	-,22186	,66766	,997	-2,0662	1,6225
		30000 40000	1,46429	,90908	,493	-1,0470	3,9755
		40bin ve üstü	,09127	,82432	1,000	-2,1858	2,3684
		Tarımsal Gelirim Yok	-,25739	,69603	,996	-2,1801	1,6653
	20.000 30.000	10000 20000	,22186	,66766	,997	-1,6225	2,0662
		30000 40000	1,68615	,97038	,414	-,9944	4,3667
		40bin ve üstü	,31313	,89146	,997	-2,1495	2,7757
		Tarımsal Gelirim Yok	-,03553	,77438	1,000	-2,1747	2,1036
	30.000 40.000	10000 20000	-1,46429	,90908	,493	-3,9755	1,0470
		20000 30000	-1,68615	,97038	,414	-4,3667	,9944
		40bin ve üstü	-1,37302	1,08414	,712	-4,3679	1,6218
		Tarımsal gelirim yok	-1,72167	,99011	,414	-4,4568	1,0134
	40.000+	10000 20000	-,09127	,82432	1,000	-2,3684	2,1858
		20000 30000	-,31313	,89146	,997	-2,7757	2,1495
		30000 40000	1,37302	1,08414	,712	-1,6218	4,3679
		Tarımsal gelirim yok	-,34866	,91290	,995	-2,8705	2,1732
	Tarımsal gelirim yok	10000 20000	,25739	,69603	,996	-1,6653	2,1801
		20000 30000	,03553	,77438	1,000	-2,1036	2,1747
		30000 40000	1,72167	,99011	,414	-1,0134	4,4568
		40bin ve üstü	,34866	,91290	,995	-2,1732	2,8705

KURUMSAL İLİŞKİLER UNSURU	10.000 20.000	20000 30000	-,92803	,88221	,831	-3,3650	1,5090
		30000 40000	,08929	1,20120	1,000	-3,2289	3,4075
		40bin ve üstü	-,34722	1,08921	,998	-3,3561	2,6616
		Tarımsal Gelirim Yok	2,47845	,91969	,060	-,0621	5,0190
	20.000 30.000	10000 20000	,92803	,88221	,831	-1,5090	3,3650
		30000 40000	1,01732	1,28219	,932	-2,5246	4,5593
		40bin ve üstü	,58081	1,17792	,988	-2,6731	3,8347
		Tarımsal Gelirim Yok	3,40648*	1,02321	,010	,5800	6,2330
	30.000 40.000	10000 20000	-,08929	1,20120	1,000	-3,4075	3,2289
		20000 30000	-1,01732	1,28219	,932	-4,5593	2,5246
		40bin ve üstü	-,43651	1,43252	,998	-4,3937	3,5207
		Tarımsal gelirim yok	2,38916	1,30827	,363	-1,2248	6,0031
	40.000+	10000 20000	,34722	1,08921	,998	-2,6616	3,3561
		20000 30000	-,58081	1,17792	,988	-3,8347	2,6731
		30000 40000	,43651	1,43252	,998	-3,5207	4,3937
		Tarımsal gelirim yok	2,82567	1,20626	,138	-,5065	6,1578
	Tarımsal gelirim yok	10000 20000	-2,47845	,91969	,060	-5,0190	,0621
		20000 30000	-3,40648*	1,02321	,010	-6,2330	-,5800
		30000 40000	-2,38916	1,30827	,363	-6,0031	1,2248
		40bin ve üstü	-2,82567	1,20626	,138	-6,1578	,5065

Kuruluşlara Üyelik ve Sosyal Sermaye Unsurları İlişkisi (Post Hoc Tukey Testi)

Bağımlı Değişken	(I) kuruluşlara üyelik	(J) kuruluşlara üyelik	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Sapma	Sig.(p)	95% Güven Aralığı		
						LowerBound	UpperBound	
SOSYAL ÇEVRE UNSURU	kooperatif	Sulama birliği	,49520	,59624	,840	-1,0544	2,0447	
		Çiftçi birliği	,23113	,68414	,987	-1,5469	2,0091	
		Hiçbir gruba üye değilim	,39823	,52604	,874	-,9689	1,7653	
	Sulama birliği	kooperatif	-,49520	,59624	,840	-2,0447	1,0544	
		Çiftçi birliği	-,26407	,71168	,982	-2,1136	1,5855	
		Hiçbir gruba üye değilim	-,09697	,56138	,998	-1,5559	1,3620	
	Çiftçi birliği	kooperatif	-,23113	,68414	,987	-2,0091	1,5469	
		Sulama birliği	,26407	,71168	,982	-1,5855	2,1136	
		Hiçbir gruba üye değilim	,16710	,65399	,994	-1,5325	1,8667	
	Hiçbir gruba üye değilim	kooperatif	-,39823	,52604	,874	-1,7653	,9689	
		Sulama birliği	,09697	,56138	,998	-1,3620	1,5559	
		Çiftçi birliği	-,16710	,65399	,994	-1,8667	1,5325	
	KOMŞULUK İLİŞKİLERİ UNSURU	kooperatif	Sulama birliği	-,61050	,81588	,877	-2,7309	1,5099
			Çiftçi birliği	,31591	,93617	,987	-2,1171	2,7489
			Hiçbir gruba üye değilim	,92284	,71982	,576	-,9479	2,7936
Sulama birliği		kooperatif	,61050	,81588	,877	-1,5099	2,7309	
		Çiftçi birliği	,92641	,97385	,777	-1,6045	3,4573	
		Hiçbir gruba üye değilim	1,53333	,76818	,194	-,4631	3,5297	
Çiftçi birliği		kooperatif	-,31591	,93617	,987	-2,7489	2,1171	
		Sulama birliği	-,92641	,97385	,777	-3,4573	1,6045	
		Hiçbir gruba üye değilim	,60693	,89491	,905	-1,7188	2,9327	
Hiçbir gruba üye değilim		kooperatif	-,92284	,71982	,576	-2,7936	,9479	
		Sulama birliği	-1,53333	,76818	,194	-3,5297	,4631	
		Çiftçi birliği	-,60693	,89491	,905	-2,9327	1,7188	

GÜVEN UNSURU	kooperatif	Sulama birliği	-,59128	,71419	,841	-2,4474	1,2648	
		Çiftçi birliği	,01045	,81949	1,000	-2,1193	2,1402	
		Hiçbir gruba üye değilim	,22084	,63010	,985	-1,4167	1,8584	
	Sulama birliği	kooperatif	,59128	,71419	,841	-1,2648	2,4474	
		Çiftçi birliği	,60173	,85247	,895	-1,6137	2,8172	
		Hiçbir gruba üye değilim	,81212	,67243	,623	-,9354	2,5597	
	Çiftçi birliği	kooperatif	-,01045	,81949	1,000	-2,1402	2,1193	
		Sulama birliği	-,60173	,85247	,895	-2,8172	1,6137	
		Hiçbir gruba üye değilim	,21039	,78336	,993	-1,8255	2,2462	
	Hiçbir gruba üye değilim	kooperatif	-,22084	,63010	,985	-1,8584	1,4167	
		Sulama birliği	-,81212	,67243	,623	-2,5597	,9354	
		Çiftçi birliği	-,21039	,78336	,993	-2,2462	1,8255	
	KURUMSAL İLİŞKİLER UNSURU	kooperatif	Sulama birliği	-,11530	,90812	,999	-2,4754	2,2448
			Çiftçi birliği	-1,07201	1,04201	,733	-3,7801	1,6360
			Hiçbir gruba üye değilim	2,77561 [*]	,80120	,004	,6934	4,8578
Sulama birliği		kooperatif	,11530	,90812	,999	-2,2448	2,4754	
		Çiftçi birliği	-,95671	1,08395	,814	-3,7737	1,8603	
		Hiçbir gruba üye değilim	2,89091 [*]	,85503	,005	,6688	5,1130	
Çiftçi birliği		kooperatif	1,07201	1,04201	,733	-1,6360	3,7801	
		Sulama birliği	,95671	1,08395	,814	-1,8603	3,7737	
		Hiçbir gruba üye değilim	3,84762 [*]	,99608	,001	1,2589	6,4363	
Hiçbir gruba üye değilim		kooperatif	-2,77561 [*]	,80120	,004	-4,8578	-,6934	
		Sulama birliği	-2,89091 [*]	,85503	,005	-5,1130	-,6688	
		Çiftçi birliği	-3,84762 [*]	,99608	,001	-6,4363	-1,2589	

Arazi Kullanım Biçimi ve Sosyal Sermaye Unsurları İlişkisi

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı	95% Güven Aralığı	
									Lower	Upper
Sosyal Çevre Unsuru	Equal variances assumed	,019	,890	,767	148	,444	,32827	,42785	-,51722	1,17375
	Equal variances not assumed			,758	111,246	,450	,32827	,43325	-,53022	1,18676
Komşuluk İlişkileri Unsuru	Equal variances assumed	,536	,465	,776	148	,439	,45935	,59221	-,71093	1,62963
	Equal variances not assumed			,756	106,423	,452	,45935	,60799	-,74600	1,66469
Güven Unsuru	Equal variances assumed	5,379	,022	,680	148	,001	2,20745	,51381	-,66620	1,36452
	Equal variances not assumed			,643	97,025	,002	2,20745	,54276	-,72805	1,42638
Kurumsal ilişkiler Unsuru	Equal variances assumed	1,798	,182	3,266	148	,498	,34916	,67584	,87190	3,54299
	Equal variances not assumed			3,152	103,217	,522	,34916	,70042	,81836	3,59654

Meslek ve Sosyal Sermaye Unsurları İlişkisi

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı	95% Güven Aralığı	
									Lower	Upper
Sosyal Çevre Unsuru	Equal variances assumed	2,763	,099	-,958	148	,340	-,42000	,43852	-1,28656	,44656
	Equal variances not assumed			-,870	77,115	,387	-,42000	,48267	-1,38109	,54109
Komşuluk İlişkileri Unsuru	Equal variances assumed	8,297	,005	2,568	148	,011	1,53000	,59575	,35273	2,70727
	Equal variances not assumed			2,279	73,081	,026	1,53000	,67145	,19183	2,86817
Güven Unsuru	Equal variances assumed	1,500	,223	-,322	148	,748	-,17000	,52784	-1,21308	,87308
	Equal variances not assumed			-,311	89,622	,756	-,17000	,54641	-1,25559	,91559
Kurumsal İlişkiler Unsuru	Equal variances assumed	1,699	,195	3,555	148	,001	2,45000	,68919	1,08808	3,81192
	Equal variances not assumed			3,281	80,044	,002	2,45000	,74667	,96410	3,93590